

KÉPZÉSI
KÉZIKÖNYV

Alapjogközpontú rendőrségi képzés

Oktatói kézikönyv

Az Európai Unió Alapjogi Ügynökségéről bővebb információt az interneten talál. Az információkat az FRA weboldalán érheti el az fra.europa.eu címen.

A Europe Direct szolgáltatás az Európai Unióval kapcsolatos kérdéseire segít Önnek választ találni.

Ingyenesen hívható telefonszám (*):
00 800 6 7 8 9 10 11

(*): A legtöbb hívás és a megadott információk ingyenesek (noha egyes mobiltelefon-szolgáltatókon keresztül, telefonfülkékből és hotelekből a számot csak díjfizetés ellenében lehet hívni).

Fotó (borító): © Shutterstock

Bővebb tájékoztatást az Európai Unióról az interneten talál (<http://europa.eu>).

FRA – Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Bécs – Ausztria

Tel. +43 158030-0 – Fax +43 158030-699

fra.europa.eu – info@fra.europa.eu

[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)

[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)

twitter.com/EURightsAgency

Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2017

ISBN 978-92-9491-388-3

doi:10.2811/982177

© Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége, 2016

A sokszorosítás kereskedelmi célok kivételével engedélyezett, amennyiben a forrást feltüntetik.

Alapjogközpontú rendőrségi képzés

Oktatói kézikönyv

Előszó

A rendőrségi képzés a hatékonyabb és professzionálisabb jövőbeli rendőri tevékenység kialakítása felé tett legelső és legjelentősebb lépés. Az emberi jogokat szem előtt tartó képzés elősegíti, hogy a résztvevők proaktív módon védelmezzék és tiszteletben tartsák az alapvető jogokat. Biztosítja, hogy az erőszak alkalmazására a jogszerűség, a szükségesség és az arányosság elvével – az igazságos társadalmak kialakítása szempontjából alapvető elvekkel – összhangban kerüljön sor. A képzés lehetővé teszi tehát, hogy a rendőrök betöltsék azt a szerepet, amelyet az igazságosság, szabadság és biztonság területén elvégzendő feladatokra vonatkozó európai uniós ütemterv nekik szán.

Ez a képzési kézikönyv azt kívánja elősegíteni, hogy a rendőrség és a társadalom egésze, illetve a sokszínű társadalmat alkotó csoportok között erősebb bizalmi kapcsolat alakuljon ki, ezért a megkülönböztetésmentességhez, a méltósághoz és az élethez való jogra összpontosít. Az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének (FRA) számos felmérése és projektje támasztotta alá a hatóságok iránti bizalom és az alapvető jogok érvényesülése közötti kapcsolat meglétét. Ahol megvan a bizalom, ott nő a bűncselekmények bejelentésének aránya, így több bűncselekmény ügyében indul eljárás, igazságot szolgáltatva az áldozatoknak. A polgárok alapvető jogainak védelmezése révén a rendőrök bizalmat ébresztenek a társadalomban, és segítenek elindítani egy kedvező folyamatot, amely ösztönzi a bűncselekmények bejelentését, hozzájárul a hatékonyabb bűnüldözéshez, javítja az igazságszolgáltatást, és csökkenti a társadalmi feszültségeket.

Az FRA az Európai Rendőrtiszti Főiskolák Szövetségével, az Európai Rendőrákadémiával és a hozzájuk tartozó, a nemzeti rendőrákadémiákat összefogó hálózatokkal szoros együttműködésben dolgozta ki az Alapjogközpontú rendőrségi képzés kézikönyvét, hogy elősegítse e bizalom kiépítését és ezen túlmenően az alapvető jogokat tiszteletben tartó közös rendőrségi normák megteremtését. Célunk, hogy az egész Európai Unióban fokozzuk a rendőrség professzionalizmusát és hatékonyságát, azáltal, hogy olyan gyakorlatias és hasznos eszközt adunk a rendőroktatók kezébe, amely elősegíti az alapvető jogok beépítését a rendőrképzésbe.

Michael O’Flaherty

Az FRA igazgatója

Betűszavak

AEPC	Európai Rendőrtiszti Főiskolák Szövetsége
CAT	Egyezmény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok ellen
CEDAW	Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések minden formájának kiküszöböléséről
CEPOL	Az Európai Unió Bűnüldözési Képzési Ügynöksége
CRC	Egyezmény a Gyermekek Jogairól
CRPD	A fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezmény
CSO	Civil társadalmi szervezetek
EBESZ	Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet
ECRI	Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság
EJEB	Az Emberi Jogok Európai Bírósága
EJEE	Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről vagy az Emberi Jogok Európai Egyezménye
ENSZ	Az Egyesült Nemzetek Szervezete
EU	Európai Unió
EUB	Az Európai Unió Bírósága
FRA	Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége
ICCPR	A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
ICERD	Nemzetközi egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről
ICESCR	A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
ILGA Europe	A Nemzetközi Leszbikus, Meleg, Biszexuális, Transznemű és Interszexuális Egyesület európai szervezete
LGBT	Leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű
NGO	Nem kormányzati szervezet
NHRI	Nemzeti emberi jogi intézmény
ODIHR	Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala
UDHR	Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

Szószedet

Egyezmény/szerződés/ egyezségokmány/charta	Államok közötti, jogilag kötelező erejű nemzetközi megállapodás. Ahhoz, hogy egy egyezmény/szerződés/egyezségokmány egy állam számára kötelező erejű legyen, az államnak ratifikálnia kell azt vagy csatlakoznia kell ahhoz.
Nyilatkozat	Általános elvek valamely kormányközi szervezet általi kifejezésének politikai eszköze; jogilag kevésbé kötelező erejű, azonban jelentős morális és/vagy politikai súllyal bír.
Alapvető jogok	Az alkotmányban biztosított jogokra utaló, gyakran használt kifejezés.
Emberi jogok	A nemzetközi emberi jogi jogszabályokban biztosított jogokra utaló kifejezés.
Kemény jog	Jogilag kötelező erejű előírások, például egyezmények és szerződések.
Ratifikáció/ratifikál	Eljárás, amely által egy szerződés/egyezmény/egyezségokmány jogilag kötelező lesz egy állam számára. A ratifikációhoz rendszerint a törvényhozás jóváhagyására van szükség.
Aláírás/aláír	Azon szándék kifejezése, hogy egy szerződés – későbbi ratifikációt követően – kötelező erejű legyen az aláíró számára. Egy szerződés a tárgyaló felek általi elfogadása után „áll nyitva aláírásra”.
Puha jog	Jogilag nem kötelező, de – a nyilatkozatokhoz hasonlóan – morális/politikai normaként befolyással bíró előírások.

Tartalom

ELŐSZÓ	3
BEVEZETÉS	9
A KÉZIKÖNYV HASZNÁLATA	13
1. MODUL: AZ EMBERI JOGOK ALAPJAI	
Bevezetés	23
Gyakorlat: Az emberi jogok alapjainak megértése	24
Témavázlat – Az emberi jogokkal kapcsolatos alapvető fogalmak.....	26
Összefoglaló jegyzetek	27
1. Melyek az emberi jogok?.....	27
2. Milyen típusai vannak az emberi jogoknak?.....	28
3. Mi az emberi jogok hatása?.....	29
4. Milyen kötelezettségeket rónak ránk az emberi jogok?.....	30
5. Milyen jogszabályok testesítik meg az emberi jogokat, és hogyan ellenőrzik őket?.....	33
Kiegészítő tananyag	37
2. MODUL: AZ EMBERI JOGI SZEMPONTOK FIGYELEMBEVÉTELE A RENDŐRI TEVÉKENYSÉG SORÁN	
Bevezetés	49
Gyakorlat: Az emberi jogok figyelembevétele a rendőri tevékenység során	50
1. témavázlat – Vita a rendőrségről és az emberi jogokról.....	53
2. témavázlat – Az emberi jogokat bemutató gyakorlati példák.....	54
Összefoglaló jegyzetek	55
1. Kulcsfogalmak.....	55
2. Témavázlatok – Kérdések és válaszok.....	55
1. témavázlat – Kérdések és válaszok.....	57
2. témavázlat – Kérdések és válaszok.....	63
Kiegészítő tananyag	65
Bővített gyakorlatok	70
1. bővített gyakorlat: Kétszemélyes interjúk a svéd rendőrákadémián.....	70
2. bővített gyakorlat: Rendőrök emberi jogi oktatása a náci bűnök történelmi helyszínein. Rendőri munka ma és a múltban.....	72

3. MODUL: EMBERI JOGI SZEMPONTÚ ELEMZÉS – A JOGOK TISZTELETBEN TARTÁSÁNAK ÉS VÉDELMEINEK KÖTELEZETTSÉGE

Bevezetés	77
Gyakorlat: Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok tiszteletben tartásának és védelmének kötelezettsége	78
1. témavázlat – Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége.....	81
2. témavázlat – Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok védelmének kötelezettsége.....	84
Összefoglaló jegyzetek	87
1. Kulcsfogalmak.....	87
a) Mit értünk az emberi jogok megsértése alatt?.....	87
b) Mit értünk szükségesség és arányosság alatt az emberi jogok területén?	88
2. Útmutató a gyakorlathoz: emberi jogi szempontú elemzés.....	89
1. témavázlat – A jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége.....	93
2. témavázlat – A jogok védelmének kötelezettsége.....	101
Kiegészítő tananyag	106
Bővített gyakorlatok	115
1. bővített gyakorlat: Helyzetgyakorlat az osztrák rendőrákadémiákon.....	115
2. bővített gyakorlat: Helyzetgyakorlat Németországban, az Észak-Rajna-Vesztfáliai Állami Rendőrségen	118

4. MODUL: A KÍNZÁS ÉS AZ EMBERTELEN VAGY MEGALÁZÓ BÁNÁSMÓD VAGY BÜNTETÉS TILALMA

Bevezetés	123
Gyakorlat – 1. változat: A rossz bánásmódot elősegítő vagy meggátló feltételek	124
Gyakorlat – 2. változat: Szerepjáték a rossz bánásmódról és esettanulmányok	124
Témavázlat – Gyakorlat – 1. változat: A rossz bánásmódot elősegítő vagy meggátló feltételek	127
Témavázlat – Gyakorlat – 2. változat: Szerepjáték a rossz bánásmódról és az A) és B) esettanulmány	129
Összefoglaló jegyzetek	131
1. Kulcsfogalmak.....	131
2. Mi minősül embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek?.....	132
3. Gyakorlat – 1. változat: A rossz bánásmódot elősegítő vagy meggátló feltételek	133
a) A Milgram-kísérlet	134
b) A stanfordi börtönkísérlet	134
4. Gyakorlat – 2. változat: Szerepjáték a rossz bánásmódról és az A) és B) esettanulmány	135
Kiegészítő tananyag	137

5. MODUL: SOKSZÍNŰSÉG, EGYENLŐSÉG ÉS MEGKÜLÖNBÖZTETÉSMENTESSÉG

Bevezetés.....	145
1. gyakorlat – 1. változat: Bal kéz/jobb kéz.....	146
1. gyakorlat – 2. változat: Többes identitások.....	150
Témavázlat – 1. gyakorlat – 2. változat: Többes identitások.....	153
2. gyakorlat: Szerepjáték – állás pályázatok.....	154
Témavázlat – 2. gyakorlat: Szerepjáték – állás pályázatok.....	157
3. gyakorlat: Emberi jogi elemzés – megkülönböztetésmentesség.....	158
Témavázlat – 3. gyakorlat: Emberi jogi elemzés – megkülönböztetésmentesség.....	160
Összefoglaló jegyzetek.....	163
1. Kulcsfogalmak.....	163
a) Sokszínűség és identitás.....	163
b) Egyenlőség és megkülönböztetésmentesség: alapfogalmak.....	166
c) Hátrányos megkülönböztetés és profilalkotás.....	170
2. Elemzési rendszer – megkülönböztetésmentesség.....	172
Témavázlat – 3. gyakorlat: Emberi jogi elemzés – megkülönböztetésmentesség.....	174
Kiegészítő tananyag.....	179

6. MODUL: A RENDŐRÖK EMBERI JOGAI

Bevezetés.....	187
1. gyakorlat: Emberi jogi tapasztalatok.....	188
2. gyakorlat: Esettanulmány – munkahelyi megkülönböztetés.....	190
Témavázlat – 2. gyakorlat: Esettanulmány – munkahelyi megkülönböztetés.....	192
Összefoglaló jegyzetek.....	194
1. Kulcsfogalmak.....	194
a) A rendőröknek is vannak emberi jogai?.....	194
b) A rendőrök emberi jogait érő kihívások.....	196
c) Az emberi jogok közül melyik különösen fontos a rendőrök esetében?.....	198
2. Útmutató a gyakorlathoz: emberi jogi elemzés.....	200

MELLÉKLETEK

1. melléklet: Szemináriumi program.....	205
2. melléklet: Útmutató az oktatók részére.....	212
3. melléklet: Esettanulmány készítése – ötletek.....	216
4. melléklet: Módszertani összeállítás.....	221

Bevezetés

Az ENSZ nyilatkozata az emberi jogi oktatásról és képzésről 11. cikk

Az ENSZ-szervezeteknek, illetve a nemzetközi és regionális szervezeteknek emberi jogi oktatást és képzést kell nyújtaniuk civil személyzetüknek, valamint a katonaságnak és a rendőrségnek.

Ez a kézikönyv azért jött létre, hogy segítséget nyújtson a rendőrakadémiáknak ahhoz, hogy az emberi jogokat – ahelyett, hogy választható kiegészítő képzés keretében oktathák őket – beépítsék a rendőroktatásba. A kézikönyv elsősorban azokat a jogokat helyezi középpontba – a megkülönböztetésmentességhez, a méltósághoz és az élethez való jog –, amelyek hozzájárulnak a sokszínű társadalmakban tevékenykedő rendőrök iránti bizalom megteremtéséhez. Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) érdekeltekkel való együttműködésén és kutatási eredményein alapuló tudásra és tényekre építve gyakorlatias és hasznos képzési eszközt biztosít az uniós tagállamok intézményeinek. A kézikönyv lépésről lépésre végigvezeti a képzés résztvevőit azokon a valós helyzeteken, amelyekben az alapvető jogok szerepet kapnak, és biztosítja számukra az ahhoz szükséges eszközöket, hogy elemezzék és megoldják azokat a helyzeteket, amelyekkel egy napon esetleg szembesülhetnek.

A kézikönyv arra törekszik, hogy az alapvető jogokkal kapcsolatos olyan szemléletet alakítson ki, amely a rendőrség hatékonyságát és professzionalizmusát javító eszköz lehet. A professzionális, emberi jogokon alapuló rendőri tevékenység a rendőrség legitimitásának legfontosabb záloga, és javítja a bűnüldözés hatékonyságát. Ha a rendőrök biztosítják, hogy a polgárok képesek legyenek gyakorolni alapvető jogaikat és szabadságaikat, akkor amellett, hogy elnyerik a társadalom tiszteletét és bizalmát, munkájuk hatékonyságát is nagymértékben javítják. A kézikönyv általános célja tehát az, hogy bizalmi kapcsolatot hozzon létre a rendőrség és a sokszínű társadalmak között.

Az FRA számos felmérése és projektje támasztotta alá a hatóságok iránti bizalom és az alapvető jogok érvényesülése közötti kapcsolat meglétét. Az FRA egy átfogó uniós felmérése (EU-MIDIS) például, amelyben bevándorló és etnikai kisebbségi csoportokhoz tartozó 23 500 személyt kérdeztek meg az EU 27 tagállamában, azt mutatta ki, hogy meglepően magas a be nem jelentett bűncselekmények száma. A rasszista támadást vagy fenyegetést elszenvedő emberek 65%-a nem jelentette az esetet a rendőrségnek, és ezeknek a személyeknek több mint a fele (55%) úgy nyilatkozott, hogy ennek oka a rendőrség iránti bizalom hiánya. A bejelentések elmaradása azt vonhatja maga után, hogy valószerűtlen kép alakul ki a bűnözési helyzetről, a rendőrség nehezebben tudja megvédeni a lakosságot, és veszélybe kerülnek az áldozatok alapvető jogai. A polgárok alapvető jogainak védelmezése révén a rendőrök bizalmat ébresztenek a társadalomban, aminek eredményeképpen nő a bűncselekmények bejelentésének aránya, hatékonyabbá válik a bűnüldözés, javul az igazságszolgáltatás, és csökkennek a társadalmi feszültségek.

A francia Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata 12. cikk

Az emberek és a polgárok jogainak biztosításához rendfenntartó erőre van szükség, amelyet ennél fogva azért hoznak létre, hogy mindenki javát szolgálja, ne pedig azoknak az egyéni hasznát, akikre azt a hatalmat ráruházzák.

Ez a képzési kézikönyv a következő négy alapelven nyugszik: az emberi jogok iránti átfogó és pozitív megközelítés; az emberi jogok figyelembevételére a rendőri tevékenység során, egyaránt szem előtt tartva az emberi jogok védelmezésének és tiszteletben tartásának követelményét; gyakorlatias megközelítés a konkrét helyzetek elemzéséhez; az emberi jogok internalizálására való törekvés.

Az első alapelv annak nyilvánvalóvá tételét segíti, hogy a rendőrség olyan erőt jelent, amelyet elsősorban az emberi jogok érvényesülésének elősegítésére hoztak létre, mely jogok minden demokratikus és igazságos társadalom sarokkövét képezik. Az emberi és az alapvető jogok a rendőrökre is vonatkoznak, ami megerősítést jelenthet számukra. Ezek az alapvető üzenetek gyakran meglepik a résztvevőket, akik jellemzően arra számítanak, hogy munkájukért bírálat éri őket. Attól tartanak, hogy az emberi jogok védelmezőinek „morális klubja” ellenük van, és ez az aggodalom védekező helyzetbe kényszerítheti őket, ami a képzés szempontjából kontraproduktív. Ezért a képzés kulcsfontosságú eleme és célja az esetleges szkepticizmus leküzdése és az emberi jogok iránti pozitív megközelítés kialakítása.

A második alapelv azt a tényt tükrözi, hogy a rendőrséget számos európai uniós országban egyre inkább a közösség érdekében tevékenykedő szolgáltatónak, mintegy az emberi jogokat védelmező szervezetnek tekintik. Ám a rendőröknek nap mint nap egy keskeny ösvényen kell haladniuk, hogy eleget tegyenek az emberi jogok védelmére és tiszteletben tartására vonatkozó kettős kötelezettségüknek, mint például amikor családon belüli erőszak esetén védelmeznek valakit a kínzással és bántalmazással szemben. Az emberi jogok védelmére irányuló rendőri munka során – példának okáért – szigorúan ügyelni kell arra, hogy arányos eszközöket vessenek be, különösen, ha erőszak alkalmazására kerül sor. Ez az emberi jogokon alapuló rendőri tevékenység legnagyobb kihívása: az emberi jogok védelmezése a legkevésbé agresszív eszközökkel.

A kézikönyv egy sor gyakorlati eszközt kínál fel elemzésre, amelyek segítenek megvilágítani, hogy a mindennapi rendőri munka során miként lehet eleget tenni e kihívásnak. A kézikönyv a rendőri munka során előforduló konkrét helyzetek lépésről lépésre történő, emberi jogi szempontú vizsgálatára invitálja a résztvevőket, hogy képessé tegye őket azoknak az eseteknek az elemzésére és kezelésére, amelyekkel a jövőben szembekerülhetnek.

A kézikönyv végül egyértelművé teszi, hogy az alapvető jogok nem korlátozhatók kizárólag a jogi előírásokra. Jóllehet ezek az előírások alapvető fontosságúak, az emberi jogok tágabb értelmezése túllép a jogszabályok keretein. Mindehhez megfelelő készségekre és attitűdre is szükség van. Alapvető fontosságú, hogy a rendőrök hogyan érintkeznek a társadalommal, és milyen megfontolások és attitűdök mentén hoznak döntéseket. Az emberi jogok oktatás általi internalizálása sokrétű, összetett folyamat, azonban rendkívül nagy jelentősége van azon döntések pillanatában, amelyeket a rendőröknek sokszor a másodperc törtrésze alatt kell meghozniuk.

Ezt a kézikönyvet a Stockholmi Program¹ néven ismert uniós bel- és igazságügyi menetrend támogatására dolgozták ki, mely program célja egyfelől a biztonság garantálása és a rendőrségi együttműködés fokozása, illetve a hiteles európai igazságügyi és rendészeti kultúra előmozdítása, másfelől az egyének alapvető² jogainak védelme. A Program kiemeli, hogy e célok eléréséhez képzésre van szükség.

Az Európai Bizottság kiadott egy, az európai bűnüldözési képzési rendszer létrehozásáról³ szóló közleményt. A képzés a bel- és igazságügyre szakosodott számos uniós ügynökség megbízatásának részét képezi. Az Európai Unió Bűnüldözési Képzési Ügynöksége (CEPOL) az EU rendőrképzéssel foglalkozó ügynöksége, az európai bűnüldözési ügynökség (Európai Rendőrségi Hivatal – Europol) pedig magasabb szintű rendőrképzést nyújt. A Frontex egységes alaptanterveket és képzési standardokat dolgoz ki az uniós határőrképző akadémiák számára.

Ez az FRA-kézikönyv kiegészíti az ügynökségek munkáját. Az FRA az alapvető jogok szempontjait alkalmazva gyűjti és elemzi az adatokat, amelyek hasznos tényeket szolgáltatnak az ügynökség operatív válaszainak megfogalmazásához, például azáltal, hogy rávilágítanak az áldozatok szempontjaira.

„Az emberi jogok minden egyes ember veleszületett jogai. De e jogok nem a születési helyünk miatt illetnek meg bennünket. Hanem azért, mert megszülettünk. Azért vannak emberi jogaink, mert emberi lények vagyunk. És akkor is emberi lények vagyunk, ha nincs útlevelünk, vízumunk vagy tartózkodási engedélyünk.”

Michael O’Flaherty, az FRA igazgatója

1. Európai Tanács (2010), Stockholmi Program: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115.200001:0038:HU:PDF>.

2. Az „alapvető” és „emberi” kifejezéseket ez a kézikönyv változatlan formában használja.

3. COM(2013) 172 – A Bizottság 2013. március 27-i közleménye az európai bűnüldözési képzési rendszer létrehozásáról. „Ezen ismeretek körébe tartoznak a hatékony bűnüldözési együttműködés elveivel, az alapvető jogokkal [...] kapcsolatos ismeretek.”; 6. o. – elérhető a következő címen: <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/document/COM20130172.do>.

A kézikönyv használata

Ez a kézikönyv a rendőrséggel és az emberi jogokkal kapcsolatos gyakorlati szemléletű és tanulóközpontú képzési program alap-elemeit tartalmazza. Az oktatóknak más forrásokkal is ki kell egészíteniük ezt a tananyagot, ha bizonyos egyedi kérdésekkel részletesebben kívánnak foglalkozni.

A hat modult és a képzési tevékenységeket a konkrét körülményeknek és a képzés kereteinek (rendelkezésre álló idő, célközönség, az országra jellemző sajátos kontextus) megfelelően kell kiválasztani: először is értékelni kell a célközönséget és ki kell jelölni a célokat, felmérve, hogy a résztvevők milyen képességekkel, attitűdökkel és tapasztalatokkal rendelkeznek, és hogy mit kell elérni.

Az oktatók összefoglaló jegyzetei az egyes moduloknál kifejtik az alapvető fogalmakat, és olyan ismeretanyagot képeznek, amelyet az adott modul tartalmának sikeres elsajátításához mindenképpen tudni kell. A további információforrásokat a kézikönyv megjelöli.

A kézikönyvet az egyes országokra jellemző sajátos kontextushoz kell igazítani. Habár a hivatkozott bírósági ügyek többsége az Emberi Jogok Európai Bíróságától származik és ennél fogva valamennyi európai ország esetében releváns, a tananyagot ki kell egészíteni országspecifikus anyagokkal, rendőrségi előírásokkal és nemzeti jogszabályokkal.

Az 1. melléklet választható ütemterveket közöl, amelyek segítséget adnak a modulok összeállításához 2 és fél vagy 3 napos szemináriumok számára.

A kézikönyv felépítése

A kézikönyv a rendőri tevékenység emberi jogi megközelítésének legfontosabb elemeivel foglalkozó hat modulból, valamint kiegészítő anyagot tartalmazó mellékletekből áll.

- 1. modul: Az emberi jogokkal kapcsolatos alapismeretek
- 2. modul: Az emberi jogok figyelembevétele a rendőri tevékenység során
- 3. modul: Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok tiszteletben tartásának és védelmének kötelezettsége
- 4. modul: A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma
- 5. modul: Sokszínűség, egyenlőség és megkülönböztetésmentesség
- 6. modul: A rendőrök emberi jogai
- A mellékletek tartalma: szemináriumok programjai; alapvető oktatói útmutató; esettanulmány-előkészítés – ötletek; gyakorlat-összeállítások

A modulok felépítése

Minden modul három részből áll:

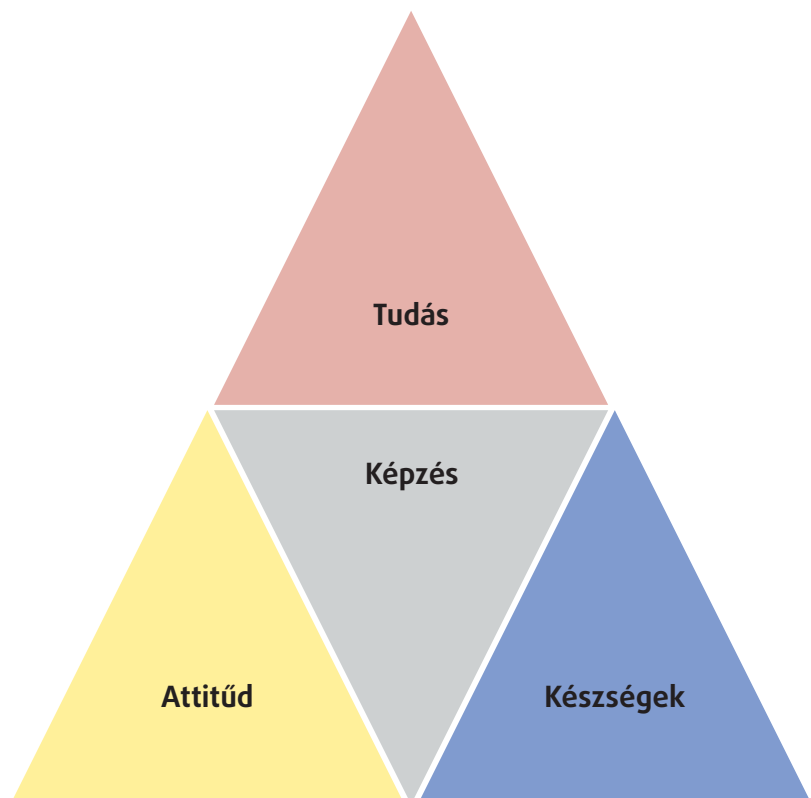
- **Bevezetés és a képzési gyakorlat(ok) leírása:** célkitűzések (tudás, attitűd, készségek), követelmények (idő, tananyag, keretek), valamint a gyakorlat leírása és a témavázlatok.
- **Összefoglaló jegyzetek:** a képzési gyakorlatok útmutatójával szolgáló részletes információk, ezenkívül ötletek az oktatáshoz.
- **Kiegészítő tananyag:** a képzési gyakorlat és az összefoglaló jegyzetek kiegészítéséhez felhasználható további információk.

Ez a pont bizonyos modulokban a kibővített tanfolyamokon felhasználható kiegészítő tevékenységeket is magában foglal, különösen a különböző európai rendőradémiáktól származó bevált gyakorlatokat. Ezek általában szélesebb körű témák, amelyek mintául szolgálhatnak az emberi jogi témák rendőradémiái tantervekbe való beépítéséhez.

Emberi jogi oktatás és rendőri tevékenység – az emberi jogi oktatás háromszöge⁴

Nincsenek előre meghatározott válaszok, sem pedig ellenőrző lista, amelyet az emberi jogok összetett területén követni lehetne. A rendőröknek az emberi jogi útmutatásokkal összhangban kell kialakítaniuk tevékenységüket és intézkedéseiket; az a nehéz feladat hárul rájuk, hogy minden egyes konkrét helyzetben az általuk érzékelt, egymással ütköző érdekek közötti egyensúlyt megtalálva, önálló mérlegelés alapján döntsenek. A tudás, a készségek és az attitűdök hármas egysége segítséget nyújt ehhez a törekvéshez. Az egyes modulok képzési tevékenységeit az emberi jogi oktatás háromszögét szem előtt tartva dolgozták ki.

A következő alapkompenciák tekinthetők a rendőrségi emberi jogi képzés kívánatos eredményének:

4. Az „emberi jogi oktatás háromszöge” egy bevett fogalom, amely a tudást (elméletet) a készségekkel és az attitűdökkel (gyakorlattal) ötvözi, és megtalálható különböző emberi jogi oktatási kiadványokban, így a következőkben: *Emberi jogok, oktatás és globális felelősség* (1992); *Az emberi jogok megértése, Az emberi jogi oktatás kézikönyve* (2006); *Menschenrechte und Polizei, Handbuch für TrainerInnen*, W. Suntinger munkája nyomán (2005), aki e kézikönyvnek is társszerzője; az EBESZ/ODIHR aktualizált változatában: *Útmutató a bűnüldözési szervek tagjainak emberi jogi oktatásához*, 2012. szeptember.

Tudás – a résztvevőknek meg kell érteniük az emberi jogok társadalomban betöltött funkcióját; az emberi jogok (történeti) fejlődése; az emberi jogi alapelvek megértése (különösen a szükségesség és arányosság elve, a megkülönböztetésmentesség elve, az emberi jogok tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó állami kötelezettség, az emberi jogok egyetemes és oszthatatlan volta); az emberi jogok védelmi rendszerének alapelemei; a rendőri munka szempontjából jelentőséggel bíró emberi jogi normák tartalma (többek között a kínzás teljes tilalma); fontos nemzetközi emberi jogi dokumentumok; az emberi jogokért tevékenykedő szervezetek és intézmények; az emberi jogokon alapuló rendőri tevékenység céljai és jellemzői a demokratikus társadalmakban.

Készségek – a résztvevőknek képesnek kell lenniük a következőkre: az emberi jogi alapelvek (különösen a szükségesség és arányosság elvének) alkalmazása a gyakorlati munka során; professzionális kommunikáció a közösséggel és külső érdekelt felekkel, köztük a kisebbségi közösségekkel; meggyőző érvek felépítése és bemutatása; a valós helyzetek emberi jogi szempontú elemzése, ezen belül az emberi jogok megsértésének azonosítása; konfliktuskezelési és -rendezési készségek alkalmazása; a bírálatok kezelése; az identitások tekintetbevétele; az emberi jogokkal, a sokféleséggel és a rendőri tevékenységgel kapcsolatos kérdések megvitatása; az emberi jogok vizsgálatának alkalmazása saját környezetükben, valamint a szervezeti struktúrákra és a gyakorlatban.

Attitűd – a résztvevőknek el kell gondolkodniuk a következőkön: önmaguk és mások tisztelete a valamennyi személyt megillető emberi méltóság alapján; az egyenlőség iránti elkötelezettség tekintet nélkül nemre, fajra, bőrszínre, etnikai vagy társadalmi hovatartozásra, genetikai tulajdonságra, nyelvre, vallásra vagy más meggyőződésre, politikai vagy egyéb nézetre, nemzeti kisebbséghez tartozásra, vagyoni helyzetre, születésre, fogyatékosságra, életkorra vagy szexuális irányultságra stb.; magabiztosság a tekintetben, hogy az emberi jogokat célként és a rendőri munka alapjaként szemléljük; saját felelősségük tudatosítása; empátia mások, különösen a kisebbségek iránt; nyitott szellemiség; a külső érdekelt felek, többek között a közösségek és az ellenőrző intézmények megbecsülése és bevonása; a gondolkodás iránti nyitottság; készség a hibákból való tanulásra; a bírálatok kezelésére való felkészültség; a társadalom sokszínűségének és a rendőri tevékenységre gyakorolt hatásának elfogadása.

Ötlet az oktatáshoz: A képzés súlyának növelése

Társadalomtudományi kutatások szerint az emberi jogi tanfolyamok – amennyiben elszigetelten hajtják végre őket – korlátozott hatással járnak. A képzést átfogóbb strukturális és szervezeti perspektívába kell helyezni. Az emberi jogokat látható módon nagy jelentőségűnek kell elismerni különböző belső döntéshozatali folyamatok révén, mint például a személyzet kiválasztása, az előléptetés, a kommunikációs és információs stratégiák, az igazgatási és vezetői szerepek és a fegyelmi eljárások. A jelenleg uralkodó szervezeti körülmények alááshatják az emberi jogi képzés célkitűzéseit. A képzés sokkal nagyobb hatást ér el, ha a szervezeti kultúrát érintő más strukturális intézkedésekkel párhuzamosan hajtják végre.

Forrás: Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), Emberi Jogok Főbiztosának Hivatala (OHCHR) (2011)

A kézikönyv kidolgozása

Annak érdekében, hogy az emberi jogi oktatás és képzés területén végzett munkáját minél célzottabbá tegye, az FRA több módszer ötvözésével – online kérdőívek, telefonos interjúk, illetve személyes találkozók és műhelytalálkozók – több mint 80 szereplővel/intézménnyel konzultált, köztük az Európai Bizottsággal, nemzeti emberi jogi intézményekkel, a nemzetközi és nemzeti emberi jogi oktatás és képzés szereplőivel és nem kormányzati szervezetekkel (NGO-kkal). A megkérdezettek között voltak a következők: 19 rendőrákadémia (Ausztria, Belgium, Ciprus, Dánia, az Egyesült Királyság, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Németország, Portugália, Spanyolország, Svédország és Szlovénia); a rendfenntartással és az emberi jogokkal kapcsolatos kérdésekben érintett nemzetközi szervezetek, mint az Európa Tanács és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ), valamint az ahhoz tartozó Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala (ODIHR); továbbá a rendfenntartás és a rendőrképzés területén megbízatással rendelkező szakosodott testületek, mint az Európai Rendőrtiszti Főiskolák Szövetsége (AEPC), az Európai Unió Bűnüldözési Képzési Ügynöksége (CEPOL), az Európai Rendőrségi Hivatal (Europol), a Nemzetközi Bűnügyi Rendőrség Szervezete (Interpol) és az egyesült királyságbeli National Police Improvement Agency, amely részt vett egy előkészítő műhelytalálkozón és kiemelte a célzott alapjogi képzés szükségességét.

Az interjúkból kiderült, hogy a rendőrségi képzésen belüli emberi jogi képzésnek nem egyforma szerepe van az Unió különböző országaiban. Az emberi jogi képzés súlyának növeléséhez bizonyos kihívásoknak eleget kell tenni. A rendőrségi emberi jogi képzés informális és önkéntes is lehet. A megkérdezettek rámutattak arra, hogy az uniós tagállamok rendőrákadémiái nem osztják meg egymással az emberi jogi képzés során alkalmazott gyakorlataikat, és kevésbé vonnak be emberi jogi képzést nyújtó külső szereplőket, például nem kormányzati szervezeteket vagy nemzeti emberi jogi intézményeket. Azt is elmondták, hogy a rendőrségi emberi jogi képzés nem feltétlenül békíti ki a kötelességteljesítőket (rendőrök) és a jogtulajdonosokat (a társadalom tagjai) között tapasztalható érdekellentéteket.

Az FRA a képzési kézikönyv tervezetének megírására két emberi jogi tanácsadónak és tapasztalt rendőroktatónak, Gudrun Rabussay-Schwaldnak és Walter Suntingernek adott megbízást, és elkészülte után átvizsgálta a kézikönyvet.

A kéziratot számos emberi jogi és rendőrképző szakember lektorálta 2011 májusában. A következő személyeknek szeretnénk köszönetet mondani értékes hozzájárulásukért: Anja Bienert, az Amnesty International rendőrségi és emberi jogi programjának vezetője, Hollandia; Michiel Holthackers, AEPC, Rendőrákadémia, Hollandia; Karl-Heinz Grundböck, az osztrák belügyminisztérium szóvivője; Andre Konze, az Észak-Rajna-Vesztfáliai Rendőrákadémia ezredese, Németország; Reinhard Kreissl, az ausztriai Jogszociológiai és Kriminológiai Intézet kriminálszociológusa; Marina Narvaez, antiterrorizmus-tanácsadó, EBESZ/Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala (ODIHR); Cristina Sganga, független emberi jogi tanácsadó és rendőroktató; valamint Murat Yıldız, az EBESZ Stratégiai Rendőri Ügyek Hivatalának képzési tanácsadója. A minőségbiztosítás második szakaszában egy kísérleti képzés keretében 12 uniós tagállam (Ausztria, Belgium, Bulgária, az Egyesült Királyság, Franciaország, Görögország, Lengyelország, Litvánia, Németország,

Portugália, Svédország és Szlovákia) és Horvátország rendőrákadémiai oktatói tesztelték a kézikönyvtervezet moduljait. Nagyra értékeljük ezenkívül Walter Suntinger szakértői hozzájárulását, amelyet a munkáiból származó elemzési sémák, jegyzetek és értelmezések e kézikönyvre alkalmazása kapcsán nyújtott. A kézikönyv felhasználja a Rágalmazás Elleni Liga „A World of Difference” intézetének sokféleséggel kapcsolatos képzési anyagát és gyakorlatait, amelyeket a következő személyek készítettek: Walter Suntinger; Gudrun Rabussay-Schwald; Rafael Behr; Günther Berghofer osztrák rendőrpáncsnok; Gamal Turawa, a *Metropolitan Police Service* sokféleséggel foglalkozó tanácsadója és oktatója, London, Egyesült Királyság. Emellett oktatási ötletet nyújtott Thomas Greis az Osztrák Rendőrákadémiától; Andre Konze, az Észak-Rajna-Vesztfáliai Rendőrákadémia ezredese, Németország; Maria Knutsson, a Svéd Nemzeti Rendőrákadémia docense; Remo Pusca, Osztrák Rendőrákadémia; valamint Oliver van Wrochem, a Neuengammei Koncentrációs Tábor Emlékmúzeumának vezetője és Ulrike Pastoor.

Szeretnénk kifejezni őszinte köszönetünket Maurice Petit-nek, az AEPC korábbi elnökének, aki az emberi jogokat az AEPC programjának részévé tette, és kapcsolatot teremtett a nemzeti rendőrákadémiák és az FRA között. Köszönet illeti továbbá a lyoni rendőrákadémiát (École Nationale Supérieure de la Police – ENSPI), amely Jean-Marie Fiquet segítségével otthont adott a kísérleti képzésnek.

A harmadik szakaszban a kézikönyv kidolgozásában és tervezésében elkészítésében részt nem vett oktatók az egyesült királyságbeli Bramshillben megtartott közös CEPOL-FRA képzésen használták azt 2011 szeptemberében. Köszönetet mondunk a CEPOL-nak, hogy helyszínt adott az eseménynek, amely az első volt a közös CEPOL-FRA képzések sorában.

A folyamat során az FRA platformot biztosított az információcseréhez, a gyakorlatok megosztásához és a képzési szükségletek kifejezéséhez. A tudásmegosztás megkönnyítése érdekében a kézikönyv kilenc olyan emberi jogi képzési gyakorlatot tartalmaz, amelyeket a nemzeti rendőrákadémiák Unió-szerte jelenleg is használnak: egy Ausztriából, három Németországból, egy-egy Skóciából, Svédországból és az Egyesült Királyságból, valamint egy-egy az ILGA Europe-tól és az EBESZ/ODIHR-től származik.

Az érdekelt szereplők és szervezetek bevonásán túl az FRA jogi és társadalomtudományi szakértői jelentős kutatásokat végeztek a témában, és ezek eredményei alátámasztják, hogy szükség van olyan célzott és testre szabott rendőrképzésre, amely egyensúlyt teremt a biztonsági szempontok és a megkülönböztetésmentesség elvei között. A sokszínű társadalmak szükségleteinek kielégítése érdekében a jelenkori uniós rendőrségi koncepcióknak a társadalom valamennyi részével egyenlő mértékben kialakított bizalmi kapcsolaton kell alapulniuk. Az emberi jogok erősítése e bizalom nélkülözhetetlen előfeltétele, amihez a rendőrségnek proaktívabb és szolgálatközpontúbb szerepet kell játszania.

A következő FRA-kiadványok kapcsolódnak a szóban forgó rendőri munkához:

Alapvető jogok Európa déli tengeri határain (2013)

Az FRA kiadványa Európa déli tengeri határain vizsgálja meg a legalapvetőbb jogok helyzetét: az élethez való jogot és az ahhoz való jogot, hogy a migránst ne küldjék vissza oda, ahol kínzás, üldöztetés vagy embertelen bánásmód vár rá. A kiadvány áttekinti a határőrizeti és partra szállítási eljárásokat, illetve egyéb, általános kérdéseket, mint a vonatkozó uniós politika, a képzés és a Frontex által koordinált műveletek, valamint megvizsgálja az elemzés alá vett uniós tagállamok – Ciprus, Görögország, Málta, Olaszország és Spanyolország – gyakorlatait. Az Európa déli tengeri határainál felmerülő alapjogi kihívások feltérképezésével és az ígéretes gyakorlatok azonosításával a jelentés tanácsadással kívánja segíteni az uniós döntéshozókat és az EU és a tagállamok szakértőit.

EU-MIDIS – Középpontban az adatok – 6. jelentés: Kisebbségek a bűncselekmények áldozatai között (2012)

Az EU-MIDIS – Középpontban az adatok – 6. jelentés olyan válaszadók tapasztalataival kapcsolatos adatokat mutat be, akik a következő öt bűncselekménytípus valamelyikének áldozatává váltak: gépjárműlopás vagy gépjárműből való lopás; betöréses lopás vagy annak kísérlete; személyes tulajdon ellopása erőszak alkalmazása nélkül vagy fenyegetés (személyes tulajdon eltulajdonítása); támadás vagy fenyegetés; súlyos zaklatás. Az EU-MIDIS keretében vizsgált valamennyi csoportot tekintve az áldozattá válás átlagos aránya 24% volt, másképpen fogalmazva a kisebbségi csoportok minden negyedik tagja arról számolt be, hogy a felmérés megelőző 12 hónap folyamán legalább egyszer bűncselekmény áldozata lett. A „láthatóbb” kisebbségi csoportok – vagyis azok, amelyek a többségi lakosságtól láthatóan különböznek – átlagosan magasabb áldozattá válási arányról számolnak be az EU-MIDIS keretében, mint a többségi lakossághoz hasonló kinézetű bevándorló vagy kisebbségi csoportok. Ezek az eredmények ugyanakkor nem jelenítik meg az azon uniós tagállamok közötti jelentős eltéréseket, amelyekben azok az általánosan jelen lévő csoportok – például romák vagy szub-szaharai afrikaiak – élnek, amelyekhez a válaszadók tartoznak.

A gyűlölet-bűncselekmények láthatóságának növelése az Európai Unióban: az áldozatok jogainak elismerése (2012)

Az FRA kutatása azt mutatja, hogy a megkülönböztetés és az intolerancia, a tagállamok ezek felszámolására irányuló erőfeszítései ellenére, továbbra is jelen van az Európai Unióban. Az előítéletek által motivált szóbeli sértések, fizikai támadások és gyilkosságok az EU társadalmának sokszínűségét célozzák a „látható” kisebbségektől a fogyatékosokkal élőkig. Azok, akik ezeket a „gyűlölet-bűncselekményeket” elkövetik – hogy a jelenlegi aggasztó helyzet meghatározatlan kifejezésével éljünk –, a környező társadalom tagjai. Bűncselekményeik felbecsülhetetlen

károkat okoznak az áldozatoknak, családjaiknak és az egész társadalomnak, még sürgetőbbé téve annak végiggondolását, hogy mi lehet a legjobb válasz. Ez az FRA-jelentés azért készült, hogy segítséget nyújtson az EU-nak és tagállamainak az alapvető jogok illetően megsértésének kezeléséhez, aminek eszköze egyrészt azok láthatóbbá tétele, másrészt az elkövetők felelősségre vonása lehet. Ezért az áldozatokat és a tanúkat e bűncselekmények bejelentésére kell biztatni, és növelni kell abbéli bizalmukat, hogy a büntető igazságszolgáltatási rendszer képes határozottan és hathatósan kezelni azokat.

Középpontban az adatok – 4. jelentés: Rendőri igazoltatások és kisebbségek (2010)

Az EU-MIDIS, az EU-szerte elvégzett első olyan felmérés, amelynek során bevándorló és etnikai kisebbségi csoportokat kérdeztek meg a mindennapi megkülönböztetéssel és áldozattá válással kapcsolatos tapasztalataikról, azt állapította meg, hogy Belgiumban, Franciaországban, Magyarországon, Németországban, Görögországban és Spanyolországban a rendőrök a kisebbségekhez tartozókat gyakrabban igazoltatják, mint a többségi csoportok környéken élő tagjait. Azok a kisebbségi csoportok, amelyek úgy érzékelik,

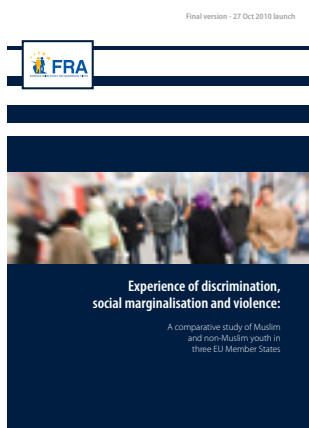
hogy a rendőrök etnikai vagy bevándorló csoporthoz tartozásuk miatt igazoltatják őket, kevésbé bíznak a rendőrségben, mint azok a kisebbségek, amelyek úgy vélik, hogy az igazoltatás nem függött össze kisebbséghez való tartozásukkal.

A hatékonyabb rendfenntartás felé – A megkülönböztető etnikai profilalkotás megértése és megelőzése: Útmutató (2010)

Megkülönböztető etnikai profilalkotásnak tekintendő, ha egy valamely egyén igazoltatásával kapcsolatos döntést kizárólag vagy főleg az adott személy faji, etnikai vagy vallási hovatartozása motivál. Az ilyen gyakorlat az EU-ban élő bizonyos közösségek elidegenedését eredményezheti, ugyanakkor csökkenti a rendfenntartás hatékonyságát. Az FRA útmutatója segítséget kíván nyújtani a rendőrségnek a megkülönböztető etnikai profilalkotás kezeléséhez és elkerüléséhez, és azzal a céllal készült, hogy a hatékonyabb rendfenntartás eszköze legyen.

Megkülönböztetéssel, társadalmi marginalizálódással és erőszakkal kapcsolatos tapasztalatok: A muszlim és nem muszlim fiatalok körében végzett összehasonlító tanulmány (2010)

A társadalmi marginalizálódás és a megkülönböztetés minden társadalomban súlyos következményekkel jár – mindkét problémát prioritásként kell kezelni, mivel közvetlenül összefüggnek a fiatalok körében tapasztalható erőszakos magatartással. Ez a kutatás a fiatalok által tanúsított erőszakos magatartás vagy az általuk elkövetett erőszakos cselekmények magyarázó tényezői tekintetében jelentős átfedéseket mutat három uniós tagállamban (Franciaország, Spanyolország, Egyesült Királyság). Az erőszakos magatartással összekapcsolható fő tényezőket képezi,

hogy az ilyen magatartást tanúsítók férfiak, bűnözést folytató fiatalok csoportjához/bandához tartoznak, megkülönböztetéssel szembe-sülnek és társadalmilag marginalizáltak – ha ezeket a szempontokat figyelembe vesszük, a vallási háttér vagy hovatartozás nem játszik szerepet az erőszakos magatartás magyarázatakor. A megállapítások alapját egy felmérés képezi, amelynek keretében az FRA 2008 és 2009 folyamán 3000 12–18 éves fiatalot vizsgált Franciaországban, Spanyolországban és az Egyesült Királyságban – három olyan tagállamban, ahol a radikális iszlamizmussal összefüggő vagy túlnyomórészt muzulmán háttérű bevándorló fiatalokhoz köthető városi zavargásokhoz kapcsolódó terrorista támadások történtek.

1. MODUL: AZ EMBERI JOGOK ALAPJAI

Bevezetés	23
Gyakorlat: Az emberi jogok alapjainak megértése	24
Témavázlat – Az emberi jogokkal kapcsolatos alapvető fogalmak	26
Összefoglaló jegyzetek	27
1. Melyek az emberi jogok?	27
2. Milyen típusai vannak az emberi jogoknak?	28
3. Mi az emberi jogok hatása?	29
4. Milyen kötelezettségeket rónak ránk az emberi jogok?	30
5. Milyen jogszabályok testesítik meg az emberi jogokat, és hogyan ellenőrzik őket?	33
Kiegészítő tananyag	37

Az emberi jogok alapjai

Bevezetés

Ez a modul megismerteti az emberi jogok jellemzőit és az azokkal kapcsolatos általános fogalmakat, bemutatva azok etikai és történeti gyökereit, valamint jelenkori formáját és érvényesítését. Áttekintést ad a használatban lévő jogi eszközökről és terminológiáról, valamint az emberi jogokat védő és előmozdító szervezetekről és mechanizmusokról.

A modul megvilágítja az emberi jogok főbb vetületeit, többek között az emberi méltóság alapvető, átfogó koncepcióját, és felsorolja az ezen védőernyő alá tartozó egyedi jogokat. Kifejti az államoknak az emberi jogok tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó kettős kötelezettségét: a „tiszteletben tartás” egy negatív kötelezettség, amely az emberi jogokat esetleg korlátozó cselekvésektől való tartózkodást jelenti; a „védelem” az emberi jogok érvényesülésének biztosítását célzó fellépés iránti pozitív kötelezettségre utal.

A gyakorlat célja az emberi jogok mai társadalmakban betöltött szerepéről és céljáról szóló általános beszélgetés ösztönzése; a rendőri munkához kapcsolódó konkrét emberi jogi aspektusok a későbbi modulokban kerülnek terítékre. A vitakérdések az emberi jogok nem jogászai szemléletű megközelítésével kezdődnek. Ezt követik az emberi méltóságról és az egyedi jogokról, az emberi jogok céljáról és az e jogok által létrehozott kötelezettségekről szóló vita serkentésére hivatott kérdések.

A kérdések a társadalom és az állam alapelveivel, szervezetével és funkciójával kapcsolatos alapvető kérdéseket vetnek fel, és élénk vitára sarkallhatnak.

Gyakorlat: Az emberi jogok alapjainak megértése

Cél:

Ez a gyakorlat azt szolgálja, hogy a résztvevők jobban megértsék az emberi jogok alapjait, ezen belül a kulcsfogalmakat és azt, hogy azok hogyan működnek.

Konkrét célok:

Tudás

- az emberi jogok alapgondolatának és funkcióinak megértése
- az emberi jogok kulcsfogalmainak és a vonatkozó kötelezettségeknek a megértése
- az emberi jogok fejlődésével kapcsolatos bevezető ismeretek megszerzése
- a legfontosabb nemzetközi emberi jogi dokumentumok és a jogvédő mechanizmusok típusainak megismerése

Attitűd

- az emberi jogok alapvető értékének, azok jogi és politikai jelentőségének, valamint annak elismerése, hogy az emberi jogok a békés társadalom alapját képezik, és hozzájárulnak ahhoz, hogy mindenki méltányos életet élhessen

Készségek

- a rendőri munkához kapcsolódó emberi jogok azonosítása

Követelmények:

- időkeret: 40–60 perc
- oktatási eszközök:
  - témavázlat vitakérdésekkel
  - választható eszközök: PowerPoint prezentáció és projektor
- helyszínek: előadóterem és két gyakorló terem
- csoportméret: legfeljebb 20–25 személy

A gyakorlat leírása: **Az emberi jogok alapjainak megértése**

- ❶ Ismertesse a gyakorlat céljait és konkrét céljait.
- ❷ Ossa ki „Az emberi jogokkal kapcsolatos alapvető fogalmak” című témavázlatot.
- ❸ Ossa a résztvevőket 4–6 fős csoportokba, megkérve őket arra, hogy csoportonként egy vagy két állítást vitassanak meg. A csoportoknak a megvitatandó állítások számától függően 30–45 percük van a munkára. A csoportoknak ki kell jelölniük egy személyt, aki az összes résztvevő előtt beszámol a csoportmunka eredményéről.
- ❹ Válaszolja meg a csoportmunka alatt felmerülő kérdéseket.
- ❺ A csoportok mutassák be munkájukat a többi résztvevőnek.
- ❻ Tartson általános vitát az eredményekről, kiemelve a leszűrt tanulságokat.
- ❼ Összegezze a főbb pontokat, és fogalmazzon meg testre szabott tudásanyagot, szükség szerint az összefoglaló jegyzetektől merítve.

Témavázlat – Az emberi jogokkal kapcsolatos alapvető fogalmak

Vitakérdések:

1. „Bánj úgy másokkal, ahogy szeretnéd, hogy veled bánjanak.”

- Mi a kapcsolat az „arany szabály” és az emberi jogok között? Mik a közös pontok és az eltérések?
- Véleménye szerint az emberi jogok egyetemesen alkalmazhatók?

2. „Az emberi jogok eszméje amilyen nagy hatású, olyan egyszerű: méltósággal bánni az emberekkel.”

John Ruggie, „az üzleti tevékenység és emberi jogok” területével foglalkozó különleges ENSZ-előadó, Az üzleti tevékenységre és emberi jogokra vonatkozó irányadó ENSZ-alapelvek

- Egyetért ezzel az állítással? Fejtse ki, hogy miért ért egyet vagy nem ért egyet.
- Ismer más olyan rövid megfogalmazást, amely kifejezi az emberi jogok alapeszméjét?

3. „Tekintettel arra, hogy az emberiség családja valamennyi tagja veleszületett méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerése alkotja a szabadság, az igazság és a béke alapját a világon.”

ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948

- Egyetért ezzel az állítással? Fejtse ki, hogy miért ért egyet vagy miért nem ért egyet vele.
- Tud ezenkívül említeni olyan dolgot, amely a szabadság, az igazság és a béke „alapját” képezi?

4. „Minden politikai társulás célja az ember természetes és elvülhetetlen jogainak megőrzése. E jogok: a szabadság, a tulajdon, a biztonság s az elnyomással szemben való ellenállás.”

A francia Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata, 1789, 2. cikk

- Az állam célját meghatározó ezen fogalom ma is érvényes?
- Az állam céljának milyen egyéb leírását tudná megfogalmazni?

5. „Mostanában túl sokat beszélnek a jogokról. Az emberek megfeledkeztek azokról a kötelezettségekről, amelyekkel egymásnak és a társadalomnak tartoznak.”

- Egyetért ezzel az állítással? Fejtse ki, hogy miért ért egyet vagy miért nem ért egyet vele.
- Mi a kapcsolat a jogok és a kötelezettségek között?

Összefoglaló jegyzetek

Az összefoglaló jegyzetek hasznos információt nyújtanak a téma-vázlat kérdéseinek kiegészítéséhez és az emberi jogok alapjairól szóló tanórai vita irányításához, az alábbi struktúra szerint:

1. Melyek az emberi jogok?
2. Milyen típusai vannak az emberi jogoknak?
3. Mi az emberi jogok hatása?
4. Milyen kötelezettségeket rónak ránk az emberi jogok?
5. Milyen jogszabályok testesítik meg az emberi jogokat, és hogyan ellenőrzik őket?

1. Melyek az emberi jogok?

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

1. cikk

Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van. Az emberek, ésszel és lelkiismerettel bírván, egymással szemben testvéri szellemben kell hogy viseltessenek.

Az emberi jogok mögött álló alapelveket különféle filozófiák és a világ különböző vallásai kutatták évszázadokon át. Az emberi jogok mögött álló egyik központi filozófiai kérdés a következő:

Hogyan kell bánnunk embertársunkkal?

Az aranyszabály egy régi etikai elv, amely választ ad erre a kérdésre, és iránymutatást ad az emberek magatartásához: „Bánj úgy másokkal, ahogy szeretnéd, hogy veled bánjanak.” A világ nagy vallásaiban és etikai rendszereiben az aranyszabály különböző megfogalmazásaival találkozhatunk.

Az emberi jogok – többféle módon – az aranyszabály modern, részletesebb megfogalmazásának tekinthetők. Az emberi jogi alapelvek azon az eszmén nyugszanak, hogy minden ember veleszületett emberi méltósággal rendelkezik. Mindenkinek tartózkodnia kell tehát e méltóság megsértésétől. Ezenkívül mindenkinek fel kell lépnie mások és saját maga emberi jogainak védelme érdekében. A méltóságon felül az emberi jogok a szabadság, igazságosság, egyenlőség és szolidaritás eszméit is felölelik.

Ötlet az oktatáshoz: Az aranyszabály használata

Amikor az emberi jogokkal összefüggésben az aranyszabály megvitatása kerül terítékre, akkor érzékeny témák és nehéz kérdések merülhetnek fel, különös tekintettel a vallási kérdésekre. Számítson az ilyen jellegű hozzászólásokra és kérdésekre, és igyekezzen felkészülni rájuk, hogy higgadtan és professzionálisan kezelhesse őket.

2. Milyen típusai vannak az emberi jogoknak?

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata Preambulum

[...] Tekintettel arra, hogy az emberiség családja valamennyi tagja veleszületett méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerése alkotja a szabadság, az igazság és a béke alapját a világon.

Az emberi jogok értékek, jogszabályok és politikák révén fejződhetnek ki. Az emberi méltóság, a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás az emberi jogok alapját képező fogalmak (az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 1. cikke). Ezek a fogalmak kézzelfogható módon az államok alkotmányaiban és regionális és nemzetközi jogi eszközökben foglalt egyedi emberi jogokban fejződnek ki.

Az emberi jogok az élet számos területére kiterjednek, és e jogokat gyakran a következő kategóriákba csoportosítják:

Polgári és politikai jogok

- az élethez való jog
- a kínzás tilalma
- a rabszolgaság tilalma
- a személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jog
- a tisztességes eljáráshoz való jog
- a magán- és családi élethez való jog
- lelkiismereti és vallásszabadság
- a véleménynyilvánítás szabadsága
- a gyülekezés és az egyesülés szabadsága
- a mozgás szabadsága
- szavazati jog
- a közszolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférés
- politikai párt alapításához való jog
- petíciós jog
- a tulajdonhoz való jog (ez részben gazdasági és szociális jognak is tekinthető)

Gazdasági, szociális és kulturális jogok

- a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához való jog
- a méltányos és kedvező munkafeltételekhez való jog
- szakszervezetek alapításához való jog
- a szociális biztonsághoz való jog
- a megfelelő életszínvonalhoz való jog
- az egészséghez való jog
- az oktatáshoz való jog
- a kulturális életben való részvételhez és a tudományos fejlődés előnyeinek kihasználásához való jog

Szolidaritási/kollektív jogok

- a népek önrendelkezéshez való joga
- a kisebbségek és őslakos népek jogai
- a fejlődéshez való jog

Egyenlőség és megkülönböztetésmentesség

- Az egyenlőséghez és megkülönböztetésmentességhez való jog egyrészt alapvető jog, másrészt egy alapelv, mely szerint minden emberi jogot megkülönböztetésmentesen kell biztosítani.

Ötlet az oktatáshoz: Az emberi jogok teljes skálájának bemutatása

Az emberi jogok különböző kategóriáinak megvitatásakor célszerű bemutatni az emberi jogok teljes skáláját. Az egész paletta áttekintése révén a résztvevők jobban beláthatják, hogy bizonyos jogok – mint a gazdasági vagy szociális jogok – miként bírnak jelentőséggel számukra mint jogtulajdonosok számára. Ez a módszer arra is rávilágít, hogy az emberi jogok a modern társadalom egyik pillérének képezik, azonban egyes marginalizált csoportok még nem részesülnek valamennyi emberi jogban.

3. Mi az emberi jogok hatása?

„Az emberi jogok eszméje amilyen nagy hatású, olyan egyszerű: méltósággal bánni az emberekkel.”

John Ruggie, „az üzleti tevékenység és emberi jogok” területével foglalkozó különleges ENSZ-előadó, UN Doc A/HRC,

Az üzleti tevékenységre és emberi jogokra vonatkozó irányadó ENSZ-alapelvek

„Az emberi jogok azok az alapvető jogok, amelyek az emberek számára lehetővé teszik, hogy életüket a szabadság, az egyenlőség és az emberi méltóság iránti tisztelet jegyében alakítsák.”

Manfred Nowak, a kínzás kérdésével foglalkozó volt különleges ENSZ-előadó (2003), Introduction to the International Human Rights Regime (Bevezetés a nemzetközi emberi jogi rezsimbe), Leiden, Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 1. o.

Az emberi jogok, amelyek jogokat és kötelezettségeket is maguk után vonnak, olyan környezetet hoznak létre, amelyben minden ember méltóságban élhet. Az emberi jogok különböző jogokat és kötelezettségeket ruháznak az egyénekre és az államokra.

Az egyének tekintetében az emberi jogok:

- segítenek megteremteni az alapvető szükségleteik kielégítéséhez szükséges feltételeket;
- biztosítják az olyan központi emberi értékeket, mint az élet, a testi-lelki épség, a szabadság, a biztonság, a méltóság és az állam által és más személyek által elkövetett visszaélések elleni egyenlő védelem;
- a szociális szolgáltatásokhoz, például az oktatáshoz és az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés révén védelmet nyújtanak a kirekesztéssel és a marginalizációval szemben, és segítenek orvosolni ez utóbbiak hatását;
- jogos érdekek ütközése esetén kiegyenlítő mechanizmusként és konfliktusrendezési eszközként szolgálnak (az egyének szabadsága és jogai ott érnek véget, ahol más egyének szabadsága és jogai kezdődnek);
- segítenek abban, hogy az emberek az életben adódó nehéz helyzetek során képesek legyenek konkrét jogi és erkölcsi ítéletet alkotni.

Az államok tekintetében az emberi jogok:

- az államok és társadalmak működési módjára vonatkozó alapszabályok lefektetése révén szabályozzák egyfelől az állam és a társadalom, másfelől az emberek közötti kapcsolatot;
- megszabják az egyének tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó állami kötelezettséget;

- iránymutatást adnak az államoknak az egyéni és kollektív fellépések szabályozására hivatott jogszabályok megalkotásához, valamint a (jogi) konfliktusok rendezésére és a jogszabályok végrehajtására hivatott megfelelő, pártatlan igazságszolgáltatási szervek létrehozásához;
- alapot teremtenek a társadalmon belüli szabadság, igazságosság és béke létrejöttéhez.

A rendőrök tekintetében az emberi jogok:

- segítenek a rendőröknek eldönteni, hogy mi megengedhető és mi tilos;
- segítenek kialakítani a rendfenntartás belső szervezeti struktúráit;
- meghatározzák a rendőröknek mint az állam képviselőinek az egyének tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó feladatait;
- alapvető emberi értékeket biztosítanak a rendőröknek, akik egyben jogok birtokosai is.

Az emberi jogok maradéktalan érvényesülése érdekében az egyéneknek tiszteletben kell tartaniuk a jogokat, az államoknak pedig kötelességük tiszteletben tartani és védeni a jogokat. A jogok tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó kötelezettség az emberi jogi rendszer alapvető tényezője.

Ötlet az oktatáshoz: Az esetleg felmerülő kérdések és vitatémák kezelése

- Mit jelent a méltóság?
- Példák olyan helyzetekre, amikor könnyű vagy nem könnyű valakivel méltósággal bánni
- A méltóságot erősítő vagy gyengítő tényezők
- Választ adnak-e az emberi jogok arra a régi kérdésre, hogy hogyan kell bánnunk egy másik emberrel?
- „Az emberi jogok eszméje csak a Nyugat számára fontos. Más kultúrák más értékeket vallanak. Nem szabad a mi felfogásunkat ráerőltetni más népekre.”
- Melyek az alapvető emberi szükségletek?
- Mi az állam szerepe?
- „Ha valaki nem teljesíti a társadalommal szembeni kötelezettségeit, cserébe miért ne vennék el tőle a jogait?”

4. Milyen kötelezettségeket rónak ránk az emberi jogok?

Az Európai Unió Alapjogi Chartája

1. cikk

Az emberi méltóság sérthetetlen. Tiszteletben kell tartani, és védelmezni kell.

Egyéni kötelezettségek

Az egyéneknek tiszteletben kell tartaniuk mások jogait. Egy ember szabadsága és jogai ott érnek véget, ahol egy másik ember szabadsága és jogai kezdődnek. Valamennyi emberi jog, függetlenül attól, hogy mely kategóriába tartozik, oszthatatlan és kölcsönösen egymástól függő, ebből következően az egyik jog megvalósítása alapvető feltétele egy másik jog megvalósításának, vagy hozzájárul ahhoz. Ez az elgondolás az állami kötelezettségekre is alkalmazandó.

Állami kötelezettségek

Az államok egyfelől kötelesek tartózkodni az emberi jogok indokolatlan korlátozásától (a jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége), másfelől intézkedni az emberi jogok biztosítása érdekében (a védelmezés kötelezettsége). Az emberek a jogok tulajdonosai, az állam pedig, beleértve az igazságszolgáltató, a végrehajtó és a törvényhozó hatalmi ágat, a jogokhoz kapcsolódó feladatok végrehajtója. A jogok tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó kötelezettségek nélkül az e modulhoz tartozó összefoglaló jegyzetekben felsorolt jogok nem nyernének értelmet.

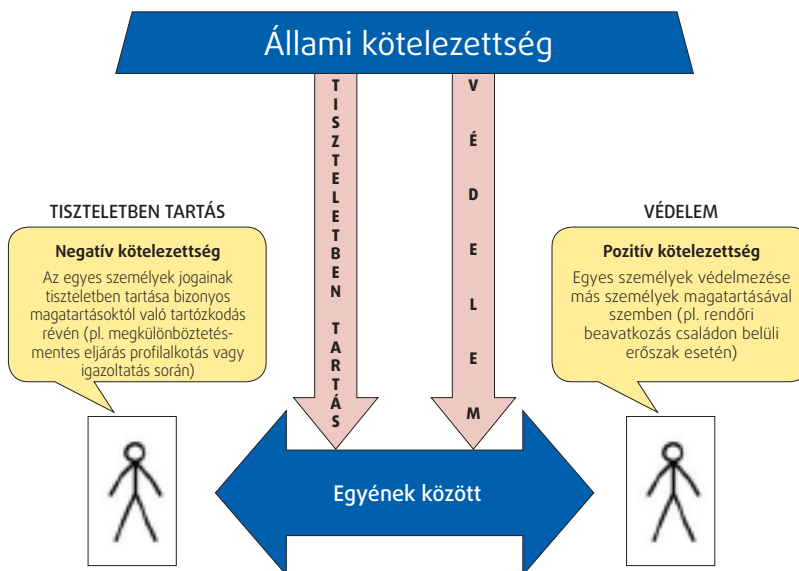
Minden állami hatalom köteles teljesíteni az alábbi két kötelezettséget:*

- **A jogok tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettség:** Az államnak tartózkodnia kell a jogszerűtlen és aránytalan fellépéstől. Az emberi jogokba való indokolatlan beavatkozás az emberi jogok megsértését jelenti.
- **A jogok védelmére vonatkozó kötelezettség:** Az állam köteles közigazgatási, törvényhozói és/vagy igazságszolgáltatási intézkedések útján védeni az emberi jogokat, annak érdekében, hogy az emberek teljes mértékben gyakorolhassák jogaikat. A megfelelő lépések megtételének elmulasztása az emberi jogok megsértését jelenti.

*Megjegyzés: Az ENSZ emberi jogi rendszere kidolgozta a jogok tiszteletben tartására, védelmére és érvényesítésére vonatkozó hármas kötelezettséget. Az egyszerűség érdekében ez a kézikönyv a rendfenntartással összefüggésben nem alkalmazza ezt a rendszert.

Rendőri kötelezettségek

Az emberi jogok tiszteletben tartásának és védelmének kötelezettsége a rendőrökre is vonatkozik, mivel ők képezik az állam által kijelölt hatóságot.

A rendőrök kötelezettsége a jogok tiszteletben tartására

A rendőrök kötelesek tiszteletben tartani az emberi jogokat. Ez annyit jelent, hogy a rendőrök önkényesen vagy indokolatlanul nem avatkozhatnak be az egyének emberi jogaiba.

Az emberi jogok tiszteletben tartása: szükségesség és arányosság

Amikor egy rendőr letartóztat egy gyanúsítottat, akkor beavatkozik a gyanúsítottak az Emberi Jogok Európai Egyezménye 5. cikkében foglalt, a személyi szabadságra és biztonságra vonatkozó emberi jogába. A más személyek jogainak védelme vagy a jogszabályok érvényesítése érdekében az ezen emberi jogba való beavatkozást meg kell indokolni. Ha azonban a rendőr indokolható jogalap vagy jogszerű cél nélkül lép fel vagy nem tartja be a szükségesség és arányosság elvét, akkor megsérti a gyanúsított fenti cikk szerinti emberi jogát a szabadsághoz.

1.1. táblázat: A jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége: a rendőri tevékenységgel kapcsolatos példák

Az emberi jogok és az azok tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettség	
Az alábbi jogok tiszteletben tartása érdekében	a rendőröknek tartózkodniuk kell a következőktől:
Élethez való jog	• halált okozó erőszak alkalmazása
A kínzással és bántalmazással szembeni védelemhez való jog	• erőszak alkalmazása a kihallgatások során • túlzott erőszak alkalmazása fizikai ellenállás esetén
A személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jog	• egy személy jogalap nélküli letartóztatása vagy őrizetbe vétele
A magánélethez való jog	• magánlakásba való behatolás megfelelő indokolás nélkül (pl. házkutatási parancs nélkül)
A békés gyülekezéshez való jog	• gyülekezés megfelelő indokolás nélküli betiltása • túlzott erőszak alkalmazása egy demonstráció biztosítása és/vagy feloszlata során

Forrás: FRA, 2013

A jogok védelmére vonatkozó rendőri kötelezettség

A rendőrök ezenkívül kötelesek védelmezni az emberi jogokat, és konkrét intézkedéseket kell hozniuk szervezeti és operatív szinten az emberi jogok érvényesülésének biztosítása érdekében. Ez azt jelenti, hogy kötelesek védelmezni az emberi jogokat mindennemű – többek között az egyének közötti kapcsolatokban, az úgynevezett „horizontális” szinten előforduló – fenyegetéssel szemben. Családon belüli erőszak esetén például a rendőrök kötelesek konkrét intézkedéseket hozni az áldozat élethez való jogának, illetve testi épséghez és biztonsághoz való jogának védelme érdekében. Ha egy rendőr egy veszélyeztetett személy védelmét megfelelő indokolás nélkül elmulasztja, az az emberi jogok megsértésének minősül. Ez a kötelezettség azt is előírja, hogy a rendőrség megfelelő módon vizsgáljon ki az élethez való jog vagy a testi épséghez való jog elleni erőszakra vonatkozó minden panaszt, függetlenül attól, hogy ki lehet az elkövető.

1.2. táblázat: A jogok védelmezésének kötelezettsége: a rendőri tevékenységgel kapcsolatos példák

Az emberi jogok és az azok védelmezésére vonatkozó kötelezettség	
Az alábbi jogok tiszteletben tartása érdekében	a rendőrök kötelesek
Élethez való jog	• megfelelő intézkedéseket hozni az élet vagy a testi épség elleni hiteles fenyegetés esetén
A kínzás és más bántalmazás tilalma	• megfelelő intézkedéseket hozni családon belüli erőszak esetén
Személyi szabadság, tisztességes eljárás	• a fogva tartottat tájékoztatni a letartóztatás okáról és az ellene felhozott vádakról
A békés gyülekezéshez való jog	• szervezeti rendelkezéseket életbe léptetni és megfelelő operatív intézkedéseket hozni a békés tiltakozók más személyek támadásától való védelme érdekében
Hatékony jogorvoslat	• azonnal és pártatlanul kivizsgálni az emberi jogok megsértésének állítólagos eseteit

Forrás: FRA, 2013

A hagyományosan nagyobb figyelmet kapó polgári és politikai jogokhoz hasonlóan a közvélemény jobban tisztában van az emberi jogok tiszteletben tartására vonatkozó negatív állami kötelezettségekkel – az állami fellépés korlátozása, az állami hatalmi ágak ellenőrzése, be nem avatkozás – mint a védelemre vonatkozó pozitív kötelezettséggel.

5. Milyen jogszabályok testesítik meg az emberi jogokat, és hogyan ellenőrzik őket?

„A nemzeti emberi jogi intézmények nemzeti szinten fontos szerepet játszanak az emberi jogi szerkezet alakításában, például azáltal, hogy megfelelőség-ellenőrzést végeznek, kutatásokat folytatnak, megelőző intézkedéseket és tájékoztató eseményeket kezdeményeznek.”

FRA (2010), Nemzeti emberi jogi intézmények az Európai Unió tagállamaiban: Az alapjogi szerkezet erősítése az EU-ban I., Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala (Kiadóhivatal), 7. o.

„A nemzeti emberi jogi intézmények ezenkívül kapcsolatot hoznak létre a különböző szereplők, például a kormányzati hivatalok és a civil társadalom között, ily módon csomópontként működnek az egyes országokban. E kapcsolatok megteremtésével a nemzeti emberi jogi intézmények mérséklék a nemzetközi előírások és a konkrét intézkedések közötti végrehajtási hiányosságokat. Ezen intézmények mindemellett hozzájárulnak ahhoz, hogy érvényre jusson az emberi jogok teljes spektrumának oszthatatlansága és kölcsönös függése.”

FRA (2010), Nemzeti emberi jogi intézmények az Európai Unió tagállamaiban: Az alapjogi szerkezet erősítése az EU-ban I., Kiadóhivatal, 8. o.

A jogszabályok alapvető szerepet játszanak az emberi jogok területén. Az emberi jogokat először nemzeti szinten foglalták jogszabályba, majd a II. Világháború óta módszeresen beillesztik őket a nemzetközi jogba. A nemzetközi emberi jogi szerződések rendszerint tartalmazznak egy cikket, amely kiköti az államok emberi jogokkal kapcsolatos kötelezettségeit. A nemzetközi emberi jogi testületek, köztük az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) esetjoga segítséget nyújtott e jogok konkrétabb meghatározásához. Az ENSZ-nél és regionális szinteken végzett szabályalkotás révén mára az élet számos területén alkalmazható nemzetközi emberi jogi normák átfogó tárháza jött létre.

E modul szempontjából az európai regionális szintű emberi jogi normák bírnak különös jelentőséggel. E normák az ENSZ- és az európai szerződéseket is magukban foglalják, amelyek egymás mellett léteznek, és egyenlőképpen alkalmazandók azon európai államokban, amelyek ratifikálták őket. A nemzetközi jog egy bevált alapelve szerint ha egy adott helyzetben egyszerre több norma alkalmazható, akkor az egyén számára legkedvezőbb normákat alkalmazzák.

Az alábbiakban két lista található, amelyek az emberi jogi normákat tartalmazó néhány nemzetközi szerződést és más emberi jogi eszközöket sorolnak fel. Az első lista általánosabb jellegű, míg a második a rendőri tevékenységhez szorosabban kapcsolódó eszközöket sorol fel.

Releváns nemzetközi jogi eszközök – általános lista

- Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948)
- Nemzetközi egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről (1965)
- A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966)
- A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966)
- Az ENSZ Egyezménye a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések minden formájának kiküszöböléséről (1979)
- Az ENSZ Egyezménye a Gyermekek Jogairól (1989)
- A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény (2006)
- Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950)
- Európai Szociális Charta (1961)
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2000)

Releváns nemzetközi jogi eszközök – a rendőri tevékenységhez kapcsolódó lista

- Az ENSZ Egyezménye a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok ellen (1984)
- Az ENSZ kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni egyezményéhez csatolt fakultatív jegyzőkönyv (2002)
- Minden egyénnek az erőszakos eltüntetéssel szembeni védelméről szóló nemzetközi egyezmény (2006)
- Európai egyezmény a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről (1987)
- Az ENSZ magatartási kódexe a bűnüldöző szervek részére (1979)
- Az ENSZ nyilatkozata a bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozatainak igazságszolgáltatási alapelveiről (1985)
- Az ENSZ alapelvei az erőszak és a lőfegyverek bűnüldöző szervek általi használatáról (1990)
- Az Európa Tanács rendőrségről szóló nyilatkozata (1979)
- Az Európa Tanács európai rendőrségi etikai kódexe (2001)

Emberi jogi mechanizmusok

Több nemzeti, európai és nemzetközi szintű mechanizmust vezettek be, amelyek az emberi jogok felügyeletét és szabályozását hivatottak segíteni.

Az emberi jogok védelme nemzeti szinten kezdődik. A nemzetközi emberi jogi védelmi mechanizmusok csak akkor lépnek működésbe, ha a nemzeti rendszerek nem működnek megfelelően vagy nem orvosolják az emberi jogok megsértését.

Ezenkívül több nemzetközi mechanizmus jött létre az emberi jogok előmozdítása és védelme céljából. E mechanizmusok egyre nagyobb befolyást gyakorolnak az egyes államok jogszabályaira és gyakorlataira. Jogszolgáltatási gyakorlatuk és ajánlásai hatására sok európai országban jogi és intézményi reformokat, többek között rendőrségi reformokat hajtottak végre.

Vannak továbbá globális mechanizmusok, mint az Egyetemes Időszakos Felülvizsgálat, amelynek keretében az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa négyévente értékeli az egyes ENSZ-tagállamok emberi jogi helyzetét.

A következő listák a nemzeti, európai és nemzetközi szintű emberi jogi mechanizmusokat tartalmazzák, többek között a rendőrséghez kapcsolódó testületeket:

Nemzeti szintű emberi jogi mechanizmusok

- Rendőrség; különleges szerepüket illetően lásd a 2. modult
- Bíróságok, beleértve az alkotmánybíróságokat
- Ombudsmanok vagy nemzeti emberi jogi bizottságok
- Parlament, ezen belül az emberi jogok felügyeletével megbízott parlamenti testületek
- A fogvatartási helyeket ellenőrző mechanizmusok, többek között a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni egyezményhez csatolt fakultatív jegyzőkönyv szerinti nemzeti megelőzési mechanizmusok
- Az egyenlőséget és megkülönböztetésmentességet felügyelő nemzeti testületek
- Nem kormányzati szervezetek
- Média
- Szakszervezetek
- Szakmai csoportosulások

Európai szintű emberi jogi mechanizmusok

- Az Európai Unió Bírósága (EUB)
- Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB)
- Az Európa Tanács kínzás megelőzésével foglalkozó bizottsága
- Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság (ECRI)
- Nem kormányzati szervezetek

Nemzetközi szintű emberi jogi mechanizmusok

- Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága
- Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa
- Kínzás Elleni Bizottság
- A kínzás megelőzésével foglalkozó albizottság
- Nemzeti megelőző mechanizmusok
- Faji Megkülönböztetés Megszüntetésének Bizottsága
- A nőkkel szembeni megkülönböztetés felszámolásával foglalkozó bizottság
- Nem kormányzati szervezetek

A rendőrséghez kapcsolódó testületek

- Európai Igazságügyi Együttműködési Egység (Eurojust)
- Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség (Frontex)
- Az Európai Unió Bűnüldözési Képzési Ügynöksége (CEPOL)
- Európai Rendőrségi Hivatal (Europol)

Kiegészítő tananyag

Ez a fejezet az emberi jogok filozófiai gyökereit és fejlődését írja le, majd további információkat nyújt a jelenlegi emberi jogi mechanizmusokkal kapcsolatban. A fejezet először az e modul összefoglaló jegyzeteiben már tárgyalt arany szabályt fejt ki bővebben, és leírja az emberi jogok fejlődését az európai felvilágosodás kori kezdetektől a modernebb felfogásokig. Ezt követi az emberi jogokkal kapcsolatos egyik legvitatottabb téma, az emberi jogok egyetemességének tárgyalása, amely az oktató számára az egyetemesség elméletét alátámasztó tényekkel és érvekkel szolgál.

A második rész gyakorlati információkat tartalmaz. Részletesen ismerteti a jelenlegi európai, illetve nemzetközi szintű emberi jogi mechanizmusokat. Ezenkívül bemutatja a főbb európai nem kormányzati szervezeteket és a rendőrséghez kapcsolódó testületeket.

Az arany szabály és az emberi jogok fejlődése

Az arany szabály számos különböző kulturális kontextusban jelen van:

- „Ne tegyünk olyat, amiért másokat elítélünk!” (Milétoszi Thalész)
- „Ne tegyél olyat másokkal, ami fájdalmat okozna, ha veled tennék: ez a kötelesség összegzése.” (Hinduizmus)
- „Amit magadnak nem kívánsz, azt ne tedd másnak! Ez az egész Tóra. A többi csak a magyarázata.” (Judaizmus)
- „Tedd azt másokkal, amit szeretnél, hogy veled tegyenek!” (Kereszténység)
- „Senki sem igaz hívő közületek, míg nem kívánja testvére számára ugyanazt, amit magának kíván.” (Iszlám)
- „Ne bánts másokat olyasmivel, ami téged is bántana.” (Buddhizmus)
- „Amit nem kívánsz magadnak, azt ne tedd másnak se!” (Konfucianizmus)
- „Cselekedj úgy, hogy akaratod maximája mindenkor egyszersmind általános törvényadás elveként érvényesülhessen.” (Immanuel Kant)

Az európai felvilágosodás és az emberi jogok

Az ókori görög filozófia alapján az európai felvilágosodás filozófusai az ember abszolút szabadságát a „természeti állapot” felől vizsgálják. Hogyan is írhatná elő jogszerűen bármilyen állami intézmény az ember számára, hogy valamilyen módon viselkedjen? Az (állami) kényszer és az (emberi) szabadság közötti feszültség sok gondolkodót foglalkoztatott az európai felvilágosodás idején. A tudós John Locke (1632–1704) szavaival: „A kormányzat kényserítő ereje nélkül szuverenitásunk gyakorlását »bizonytalannak« találnánk, mert nincs arra garancia, hogy mások mindenkor tiszteletben tartják azon morális korlátokat, amelyeket racionális, független és ennél fogva szuverén mivoltunk megkövetel.” Locke azonban úgy vélte, hogy van egy kézenfekvő mód alapvető

érdekeink biztosítására, ez pedig az, hogy jogköreink egy részét átengedjük az ezen érdekek védelmével kifejezetten megbízott embereknek, és felhatalmazzuk őket arra, hogy biztosítsák védelmünket. „A képviselőkre ruházott hatalom csak addig legitim, amíg ők jóhiszeműen és a mi nevünkben cselekszenek.”¹ A társadalmi szerződés ezen elmélete biztosítja a modern liberális állam erkölcsi alapját, ezen belül egy állami intézményét, ahol a rendőrséget hatáskörökkel ruházzák fel. Locke emellett azt is felvázolta, hogy mi szükséges az élet, a szabadság és a tulajdon védelméhez: egy törvényhozói, egy igazságszolgáltatási és egy végrehajtó hatalmi ág. Később Charles de Montesquieu (1689–1755) kidolgozta az állami hatalmi ágak szétválasztásának elméletét, Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) pedig az államok demokratikus jellegét hangsúlyozta. Mindez elősegítette a modern állam elméleti alapjainak lefektetését, és forradalmi folyamatot indított el, először az Egyesült Államokban (1776), majd Franciaországban (1789), ezt követően pedig a legtöbb európai országban.

Ez a folyamat a modern korokban is folytatódott. Az emberi jogok a politikai etika részeként fejlődtek tovább, és a viták középpontjában az állt, hogy az állam az egyéni szabadság korlátozására alkalmazhat-e jogszerűen erőt, a fizikai erőszakot is beleértve.

Társadalmi mozgalmak ehhez kapcsolódó etikai és politikai követeléseket fogalmaztak meg, az abszolutista és elnyomó rendszerek megdöntésére buzdítva a forradalmárokat. Több sikeres forradalmat követően az emberi jogokat beépítették a nemzeti jogba, többnyire az államok alkotmányába. Ez a kodifikációs folyamat megerősítette és legitimmé tette az etikai követeléseket, valamint a fizikai erőszak állam általi alkalmazását.

A nőjogi mozgalom e fejlődés nyilvánvaló példája. E mozgalom elindítója Mary Wollstonecraft, illetve „*A Vindication of the Rights of Woman*” (A nők jogainak védelme) című műve (1792), valamint Olympe de Gouge francia forradalmárnő „*Nyilatkozat a nők és polgárok jogairól*” című írása (1791) volt: hosszú és máig tartó története van annak, hogy az etikai/politikai követeléseket jogszabályokba és a gyakorlatba ültetik.

További példát képeznek a megkülönböztetés elleni mozgalmak és a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LMBT) emberek mozgalmi, amelyek az államokat a kiszolgáltatott és a társadalmon belül marginalizált emberek jogait védő intézkedések elfogadására sarkallták, olyan kérdéseket is napirendre tűzve, mint az azonos neműek közötti házasság vagy a munkához és/vagy lakhatáshoz jutás területén tapasztalt megkülönböztetés.

E fejlődést figyelembe véve fontos emlékeztetni arra, hogy a jogszabály ismerete önmagában nem elegendő az emberi jogok érvényesítéséhez. Az emberi jogok fenntartható érvényesüléséhez megfelelő morális attitűdre van szükség, amely nemcsak a külső szankciókra épül, hanem a belső meggyőződésre is.

A társadalmi és forradalmi mozgalmakon kívül egyéb tényezők is szerepet játszottak az emberi jogok olyanná formálásában, amilyenek ma ismerjük őket. A nemzetközi emberi jogi bíróságok 1980 óta meghozott ítéletei jól példázzák, hogy miként kell alkalmazni az emberi jogokat. A bírósági határozatok több emberi jogot érintettek, például az élethez való jogot (ismeretlenek általi halálos fenyegetések), a kínzás és egyéb bántalmazás tilalmát (a gyermekek ellen irányuló szülői erőszak), vagy éppen a gyülekezéshez való jogot (a demonstrációk ellentüntetőkkel szembeni védelme).

1. Kleinig, John (2008), *Ethics and criminal justice: an introduction*, New York, Cambridge University Press, 10. o.

A polgárháborúk, különösen a volt Jugoszláviában dúlt háborúk kiváltotta emberi jogi kihívások ugyancsak élesen rávilágítottak arra, hogy a túlzott állami fellépés és a polgárok különböző csoportjai közötti visszaélések – amelyek során a rendőrség gyakran tétlen maradt – milyen veszélyekkel járnak.

Az Európa Tanács az 1990-es években elindított kezdeményezésekkel élen járt abban, hogy a rendőri tevékenységgel összefüggésben előmozdítsa és megértesse az emberi jogokat. E kezdeményezések között volt az 1995. évi, az „Emberi jogok és a rendőrség” című szeminárium, majd később „A rendőrség és az emberi jogok 1997–2000” elnevezésű program.

Emberi jogi „generációk”

Az emberi jogok az idők során odáig fejlődtek, hogy ma már egy átfogó rendszert alkotnak, amely számos területre kiterjed. E történeti fejlődés ábrázolása céljából az emberi jogokat gyakran három „generációba” sorolják:

- első generáció: polgári és politikai jogok;
- második generáció: gazdasági, szociális és kulturális jogok;
- harmadik generáció: szolidaritási és kollektív jogok.

Az európai és nemzetközi szinten létrehozott és kidolgozott néhány emberi jogi eszköz áttekintése jól illusztrálja e három generációt:

- Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950), a legrégebbi és legismertebb európai emberi jogi szerződés csak polgári és politikai jogokat tartalmaz (első generáció), míg fiatalabb testvére, az Európai Szociális Charta (1961) gazdasági és szociális jogokat foglal magában (második generáció).
- Az ENSZ két emberi jogi szerződése – a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (első generáció) és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (második generáció) – nevében is kifejezésre juttatja ezt a felosztást.
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája az első olyan jogilag kötelező erejű dokumentum, amely az emberi jogok valamennyi dimenzióját tartalmazza, ami azt mutatja, hogy viszonylag fiatal jogi eszközről van szó.

Bizonyos elvek és védelmi intézkedések az idők folyamán beépültek az emberi jogok e három generációjának a szövetébe. Ezek magukban foglalják, hogy a demokrácia, a gazdasági fejlődés és a nők, a gyermekek és a kisebbségek jogainak védelme oszthatatlan és egymástól kölcsönösen függ. A jogok három generációja együttesen az emberi jogok holisztikus megközelítését testesíti meg.²

Univerzalizmus kontra kulturális relativizmus

„Némely külföldiek nem osztják az értékeinket, még az emberi jogok értékeit sem. Nézd meg, hogy bánnak a nőekkel” vagy „Legyünk őszinték. Az emberi jogok a Nyugatról erednek, más kultúrákban nincsenek jelen”.

Az ehhez hasonló állítások rendszeresen felbukkannak a rendőrségi képzéseken. Ezek valójában az emberi jogok egyetemességének kérdéséhez kapcsolódnak, amely az emberi jogok területének egyik legélénkebb vitákat kiváltó kérdése.

² Az ENSZ Közgyűlése (1993), *Bécsi Nyilatkozat és Cselekvési Program*, UN Doc. A/CONF.157/23, 1993. július 12.

E viták során a következő pontok bizonyultak hasznosnak:

- „E jogok egyetemes jellege minden kétségen felül áll”, jelentették ki az ENSZ 1993. évi második emberi jogi világkonferenciáján jelen lévő ENSZ-tagállamok. Az egyetemességről szóló e kijelentés hosszas vitákat követően született meg, amelyek különösen a nyugati és az ázsiai kormányok között zajlottak. Ám az említett dokumentum a következőket is tartalmazza: „Noha a nemzeti és regionális sajátosságokról és a különböző történelmi, kulturális és vallási hátterekről nem szabad megfeledkezni, az államok kötelessége, hogy politikai, gazdasági és kulturális rendszereiktől függetlenül előmozdítsák és védelmezzék az összes emberi jogot és alapvető szabadságot.”

Bécsi Nyilatkozat és Cselekvési Program, 1993, 5. bekezdés

A kínai Szuj-dinasztia a 6. században eltörölte a kínzást, szinte ugyanazon okokból, mint amelyek miatt Európában megtették ezt a felvilágosodás korában – több mint ezer évvel később.

J. Hersch, (szerk.) (1969), *Birthright of man: a selection of texts* (Az ember veleszületett joga – Szöveggyűjtemény), Párizs, UNESCO

Akbar, India 1556 és 1605 közötti muszlim mogulja világi eszméket és vallásszabadságot vezetett be uralma alatt. Támogatta a vallási toleranciát és kötelezővé is tette, ezzel biztosítva, hogy „senkit nem érhet hátrány vallása miatt, és bárki áttérhet egy neki tetsző más vallásra”.

A. Sen, (2006), *Identity and Violence: The Illusion of Destiny* (Identitás és erőszak: a sors illúziója), New York, London, Norton & Company, 64. o.

- Mit jelent ez? Azt jelenti, hogy az egyetemes jogokat a sajátos történelmi és kulturális kontextusban kell értelmezni és alkalmazni. Hasonló megközelítéssel találkozhatunk európai szinten is. Az Emberi Jogok Európai Bírósága, amely az Emberi Jogok Európai Egyezményét konkrét esetekre alkalmazza, az államoknak meghagy egy úgynevezett „mérlegelési mozgásteret”, hogy az emberi jogokat sajátos körülményeiknek megfelelően alkalmazzák.
- Az **arany szabály**, amely ilyen vagy olyan formában több különböző kulturális közegben jelen van, szilárd alapot ad egyes alapértékek és etikai állítások egyetemességének elfogadásához.
- **Az emberi jogi értékek megtalálhatók különböző kulturális közegekben.** A történelmi és antropológiai kutatások egyre nyilvánvalóbban tanúsítják ezt. Az UNESCO 1969-ben, Jeanne Hersch filozófus szerkesztésében, *Birthright of man* (Az ember veleszületett joga) címmel kiadott egy dokumentumgyűjteményt, amely a világ különböző részeiről származó, az emberi jogokról való gondolkodást tükröző szövegeket tartalmaz.⁴

Emberi jogi szereplők és mechanizmusok

Nem kormányzati szervezetek

A nem kormányzati szervezetek, mint az Amnesty International, alapvető szerepet játszanak az emberi jogok védelmezésében és előmozdításában. Tevékenységük óriási mértékben hozzájárult az emberi jogi jogsértések ismertebbé válásához és gyakoribb bejelentéséhez, valamint a reformfolyamatokhoz.

Európai szintű emberi jogi mechanizmusok

Az Európai Unió Bírósága (EUB)

Az EUB státusza jelentős változáson ment keresztül a Lisszaboni Szerződés 2009. évi hatálybalépése óta, mely Szerződés az Európai Unió Alapjogi Chartáját az uniós jog végrehajtásával összefüggésben jogilag kötelező erejűvé tette az Unió és tagállamai számára. Az EUB, amelynek az a feladata, hogy az uniós jognak való megfeleléssel kapcsolatos ítéleteket hozzon, most már az Alapjogi Chartában foglaltak betartását is vizsgálhatja, miután a tagállami jogorvoslati lehetőségek kimerültek. Az Európai Unió Tanácsa létrehozott egy, az alapvető jogokkal, valamint a személyek szabad mozgásával foglalkozó munkacsoportot, amely, egyebek mellett, az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez való uniós csatlakozáson dolgozik.

3. Hersch, J. (szerk.) (1969), *Birthright of man: a selection of texts*, Párizs, UNESCO.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB)

Az Emberi Jogok Európai Bírósága, a legrégebbi és legbefolyásosabb nemzetközi emberi jogi mechanizmus Európában, az EJEE végrehajtásának felügyeletét látja el. Aki úgy véli, hogy az EJEE-hez csatlakozott valamely állam megsértette emberi jogait, panaszt nyújthat be a bírósághoz, amelyet 1959-ben hoztak létre Strasbourgban, és amely 1998-ban kezdte meg teljes munkaidős működését. Bár számos beadvány elfogadhatatlannak minősül, a bíróság igen nagy számú esettel foglalkozik. 2010-ben 61 300 beadványt nyújtottak be elbírálásra. Ugyanebben az évben az EJEB 2607 ítéletet hozott, melyek körülbelül felében mondta ki a jogsértést. Jelenleg mintegy 200 000 ügy van folyamatban.⁴

Az államok más államokkal kapcsolatos ügyekkel is a bírósághoz fordulhatnak. Az EJEB határozata kötelező erejű az adott államra nézve, és a bíróság ítélkezési gyakorlata nagy befolyást gyakorolt az európai jogra és gyakorlatra. A bíróság határozatai gyakorolták a legnagyobb hatást a rendőrségi jogszabályokra és gyakorlatra, illetve általánosabban az igazságszolgáltatásra. A bíróság jelentősen hozzájárult az emberi jogokkal kapcsolatos jelenkori felfogáshoz; ha valaki szeretné megtudni, hogy egy adott emberi jogi rendelkezés európai kontextusban hogyan értelmezendő, akkor az első állomást a bíróság határozatai jelentik. Az e kézikönyvben közölt esettanulmányok ezért az EJEB gyakorlatából származnak.

További információkért lásd a következő weboldalt: www.echr.coe.int/echr/homepage_EN.

A bírósági ügyek a következő weboldalon találhatóak meg: www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc.

Az Európa Tanács kínzás megelőzésével foglalkozó bizottsága (CPT)

A kínzás megelőzéséről szóló európai egyezmény keretében létrehozott CPT feladata az, hogy látogatást tegyen az európai fogvatartási helyeken, és értékelje, hogy hogyan bántanak a szabadságuktól megfosztott személyekkel. E helyek között szerepelnek börtönök, fiatakorúak fogházai, rendőrőrsök, őrizetbe vett bevándorlókat fogva tartó intézmények, kórházi pszichiátriai osztályok és szociális otthonok. A CPT küldöttségei akadálytalanul bejuthatnak a fogvatartási helyekre, és jogukban áll ott szabadon, korlátozás nélkül mozogni. A küldöttek egyéni elbeszélgetést tartanak a szabadságuktól megfosztott személyekkel, és jogosultak arra, hogy szabadon kommunikáljanak bárkivel, aki információt tud nyújtani. A látogatás után a CPT jelentésben foglalja össze megfigyeléseit, és ajánlásokat fogalmaz meg a hatóságok számára azzal a céllal, hogy erősítse a fogva tartottak védelmét a kínzással és a bántalmazás egyéb formáival szemben. A bizottság jelentéseit az érintett állam egyetértésével közzéteszik. A CPT nagyban hozzájárult a fogvatartási helyeken tapasztalható emberi jogi problémák növekvő ismertségéhez, és sok országot reformok elindítására sarkallt.

További információ, valamint a CPT jelentései a következő weboldalon találhatóak: <http://www.cpt.coe.int/en/>.

Az Európa Tanács Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottsága (ECRI)

Az ECRI az emberi jogok védelmének szempontjából vizsgálja a következő problémákat: a rasszizmus, az etnikai származás, állampolgárság, bőrszín, vallás és nyelv alapján történő megkülönböztetés, valamint az idegengyűlölet, az antiszemitizmus és az

4. További statisztikai adatokért keresse fel az EJEB weboldalát: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&rc=>.

intolerancia. Az 1993-ban, egy határozat révén létrehozott, független szakértőkből álló testület megbízatása az országonkénti megfigyelésre, általános politikai ajánlások készítésére, valamint a civil társadalom tájékoztatására és a vele folytatott kommunikációra terjed ki. Az ECRI jelentéseket készít és ajánlásokat bocsát ki az Európa Tanács tagállamai számára. Az ECRI a rendőri tevékenységgel az ország-specifikus megfigyelés és a 11. számú általános politikai ajánlások keretében foglalkozott.

További információkért lásd a következő weboldalt: www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/default_en.asp.

Nemzetközi szintű emberi jogi mechanizmusok

Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága

Az Emberi Jogi Bizottság az ENSZ független szakértőkből álló testülete, amely a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (ICCPR) végrehajtását ellenőrzi. Fő feladata a jogok végrehajtásáról szóló, a részes államok által rendszeresen benyújtandó jelentések vizsgálata. A bizottság a záró észrevételeiben megfogalmazza aggodalmait és ajánlásait a részes állam számára. A testület emellett az ICCPR vélelmezett állami megsértésével kapcsolatos egyéni panaszokat is vizsgálja, és (nem kötelező erejű) határozatokat bocsát ki. Az EJEB európai szerepéhez hasonlóan az Emberi Jogi Bizottság eseteiből tudható meg elsősorban, hogy az ENSZ emberi jogi rendelkezései mit jelentenek a konkrét helyzetekben. A konkrét ügyek vizsgálatán túlmenően a bizottság az emberi jogi rendelkezésekről alkotott értelmezését is megfogalmazza, és általános megjegyzések formájában közzéteszi.

További információkért lásd a következő weboldalt: www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/.

Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa

Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa az ENSZ Alapokmánya alapján létrejött testület, amelynek feladata az emberi jogok világszerte történő előmozdítása és védelmének fokozása, valamint az emberi jogok durva és rendszeres megsértését jelentő helyzetek feltárása. A tanácsot 47 ENSZ-tagállam alkotja, és a tagokat az ENSZ Közgyűlése háromévente választja meg. Az Emberi Jogi Tanács hajtja végre az Egyetemes Időszakos Felülvizsgálatot, amely valamennyi ENSZ-tagállam emberi jogi helyzetének négyéves ciklusonkénti értékelését szolgálja. Az ENSZ különjárássai (különleges előadók, különleges képviselők, független szakértők és munkacsoportok) szintén az Emberi Jogi Tanács keretében működnek, és feladatuk egyes konkrét országokat érintő tematikus ügyek és az országok emberi jogi helyzetének ellenőrzése és vizsgálata, valamint az ezekkel kapcsolatos nyilvános jelentéstétel.

További információkért lásd a következő weboldalt: www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/HRCIndex.aspx.

Kínzás Elleni Bizottság

A Kínzás Elleni Bizottság az ENSZ független szakértőkből álló testülete, amely a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni ENSZ-egyezmény végrehajtását ellenőrzi. Funkciói hasonlóak az Emberi Jogi Tanács feladataihoz. Ezenfelül a bizottság megbízatásai közé tartozik, hogy vizsgálati eljárása révén mélyreható országspecifikus vizsgálatokat végezzen. Gyakorlata és a tevékenysége során feldolgozott esetek jelentősen

hozzájárulnak annak megértéséhez, hogy mit is takar pontosan a kínzás és az egyéb bántalmazás fogalma.

További információkért lásd a következő weboldalt: www2.ohchr.org/english/bodies/cat/index.htm.

A kínzás megelőzésével foglalkozó albizottság

A kínzás megelőzésével foglalkozó albizottságot (SPT) az ENSZ kínzás elleni egyezményéhez csatolt fakultatív jegyzőkönyv (OPCAT) alapján hozták létre. Feladatai hasonlóak a CPT feladataihoz: látogatást tesz az európai fogvatartási helyeken, hogy értékelje, hogyan bántanak a szabadságuktól megfosztott személyekkel, majd jelentéseket készítsen, és ajánlásokat fogalmazzon meg az államoknak arról, miként javíthatják a fogva tartottak kínzással szembeni védelmét.

Nemzeti megelőző mechanizmusok

Az OPCAT az államokat nemzeti megelőző mechanizmusok létrehozására kötelezi, ami a CPT-hez viszonyítva nagyobb többletértéket jelent. Ahogyan nevük is sugallja, e mechanizmusokat nemzeti szinten hozzák létre, és alapvetően ugyanaz a feladatuk, mint a kínzás megelőzésével foglalkozó albizottságnak. A konkrét rendőri tevékenység területén a nemzeti megelőző mechanizmusok jelentik a legfontosabb ellenőrző intézményt.

Az OPCAT-tal kapcsolatos további információ a következő weboldalon található: www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/index.htm.

A Szövetség a kínzás megelőzéséért weboldal címe: www.apt.ch/en/.

FRA (2010), *Nemzeti emberi jogi intézmények az Európai Unió tagállamaiban: Az alapjogi szerkezet erősítése az EU-ban I.*, Kiadóhivatal, elérhető a következő címen: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/816-NHRI_en.pdf.

Faji Megkülönböztetés Megszüntetésének Bizottsága

A Faji Megkülönböztetés Megszüntetésének Bizottsága egy független szakértőkből álló ENSZ-testület, amely a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény végrehajtását ellenőrzi. Funkciói hasonlóak az Emberi Jogi Tanács feladataihoz.

További információkért lásd a következő weboldalt: www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/index.htm.

A nőekkel szembeni megkülönböztetés felszámolásával foglalkozó bizottság

A nőekkel szembeni megkülönböztetés felszámolásával foglalkozó bizottság egy független szakértőkből álló ENSZ-testület, amely a nőekkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény végrehajtását ellenőrzi. Funkciói hasonlóak az Emberi Jogi Tanács feladataihoz. Megbízatai közé tartozik, hogy vizsgálati eljárásának keretén belül mélyreható országspecifikus vizsgálatokat végezzen.

További információkért lásd a következő weboldalt: www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/.

Irodalomjegyzék

ENSZ, Emberi Jogok Főbiztosának Hivatala (OHCHR) (2002), *Human Rights and Law Enforcement: A Trainer's Guide on Human Rights for the Police (Emberi jogok és bűnüldözés: oktatói útmutató a rendőrségi emberi jogi képzéshez)*, New York és Genf, Egyesült Nemzetek Szervezete, 25–35. o., elérhető a következő címen: www.ohchr.org/Documents/Publications/training5Add2en.pdf.

A rendőrséghez kapcsolódó testületek

Európai Rendőrségi Hivatal (Europol)

Az Europol⁵ az EU 28 tagállamában segítséget nyújt a nemzeti bűnüldöző szervezeteknek a szervezett bűnözés súlyos formái elleni küzdelemben, egyúttal az emberi jogok tiszteletben tartásának biztosítására törekszik. Az Europol szakértői tanfolyamokat tart rendőrök számára, többek között az embercsempészet, a kiberbűnözés és a gyermekek interneten keresztül történő szexuális kizsákmányolása elleni küzdelem témájában, mely területek mindegyikének jelentős emberi jogi dimenziói vannak. Az Europol fő feladata, hogy vizsgálati előírásokat vezessen be, és fokozza a nemzeti bűnüldöző szervek operatív együttműködését.

Az Európai Unió Bűnüldözési Képzési Ügynöksége (CEPOL)

A CEPOL⁶ célja, hogy az európai rendőri erők magas rangú vezetőinek egyesítésével, kapcsolataik kiépítésével, képzések szervezésével és kutatási eredmények közreadásával ösztönözze a határokon átnyúló együttműködést a bűnözés elleni küzdelem, a közbiztonság és a közrend fenntartása területén. A CEPOL kifejezetten a rendőr-képzéssel kapcsolatos tevékenységgel megbízott uniós ügynökség. A 2011. évi munkaprogram⁷ képzési tevékenységeinek főbb területeit képezik az etika, a Stockholmi Program⁸ és a tagállamok számára készült ötéves uniós bel- és igazságügyi útmutatások. A CEPOL tanácsadás jelleggel egységes alaptanterveket dolgoz ki az EU tagállamai számára. Az akadémia jelenleg további tanterveket dolgoz ki az emberkereskedelemmel, a családon belüli erőszakkal és az etikai témákkal kapcsolatban.

Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség (Frontex)

A Frontex⁹ az EU független szakértői ügynöksége, amelynek feladata a tagállamok között a határbiztonság területén folytatott operatív együttműködés koordinálása. A Frontex a külső határok biztonságának növelése céljából kiegészíti az uniós tagállamok nemzeti határigazgatási rendszerét, és összehangolja az EU tagállamai és más partnerországok közötti közös műveleteket. A Frontex az általa gyűjtött hírszerzési adatokból kiinduló kockázatelemzés alapján tervezi meg e közös műveleteket. A CEPOL-hoz hasonlóan a Frontex megbízatása is szükségessé teszi, hogy a határőrök számára egységes alaptanterveket és képzési standardokat dolgozzanak ki. A Frontex a határőrizettel kapcsolatos technikai és nem technikai jellegű (például etikai vonatkozású) kutatásokat végez. A Frontex emellett növekvő szerepet játszik a közös visszatérési műveletek összehangolásában, mind az önkéntes, mind a kényszerű visszatérések esetében.

5. Az Europolal kapcsolatos további információk a következő weboldalon olvashatók: www.europol.europa.eu/.

6. Az Európai Unió Tanácsa (2005), A Tanács 2005. szeptember 20-i 2005/681/IB határozata az Európai Rendőrakadémia (CEPOL) létrehozásáról és a 2000/820/IB határozat hatályon kívül helyezéséről, 2005, HL L 256.

7. A CEPOL-lal kapcsolatos további információkért lásd a következő weboldalt: www.cepol.europa.eu/.

8. Európai tanács (2010), A Stockholmi Program: A polgárokat szolgáló és védő, nyitott és biztonságos Európa, 2010, HL C 115.

9. Az Európai Parlament és a Tanács 2011. október 25-i 1168/2011/EU rendelete az Európai Unió Tagállamai Külső Határain Való Operatív Együttműködési Igazgatásért Felelős Európai Ügynökség felállításáról szóló 2007/2004/EK tanácsi rendelet módosításáról, 2011, HL L 304. A Frontex-szel kapcsolatos további információkért lásd a következő weboldalt: www.frontex.europa.eu/.

Az Európai Unió Igazságügyi Együttműködési Egysége (Eurojust)

Az EU igazságügyi együttműködési testülete, az Eurojust¹⁰ célja, hogy – különösen a határokon átnyúló és szervezett bűnözéssel összefüggésben – segítsen a szabadság, az igazságosság és a biztonság megteremtésében. Az Eurojust képzéseket biztosít a bírók számára.

Irodalomjegyzék

Dán Emberjogi Intézet, „Are human rights universal?” (Univerzálisak-e az emberi jogok?), online cikk, elérhető a következő címen: www.humanrights.dk/human+rights/history+and+documents/are+human+rights+universal-c7-.

Európai Emberi Jogi és Demokrácia Képzési és Kutatóközpont, Graz (2013), „Introduction to the system of human rights” (Bevezetés az emberi jogok rendszerébe) in: W. Bendek, (szerk.), *Understanding Human Rights – Manual on Human Rights Education*, 3. kiadás, 29–36. o., elérhető a következő címen: www.etc-graz.at/typo3/index.php?id=818.

Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), OHCHR (1997), *Human Rights and Law Enforcement: A Trainer’s Guide on Human Rights for the Police*, (Emberi jogok és bűnüldözés: oktatói útmutató a rendőrségi emberi jogi képzéshez) in: *Professional training series no. 5 (Szakmai képzési sorozat 5. sz.)*, ENSZ Emberi Jogok Főbiztosának Hivatala, New York és Genf, Egyesült Nemzetek Szervezete, 13–28. o., prezentációs diákkal, elérhető a következő címen: <http://www.unrol.org/doc.aspx?d=2571>.

Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ), Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala (ODIHR) (2012), *Guidelines on Human Rights Education for Law Enforcement Officials (Iránymutatások a bűnüldözési tisztviselők emberi jogi képzéséhez)*, Varsó, EBESZ/ODIHR, elérhető a www.osce.org/odihr/93968 címen.

¹⁰. Az Eurojusttal kapcsolatos további információkért lásd a következő weboldalt: www.eurojust.europa.eu/.

2. MODUL: AZ EMBERI JOGI SZEMPONTOK FIGYELEMBEVÉTELE A RENDŐRI TEVÉKENYSÉG SORÁN

Bevezetés	49
Gyakorlat: Az emberi jogok figyelembevétele a rendőri tevékenység során	50
1. témavázlat – Vita a rendőrségről és az emberi jogokról	53
2. témavázlat – Az emberi jogokat bemutató gyakorlati példák	54
Összefoglaló jegyzetek	55
1. Kulcsfogalmak	55
2. Témavázlatok – Kérdések és válaszok	55
1. témavázlat – Kérdések és válaszok	57
2. témavázlat – Kérdések és válaszok	63
Kiegészítő tananyag	65
Bővített gyakorlatok	70
1. bővített gyakorlat: Kétszemélyes interjúk a svéd rendőrakadémián	70
2. bővített gyakorlat: Rendőrök emberi jogi oktatása a náci bűnök történelmi helyszínein. Rendőri munka ma és a múltban	72

Az emberi jogok figyelembevétele a rendőri tevékenység során

Bevezetés

A rendőrök az emberi jogokat gyakran inkább munkájuk akadályának, mintsem az alapjának tekintik. Ez a negatív attitűd a tanfolyam elején felszínre kerülhet. A rendőri munka kettős szerepének fontosságát hangsúlyozó vita – melynek alapja egyrészt az emberi jogok tiszteletben tartása, másrészt azok védelme, vagyis az a kettős kötelesség, hogy tartózkodjunk az emberi jogokba indokolatlanul beavatkozó fellépésektől és tegyünk meg minden szükséges és megfelelő lépést e jogok védelme érdekében – megváltoztathatja ezt az attitűdöt.

A rendőrséget az elmúlt évtizedekben egyre inkább szolgáltatónak kezdték tekinteni, nem pedig erőszakszervezetnek. Ez a nézet beépült a jogállamiságon alapuló és az emberi jogi szempontokat figyelembe vevő demokratikus állam tágabb koncepciójába. E szempontok a rendőri tevékenység hagyományos céljai – mint a közrend fenntartása és a bűnözés elleni küzdelem – elé kerülnek.

Az emberi jogokon alapuló rendőri tevékenység központi elemei a demokratikus társadalmakban a következők: a rendőrség különleges szerepe, tekintettel erőszakmonopóliumára; professzionalizmus; a szigorú törvényesség követelménye; belső és külső elszámoltathatóság; átláthatóság; a közvéleménnyel kialakított bizalmi kapcsolat.

Gyakorlat: Az emberi jogok figyelembevétele a rendőri tevékenység során

Cél:

A rendőrök az emberi jogokat gyakran inkább munkájuk akadályának, mintsem az alapjának érzékelik. Ezen ellenérzés feloldása érdekében ajánlatos a képzési modul elején tisztázni a rendőri munka szerepét és céljait, illetve a rendőrség mint az emberi jogokat tiszteletben tartó és védelmező intézmény szerepét.

Konkrét célok:

Tudás

- a rendőrség demokratikus társadalmakban betöltött, alapvető jogokkal szembeni szerepének megértése
- az emberi jogokat érintő állami kötelezettségek megértése

Attitűd

- annak elfogadása, hogy az emberi jogok a rendőri munka alapját és fő célját képezik, nem pedig korlátozzák azt
- annak elismerése, hogy az emberi jogok a mindennapi rendőri tevékenység alapvető részét képezik

Készségek

- annak megtanulása, hogy miként kell meghatározni a rendőri munka során az emberi jogok védelmét és tiszteletben tartását szolgáló, megfelelő lépéseket

Követelmények:

- időkeret: 30–45 perc
- oktatási eszközök:
  - 1. témavázlat a gyakorlat 1. változatához és/vagy 2. témavázlat a gyakorlat 2. változatához, vitakérdésekkel
  - prezentációs tábla a kérdések felírásához
  - választható eszköz: PowerPoint prezentáció és projektor
- helyszínek: előadóterem és két munkacsoport
- csoportméret: legfeljebb 20–25 személy

A gyakorlat leírása, 1. változat: **Vita a rendőrségről és az emberi jogokról¹**

- 1 Ossa ki az 1. témavázlatot a vitakérdésekkel/írja fel a kérdések egyikét vagy némelyikét egy prezentációs táblára.
- 2 Kérje meg a résztvevőket, hogy töltsenek el 5 percet a kérdés(ek) megválaszolásával.
- 3 Kérje meg a résztvevőket, hogy alakítsanak 3–4 fős csoportokat, és körülbelül 10 percen belül hasonlítsák össze és vitassák meg válaszaikat. Gondoskodjon arról, hogy a csoportok:
  - jól megértsék a feladatot;
  - jelöljenek ki egy személyt, aki az összes résztvevő előtt beszámol a csoportmunka eredményéről.
- 4 Válaszolja meg a csoportmunka alatt felmerülő kérdéseket.
- 5 A csoportok mutassák be munkájukat a többi résztvevőnek (csoportonként körülbelül 5 percen).
- 6 Tartson általános vitát, kiemelve az eredményeket és a leszűrt tanulságokat (köülbelül 20–30 perc).
- 7 Összegezze a főbb pontokat a prezentációs táblán, és fogalmazzon meg testre szabott tudásanyagot, szükség szerint az összefoglaló jegyzetekből merítve.

---

1. Ezt a gyakorlatot a következő kiadványból adaptáltuk: Suntinger, W. (2005), *Menschenrechte und Polizei, Handbuch für TrainerInnen*, Bécs, Bundesministerium für Inneres, 110. o.

A gyakorlat leírása, 2. változat: Gyakorlati példák

- ❶ Ismertesse a gyakorlat céljait és konkrét céljait.
- ❷ Ossa ki a 2. témavázlatot és az 1. kérdést az osztály egyik felének, és a 2. témavázlatot és a 2. kérdést a másik felének.
- ❸ Kérje meg a résztvevőket, hogy 5–10 percen keresztül dolgozzanak önállóan kérdéseik megválaszolásán.
- ❹ Ossa a résztvevőket 4–5 fős csoportokba, és kérje meg őket, hogy közösen dolgozva találjanak 3–3 releváns példát az 1., illetve a 2. kérdésre (körülbelül 15 perc). Gondoskodjon arról, hogy a csoportok:
  - jól megértsék a feladatot;
  - jelöljenek ki egy személyt, aki az összes résztvevő előtt beszámol a csoportmunka eredményéről.
- ❺ Ha a csoportmunka során kérdések merülnek fel a feladat végrehajtásával kapcsolatban, válaszolja meg őket.
- ❻ A csoportok mutassák be munkájukat a többi résztvevőnek.
- ❼ Tartson általános vitát az eredményekről, kiemelve a leszűrt tanulságokat.
- ❽ Összegezze a főbb pontokat, és ha szükséges, világítsa meg – adott esetben az összefoglaló jegyzetekből merítve –, hogy az emberi jogok miért érzékelhetők úgy, hogy a rendőri munka akadályát vagy éppen annak alapját képezik. Mutasson rá annak a lehetséges következményeire, ha az emberi jogokra az egyik vagy a másik módon tekintünk. Hasznos lehet az „akadály” és az „alap” közötti feszültség feldolgozása.

1. témavázlat – Vita a rendőrségről és az emberi jogokról

Vitakérdések:

1. A gyilkosság az emberi jogok megsértését képezi-e?
2. Mely szervezetek/intézmények feladata az emberi jogok védelme?
3. Mi a rendőrség szerepe az emberi jogokat illetően?
4. „Az emberi jogok és a rendőri tevékenység nem ütköznek egymással. A rendőri tevékenység az emberi jogok védelmét jelenti.” Egyetért ezzel az állítással? Miért? Miért nem?

2. témavázlat – Az emberi jogokat bemutató gyakorlati példák

Vitakérdések:

1. Találjon olyan gyakorlati példákat (mindennapi munkájának tapasztalataiból merítve), ahol úgy látja, hogy az emberi jogok akadályozzák munkáját.

2. Találjon olyan gyakorlati példákat (mindennapi munkájának tapasztalataiból merítve), ahol az emberi jogok hasznosak munkája szempontjából és/vagy annak alapjául szolgálnak.

Összefoglaló jegyzetek

Ezek az összefoglaló jegyzetek a modul gyakorlatainak és tanórai vitáinak irányításához felhasználható információt nyújtanak, az alábbi struktúra szerint:

1. Kulcsfogalmak

2. Témavázlatok – Kérdések és válaszok:

a) 1. témavázlat – Kérdések és válaszok

b) 2. témavázlat – Kérdések és válaszok

1. Kulcsfogalmak

A 2. modul az 1. és a 3. modul fő témájára, azaz az emberi jogok tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó állami kötelezettségre épül. A 2. modul az e kötelezettségekkel kapcsolatos kiegészítő információkat nyújt, az emberi jogokra és a rendőri tevékenységre összpontosítva.

Emlékeztetőül az alábbiakban összefoglaljuk a rendőrség kötelezettségeit:

A jogok tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettség: Az államnak tartózkodnia kell a jogszerűtlen és aránytalan fellépéstől. Az emberi jogokba való indokolatlan beavatkozás az emberi jogok megsértését jelenti.

A jogok védelmére vonatkozó kötelezettség: Az állam köteles közigazgatási, törvényhozói és/vagy igazságszolgáltatási fellépések útján védeni az emberi jogokat, annak érdekében, hogy az emberek teljes mértékben gyakorolhassák jogaikat. A megfelelő lépések megtételének elmulasztása az emberi jogok megsértését jelenti.

A jogok tiszteletben tartásának és védelmének kötelezettségével kapcsolatos további információkért lásd az 1. és 3. modult.

2. Témavázlatok – Kérdések és válaszok

Nincs egyetlen helyes válasz a témavázlatok kérdéseire; az emberi jogokról és a rendőri tevékenységről való gondolkodásnak számos szempontja és iskolája van. Ezen összefoglaló jegyzetek célja, hogy vitára sarkalljanak, és a kérdések megközelítésével kapcsolatos iránymutatást adjanak. A jegyzetek nem tartalmazzák a lehetséges válaszok teljes körét.

Ötlet az oktatáshoz: A résztvevőket emlékeztetni kell arra, hogy az emberi jogok eltérően alkalmazandók az egyének és az államok esetében

Az államoknak kötelességük tiszteletben tartani és védelmezni az emberi jogokat. A magánszemélyek esetében az emberi jogok egyrészt magukban foglalják az állam azon kötelezettségét, hogy tiszteletben tartsa és védelmezze minden egyes egyén jogait, másrészt iránymutatást adnak arra vonatkozóan, hogy az embereknek hogyan kell bánniuk más emberekkel.

Ezért, szigorúan jogi nézőpontból, az emberi jogok megsértése kizárólag az állam egyéneivel szembeni fellépései vagy mulasztásai miatt következhet be. Egy személy másik személlyel szembeni cselekedete – például a gyilkosság – a törvény megsértését jelenti, nem az emberi jogokét. Ilyeténképpen egy gyilkossághoz vezető állami fellépés vagy mulasztás más emberi jogi következményekkel jár, mint egy magán-személy által elkövetett ugyanolyan gyilkosság.

1. témavázlat – Kérdések és válaszok

1. kérdés: A gyilkosság az emberi jogok megsértését képezi-e?

Ez a kérdés segít egyértelművé tenni az állami kötelezettségek alapvető témakörét és ezáltal a rendőrség emberi jogokat illető szerepét. E kérdés megvitatásakor különböző esetek merülhetnek fel.

- A gyilkosságot elkövető hivatalos személy az emberi jogokat is megsérti, mivel nem teljesítette az államnak az élethez való jog tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettségét. Ha egy hivatalos személy, például egy rendőr erőszakot alkalmaz és az halálhoz vezet, akkor az állam köteles pártatlanul és független módon kivizsgálni a körülményeket.
- Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) számos esetben túlzott mértékűnek és az emberi jogok megsértésének ítélte a rendőrök által alkalmazott erőszakot.
- Ha azonban az erőszakot önvédelemből alkalmazzák és az megfelelő és összhangban van a szükségesség és arányosság elvével, akkor a halált okozó erőszak alkalmazása nem jelenti az emberi jogok megsértését. (A szükségesség és arányosság elvével kapcsolatos további információért lásd a 3. modult.)
- Ha az állam nem teszi meg a szükséges lépéseket egy olyan személy megölésének a megelőzése érdekében, aki egy másik személytől halálos fenyegetést kapott, akkor az állami intézkedés elmaradása vagy az állam mulasztása az élethez való jog védelmére vonatkozó állami kötelezettség megsértését jelenti.
- A gyilkosságot elkövető magánszemély bűncselekményt követ el. E magánszemély nem sérti meg az emberi jogokat.

2. kérdés: Mely szervezetek/intézmények feladata az emberi jogok védelme?

Számos nemzeti, európai és nemzetközi szintű szervezet és intézmény van – ezek némelyike a rendőrséghez kapcsolódik –, amelyek feladata az emberi jogok védelme.

Nemzeti szint

- Rendőrség
- Bíróságok, beleértve az alkotmánybíróságokat
- Ombudsmanok vagy nemzeti emberi jogi bizottságok vagy intézetek
- Parlament, ezen belül az emberi jogok felügyeletével megbízott parlamenti testületek
- Az egyenlőséget és megkülönböztetésmentességet felügyelő nemzeti testületek
- Nem kormányzati szervezetek

Európai szint

- Az Európai Unió Bírósága (EUB)
- Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB)
- Az Európa Tanács kínzás megelőzésével foglalkozó bizottsága (CPT)
- Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság (ECRI)
- Nem kormányzati szervezetek

A rendőrséghez kapcsolódó európai testületek

- Európai Igazságügyi Együttműködési Egység (Eurojust)
- Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség (Frontex)
- Az Európai Unió Bűnüldözési Képzési Ügynöksége (CEPOL)
- Európai Rendőrségi Hivatal (Europol)

Nemzetközi szint

- Az Egyesült Nemzetek (ENSZ) Emberi Jogi Tanácsa
- Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága
- Az ENSZ Kínzás Elleni Bizottsága
- Az ENSZ Faji Megkülönböztetés Megszüntetésének Bizottsága
- A nőkkel szembeni megkülönböztetés felszámolásával foglalkozó ENSZ-bizottság
- Nem kormányzati szervezetek

---

3. kérdés: Mi a rendőrség szerepe az emberi jogokat illetően?

Európai rendőrségi etikai kódex, Miniszteri Bizottság, Rec(2001)10

Preambulum

[...] meggyőződése, hogy a közvélemény rendőrség iránti bizalma közvetlenül összefügg a rendőrség közvéleménnyel szemben tanúsított attitűdjével és magatartásával, különösen az emberi méltóság és az alapvető jogok és szabadságok rendőrség általi tiszteletben tartásával [...]

A rendőrök mint állami tisztviselők

A rendőrök különleges helyzetben vannak a demokratikus társadalmakban, mivel az állam felhatalmazza őket arra, hogy ha szükséges, erőszakot alkalmazzanak. Az emberi jogok jelentősen korlátozzák a rendőri fellépést és az erőszak alkalmazását, és szigorúan a jogszerűség, az arányosság és a szükségesség elvének betartására kötelezik a rendőröket. E korlátozások annak biztosítását segítik, hogy a rendőrök intézkedéseik során tiszteletben tartsák az emberi jogokat, és céljaik eléréséhez igyekezzenek a legkisebb beavatkozást jelentő eszközöket alkalmazni.

A rendőröknek nemcsak tiszteletben kell tartaniuk az emberi jogokat, hanem tevékenyen védelmezniük is kell őket, például azért, hogy a többi ember jogainak védelme érdekében letartóztatnak egy gyanúsítottat. A védelemre vonatkozó rendőri kötelezettség teszi az emberi jogokat a rendőri munka alapjává.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata**28. cikk**

Minden ember jogosult olyan társadalmi és nemzetközi rendben élni, amelyben az e Nyilatkozatban kifejtett jogok és szabadságok teljes mértékben megvalósulhatnak.

A rendőrség központi szerepet játszik az emberi jogok megvalósulásához szükséges feltételek fenntartásában, és szerepéhez tartozó feladatai magukban foglalják a közrend fenntartását, a bűnüldözést, a bűncselekmények megelőzését és felderítését, a segítségnyújtást és a lakosság szolgálatát.

A rendőrök mint bűnüldözők

A rendőrök mint hivatalos személyek, felhatalmazással rendelkeznek arra, hogy a jogszabályok betartatása, a bűncselekmények megelőzése, felderítése és az azok elleni küzdelem érdekében szükség esetén erőszakot alkalmazzanak. A rendőrök mint bűnüldözők számára nincs az emberi jogoknál magasabb rendű jog. Egy jól megalapozott jogi elv szerint valamennyi jogszabályt oly módon kell értelmezni és végrehajtani, hogy az összhangban legyen az emberi jogi normákkal. Amikor a rendőrök egy bűncselekmény megelőzésén vagy felderítésén dolgoznak, akkor az emberi jogokat – a tulajdonhoz, az élethez, a testi és lelki épséghez, a személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jogot – védelmek.

A rendőrök mint szolgáltatók

A rendőrségre a múltban elsősorban mint erőszakszervezetre és az állami ellenőrzés eszközére tekintettek. Ez a szemlélet változáson ment keresztül, és napjainkban a rendőrökre gyakran mint állami szolgálatot teljesítő hivatalos személyekre tekintenek, akik a közösség számára szolgáltatást nyújtanak. A rendőrök szolgáltatóként nemcsak a bűncselekmények kinyomozása és az ellenük való küzdelem révén tartják tiszteletben az emberi jogokat, hanem ezenkívül a bűncselekmények és az emberi jogok megsértésének megelőzésére is figyelmet fordítanak. Az állami intézmények, mint a rendőrség, a bűncselekmények és kihágások azonosítása és megszüntetése érdekében együttműködnek a nem állami szereplőkkel, így például közösségekkel. Ezért az állami tisztviselők, mint a rendőrök, a köz minél jobb szolgálata érdekében kapcsolatot tartanak fenn a közösségekkel. A rendőri tevékenység illetően felfogása eredményeként a bűncselekmények felderítésénél és leküzdésénél nagyobb hangsúly kerül a bűnmegelőzésre, valamint a bűnözés hátterében meghúzódó okok kezelésére.

A rendőrséget szolgáltató szervezetnek tekintő felfogás egyértelműen megjelenik bizonyos nemzetközi emberi jogi dokumentumokban, így az *Európa Tanács rendőrségről szóló nyilatkozatában* (1979) és az *Európai rendőrségi etikai kódexben* (2001), valamint az *ENSZ bűnüldöző szervek részére készített magatartási kódexében* (1979). Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) *Útmutatója a demokratikus rendőri tevékenységhez* (2006), az *EBESZ Útmutatója a rendőrség és az állam közötti partnerségek kialakításának jó gyakorlatairól* (2008) és az *EBESZ Útmutatója a rendőrség és a roma, illetve szinti közösségek közötti bizalom és megértés kialakításának jó gyakorlatairól* (2010)² részletes iránymutatást ad arról, hogy hogyan lehet célravezető reformokat végrehajtani.

2. EBESZ (2010), *Guidebook – Police and Roma and Sinti: Good Practices in Building Trust and Understanding* (Útmutató – Rendőrök, romák és szintik: a bizalom és megértés kialakításának jó gyakorlatai), elérhető a következő címen: <http://www.osce.org/odihr/67843?download=true>.

---

4. kérdés: Az emberi jogok és a rendőri tevékenység nem ütköznek egymással. A rendőri tevékenység az emberi jogok védelmét jelenti. Egyetért ezzel az állítással? Miért? Miért nem?

A közvélemény eltérő nézeteket vall a rendőrség és az emberi jogok közötti kapcsolatáról. Egyesek a rendőröket az emberi jogok védelmezőinek tekintik, míg mások esetleg úgy látják, hogy fenyegetést jelentenek e jogokra.

A közvélemény tisztában van azzal, hogy a rendőrök megsérthetik az emberi jogokat, például túlzott mértékű erőszak alkalmazásával. A rendőri munka emberi jogokra gyakorolt pozitív hatása kevésbé épült be a közgondolkodásba. Ezért e kérdés megválaszolásakor sokféle vitatéma merülhet fel.

A rendőri tevékenység és az emberi jogok nem ütköznek egymással: „Az emberi jogok a rendőri tevékenység célját képezik.”

- A rendőrség alapvetően hozzájárul az emberi jogok védelméhez – az emberi jogok a rendőri tevékenység alapját és célját képezik.
- A tartós társadalmi béke csak az emberi jogok tiszteletben tartásával és védelmével érhető el – ez mindannyiunk érdeke. A rendőrök a társadalmi béke fenntartásában kulcsszerepet játszanak. A bűncselekmények kinyomozásával és megelőzésével elősegítik az emberi jogok védelmét és folyamatos tiszteletben tartását.
- Az emberi jogok a jogszerűsége, szükségessége és arányosságra vonatkozó szigorú elvek biztosításával fokozzák a rendőri tevékenység hatékonyságát. Ezek az elvek bizalmat teremtenek az állam iránt, és erősítik a jogállamiságot.
- Az emberi jogokon alapuló rendőri tevékenység hozzájárul a sikeres igazságszolgáltatáshoz azáltal, hogy a később a bírósági eljárásokban felhasznált bizonyítékok gyűjtésekor jobban tiszteletben tartja az emberi jogokat. Az emberi jogok tiszteletben tartása elősegíti, hogy a bizonyítékokat ne nyilvánítsák elfogadhatatlannak nem szabályszerű eljárás miatt (lásd a 4. modult).

A rendőri tevékenység és az emberi jogok ütköznek egymással: „Az emberi jogok csak akadályozzák a rendőri munkát.”

- Az emberi jogok az emberi méltóságon alapulnak, és mindenki jogosult rájuk. Egy bűnöző emberi jogai bizonyos mértékig korlátozhatók, oly módon, hogy a fogva tartás során jellemzően nemcsak az illető személyi szabadsághoz való jogát, hanem a látogatási idő, a telefonhasználat behatárolása vagy a fogva tartás általános szabályai révén a családi és magánélethez való jogát is korlátozzák. A bűnözők jogainak teljes megtagadása viszont magát az emberi jogok eszméjét ásná alá, amely minden helyzetben biztosítja az emberiség és méltóság minimumát.
- Ha valaki az emberi jogokat pusztán a rendőri munka akadályának tekinti, az arról tanúskodik, hogy nincs tudatában annak, hogy az emberi jogok milyen előnyökkel járnak az igazságos, békés és befogadó társadalom számára, mind az egyének, mind a rendőrség szempontjából. Ha az emberi jogokkal kapcsolatos negatív felfogás kerül felszínre, mélyreható beszélgetést kell folytatni az emberi jogok funkciójáról, valamint a rendőrség szerepéről az emberi jogok védelme terén.

- Súlyos esetek, például gyermekek szexuális zaklatása kapcsán egyes résztvevők esetleg nehezen értik meg, hogy miért kell a feltételezett zaklatóval tisztelettel és méltósággal bánni, és ilyen nézetek könnyen előbukhatnak a tanfolyam során. Az ilyen jellegű, érzelmekkel telített érvelések különös kihívás elé állítják az oktatót. Mielőtt intellektuális szinten, érvek felsorolásával reagálna, az oktatónak először kifejezetten a probléma emocionális oldalával kell foglalkoznia, jelen esetben elismerve, hogy nehéz méltósággal bánni olyan emberekkel, akik súlyos cselekményeket követtek el. Ezután kerülhet sor a fent leírt alapvető érvek bemutatására és megvitatására. Az oktatónak mindenképpen meg kell erősítenie azt az üzenetet, hogy az emberi jogok nem szelektíven járnak az embereknek, hanem oszthatatlanok és elidegeníthetetlenek. Ezután következhet az elkövetők jogainak megbeszélése, az alapján, hogy „miért vannak egyáltalán jogaik, és hogyan korlátozzák azokat”.

Tanácsos a vitát az általános elrettentés (az államnak az egész társadalommal szembeni bűnmegelőzési kötelezettsége) és a különös elrettentés (az egyéni törvénysértőre összpontosító állami kötelezettség – hogyan előzhető meg a törvénysértés megismétlése) témaköre felé terelni. A legtöbb bizonyíték azt támasztja alá, hogy a túlzott mértékű büntetés sem a több bűncselekménytől való elrettentést, sem a visszaesési ráta csökkentését nem szolgálja.³

Az ide kapcsolódó egyéb fontos területek közé tartozik a rendőrség mérlegelési jogköre és a rendőrség képessége a bizalom kialakítására és a lakossággal partnerségben történő munkavégzésre.

A rendőrség mérlegelési jogköre

A rendőrök munkájának nehézsége abban áll, hogy úgy kell megtalálni az egyensúlyt az egymással ütköző érdekek között és a megfelelő intézkedéseket alkalmazni, hogy eközben a jogok tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó kötelezettségüket is teljesítik. A gyanúsítottak emberi jogaiba való rendőri beavatkozásnak – a szükségesség és arányosság elvével összhangban – a lehető legkorlátozottabbnak kell lennie. Ugyanakkor azonban a rendőröknek tényleges védelmet kell biztosítaniuk a veszélyeztetett személyeknek. Ez a kiegyensúlyozó feladat érzelmileg megterhelő, feszült helyzetet idéz elő a rendőrök munkája során.

Az emberi jogokon alapuló rendőri tevékenységnek számos olyan alapvető jellemzője van, amely más megközelítéseknek is sajátja, ahogyan azt az EBESZ demokratikus rendőri tevékenységről szóló útmutatója leírja.⁴

Számos ember számára a rendőrök az állam leginkább látható képviselői, akikkel a polgárok a legnagyobb valószínűséggel kapcsolatba kerülnek. Ezért ők a „cselekvő kormányzatot” képviselik.⁵ A rendőrök ily módon képesek befolyásolni a polgárok általános véleményét és nézeteit a kormányzat egészéről, és intézkedésekkel erősíthetik vagy gyengíthetik az életképes demokrácia fenntartásához szükséges köztámogatást.⁶

Noha a jogszabályok keretek közé szorítják a rendőri feladatok végrehajtását és iránymutatást adnak hozzá, a rendőrségnek marad bizonyos operatív függetlensége és mérlegelési szabadsága. A jogszabályok nem képesek a rendőri munka során előforduló minden egyes helyzetet szabályozni, például hogy a rendőr melyik gépkocsit állítsa meg, vagy hogyan reagáljon egy durva és provokatív magatartásra. A mérlegelési jogkör lehetővé teszi, hogy a rendőr az egyes konkrét helyzetekre szabja reakcióját, figyelembe véve az adott helyzetet meghatározó

3. Vess össze például: W. Heinz (Constance-i Egyetem, Németország) fiatalokúakról szóló értekezése; F. Dünkel, (Greifswaldi Egyetem, Németország); Jehle/ Heinz/ Sutterer (2003), *Legalbewährung nach strafrechtlichen Sanktionen*, Bundesministerium der Justiz, Berlin.

4. EBESZ (2008), *Guidebook on Democratic Policing (Útmutató a demokratikus rendőri tevékenységhez)*.

5. *Uo.*, 43. o.

6. Dánia, Dán Emberjogi Intézet (1999), *Police and human rights, manual for police training (A rendőrség és az emberi jogok – rendőrképzési kézikönyv)*, 12. o., elérhető a következő címen: <http://www.humanrights.dk/files/pdf/Engelsk/International/macedonia.pdf>.

valamennyi lényeges tényezőt. A mérlegelési szabadság azonban azt is megköveteli a rendőrtől, hogy megfelelő attitűdöt tanúsítson és nagy felelősségérzettel cselekedjen.

A mérlegelési jogkör megfelelő alkalmazása különösen bonyolult, mivel a rendőröknek nagyon gyakran összetett, nem egyértelmű és emocionálisan megterhelő, feszültséggel teli helyzetekben, például veszekedések vagy erőszakos cselekmények közepette kell intézkedniük. A rendőrséghez akkor fordulunk, ha valami rossz dolog történt vagy probléma merült fel. A rendőröknek a helyszínen, feszült helyzetben, gyakran másodpercek alatt és felkészülés nélkül kell döntéseket hozniuk. Ezzel szemben a rendőri vezetők és a bírók utólagosan, a tények és az eredmények ismeretében elemzik és vizsgálják a rendőri fellépéseket, és ehhez kellő idő áll rendelkezésükre. A két megközelítés szükségképpen eltér egymástól, és azok, akik később elemzik az eseményeket, soha nem lesznek képesek megérteni a helyzet pillanatnyi dinamikáját.⁷

Az etikai és emberi jogi elvek éppen a rendőri mérlegelési szabadság meghatározásakor, különösen a feszültséggel teli helyzetekben válnak kifejezetten lényegessé, nem tudásként, hanem internalizált attitűdként. Emberi jogi szemszögből az egyenlő bánásmód és az arányosság elve – többek között a legkisebb beavatkozást jelentő intézkedés választása vagy az intézkedés leállítása, ha a rendőri fellépésből származó károk nyilvánvalóan nagyobbak lennének, mint annak előnyei – bírnak a legnagyobb jelentőséggel.

A lakossággal kialakított bizalom és partnerség: a rendőri tevékenység központi eleme

A rendőrség olyan intézmény, amelynek hozzá kell járulnia a polgárok jó személyi és közbiztonságérzetéhez. A rendőröknek komolyan kell venniük a lakosság rossz biztonságérzetét, és a mögöttes okok kezelése céljából választ kell adniuk a különböző igényekre és érdekekre, és kezelniük kell a félelmeket. A rendőrségnek bizalmi kapcsolatot kell kiépítenie a közösségekkel: ez a lakossággal való kommunikációt és érintkezést befolyásoló, fontos feladat. Képzelnék el például, hogy a rendőrök megjelennek egy nyilvános helyen. Jelenlétük biztonság- és védettségérzetet is kelthet az emberekben, ugyanakkor a félelem és a bizonytalanság légkörét is előidézheti – „valami bajnak kell lennie, veszélyben vagyunk” –, különösen, ha a rendőrök teljes fegyverzetben jelennek meg. Mivel a rendőrök képviselik az államot a legláthatóbb módon, a beléjük vetett bizalom az állam iránti bizalmat jelenti. E bizalom nélkül a lakosság nem szívesen jelenti be a bűncselekményeket, és nem látja el a rendőrséget a hatékony munkához szükséges információkkal. A társadalomban marginalizáltan élő emberekre gyakran jellemző a bizalomhiány.

---

7. P. Bourdieu, (1990), *The Logic of Practice* (A gyakorlati észjárás), Stanford, Stanford University Press, 81–82. o.

2. témavázlat – Kérdések és válaszok

A 2. témavázlat kérdéseire adott válaszok a résztvevők tapasztalatain alapulnak, ezért nem lehet konkrét válaszokat megadni. Ehelyett néhány olyan téma szerepel itt, amelyek a résztvevőket példák elmondására sarkallhatják, és/vagy segíthetnek az oktatóknak a teljes létszámú vita irányításában.

Ötlet az oktatáshoz: A résztvevők arra való ösztönzése, hogy mutassanak be konkrét, életközeli példákat

Ha a példák kiinduló pontjából az általános megállapítások helyett a való életből vett tapasztalatokat használunk, az eredményesebb beszélgetést eredményezhet, és elősegítheti, hogy a résztvevők jobban kapcsolódjanak a képzési gyakorlat céljaihoz és jobban megértsék azokat.

1. kérdés: Találjon olyan gyakorlati példákat (mindennapi munkájának tapasztalataiból merítve), ahol úgy ítélte meg, hogy az emberi jogok akadályozták munkáját.

- Példa egy válaszra: „Egy tüntetésre mentünk ki, ami erőszakossá vált. Egy sorban kellett maradnunk, és nem kaphattuk el azokat, akik üvegeket dobáltak ránk, sértegettek vagy leköptek bennünket.”

Az alábbi szituációk felvetése előcsalhatja a példákat:

- egy letartóztatás előtt, közben vagy után
- egy tüntetés kezelése
- egy gyanúsított kihallgatása
- egy bűncselekmény megállítása vagy megelőzése

„A rendőrök okfejtése szerint az erőviszonyok elmozdultak, és az állam kárára megerősödtek a társadalom bizonyos szegmensei, így a szervezett bűnözői hálózatok és terrorista csoportok tagjai, akik tudatában vannak jogaiknak, és saját javukra igyekeznek »visszaélni« a rendszerrel (például az eljárások késleltetésével, panaszok benyújtásával, felsőbb bíróságokhoz való fellebbezéssel stb.). Ebből a nézőpontból az emberi jogok a hatékony rendőri tevékenységet akadályozó tényezőként tűnnek fel. A rendőrök ezenfelül úgy érzik, hogy a társadalom e szegmenseinek nagyobb a cselekvési szabadsága, mint maguknak a rendőröknek. A rendőrök meglátása szerint egy 22-es csapdaja-szerű helyzet alakult ki, amelyben a »gyenge« egyének védelmezésére hivatott emberi jogi rendszer valójában az államot gyengíti, ami a kettősség érzetéhez vezetett, az egyik oldalon a biztonsággal, a másikon az emberi jogokkal.”

A. Osse, (2006), Understanding policing, a resource for human rights activists (A rendőri tevékenység megértése mint az emberi jogi aktivizmushoz felhasználható forrás), elérhető a következő címen: www.amnesty.org.uk/uploads/documents/doc_22360.pdf

---

2. kérdés: Találjon olyan gyakorlati példákat (mindennapi munkájának tapasztalataiból merítve), ahol az emberi jogok hasznosak voltak munkája szempontjából és/vagy annak alapjául szolgáltak.

- Példa egy válaszra: „Egyszer a férj és felesége közötti heves veszekedésbe kellett közbeavatkoynom. A deeszkaláció módszerét alkalmaztam, amely segített lecsillapítani a helyzetet.”

Az alábbi szituációk felvetése előcsalhatja a példákat:

- a letartóztatás vagy fogva tartás okainak igazolása vagy kifejtése
- bíróságon való megjelenés
- egy bűncselekmény megállítása vagy megelőzése
- annak eldöntése, hogy beavatkozzunk-e egy helyzetbe, vagy hogyan tegyünk azt

„E jelentés legfőbb javaslata az, hogy a rendőri tevékenység alapvető célját [...] minden személy emberi jogainak védelme és érvényesítése kell, hogy képezze. Konzultációink egyértelműen megmutatták, hogy az észak-írországi közösségek között egyetértés van, és az emberek azt akarják, hogy a rendőrök megvédjék emberi jogukat a más személyek által elkövetett jogsértésekkel szemben, és e feladatuk teljesítése közben tartsák tiszteletben emberi jogukat.”

*Az észak-írországi rendfenntartással foglalkozó független bizottság (1999),
A new beginning: policing in Northern Ireland (Egy új kezdet: rendfenntartás
Észak-Írországbán), 18. o.*

„Intézkedéseink célja az emberi jogok védelmezése és tiszteletben tartása, ezáltal pedig minden ember szabadságba és biztonságba vetett lehető legnagyobb bizalmának megteremtése.”

*Oszták rendőrség (2009), Az emberi jogi szemléletű
rendőri tevékenység alapelvei, 1. elv.*

Kiegészítő tananyag

A rendőrség szerepe a demokratikus társadalmakban – az erőszakszervezettől a szolgáltatóig

„A demokratikus rendőri tevékenységhez úgy lehet eljutni, ha az ellenőrzésen alapuló megközelítést egy inkább szolgáltatásalapú megközelítés váltja fel, amelyben a bűnüldözés központi eleme a proaktív bűnmegelőzés.”

EBESZ (2008), Guidebook on Democratic Policing (Útmutató a demokratikus rendőri tevékenységhez), Bécs, 2. bekezdés, elérhető a következő címen: <http://www.osce.org/spmu/23804>

Európai rendőrségi etikai kódex, Európa Tanács

12. cikk

A rendőrséget úgy kell megszervezni, hogy a jogszerűség professzionális védelmezőjeként és a lakosságnak szolgáltatást nyújtó szervezetként kivívja a nyilvánosság tiszteletét.

A rendőrségre mindinkább mint a közösségnek szolgáltatásokat nyújtó szervezetre tekintenek az emberek. Ez az utóbbi évtizedekben több országban végrehajtott, a rendőrséget és azon belül az erő alkalmazásán alapuló hagyományos rendőri szervezeteket is érintő reformfolyamatokban is megmutatkozik. Ez a szemlélet figyelembe veszi a szolgáltatásnyújtás olyan fő elemeit, mint a közösségi rendfenntartás, a lakossággal fenntartott, általában intenzívebb kapcsolatok és az elszámoltathatóság struktúrái.

A rendőri tevékenység szolgáltatóközpontú megközelítése felé való elmozdulást kiváltó tényezők között szerepelnek az alábbiak:

- A Közép- és Kelet-Európában végbement változások, melyek során az autoritárius berendezkedést demokratikus rendszerek váltották fel, az állam – és azon belül a rendőrség – alapvető funkcióinak demokratikus és emberi jogi szempontú újragondolását vonták maguk után.
- A nyugat-európai demokráciákban a közvéleménynek a rendőrségi visszaélésekkel kapcsolatos aggódalmi növekedtek az utóbbi évtizedek alatt. Ez reformokhoz vezetett, amelyek a rendőrség közszolgáltatói szerepét emelték ki, mint a nyitás a nyilvánosság felé és az elszámoltathatósági struktúrák. Ez utóbbiak a rendőri tevékenységet ellenőrző intézményeket foglaltak magukban, mint például a nemzeti mechanizmusok és az Európa Tanács kínzás megelőzésével foglalkozó bizottsága.
- Általánosabban szólva, az emberi jogi szempontok nemzetközi szinten egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert. Mindez a felelős állam eszméjén alapul, amelynek fő szerepe, hogy az embereknek szolgáltatásokat nyújtson. Ez az eszme mélyen gyökerezik az európai filozófiában, különösen a társadalmi szerződés elméletében. Alapgondolata az, hogy az emberek az úgynevezett „természeti állapot” feladásával természetes szabadságukat önként az állam mint felhatalmazott kezébe adják. Az állam cserébe védi természetes jogait, és felelőséget visel polgáraiért.

- A rendőri szervezetek egy fogyasztóközpontú megközelítést fogadtak el, amely a „fogyasztók” és az „ügyfelek” igényeire összpontosít, és kölcsönösen összekapcsolódik az emberi jogi elvekkel: a rendőri tevékenységben érintett ügyfél, jogállásától függetlenül, professzionális és tisztelettudó bánásmódra jogosult.
- A bizalom és megbízhatóság megteremtése mindinkább a hatékony és sikeres rendőri munka előfeltételének számít. E bizalom nélkül a lakosság nem szívesen jelentené be a bűncselekményeket, és nem látná el a rendőrséget a szükséges információkkal.⁸ A közösségek és a rendőrség közötti bizalom kiépítéséhez intézményesített formájú, hosszú távú párbeszédre van szükség. A rendőri tevékenység szolgáltatásközpontú megközelítése segít e bizalom megteremtésében.

Az emberi jogokon alapuló rendőri tevékenység lényegi jellemzői a demokratikus társadalmakban

Az erőszak alkalmazására vonatkozó hatáskör a rendőri tevékenység egyik meghatározó jellemzője. A rendőrök jogosultak arra, hogy feladatuk végrehajtásának érdekében eszközként erőszakot alkalmazzanak. Ez az erőszakmonopólium rendkívül érzékeny és erős pozíciót biztosít a rendőrségnek az államon belül, amellyel folyamatosan együtt jár a visszaélés lehetősége.

A rendőrség kettős szerepe – az emberi jogok tiszteletben tartására és védelmezésére vonatkozó állami kötelezettség

E kötelezettségek gyakran egymásba fonódnak, és mérlegelést tesznek szükségessé. Családon belüli erőszak esetén például a rendőrnek – az elkövető őrizetbe vételével vagy annak megakadályozásával, hogy belépjen a lakásba vagy az áldozat közelébe kerüljön – be kell avatkoznia az elkövető jogaiba, hogy ezáltal megvédje az áldozat jogait.

Jogszerűség, szükségesség és arányosság

A rendőri munkát egyértelmű, pontos és hozzáférhető jogszabályok szorítják keretek közé. Különösen szigorúak az erőszak alkalmazására vonatkozó rendelkezések és vizsgálati eljárás. Erőszak kizárólag legutolsó megoldásként alkalmazható, amikor már minden egyéb eszköz kimerült vagy eredménytelennek bizonyult. Az erőszak alkalmazását és minden egyéb rendőri fellépést szigorúan köt a szükségesség és arányosság elve.

---

8. Dánia, Dán Emberjogi Intézet (1999), *Police and human rights, manual for police training (A rendőrség és az emberi jogok – rendőrképzési kézikönyv)*, 14. o., elérhető a következő címen: <http://www.humanrights.dk/files/pdf/Engelsk/International/macedonia.pdf>.

Ötlet az oktatáshoz: Szembenezés a „valósággal”

Az emberi jogi szempontból megfelelő fellépés megvitatásakor az oktató gyakran találkozik a következő állítással: „Fogalmuk sincs (a magas rangú rendőri vezetőknek és a nem kormányzati szervezeteknek) a valóságról, amivel nekünk az utcán szembe kell néznünk. Az íróasztalnál ülve könnyű ítélkezni. Az emberi jogok, az egy szép elmélet; a valóság, az más dolog.”

A következő pontok segítenek az ilyen ellenvetések konstruktív feloldásában:

- Ismerje el a gyakorlati logika és a (múltbéli) gyakorlat elemzésének logikája közötti különbséget, ahogy azt fentebb említettük. Ezzel azt üzeni, hogy megérti, amit a résztvevő mond. A különbség elismerése ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a múltbéli fellépés elemzése nem lenne jogos vagy nem végezhető el megfelelően.
- Hangsúlyozza, hogy a rendőröknek tisztában kell lenniük a rájuk ruházott erőszakmonopóliumból eredő különleges hatalmi helyzetükkel, valamint az azzal való visszaélés lehetőségével és a kapcsolódó, politikailag érzékeny tényezőkkel.
- Hangsúlyozza a lakossággal szembeni felelősségüket. Emelje ki a rendőrség mint szolgáltató eszméjét, és a rendőrök hatáskörét a társadalmi szerződésen alapuló közbizalomként határozza meg.

Elszámoltathatóság

„Míg a polgárok önként beleegyeznek abba, hogy a rendőrség erőszakmonopóliummal rendelkezzen [...] a demokratikus rendőri szolgálatok kötelesek elszámoltathatósági eljárások révén a köztvéleménnyel ellenőriztetni és felügyeltetni hatáskörüket.”

EBESZ (2008), Guidebook on Democratic Policing (Útmutató a demokratikus rendőri tevékenységhez), Bécs, 80. bekezdés, elérhető a következő címen: <http://www.osce.org/spmu/23804>

A rendőrség szerepe igen sokrétű: szolgáltató és a kormányzat leginkább látható módon megnyilvánuló intézménye, amely erőszakmonopóliummal és mérlegelési jogkörrel rendelkezik egy olyan szerepben, amely azonnali helyszíni döntéshozatalt követel meg potenciálisan összetett helyzetekben. E feladatkör sokrétűsége szükségessé teszi, hogy a rendőrök magas szintű professzionalizmusról tegyenek tanúbizonyságot, és intézkedéseikért elszámoltathatóak legyenek.

A rendőrségi elszámoltathatósági struktúrák külső és belső ellenőrző és felügyeleti mechanizmusokból állnak:

- Demokratikus rendszereken belül a külső mechanizmusok a következők: az igazságszolgáltatás; a törvényhozási testületek, mint a parlamenti emberi jogi bizottságok; az ombudsmani intézmények vagy emberi jogi bizottságok; a polgári panasztestületek; az ENSZ kínzás elleni egyezményéhez csatolt fakultatív jegyzőkönyv alapján létrehozott nemzeti megelőzési mechanizmusok; az egyenlőséget és megkülönböztetésmentességet felügyelő nemzeti testületek; valamint a nem kormányzati szervezetek és a média.
- Ezenkívül léteznek ENSZ- és európai szintű nemzetközi emberi jogi testületek. Az EJEB és az Európa Tanács kínzás megelőzésével foglalkozó bizottsága azok az intézmények, amelyek valószínűleg a legnagyobb befolyással vannak a rendőrségre Európában.
- A belső ellenőrző és felügyeleti mechanizmusok a külső mechanizmusokat egészítik ki. Közéjük tartoznak a következők: belső panasz- és vizsgálati mechanizmusok; belső műveleti visszajelzési és ellenőrzési rendszerek, amelyek célja a megfelelő eredmények visszacsatolása a szervezetbe; valamint a vezetői

felelősségi rendszerek.

Átláthatóság

Az elszámoltathatóság hozzájárul a rendőri munka átláthatóságához, ami a rendőri tevékenység másik kulcsfontosságú eleme. A külső mechanizmusok legfontosabb megállapításait közzé kell tenni, elősegítve a rendőrség nyitottá tételét. Az átláthatóság emellett azt is jelenti, hogy a rendőrségnek felelős módon kell együttműködni a médiával, figyelembe véve az adatvédelmi szabályokat és az ártatlanság vélelmét. Az átláthatósághoz hozzátartozik továbbá a jelentések nyilvánossá tétele, beleértve a bünyügyi statisztikákat és a belső vizsgálatok eredményeit, valamint a közösséggel folytatott kommunikációt szolgáló struktúrák létrehozása.

Professzionizmus és hatékonyság

Professzionizmust követel meg, egyszerismind fokozza is azt, ha az emberi jogok jelentik a rendőri munka mérőfokát. A hírszerzési adatok és bizonyítékok professzionális gyűjtése csökkenti a kísértést vallomások kényszerrel történő kicsikarására, ezzel hozzájárul a kínzás és az embertelen bánásmód tilalmának fenntartásához. A gyanúsított hatékony kihallgatásához, amikor a kihallgató tiszt – az emberi jogi elvek szigorú tiszteletben tartása mellett – az egyes egyénre szabja taktikáját, jogi és szociológiai tudásra, valamint különböző készségekre – retorikai, pszichológiai és analitikai készségekre – van szükség. Az emberi jogi normák és a szakmai előírások betartása, illetve a rendőrszakmai fortélyok alkalmazása egymástól független készségeket követel meg. A rendőrszakmai készségek híján lévő rendőr valószínűbben választ rossz magatartást az eredmények elérése érdekében. Hasonlóképpen, az eredmények elérése tekintetében a nem megfelelő magatartásban bízó rendőr nem fejleszti ki magában az ahhoz szükséges rendőrszakmai készségeket, hogy hozzáértő szakemberré váljon. Az emberi jogok arra ösztökélik a rendőröket, hogy a jó eredmények elérése érdekében a legjobb gyakorlati szakmai készségeket alkalmazzák. A „rendőri

tevékenység művészete” abban áll, hogy a rendőr a célokat a legkisebb beavatkozással járó eszközökkel igyekszik elérni.

Bizalom és megbízhatóság

A rendőrség iránti közbizalom a hatékony rendőri munka szükséges előfeltétele. A rendfenntartás nem lehet hatékony, ha a lakosság bizonyos rétegei nem érzik úgy, hogy a rendőrség védelmezi és tiszteletben tartja őket.

Elengedhetetlen, hogy a rendőrség megteremtse a bizalmat irányában, és létrehozza a lakossággal folytatott kommunikáció megfelelő struktúráit. A rendőrség átláthatóságát és elszámoltathatóságát célzó intézkedések hozzájárulnak a bizalomépítéshez. A lakossággal való aktív kapcsolattartást szolgálják a rendőrség

és a közösségek közötti párbeszéd intézményesített formái, mint a nyitott vitafórumok, a közösségi tanácsadó testületek és a nyílt napok. A közösséggel való együttműködésen alapuló rendvédelem módszere előreviheti a megfelelő kommunikációs struktúrák létrehozását. A bizalom kiépítéséhez és fenntartásához nyilvánvalóan nélkülözhetetlen, hogy a rendőrök egyértelműen elfogadják az emberi jogokat és azokkal összhangban lépjenek fel. A megkülönböztetésmentesség elve különös jelentőséggel bír a marginalizált csoportokkal való kapcsolatokban.⁹

Irodalomjegyzék

R. Crawshaw, (2009), *Police and human rights. A manual for teachers and resource persons and for participants in human rights programmes (A rendőrség és az emberi jogok. Kézikönyv az emberi jogi programok oktatói, közreműködői és résztvevői számára)*, 2., javított kiadás, Boston, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 19–24. o.

Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) (2002), *Human Rights and Law Enforcement: A manual on human rights training of the police (Emberi jogok és bűnüldözés. Kézikönyv a rendőrségi emberi jogi képzésekhez)*, lásd a 16. oldalon olvasható megállapításokat; elérhető a következő címen: www.ohchr.org/Documents/Publications/training5Add2en.pdf.

A. Osse, (2006), *Understanding policing, a resource for human rights activists (A rendőri tevékenység megértése mint az emberi jogi aktivizmushoz felhasználható forrás)*, Amszterdam, Amnesty International, 41–49. o., elérhető a következő címen: <http://www.amnesty.nl/documenten/rapporten/Understanding%20Policing%202007%20Full%20text.pdf>

9. FRA (Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége) (2010), *EU MIDIS Középpontban az adatok 4.: Rendőri igazoltatások és kisebbségek*; elérhető a következő címen: <http://fra.europa.eu/en/publication/2010/eu-midis-data-focus-report-4-police-stops-and-minorities>.

Bővített gyakorlatok

1. bővített gyakorlat: *Kétszemélyes interjúk a svéd rendőrakadémián*

Cél:

A svéd rendőrakadémia a rendőrség szerepével kapcsolatos tudatosság növelését célzó intenzívebb eszközként kétszemélyes interjúkat tart. Ezeket az interjúkat olyan emberek részvételével folytatják le, akiknek volt a rendőrséggel kapcsolatos tapasztalatuk, rávilágítva arra, hogy más emberek hogyan látják a rendőrség egyénnel való érintkezését. Ez a módszer ezenkívül elősegíti, hogy a rendőrség elgondolkodjon a közvélemény által érzékelt szerepén, és rálásson a közösség életére gyakorolt hatására.

Konkrét célok:

Tudás

- az emberi jogok és az emberi méltóság fogalmának konkretizálása olyan személyek tekintetében, akiket gyakran a rendőrök „ellenfeleinek” tekintenek, mint a marginalizált és/vagy társadalmilag kirekesztett személyek vagy fiatalok bandáinak tagjai
- személyes tapasztalatok alapján a rendőrség szerepével kapcsolatos tanulságok levonása emberi jogi szempontból

Attitűd

- az ellenségesség, megvetés és cinizmus elkerülésének megtanulása
- a sokszínűség értékének megtapasztalása
- kialakítani egy emocionálisan megalapozott rálátást arra, hogy a társadalmilag kirekesztett, a rendőrséggel szemben kritikus vagy törvénysértő embereknek joguk van arra, hogy még konfliktushelyzetekben vagy feszült helyzetekben is emberi lényként tiszteljék őket
- a rendőrség szerepére kívülről, a kiszolgáltatott vagy nehezen megszólítható csoportok nézőpontjából való rátekintés szokásának kialakítása
- annak elismerése, hogy a gyakran „ellenfélnek” tekintett embereknek értékes (és széles körű) tudásuk és nézeteik vannak, amelyek hasznosak lehetnek a rendőrség számára

Készségek

- a kommunikációs készségek fejlesztése

Követelmények:

- időkeret: körülbelül 4 nap: bevezetés – körülbelül fél nap; interjú és írásos dokumentálás – körülbelül 2 nap; témazáró megbeszélés – körülbelül 1 nap
- mintainterjú
- útmutató kérdések az interjúhoz
- prezentációs táblák
- csoportméret: 12-24 fő

1. bővített gyakorlat,
leírás:
*Kétszemélyes interjúk a
svéd rendőrakadémián*

A hallgatók találkoznak egy személlyel, akinek már volt dolga a rendőrséggel, és olyan csoporthoz tartozik, amelyet gyakran a rendőrség „ellenfelének” tekintenek – marginalizált vagy társadalmilag kirekesztett személyek, feltételezett bűnelkövetők, fiatalok, bűnözők vagy eltérő etnikai hátterű személyek. Mindkét felet felkérjük arra, hogy beszéljessenek.

Bizonyos előkészületeket követően a hallgatók irányítják ezeket a beszélgetéseket. Az egyéni és csoportos gondolkodási folyamattal kiegészített találkozási gyakorlati alapot biztosítanak a rendőrség emberi jogi szemszögéből vizsgált szerepe elméleti koncepciójának kidolgozásához. Ezenkívül a hallgatók – körültekintő és empatikus kommunikáció révén – új perspektívából tekinthetnek rá a rendőri munkára.

Ötlet az oktatáshoz: A kölcsönös megértés erősítése

„Az interjúk azzal a nyilvánvaló hatással jártak, hogy a hallgatók és »beszélgetőpartnereik« között fokozott kölcsönös megértés alakult ki. Emellett az interjúknak láthatóan gyógyító hatásuk volt azokban az esetekben, amikor a »partner« a rendőrséggel kapcsolatban megaláztatást, hatalomnélküliséget vagy bizalomhiányt élt meg.”

AZ FRA TEVÉKENYSÉGE

Erőszak előidézése

Az FRA három uniós tagállamban, Franciaországban, Spanyolországban és az Egyesült Királyságban a megkülönböztetéssel és társadalmi marginalizációval kapcsolatos tapasztalatokat, valamint azoknak az erőszakos viselkedésformákra gyakorolt hatását vizsgálta. Az FRA 3000 muszlim és nem muszlim fiatallal és gyermekkel készített interjút, és azt állapította meg, hogy azok a 12–18 év közötti fiatalok, akik társadalmi marginalizációt és megkülönböztetést éltek meg, nagyobb valószínűséggel voltak hajlandók a fizikai vagy érzelmi erőszakra, mint azok, akik nem tapasztaltak marginalizációt. A vizsgálat eredményei nem utaltak arra, hogy a muszlim fiatalok nagyobb vagy kisebb valószínűséggel folyamodtak volna erőszakhoz, mint a nem muszlimok. Ezek a megállapítások határozottan azt sugallják, hogy kiemelten kell foglalkozni a társadalmi marginalizációval és a megkülönböztetéssel, tekintettel arra, hogy erősítik a fiatalok erőszakra való hajlamát. Ugyanebben a jelentésben a fiatalok a hatósági emberek és a hivatalos helyi, nemzeti és nemzetközi intézmények – köztük a büntető igazságszolgáltatási hatóságok, mint a rendőrség és a bíróságok – iránti általános bizalmatlanságukat fejezték ki. A legkevésbé bizalmat a politikusokkal szemben tanúsították, legyen szó akár a helyi, akár a nemzeti politikában részt vevő politikusokról.

FRA (2010), Experience of discrimination, social marginalisation and violence: A comparative study of Muslim and non-Muslim youth in three EU Member States (Megkülönböztetéssel, társadalmi marginalizálódással és erőszakkal kapcsolatos tapasztalatok: a muszlim és nem muszlim fiatalok körében, három uniós tagállamban végzett összehasonlító tanulmány), Belgium, 62. o., elérhető a következő címen: <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/experience-discrimination-social-marginalisation-and-violence-comparative-study>

**2. bővített gyakorlat:
Rendőrök emberi jogi
oktatása a náci bűnök
történelmi helyszínein.
Rendőri munka
ma és a múltban**

Cél:

A német rendőrség a neuengammei náci koncentrációs táborban emberi jogi oktatást végzett a rendőrség szerepének feldolgozása céljából. A rendőrség náci rezsim alatti szerepének történelmi távlatú vizsgálata hozzájárul a mai rendőri munka jobb megértéséhez, és rávilágít az emberi jogokon alapuló rendfenntartás szükségességére.

Konkrét célok:

Tudás

- betekintés a rendőri erőkn belül a demokratikus berendezkedésből a totalitárius rendszerbe való átmenet alatt végbement változások okaiba
- a náci rendőri erők struktúráinak meghatározása a demokratikus társadalmak rendőrségi struktúráival összehasonlítva

Attitűd

- a náci rendőri erők kiterjedt hatáskörének vizsgálata útján annak tudatosítása, hogy az állami intézmények korlátlan hatalma miképpen veszélyezteti az emberi jogokat
- a megkülönböztetés, jogfosztás és kirekesztés mechanizmusainak megismerése
- gondolkodás arról, hogy a rendőri tevékenység és az emberi jogok között jelenleg mely területeken érzékelhető feszültség

Követelmények:

- időkeret: legalább 2 és fél nap szükséges ahhoz, hogy érdemben fel lehessen dolgozni az ezen összetett kérdések közötti összefüggéseket
- prezentációs tábla és projektor
- video- és audioprezentációk
- írott és fényképes dokumentumok a csoportmunkához
- viták gerjesztésére hivatott provokatív elemek
- csoportméret: 12–24 fő

2. bővített gyakorlat,
leírás:
*Rendőrök emberi jogi
oktatása a náci bűnök
történelmi helyszínein.
Rendőri munka ma és a
múltban*

Az oktatók háromórás bevezetést tartanak a rendőrképzési intézetben, amelynek során kifejtik, hogy a jelen szempontjából mi a jelentősége a náci rezsim történelmi távlatú megismerésének. A Neuengammei Emlékhelyen tett kétnapos látogatás alatt tartott tanfolyam központi témája a nemzetiszocialista rendszer rendőrsége, a jelenlegi kérdések megvitatására pedig a történelmi távlatok fényében kerül sor. Ezek az összefüggések lehetővé teszik a rendőrséggel és mechanizmusaival, valamint az egyén intézményen belüli magatartásával kapcsolatos kritikai gondolkodást. A szeminárium célja továbbá elősegíteni annak megértését, hogy a rendőri erők és társadalmon belüli szerepük hogyan változnak a különböző társadalmakban. A tanfolyamon mindemellett külön kiemelik a rendszeren belüli azon személyeket, akik szerepe pozitív mintául szolgálhat.

A mai demokratikus társadalmak emberi jogokon alapuló értékeinek megismerése által – mely értékek a náci bűnökre és más történelmi emberijogsértésekre adott válaszként keletkeztek – a résztvevők képesek lesznek elemezni és megkülönböztetni a totalitárius és a demokratikus rendszereket.

Ötlet az oktatáshoz: Tudatosságnövelés

A biztonsági érdekek és a polgári szabadságok rendőri munka során történő mérlegelésének alapvető szükségessége nemzeti kontextustól függetlenül felmerül. A náci Németország történelmének vizsgálata jobban tudatosíthatja az emberekben az alapvető emberi jogok mai jelentőségét, illetve azt, hogy az intézmények hogyan változnak a különböző politikai rendszerek alatt.

3. MODUL: EMBERI JOGI SZEMPONTÚ ELEMZÉS – A JOGOK TISZTELETBEN TARTÁSÁNAK ÉS VÉDELMEÉNEK KÖTELEZETTSÉGE

Bevezetés 77

Gyakorlat: Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok tiszteletben tartásának és védelmének kötelezettsége 78

1. témavázlat – Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége 81

2. témavázlat – Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok védelmének kötelezettsége 84

Összefoglaló jegyzetek 87

1. Kulcsfogalmak 87

a) Mit értünk az emberi jogok megsértése alatt? 87

b) Mit értünk szükségesség és arányosság alatt az emberi jogok területén? 88

2. Útmutató a gyakorlathoz: emberi jogi szempontú elemzés 89

1. témavázlat – A jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége 93

2. témavázlat – A jogok védelmének kötelezettsége 101

Kiegészítő tananyag 106

Bővített gyakorlatok 115

1. bővített gyakorlat: Helyzetgyakorlat az osztrák rendőrakadémiákon 115

2. bővített gyakorlat: Helyzetgyakorlat Németországban, az Észak-Rajna-Vesztfáliai Állami Rendőrségen 118

Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok tiszteletben tartásának és védelmének kötelezettsége

Bevezetés

Ez a modul keretet biztosít a rendőri munkához kapcsolódó konkrét helyzetek – emberi jogi szempontú – elemzéséhez.

Ez a lépésről lépésre haladó, strukturált megközelítés leegyszerűsíti a potenciális emberijogsértések elemzését, meghatározva a jogok tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó kötelezettségek elmulasztását.

Ez a fajta emberi jogi szempontú elemzés az emberi jogokon alapuló rendőri tevékenység sarokköve. Lényegében ez a bíróságok által folytatott elemzés egyszerűsített változata. Az emberi jogok gyakorlati jelentőségének megvilágítása érdekében a modul a nemzetközi emberi jogi testületek, különösen az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) munkáján alapuló esettanulmányokon vezeti végig a résztvevőket.

Ezek az elemzési eszközök igen hathatósak. Megismertetik a rendőrökkel a vonatkozó jogi elemzést, elősegítve, hogy kötelezettségteljesítőként végrehajtsák kötelezettségeiket, jogtulajdonosként pedig érvényesítsék jogaikat. A rendőri tevékenység általános – az emberi jogok tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó – céljait egyfajta „erőátviteli szíjként” működve a rendőri munkát megkönnyítő konkrét iránymutatásokká alakítják át, ily módon a gyakorlatba ültetik a „magasröptű” elveket. Az emberi jogok gyakorlati helyzetekben való elemzése ezenkívül segíti az attitűdök összhangba hozását az emberi jogokkal, és fejleszti az emberi jogokon alapuló rendvédelemhez szükséges készségeket, amelyek viszont lehetővé teszik, hogy a rendőrök segítsenek az emberi jogok internalizálásában.

A modul először kifejti az emberijogsértés fogalmát, majd bemutatja a jogok tiszteletben tartására, illetve az azok védelmére vonatkozó kötelezettségen alapuló két elemzési sémát. Elemzésükre felváltva kerül sor. Ezután következik a négy esettanulmány bemutatása és külön-külön elemzése. Az általános cél az emberi jogi szempontok szisztematikus beépítése a rendőri munkába és gondolkodásba. A Kiegészítő tananyag további információkat nyújt a modul kulcsfogalmaival kapcsolatban. A mélyebb megértés érdekében a rendőrségi kézikönyv a négy vizsgált esettanulmányra vonatkozó kiegészítő bírósági megállapításokat is magában foglal.

Gyakorlat: Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok tiszteletben tartásának és védelmének kötelezettsége

Cél:

Ezen a gyakorlaton az oktatók gyakran szembesülnek a következő kérdéssel: „Az emberi jogok megsértése-e, ha [...]?” A résztvevő ezután elmondja egy személyes tapasztalatát, és szeretné azt emberi jogi szempontból értékelni. A válasz sokszor távolról sem egyértelmű. Attól függ!

Az itt bemutatott elemzési sémák nem nyújtanak kész válaszokat, hanem útmutatást adnak a rendőröknek a helyes kérdések fel-tételéhez. A helyzetek legfontosabb aspektusainak azonosítása érdekében felkínálják a „helyes válaszok” listáját, majd a döntés meghozatala előtt súlyozzák és mérlegelik a különböző érdekeket. A sémák segítséget nyújtanak a rendőröknek a lehetséges emberi-jogsértéseket övező szövevényes kérdések kibogozásához, és eseti alapon meghatározzák, hogy egy konkrét cselekmény vagy mulasztás jogsértésnek minősül-e.

Konkrét célok:

Tudás

- a rendőrség emberi jogokkal kapcsolatos szerepe alaposabb megértésének elérése

Attitűd

- a szükségesség és arányosság elve általános jelentőségének elismerése
- az emberi jogi elvek internalizálása fontosságának tudatosítása

Készségek

- képesség az emberi jogi normák konkrét rendvédelmi helyzetekben való alkalmazására elemzési eszközök felhasználásával
- képesség az emberi jogokba való indokolt beavatkozást és az emberi jogok megsértését megkülönböztető szempontok azonosítására
- képesség azon intézkedések azonosítására, amelyeket a rendőröknek végre kell hajtaniuk az emberi jogok védelme érdekében

Követelmények:

- időkeret: 90–120 perc
- oktatási eszközök:
  - 1. és 2. témavázlat esettanulmányokkal és az emberi jogok tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó kötelezettségre vonatkozó elemzési eszköz
  - prezentációs tábla
  - választható eszköz: PowerPoint prezentáció és projektor
- helyszínek: előadóterem és két gyakorlóterem
- csoportméret: legfeljebb 20–25 személy

A gyakorlat leírása: **Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok tiszteletben tartásának és védelmének kötelezettsége**

- ❶ Ismertesse a gyakorlat céljait és konkrét céljait.
- ❷ Ossa ki és a résztvevők által felhozott vagy az animátor által előkészített valós helyzetekre támaszkodva röviden mutassa be az elemzési sémákat (1. és 2. témavázlat) (körülbelül 15–20 perc).
- ❸ Ossa a résztvevőket 4–6 fős csoportokba, és ossza ki a témavázlatokat és csoportonként egy-egy esettanulmányt (körülbelül 25–35 perc).
- ❹ Gondoskodjon arról, hogy a csoportok:
  - jól megértsék a feladatot;
  - jelöljenek ki egy személyt, aki az összes résztvevő előtt beszámol a csoportmunka eredményéről.
- ❺ Válaszolja meg a csoportmunka alatt felmerülő kérdéseket.
- ❻ A csoportok mutassák be munkájukat a többi résztvevőnek (esetenként körülbelül 30 percben).
- ❼ Tartson általános vitát az eredményekről, kiemelve a leszűrt tanulságokat.
- ❽ Összegezze a főbb pontokat, és ha szükséges, fogalmazzon meg testre szabott tudásanyagot.

1. témavázlat – Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége

A) esettanulmány: Letartóztatás és fogva tartás

L. úr fogyatékos személy, aki az egyik szemére vak, a másik szemével súlyosan gyengénlátó. Egy nap kutyája segítségével elment a postára, hogy megnézze postafiókjait. Postafiókjait nyitva és üresen találta. L. úr panaszt tett a postai hivatalnokknál, amiből veszekedés kerekedett. Az egyik hivatalnok kihívta a rendőrséget, azt állítva, hogy L. úr ittas és agresszíven viselkedik. A rendőrség kiszállt a postához, és előállította L. urat.

Mivel úgy vélte, hogy alkohol hatása alatt áll, a rendőr egy kijózanító intézetbe vitte L. urat, azaz egy olyan létesítménybe, ahol a nemzeti jogszabályok szerint legfeljebb 24 órára lehet elhelyezni egy intoxikált személyt. Az intézet orvosa úgy ítélte meg, hogy L. úr mérsékelten ittas, és úgy határozott, hogy ez indokolja L. úr hatórás elzárását az intézetben. A vizsgálat előtt, alatt és után sem hajtottak végre vér- vagy leheletvizsgálatot. 6 és fél óra múlva L. urat a szállítás és az intézetben tartás díjának kifizetése fejében kiengedték az intézetből. L. úr úgy vélte, hogy ez a bánásmód jogszerűtlen eljárás volt az állami tisztviselők részéről.

Vitakérdések:

1. Mely emberi jog(ok) alkalmazandó(k) erre a helyzetre?
2. Beavatkozott-e az állam ezekbe az emberi jogokba? Hogyan?
3. Történt-e emberijogsértés?
  - Van-e valamilyen nemzeti jogalap az állami fellépésre?
  - Jogszerű célra irányul-e az intézkedés?
  - Az állami beavatkozás a célhoz viszonyítva szükséges és arányos-e?
4. Gondolkodjon el a helyzet kezelésének más módjain. A rendőrség milyen más lehetőségeket fontolhatott volna meg?

1. témavázlat – Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége *(folytatás)*

B) esettanulmány: Erőszak alkalmazása feltételezett terroristákkal szemben

Egy bizonyos A. állam kormányzati hatóságainak erős gyanúja volt, hogy három férfi terrorista támadást tervezett X terület ellen. A kormány úgy döntött, hogy rendőrségi megfigyelés mellett hagyja, hogy a feltételezett terroristák belépjenek X területre. A. állam különleges erőit a helyszínre küldték, hogy segítséget nyújtsanak X terület rendőrségének. A rendőrségnek volt elképzelése arról, hogy a feltételezett támadásra mikor és hol kerülhet sor. Azt feltételezték, hogy a feltételezett terroristák távolból irányítható, rövid időn belül felrobbantható, autóba rejtett bombát használnak majd.

Másnap a feltételezett terroristák megérkeztek X területre, és egy parkolóban hagyták az autót. A különleges erők négy fedett tagja követte őket, és kívülről megvizsgálta a gépkocsit. Erős volt a gyanújuk, hogy az autó bombát rejt. A rendőrök úgy határoztak, hogy amikor a terroristagyánús személyek visszatérnek az autóhoz, letartóztatják őket. Amikor a terroristagyánús személyek visszatértek, a rendőrök intézkedés céljából hozzájuk kiáltottak, de egyikőjük sem mutatta jelét a megadásnak. Ellenkezőleg, hirtelen mozdulataik arra utaltak, hogy esetleg valóban felrobbantanak egy bombát. A három gyanúsítottat a rendőrök lelőtték.

Kiderült azonban, hogy a terroristagyánús személyeknél nem volt fegyver, és a gépkocsiban nem volt robbanóanyag. Ugyanakkor időzített bombához szükséges anyagokat találtak egy másik gépkocsiban, amelyet a terroristagyánús személyek egyike bérelt egy másik helyen.

Vitakérdések:

1. Mely emberi jogok alkalmazandók erre a helyzetre?
2. Beavatkozott-e az állam ezekbe a jogokba? Hogyan?
3. Hogyan értékelné a különleges erők rendőreinek fellépését?
4. Hogyan értékelné a feltételezett terroristák ellen végrehajtott művelet egészét?
5. Történt-e emberijogsértés?
6. Gondolkodjon el a helyzet kezelésének más módjain. Milyen egyéb lehetőségeket fontolhattak volna meg a rendőrök a halált okozó erőszak elkerülése érdekében?

1. témavázlat – **Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége** (folytatás)

Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége

1. RÉSZ: ALKALMAZANDÓ EMBERI JOGOK/ÁLLAMI BEAVATKOZÁS

1.1. Mely emberi jog(ok) alkalmazandó(k) a konkrét helyzetre?

1.2. Beavatkozott-e az állam ezekbe az emberi jogokba? Hogyan?

2. RÉSZ: JOGOS INDOK VAGY JOGSÉRTÉS?

2.1. Van-e valamilyen nemzeti jogalap az állami fellépésre?

2.2. Jogszerű célra irányul-e az intézkedés?

2.3. Az állami beavatkozás a célhoz viszonyítva szükséges és arányos-e?

- Alkalmos-e a fellépés egy jogszerű cél elérésére?
- Szükséges-e (van-e „sürgető társadalmi szükséglet”)?
- Ez-e a legkisebb beavatkozással járó intézkedés? Vannak-e alternatívák?

2. témavázlat – Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok védelmének kötelezettsége

C) esettanulmány: Tüntetés és ellentüntetés kezelése

Egy kis faluban egy orvosi egyesület az abortusz ellen kampányolt. Az orvosi egyesület demonstrációt tervezett, és ahogy azt a nemzeti jogszabályok előírják, a tervezett demonstrációt előzetesen bejelentette a rendőrségnek. A rendőrség nem emelt kifogást, és engedélyezte a résztvevőknek, hogy az országúton demonstráljanak. Később azonban a rendőrség betiltott két másik, az abortusz támogatói által tervezett tüntetést, mivel azokat ugyanabban az időpontban és ugyanazon a helyen tervezték megtartani, mint az orvosi egyesület abortuszellenes demonstrációját.

Az abortuszellenes megmozdulás szervezői, tartva attól, hogy ennek ellenére mégis incidensekre kerülhet sor, egyeztetésbe kezdtek a helyi hatóságokkal a demonstráció útvonalának megváltoztatása céljából. A rendőrség képviselői rámutattak, hogy a rendőröket már felvonultatták az eredeti útvonal mentén, és hogy a javasolt új útvonal nem alkalmas a tömeg ellenőrzésére. A rendőrség nem tagadta meg a védelem biztosítását, de azt mondta, hogy az útvonaltól függetlenül lehetetlen megakadályozni, hogy az ellentüntetők tojást dobáljanak és megzavarják a menetet és a tervezett vallási szertartást.

A templomon kívül számos abortuszpárti tüntető gyűlt össze – ők előzetesen nem tettek bejelentést a rendőrségnek –, és megafonokat használt, tojást és fűcsomókat dobált, hogy megzavarja az orvosok menetét. A rendőrség nem oszlatta fel az ellendemonstrációt.

Amikor fizikai erőszak veszélye merült fel, a különleges tömegoszlató egységek – amelyek addig beavatkozás nélkül, készenlétben álltak – sorba fejlődve kettéválasztották a szembenálló csoportokat, lehetővé téve, hogy a menet visszatérjen a templomba.

Vitakérdések:

1. Mely emberi jogok alkalmazandók ebben a helyzetben?
2. Melyek a vonatkozó állami kötelezettségek?
3. Hogyan értékelné a rendőri műveletet?
4. Beavatkozott-e a rendőrség az e helyzetben alkalmazandó emberi jogokba? Hogyan?
5. Történt-e emberijogsértés?
6. Gondolkodjon el a helyzet kezelésének más módjain. A rendőrség milyen más lehetőségeket fontolhatott volna meg?

2. témavázlat – Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok védelmének kötelezettsége (folytatás)

D) esettanulmány: Nők elleni erőszak

O. úr rendszeresen erőszakosan rátámadt feleségére és annak édesanyjára. O. úr erőszakos és fenyegető magatartása néhány év múlva – miután O. úr többször megverte és egy alkalommal hétszer megszurta feleségét, majd egyszer autójával elütötte a két nőt – a rendőrség tudomására jutott. Az egyes támadásokat követően az orvosok megvizsgálták a nőket, és különböző sérüléseket jelentettek, többek között vérzéseket, zúzódásokat, duzzanatokat, horzsolásokat és karmolásokat. Orvosilag igazolt módon mindkét nő tartós életveszélyes sérüléseket szenvedett: O. asszony egy különösen erőszakos verés és a késes támadás, édesanyja pedig az autós támadás következtében.

O. úr ellen három ügyben, halálos fenyegetés, tényleges, minősített, súlyos testi sértés és gyilkosság kísérlete miatt büntető-eljárás indult. O. urat kétszer előzetes letartóztatásba helyezték, és kiengedték.

O. úr folyamatos kényszerítésére és halálos fenyegetésére O. asszony és édesanyja mindegyik eljárás alatt visszavonta panaszát. A helyi bíróságok következképpen megszüntettek egyes eljárásokat, de a gépkocsi eset ügyében folytatták azt. O. urat három hónap börtönbüntetésre ítélték, amit később pénzbüntetésre változtattak. A késes támadásért mérsékelt összegű pénzbírságot kapott.

O. asszony és édesanyja két alkalommal panaszt nyújtott be a bűnüldöző hatóságoknak O. úr fenyegetései és zaklatása miatt. Azt állították, hogy közvetlen életveszélyben vannak, és kérték a hatóságot, hogy sürgősen intézkedjen, például tartóztassa le O. urat. A védelem kérelmezése miatt kihallgatták O. urat és rögzítették vallomását, de ezután elengedték.

O. asszony és édesanyja végül úgy döntött, hogy egy másik városba költözik, de O. úr útközben utolérte őket, és megállásra kényszerítette a költöztető járművet. O. úr kinyitotta az utas felőli ajtót, és rálőtt O. asszony édesanyjára. Az asszony azonnal meghalt.

2. témavázlat – Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok védelmének kötelezettsége *(folytatás)*

Vitakérdések:

1. Mely emberi jogok alkalmazandók ebben a helyzetben?
2. Melyek a vonatkozó állami kötelezettségek?
3. Hogyan értékelné a hatóságok reakcióját ezekre az erőszakos eseményekre?
4. Beavatkozott-e a rendőrség az e helyzetben alkalmazandó emberi jogokba? Hogyan?
5. Történt-e emberijogsértés?
6. Gondolkodjon el a helyzet kezelésének más módjain. A rendőrség milyen más lehetőségeket fontolhatott volna meg?

Emberi jogi szempontú elemzés – a jogok védelmének kötelezettsége

1. SZAKASZ: ALKALMAZANDÓ EMBERI JOGOK/MILYEN ÁLLAMI FELLÉPÉS SZÜKSÉGES?

1.1. Mely emberi jog(ok) alkalmazandó(k) a konkrét helyzetre?

1.2. Köteles-e az állam konkrét intézkedést hozni az alkalmazandó emberi jog védelme érdekében?

2. SZAKASZ: AZ ÁLLAMI FELLÉPÉS ELMARADÁSA/AZ ÁLLAM MULASZTÁSA JOGSÉRTÉST JELENT-E?

2.1. A nemzeti jogszabályok megfelelően kiterjednek-e az alkalmazandó emberi jog(ok)ra?

2.2. Hozott-e az állam észszerű és megfelelő intézkedéseket az alkalmazandó emberi jog(ok) védelme érdekében?

2.3. Az állami fellépés megfelel-e az eljárásjogi előírásoknak?

Összefoglaló jegyzetek¹

Ezek az összefoglaló jegyzetek elemzési keretet adnak az e modulhoz tartozó két témavázlathoz, az alábbi struktúra szerint:

1. Kulcsfogalmak

- Mit értünk az emberi jogok megsértése alatt?
- Mit értünk szükségesség és arányosság alatt az emberi jogok területén?

2. Útmutató a gyakorlathoz: emberi jogi szempontú elemzés

- témavázlat – A jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége
- témavázlat – A jogok védelmének kötelezettsége

1. Kulcsfogalmak

a) Mit értünk az emberi jogok megsértése alatt?

Az emberi jogok tiszteletben tartására vonatkozó állami kötelezettség (1. témavázlat):

Emberijogsértés történik akkor, ha egy állami fellépés korlátozza az emberi jogokat vagy beavatkozik azokba, és ez a beavatkozás nem indokolt. A jogsértés állami fellépésen keresztül valósul meg.

Az emberi jogok védelmére vonatkozó állami kötelezettség (2. témavázlat):

Emberijogsértés történik akkor, ha az állam indoklás nélkül elmulasztja megtenni az emberi jogok védelméhez szükséges megfelelő lépéseket. A jogsértés állami mulasztáson keresztül valósul meg.

Különbséget kell tenni az emberi jogokba való **beavatkozás** és az emberi jogok **megsértése** között. Az emberi jogokba való nem minden beavatkozás jelent egyben jogsértést is.

A rendőrség az áldozatok védelme érdekében beavatkozhat a bűnelkövetők emberi jogaiba. A beavatkozás akkor válik jogsértéssé, ha a fellépésnek/mulasztásnak nincs jogi alapja, vagy ha a fellépés/mulasztás önkényes és/vagy aránytalan.*

A legtöbb emberi jogba bizonyos körülmények között be lehet (vagy be kell) avatkozni, vagy azok korlátozhatók, mivel az egyik személy szabadsága és jogai ott érnek véget, ahol a másik személy szabadsága és jogai kezdődnek. Egyes jogi dokumentumok oly módon strukturálják az emberi jogokat, hogy bizonyos körülmények között lehetővé tegyék az azokba való beavatkozást vagy azok korlátozását.

Az, hogy egy fellépés/mulasztás az emberi jogok megsértése-e, a konkrét helyzettel összefüggő különböző tényezőktől függ, és eseti alapon megítélendő. Az itt bemutatott két témavázlat segíthet ennek meghatározásában.

Emberijogsértés akkor történik, ha konkrét emberi jogokra vonatkozó állami kötelezettségek nem teljesülnek.

*Kivétel: A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés (az EJEE 3. cikke) teljes mértékben tilos, és ez a tilalom semmilyen körülmények között nem korlátozható (lásd a 4. modult).

1. A 3. modulban található „Összefoglaló jegyzetek” és „Kiegészítő tananyag”, beleértve az elemzési sémákat, W. Suntinger „Menschenrechte und Polizei, Handbuch für TrainerInnen” című munkájának (2005, Bécs, Bundesministerium für Inneres, 49–76. o.) adaptált változata.

b) Mit értünk szükségesség és arányosság alatt az emberi jogok területén?

A szükségesség és arányosság elvét annak meghatározására használják, hogy az emberi jogokba beavatkozó valamely fellépés szükséges-e egy adott cél eléréséhez, és hogy az alkalmazott intézkedések az elérni kívánt célt tekintve arányosak-e.

A szükségesség és arányosság meghatározásához a következőket kell mérlegelni:

- **A fellépés szükségessége:** Egy fellépés soha nem lépheti túl azt a mértéket, amelyet a körülmények vagy a cél elérésének szükségessége szigorúan megkövetelnek. A legkisebb beavatkozással járó és legkisebb kárt okozó, ugyanakkor még hatékony intézkedést kell megtenni. A szükségtelen vagy túlzott mértékű intézkedések aránytalannak minősülnek és elkerülendők.
- **A fellépés alkalmassága:** A kiválasztott intézkedésnek alkalmasnak kell lennie arra, hogy segítségével elérjük a kívánt célt. Azok az intézkedések, amelyek ezt nem érik el, nem hatékonyak és aránytalannak minősülhetnek.
- **A fellépés eredménye:** Egy fellépés várható eredményét és az emberi jogokba való beavatkozását össze kell mérni a cél fontosságával. Ez magában foglalja annak a beavatkozásnak vagy kárnak a felmérését is, amelyet a fellépés elmaradása okozhat. Ha a fellépés által okozott kár nyilvánvalóan nagyobb, mint annak előnyei, akkor a fellépést el kell kerülni.

A „sürgető társadalmi szükséglet” fogalmát gyakran használják annak megállapítására, hogy valamely fellépés szükséges-e. Egy demokratikus társadalomban bizonyos jogok csak akkor korlátozhatók, ha fennáll ilyen sürgető társadalmi szükséglet.

Az arányosság alapelve az olyan kifejezésekkel ragadható meg, mint hogy „diót nem kőtörő kalapáccsal kell törni”, vagy „húsbárd helyett jobb szikével operálni”. A cél **az alkalmazott eszközök és az elérni kívánt célok közötti megfelelő kapcsolat** létrehozása. A cél **nem** szentesíti az eszközt. Fontos, hogy a célokat a legkisebb beavatkozással járó módon érjük el.

A szükségesség és arányosság elve összetett, azonban megfogalmazható egy egyszerű, minden emberre vonatkozó etikai elvben, az aranyszabályban: „bánj úgy másokkal, ahogy szeretnéd, hogy veled bánjanak”. Ha a szükségesség és arányosság elvét az aranyszabályhoz kötjük, az segíthet empátiát és érzékenységet ébreszteni a rendőri beavatkozásban érintett személyek iránt.

A rendőri tevékenység során, különösen a feszült vagy akár veszélyes helyzetekben, a legnagyobb kihívást a szükségesség és arányosság elve által megkövetelt cselekvés jelenti. Kulcsfontosságú, hogy a rendőrök internalizálják, belsővé tegyék a szükségesség és arányosság elvét. Ez az internalizálás az emberi jogok mindennapi munkában való alkalmazása, valamint az emberi jogokkal kapcsolatos tudás, készségek és attitűd folyamatos felülvizsgálata révén valósítható meg leghatékonyabban.

Ötlet az oktatáshoz: Az esettanulmányok feldolgozása

- **Az esettanulmányok leírása:** A résztvevők esetenként úgy érezhetik, hogy az esettanulmányok leírása túl kevés információt tartalmaz ahhoz, hogy megfelelő következtetéseket lehessen levonni. Az esettanulmányok az egyes helyzeteket csak tömören írják le, mivel a legfontosabb tanulságok az **elemzés lényeges kérdéseinek feltétele során** kristályosodnak ki. A konklúzióhoz vezető út legalább olyan fontos, mint maga az eredmény.
- **Az esettanulmányok megbeszélése:** A megbeszélésnek strukturálnak kell lennie, ugyanakkor teret kell adni a résztvevők „kreatív válaszainak”. A különböző nézőpontok bemutatásának ösztönzése jó alapot ad az esethez tartozó kérdések és érdekek megvitatásához.

Nemzetközi környezetben dolgozó oktatóként fontos, hogy olyan eseteket válasszon ki, amelyek megfelelnek annak a közegnek, ahol a képzés zajlik. Az EJEB vagy a nemzeti szervek más esetei esetleg jobban alkalmazhatók a képzés igényeihez. Az EJEB eseteinek kereséséhez a kézikönyv melléklete ad útmutatást.

2. Útmutató a gyakorlathoz: emberi jogi szempontú elemzés

A két témavázlat lépésről lépésre haladó „navigációs eszközt” ad a rendőrök kezébe, amely a bíróságok által használt elemzési megközelítéshez hasonlatos. A témavázlatok segítenek kifejleszteni a rendőrök képességét arra, hogy kötelezettségteljesítőként végrehajtsák kötelezettségeiket, jogtulajdonosként pedig érvényesítsék jogaikat.

Mindenyik témavázlat célja, hogy:

- keretet biztosítson az alapjogi elvek gyakorlatba ültetéséhez, oly módon, hogy az általános elveket gyakorlati iránymutatósokra bontja;
- eszközként szolgáljon az emberi jogok konstruktív használatához és az emberi jogi kérdések gyakorlati megválaszolásához;
- megtanítsa, hogy miként lehet pártatlan módon kiegyensúlyozni az egymással ütköző érdekeket, és ehhez egy sor, egy adott helyzet legfontosabb alapjogi aspektusainak azonosításához és a helyzetben részt vevő egyének érdekeinek mérlegeléséhez használható „helyes kérdést” kínál fel;
- felvázoljon egy módszert az emberi jogok internalizálására, ami az emberi jogok alkalmazását elősegítő pozitív attitűd és készségek kifejlesztésén keresztül valósul meg;
- eszközt adjon a rendőrök kezébe ahhoz, hogy a helyzeteket a bíróságok és/vagy a nem kormányzati szervezetek által alkalmazotthoz hasonló megközelítéssel határozzák meg és elemezzék, egyúttal egy módszert kínáljon nekik ahhoz, hogy megállapítsák, hogy jogaikat tiszteletben tartják-e.

Kötelezettségteljesítő – teljesítenie kell a más személyek emberi jogainak tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó kötelezettségeket

Jogtulajdonos – érvényesítésük érdekében tudatában kell lennie saját emberi jogainak

Ötlet az oktatáshoz: A rendőrségi gyakorlat alkalmazása az emberi jogi szempontok elfogadtatásakor

A konkrét helyzeteket számos rendőr a hazai tételes jog, például a büntetőjog és a rendőrségi jog, illetve rendőrségi rendeletek szemszögéből elemzi. Konkrét helyzetek megfigyelésekor vagy az azokba való beavatkozáskor általában ilyen kérdéseket fontolnak meg:

- Melyik jogszabály alkalmazandó ebben a helyzetben?
- Milyen választási lehetőségeim vannak az alkalmazandó jogi rendelkezések alapján?
- Eléggé erőszakos vagy agresszív-e a viselkedése – példának okáért egy tiltakozónak ahhoz, hogy egy konkrét törvény alapján előállítsam?

Már sok rendőr rendelkezik az emberi jogi nézőpont alkalmazásához szükséges elemzési készségekkel. Az e nézőpontból kiinduló elemzés az alkotmányos és/vagy emberi jogi eszközökben található emberi jogi normák alkalmazását, valamint a helyzetek emberi jogi nyelvre való lefordítását jelenti. A cél annak megértése, hogy egy intézkedés vagy mulasztás az emberi jogok megsértésének minősül-e. E nézőpont felvétele azt jelenti, hogy a tételes jogtól egy lépést hátrálépünk, és egy adott helyzetet az emberi jogi szabályok tágabb területéről vizsgálunk.

a) 1. témavázlat: A jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége

Ez az elemzés az 1. témavázlatban található esettanulmányokra alkalmazandó.

Az 1. témavázlat keretét nyújt a jogok tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettség elemzéséhez, és két részből áll:

1. rész – Beavatkozás: Annak értékelése, hogy egy adott helyzet érint-e valamely emberi jogot, és hogy egy állami fellépés beavatkozik-e ezekbe a jogokba.

2. rész – Jogsértés: Annak elemzése, hogy ez a beavatkozás indokolt-e, vagy pedig az emberi jogok megsértésének minősül-e.

Mindkét rész tartalmaz olyan kérdéseket, amelyek hasznosak lehetnek az emberi jogok által érintett helyzetekben való eligazodáshoz, illetve összetett problémák emészthető adagokra bontásához.

1. RÉSZ: ALKALMAZANDÓ EMBERI JOGOK/ÁLLAMI BEAVATKOZÁS**1.1. Mely emberi jog(ok) alkalmazandó(k) a konkrét helyzetre?**

Annak megállapításához, hogy egy helyzetben mely emberi jog(ok) merül(nek) fel és alkalmazandó(k), bizonyos ismeretekre van szükség, amelyek a következő kérdések megválaszolásával szerezhetők meg:

- Mely emberi jogokat garantálják nemzeti és nemzetközi dokumentumok?
- Mi egy adott emberi jogi norma alkalmazási köre? Mivel az emberi jogokat tág értelemben fogalmazzák meg, az esetjog határozza meg az emberi jogi normák alkalmazási körét.

1.2. Beavatkozik-e bármely állami intézkedés az alkalmazandó emberi jogokba?

Ehhez az állami intézkedés intenzitását és/vagy minőségét kell megvizsgálni. Általános szabályként a következő állami intézkedések minősülnek beavatkozásnak:

- valamely sajátos magatartás tilalmán alapuló, a büntetőjog vagy a közigazgatási jog által előírt büntetés, mint a bírságok és a fogva tartás/börtönbüntetés;
- a büntetőjogon vagy a rendőrségre vonatkozó jogszabályokon alapuló rendőri intézkedések, mint a letartóztatás, a motozás, a házkutatás, a személyazonosság-ellenőrzés;
- bármely fellépés vagy szükséges fizikai erőszak alkalmazása a rendőrség által.

A rendőri intézkedések, potenciálisan beavatkozó jellegük miatt, általában közel állnak az emberi jogokba való beavatkozáshoz.

2. RÉSZ: JOGOS INDOK VAGY JOGSÉRTÉS?

A 2. rész alapvető kérdése az, hogy van-e bármilyen indokolható ok valamely emberi jogba való beavatkozásra. A 2. részben szereplő elemzési kérdések megpróbálják felfedni a valamely fellépés mögötti érvrendszert, különös tekintettel a szükségesség és arányosság elvére. A válaszokból meghatározható, hogy az emberi jogba való beavatkozás indokolt-e. A beavatkozás:

- **indokolt**, ha a válasz valamennyi kérdésre **„IGEN”**;
- **nem indokolt** és az emberi jogok megsértésének minősül, ha a válasz egy vagy több kérdésre **„NEM”**.

A 2. rész csak bizonyos emberi jogokra alkalmazandó. Az abszolút emberi jogokba – mint a kínzás tilalma (az EJEB 3. cikke) – való beavatkozás nem lehet indokolt. Egy abszolút emberi jogba való beavatkozás egyben annak megsértését is jelenti.

2.1. Van-e valamilyen nemzeti jogalap az állami fellépésre?

E kérdés megválaszolásához figyelembe kell venni az állami fellépésre vonatkozó jogszabályokat és a fellépés beavatkozását a kérdéses emberi jog(ok)ba.

Erre azért van szükség, mert egy emberi jogba való beavatkozásnak valamely jogi rendelkezésen kell alapulnia. Ez a jogállamiság és a jogszerűség alapelveiből következik.

2.2. Jogszerű célra/érdekre irányul-e az intézkedés?

Az emberi jogba való minden beavatkozásnak jogszerű célt vagy érdeket kell szolgálnia. A teljesség igénye nélkül ezek között szerepelhet:

- a nemzetbiztonság;
- a területi integritás vagy a közbiztonság;
- zavargás vagy bűncselekmény megelőzése;
- az egészség vagy az erkölcs védelme;
- más személyek hírnevének védelme.

Annak megállapításához, hogy van-e jogszerű cél vagy érdek, vegye figyelembe a helyzetre vonatkozó jogszabály(oka)t és a kapcsolódó emberi jog(oka)t. Az 1. részben és a 2. rész első szakaszában található kérdések megválaszolása segíthet ennek a meghatározásában.

2.3. Az állami beavatkozás az elérni kívánt célhoz viszonyítva szükséges és arányos-e?

Ahhoz, hogy az állami beavatkozás indokolt legyen, a beavatkozást képező fellépésnek az indítékot és az elérni kívánt célt figyelembe véve szükségesnek és arányosnak kell lennie. A beavatkozás csak a kívánt eredmény eléréséhez szigorúan szükséges mértékig terjedhet.

A szükségesség és arányosság meghatározásához tegye fel a következő kérdéseket:

- Alkalmos-e a fellépés a jogszerű cél elérésére?

A kérdés megválaszolásakor vizsgálja meg, hogy az intézkedés alkalmas és hatékony-e. A nem hatékony intézkedések nem arányosak.

- Szükséges-e (van-e „sürgető társadalmi szükséglet”)? Ez-e a legkisebb beavatkozással járó intézkedés? Vannak-e alternatívák?

A túlzott mértékű intézkedések nem arányosak.

1. témavázlat – A jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége

A) esettanulmány: Letartóztatás és fogva tartás – a szabadsághoz és biztonsághoz való jog

Ez az elemzés az EJEB *Witold Litwa kontra Lengyelország* ügyben (26629/95 sz.) 2000. április 4-én hozott ítéletén alapul.

1. RÉSZ: ALKALMAZANDÓ EMBERI JOGOK/ÁLLAMI BEAVATKOZÁS

1.1. Mely emberi jog(ok) alkalmazandó(k) a konkrét helyzetre?

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye, 5. cikk: Szabadsághoz és biztonsághoz való jog

1. Mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra. Szabadságától senkit sem lehet megfosztani, kivéve az alábbi esetekben és a törvényben meghatározott eljárás útján: [...]
  - e) törvényes őrizetbe vétel fertőző betegségek terjedésének megakadályozása céljából, valamint elmebeteg, alkoholisták, kábítószerélvezők vagy csavargók őrizetbe vétele; [...]

1.2. Beavatkozik-e bármely állami intézkedés az alkalmazandó emberi jogokba?

A rendőrség által végrehajtott minden letartóztatás a szabadsághoz és biztonsághoz való jogba való beavatkozásnak minősül.

Ezért az, hogy L. urat akarata ellenére kijózanító intézetbe zárták, nyilvánvalóan kimerítette az EJEE 5. cikke (1) bekezdése értelmében vett „szabadságtól való megfosztás” fogalmát, mondta ki az EJEB *Witold Litwa kontra Lengyelország* ügyben hozott ítéletében (46. pont).

2. RÉSZ: JOGOS INDOK VAGY JOGSÉRTÉS?

2.1. Van-e valamilyen jogalap az állami fellépésre?

A lényegi kérdés az, hogy vajon van-e megfelelő jogalap arra, hogy letartóztassanak egy személyt, akinek az alkohol hatása miatt a viselkedése és magatartása fenyegetést jelent másokra és saját magára.

A vonatkozó lengyel nemzeti jogszabály szerint: „azon intoxikált személyek, akik egy nyilvános helyen vagy egy munkahelyen agresszíven viselkednek, állapotukkal veszélyeztetik életüket vagy egészségüket vagy ők maguk veszélyeztetik más személyek életét vagy egészségét, kijózanító intézetbe vagy egészségügyi ellátó intézménybe vagy lakhelyükre szállíthatók.”² Ebben az esetben a rendőrség a nemzeti jogszabályban előírt eljárást követte, amikor a panasztevőt letartóztatta és kijózanító intézetbe vitte.

A nemzeti jogszabálynak az EJEE 5. cikke 1. bekezdése a)–f) pontjaiban foglalt követelményeknek is meg kell felelnie. Az alkalmazandó nemzeti jogszabály az (1) bekezdés e) pontja alá tartozik.

2. A józan oktatásról és az alkoholizmus visszaszorításáról szóló, 1982. október 26-i lengyel törvény, 40. cikk.

A józan oktatásról és az alkoholizmus visszaszorításáról szóló, 1982. október 26-i lengyel törvény

(1) bekezdés e) pont: törvényes őrizetbe vétel fertőző betegségek terjedésének megakadályozása céljából, valamint elmebetegek, **alkoholisták**, kábítószer-élvezők vagy csavargók őrizetbe vétele

Ez alapján az EJEB úgy ítélte meg, hogy a panasztevő őrizetbe vétele az EJE 5. cikke (1) bekezdése e) pontjának hatálya alá tartozik. (*Witold Litwa kontra Lengyelország* ügy, fenti 3. lábjegyzet, 64. pont). A panasztevő letartóztatásához a nemzeti jog is tartalmazott jogalapot (74. pont).

2.2. Jogszerű célra/érdekre irányul-e az intézkedés?

Letartóztatás esetén jogszerű cél a polgárok védelme vagy az érintett személy egészségének és személyi biztonságának védelme.

2.3. Az állami beavatkozás a célhoz viszonyítva szükséges és arányos-e?

Még akkor is, ha a cél jogszerű, fontos ellenőrizni, hogy a cél elérése érdekében alkalmazott eszközök szükségesek és arányosak-e.

- Alkalmos-e a fellépés egy jogszerű cél elérésére?
- Szükséges-e (van-e „sürgető társadalmi szükséglet”)? Ez-e a legkisebb beavatkozással járó intézkedés? Vannak-e alternatívák?

A szükségesség és arányosság meghatározását segítő két kérdés ebben az esetben együtt megválaszolható.

„A Bíróság ismételten hangsúlyozza, hogy az 5. cikk (1) bekezdés e) pontja értelmében az őrizetbe vétel »jogszerűségének« szükséges eleme az önkényesség hiánya. Egyéyn őrizetbe vétele olyan súlyos intézkedés, amely csak akkor indokolt, ha egyéb, kevésbé súlyos intézkedéseket is mérlegeltek, és azokat az egyéni vagy közérdek védelméhez elégtelennek találták, ami szükségessé teheti az érintett személy őrizetbe vételét. Nem elegendő tehát, ha a szabadságtól való megfosztást a nemzeti jognak megfelelően hajtják végre, annak a körülmények fényében szükségesnek is kell lennie.”(78. pont)

L. úr letartóztatását önkényesnek és az EJE 5. cikke (1) bekezdése e) pontjába ütközőnek ítélték, mivel:

- erős kétségek merültek fel a tekintetben, hogy L. úr valóban olyan mértékben veszélyeztette saját vagy a többi polgár biztonságát, hogy az indokolt egy ilyen szabadságkorlátozást; valamint
- a rendőrség nem fontolt meg kisebb beavatkozással járó intézkedéseket a közrend biztosítása érdekében, noha a nemzeti jog felkínál alternatív, kisebb beavatkozással járó eljárásokat.

Összefoglalás

Az elemzés kimutatja, hogy L. úr letartóztatása és fogva tartása az EJE 5. cikke szerinti emberi jogaiba való beavatkozásnak tekinthető, mivel minden letartóztatás az emberi jogokba való beavatkozásnak minősül. A letartóztatás szükségességének és arányosságának értékelésekor az elemzés rávilágít, hogy az önkényesnek minősült, ezért megsértette L. úrnak az EJE 5. cikke (1) bekezdése e) pontja szerinti jogait.

Ez az elemzés az EJE *Mc Cann és társai kontra Egyesült Királyság* ügyben (18984/91. sz.) 1995. szeptember 27-én hozott ítéletén alapul.

„Az élettől való megfosztást, halált okozó erőszak szándékos alkalmazása esetén, a lehető leggondosabb vizsgálatnak kell megelőznie, figyelembe véve nemcsak az állam nevében eljáró személyek intézkedéseit, hanem valamennyi körülményt, beleértve a vizsgált intézkedések tervezését és ellenőrzését. [utólagos félkövér kiemelés]”

EJEB, Mc Cann és társai kontra Egyesült Királyság, 18984/91. sz., 1995. szeptember 27.

B) esettanulmány: Halált okozó erőszak alkalmazása feltételezett terroristák ellen – az élethez való jog

1. RÉSZ: ALKALMAZANDÓ EMBERI JOGOK/ÁLLAMI BEAVATKOZÁS

1.1. Mely emberi jog(ok) alkalmazandó(k) a konkrét helyzetre?

Fontos kiemelni, hogy az EJE 2. cikke, mint számos emberi jog, tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek a körülményektől függően lehetővé teszik a valamely jogba való beavatkozást.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye

2. cikk: Az élethez való jog

(2) Az élettől való megfosztást nem lehet e cikk megsértéseként elkövetettnek tekinteni akkor, ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered:

- a) személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében;
- b) törvényes letartóztatás foganatosítása vagy a törvényesen fogva tartott személy szökésének megakadályozása érdekében;
- c) zavargás vagy felkelés elfojtása céljából törvényesen tett intézkedés esetén.

1.2. Beavatkozott-e az állam ezekben az emberi jogokba? Hogyan?

Az élet elvesztése visszavonhatatlan kár az érintett személy és hozzátartozói számára. Ezért az élethez való jogba való beavatkozás csak nagy jelentőségű és feltétlenül szükséges célok érdekében hajtható végre. Az élethez való jogba való minden beavatkozást gondosan értékelni kell annak meghatározása érdekében, hogy az feltétlenül szükséges-e. A 2. részben szereplő kérdések segítenek meghatározni ezt a szükségességet.

2. RÉSZ: JOGOS INDOK VAGY JOGSÉRTÉS?

2.1. Van-e valamilyen jogalap az állami fellépésre?

Feltételezhető, hogy a rendőri fellépések a nemzeti alkotmányban és az erőszak alkalmazására vonatkozó rendőrségi hatáskorról szóló nemzeti jogszabályokban foglalt jogi rendelkezéseken alapulnak. Ugyancsak feltételezhető, hogy ezek a nemzeti jogi eszközök, és ennél fogva a rendőri fellépések összhangban vannak az EJE céljaival.

2.2. Jogszerű célra irányul-e az intézkedés?

A halált okozó erőszak alkalmazására vonatkozó döntés azon a feltételezésen alapult, hogy a polgárok és a rendőrök feltételezett bombatámadástól való védelme érdekében a halált okozó erőszak szükséges volt. Az esettel kapcsolatos tények elemzésekor a hatóságok több tényezőt vettek figyelembe, például az X területen elkövetett terrorista támadásokat, a feltételezett terroristák bűnügyi előéletét és a felügyeleti egységek által gyűjtött információkat. A hatóságok arra a következtetésre jutottak, hogy nagy a kockázata annak, hogy a feltételezett bomba jelentős számú civil halálát vagy súlyos sérülését okozza X területen.

Az EJEE 2. cikke (2) bekezdése a) pontja alapján az élethez való jogba való beavatkozás „személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében”, ha az feltétlenül szükséges, elfogadható.

Ezért a rendőri védelem ez esetben jogszerű cél.

2.3. Az állami beavatkozás a célhoz viszonyítva szükséges és arányos-e?

Az A) esettanulmánytól eltérően a szükségesség és arányosság kérdését ebben az esetben külön kell megválaszolni.

- Alkalmas-e a fellépés a jogszerű cél elérésére?

A halált okozó erőszak alkalmazása időszerű volt, és megszüntette a bombarobbanás miatti vélt közvetlen veszélyt.

- Szükséges-e (van-e „sürgető társadalmi szükséglet”)? Ez-e a legkisebb beavatkozással járó intézkedés? Vannak-e alternatívák?

A terrorizmussal gyanúsított személyeket közlőrlötték le, miután olyan fenyegető kézmozdulatokat tettek, amelyek A. és B. katonák megítélése szerint arra utaltak, hogy bombát akarnak robbantani (Mc Cann, 196. pont). Ezt követően azonban kiderült, hogy a terroristagyánús személyek fegyvertelenek voltak. Nem volt náluk robbantóeszköz, és a gépkocsiban sem volt bomba.

A *Mc Cann és társai kontra Egyesült Királyság* ügyben az EJEB elfogadta, hogy „a katonák a kapott információk fényében őszintén úgy vélték, [...] hogy a bomba felrobbantásának és számos élet kioltásának megakadályozása érdekében szükséges a terroristagyánús személyek lelövése. [...] Tekintettel arra a dilemmára, amellyel a hatóságok az adott körülmények között szembesültek, a katonák reakciói önmagukban nem jelentették a 2. cikk megsértését.” (200. pont)

Ahogy az ezen mintaelemzés 1. része tartalmazza, „az élettől való megfosztást, halált okozó erőszak szándékos alkalmazása esetén, a lehető leggondosabb vizsgálatnak kell megelőznie”, ami azt jelenti, hogy nemcsak az akcióban részt vevő katonák fellépését kell figyelembe venni, hanem az illetékes szervezet intézkedéseit is a művelet előtt és alatt. Ezért a Bíróság feltette a kérdést, hogy „vajon az antiterrorista műveletet teljes egészében a 2. cikk előírásainak betartásával ellenőrizték-e és szervezték-e meg, és a katonáknak adott információk és utasítások, amelyek valóban elkerülhetlenné tették a halált okozó erőszak alkalmazását, megfelelően figyelembe vették-e a három gyanúsított élethez való jogát.” (201. pont)

„Összegezve, tekintettel arra a döntésre, hogy nem akadályozzák meg a terroristagyánús személyek belépését [X területre], arra, hogy a hatóságok nem vették kellőképpen figyelembe azt a lehetőséget, hogy hírszerzési értékeléseik, legalábbis némely tekintetben, tévesek lehetnek, valamint arra, hogy a katonák, amikor tüzet nyitottak, automatikusan a halált okozó erőszak alkalmazásához folyamodtak, az EJEB nem győződött meg arról, hogy a három terrorista megölése – az EJEE 2. cikke (2) bekezdésének a) pontja értelmében – személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásának minősült [nem pontos idézet]. (213. pont)

Ezért a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy megsértették az EJEE 2. cikkét. A jogsértést nem a katonák által leadott tényleges lövések képezték, hanem a művelet egész tervezése és végrehajtása, mivel kisebb beavatkozással járó, kevésbé erőszakos intézkedéseket is lehetett volna hozni.

Összefoglalás

Az elemzés kimutatja, hogy a halált okozó erőszak alkalmazása a terroristagyanús személyek ellen az e személyeknek az EJEE 2. cikke szerinti emberi jogaiba való beavatkozásnak minősül. Az elemzés megállapítja, hogy a katonák beavatkoztak az élethez való jogba, de nem sértették meg azt, mivel azt feltételezték, hogy közvetlen veszély állt fenn és emberek élete forgott veszélyben. A művelet teljes egészének tervezése és végrehajtása azonban a 2. cikk megsértésének minősül, mivel lehetett volna először kisebb beavatkozással járó, kevésbé erőszakos alternatív intézkedéseket hozni.

b) 2. témavázlat: A jogok védelmének kötelezettsége

Ez az elemzés a 2. témavázlatban található esettanulmányokra alkalmazandó.

A 2. témavázlat keretet nyújt a jogok védelmére vonatkozó kötelezettség elemzéséhez, és két részből áll:

1. rész – Állami fellépés szükséges: Annak értékelése, hogy egy adott helyzet érint-e valamely emberi jogot, és hogy az állam köteles-e fellépni e jog védelme érdekében.

2. rész – Jogsértés: Annak értékelése, hogy egy állami mulasztás/a védelem elmaradása indokolt-e, vagy pedig az emberi jogok megsértését jelenti.

Az 1. témavázlathoz hasonlóan a 2. témavázlat is két részre oszlik. Mindkét rész tartalmaz olyan kérdéseket, amelyek hasznosak lehetnek az emberi jogok által érintett helyzetekben való eligazodáshoz, illetve összetett problémák emészthető adagokra bontásához.

1. RÉSZ: ALKALMAZANDÓ EMBERI JOGOK/MILYEN ÁLLAMI FELLÉPÉS SZÜKSÉGES?

Az 1. rész legfontosabb kérdése: fel kell-e lépnie az államnak egy alkalmazandó emberi jog védelme érdekében?

Ha az 1. rész valamennyi kérdésére „**IGEN**” a válasz, akkor:

- egy vagy több emberi jog alkalmazandó a helyzetre;
- az állam elmulasztotta megvédeni az alkalmazandó emberi jogo(ka)t, noha ez kötelezettsége (**Megjegyzés:** ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy jogsértés történt; a 2. rész segít a jogsértések meghatározásában).

1.1. Mely emberi jog(ok) alkalmazandó(k) a konkrét helyzetre?

Az 1. témavázlathoz hasonlóan, amely a jogok tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettséget világítja meg, meg kell határozni az érintett és a helyzetre alkalmazandó emberi jogo(ka)t. Ez a következő kérdések megválaszolásával történhet:

- Mely emberi jogokat garantálják nemzetközi dokumentumok?
- Mi egy adott emberi jogi norma pontos alkalmazási köre? Mivel az emberi jogokat tág értelemben fogalmazzák meg, az esetjog határozza meg az emberi jogi normák alkalmazási körét.

Az emberi jog alkalmazási körének meghatározása alapvető jelentőségű, mivel segít tisztázni az állam kötelezettségét.

1.2. Köteles-e az állam konkrét intézkedést hozni az alkalmazandó emberi jog védelme érdekében?

Ez a kérdés közvetlenül azokat a konkrét kötelezettségeket érinti, amelyeket az államnak egy adott helyzetben az emberi jogok védelme terén teljesítenie kell. Példák az emberi jogokkal kapcsolatos kötelezettségekre:

- a családon belüli erőszak kivizsgálását szolgáló jogszabályok megalkotása (az embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma);
- tüntetők megvédése az ellentüntetők támadásaitól (a gyülekezés szabadságához való jog);
- rendőri védelem biztosítása súlyos fenyegetések esetén (az élethez való jog).

Az egyéneknek joguk van az állami visszaélésekkel szembeni védelemre és a más magánszemélyek által elkövetett jogsértésekkel szembeni védelemre. Az állam köteles aktív szerepet vállalni a védelem biztosításában, és ezt jogalkotási, közigazgatási, igazságszolgáltatási és gyakorlati intézkedések révén teheti meg. A rendőri tevékenységet illetően e kötelezettség egyik legfontosabb eleme az emberi jogok védelme más magánszemélyek támadásaival szemben.

2. RÉSZ: AZ ÁLLAMI FELLÉPÉS ELMARADÁSA/AZ ÁLLAM MULASZTÁSA JOGSÉRTÉST JELENT-E?

A 2. részben található elemzés segít annak megállapításában, hogy az állami mulasztás az emberi jogok megsértését jelenti-e. Az alapvető kérdés az, hogy vannak-e olyan okok, amelyek elegendő mértékben indokolják az állami fellépés elmaradását/elmulasztását egy alapvető jog tekintetében.

Az állami fellépés elmulasztása/elmaradása az emberi jogok megsértésének minősül, ha a 2. részben szereplő kérdésekre adott egy vagy több válasz „NEM”.

2.1. A nemzeti jogszabályok megfelelően kiterjednek-e az alkalmazandó emberi jog(ok)ra?

Az 1. témavázlathoz hasonlóan e kérdés megválaszolásához figyelembe kell venni a vonatkozó törvényeket és nemzeti jogi rendelkezéseket, és hogy a jogszabályok biztosítják-e az emberi jogok megfelelő védelmét.

2.2. Hozott-e az állam észszerű és megfelelő intézkedéseket az alkalmazandó emberi jog(ok) védelme érdekében?

E szakaszban az érdekeket az arányosság elvével összhangban egyensúlyba kell hozni.

Egyfelől mérlegelni kell az érintett egyén érdekeit:

- Mi a tét az érintett személy számára?
- Mekkora veszélyben van az adott személy?
- Mely jog(ok) forog(nak) kockán?

Másfelől figyelembe kell venni az állam védelmi képességét:

- Milyen információkkal rendelkezik/kell, hogy rendelkezzen az állam az érintett egyént érintő konkrét kockázatok/fenyegetések vonatkozásában?
- Milyen védelmi képességekkel rendelkezik/kell, hogy rendelkezzen az állam annak érdekében, hogy választ adhasson e fenyegetésekre?
- Melyek a védelem megfelelő eszközei?
- Az állam meghozott minden észszerű és megfelelő intézkedést?

Az állam köteles meghozni minden olyan észszerű intézkedést, amelyek megelőzhetik az esemény bekövetkeztét.

2.3. Az állami fellépés megfelel-e az eljárásjogi előírásoknak?

A vizsgálati eljárásoknak meg kell felelniük a gyorsaságra, pártatlanságra és függetlenségre vonatkozó előírásoknak. A jogsértő büntetésének megfelelőnek kell lennie, és megfelelő kártérítést kell biztosítani. Ha ezek az előírások nem teljesülnek, akkor sérül az alkalmazandó emberi jog, valamint a hatékony jogorvoslathoz való jog. (További információért lásd a kínzás tilalmáról szóló 4. modult.)

2. témavázlat – A jogok védelmének kötelezettsége

C) esettanulmány: Tüntetés és ellentüntetés kezelése – a gyülekezés szabadságához való jog

Ez az elemzés az EJEB *Plattform Ärzte für das Leben kontra Ausztria* ügyben (10126/82. sz.) 1988. június 21-én hozott ítéletén alapul.

1. RÉSZ: ALKALMAZANDÓ EMBERI JOGOK/MILYEN ÁLLAMI FELLÉPÉS SZÜKSÉGES?

1.1. Mely emberi jog(ok) alkalmazandó(k) a konkrét helyzetre?

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye

11. cikk (1) bekezdés: A gyülekezés szabadságához való jog

Mindenkinek joga van a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való egyesülés szabadságához, beleértve érdekei védelmében a szakszervezetek alapítását és az azokhoz való csatlakozásnak a jogát.

1.2. Köteles-e az állam konkrét intézkedést hozni az alkalmazandó emberi jog védelme érdekében?

A gyülekezés szabadságához való jogra tekintettel az EJEB előírja az állam számára, hogy a tüntetőket védje meg azoktól, akik be kívánnak avatkozni vagy meg kívánják zavarni a demonstrációt.

Ebben az esetben az állam az EJEE 11. cikke értelmében köteles megvédeni a tüntetőket más személyek támadásaitól.

A kérdés az, hogy a rendőrség eleget tett-e annak érdekében, hogy megvédje a gyülekezés szabadságához való jogot? A templom előtt előzetes bejelentés nélkül összegyűlt és a menetet megzavaró nagyszámú ellentüntető szétosztatásának elmaradása ilyen mulasztásnak minősül.

A 2. rész annak értékelésében segít, hogy ez a mulasztás egyben az emberi jogok megsértése-e.

2. RÉSZ: A FELLÉPÉS ELMARADÁSA/A MULASZTÁS JOGSÉRTÉST JELENT-E?

2.1. A nemzeti jogszabályok megfelelően kiterjednek-e az alkalmazandó emberi jog(ok)ra?

Igen; a *Plattform Ärzte für das Leben kontra Ausztria* ügyben az EJEB kimondta, hogy „A büntető törvénykönyv 284. és 285. cikke személy elleni támadásnak minősíti a nem betiltott gyűlések felosztatását, megakadályozását vagy magzavarását, és a hatóságokat bizonyos esetekben a gyűlések betiltására, beszüntetésére és erőszakkal történő felosztatására felhatalmazó, gyülekezésről szóló törvény 6. és 13. szakasza és 14. szakaszának (2) bekezdése szintén az ellendemonstrációkra vonatkozik.” (33. pont)

2.2. Hozott-e az állam észszerű és megfelelő intézkedéseket az alkalmazandó emberi jog(ok) védelme érdekében?

Az állam köteles észszerű és megfelelő intézkedéseket hozni a gyülekezés szabadságához való jog védelme érdekében, azonban ez a kötelezettség nem értelmezhető annak biztosítékaként, hogy nem kerül sor az esemény megzavarására. Az állam feladata meghatározni, hogy milyen taktikát kell alkalmazni.

„A Bíróságnak nem feladata értékelni a rendőrség által ebben az esetben alkalmazott taktika célszerűségét vagy hatékonyságát, hanem csak azt kell megállapítania, hogy van-e olyan védhető állítás, mely szerint a megfelelő hatóságok elmulasztották megtenni a szükséges intézkedéseket.” (36. pont)

A Bíróság megállapította, hogy észszerű és megfelelő intézkedések történtek a demonstrálók védelme érdekében. A rendőrök tehát a 11. cikk szerinti kötelezettségük vonatkozásában észszerű és megfelelő intézkedéseket hoztak.

Összefoglalás

Ennek az esetnek az elemzése rávilágít, hogy az állam az EJEE 11. cikke értelmében köteles megvédeni a tüntetőket más személyek támadásaitól. Azáltal, hogy nem oszlatta fel az ellentüntetők nagy létszámú, váratlan tömegét, a rendőrség mulasztást követett el; ez a mulasztás azonban nem jelentette az EJEE 11. cikkének megsértését, mivel a rendőrség észszerű és megfelelő intézkedéseket hozott az e cikk szerinti kötelezettségei teljesítése érdekében.

D) esettanulmány: Nők elleni erőszak – az élethez való jog, valamint a kínzás és a megkülönböztetés tilalma

1. RÉSZ: ALKALMAZANDÓ EMBERI JOGOK/MILYEN ÁLLAMI FELLÉPÉS SZÜKSÉGES?

Ez az elemzés az EJEB *Opuz kontra Törökország* ügyben (33401/02. sz.) 2009. június 9-én hozott ítéletén alapul.

A Bíróság érvelésével kapcsolatos magyarázatok legfőbb forrása az ítélet sajtóközleményben kiadott összefoglalása.

1.1. Mely emberi jog(ok) alkalmazandó(k) a konkrét helyzetre?

O. asszony édesanyja védelmének hiányával kapcsolatban, ami halálához vezetett:

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye

2. cikk: Az élethez való jog

1. A törvény védi mindenkinek az élethez való jogát.

O. asszony és édesanyja O. úr támadásaival és fenyegetéseivel való védtelenségével kapcsolatban:

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye

3. cikk: Kínzás tilalma

Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.

A hatóságok általi védelem általános hiányával kapcsolatban, amely elsősorban a nőket érinti, ezért a megkülönböztetésmentesség elvéhez kapcsolódik:

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye

14. cikk: Megkülönböztetés tilalma

A jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.

1.2. Köteles-e az állam konkrét intézkedést hozni az alkalmazandó emberi jog védelme érdekében?

Az élethez való jogról szóló 2. cikkre tekintettel az állam köteles figyelembe venni minden valós és közvetlen fenyegetést, amelyek egy személy élethez való jogát érintik, függetlenül e személy nemétől, fajától, bőrszínétől, nyelvétől, vallásától, politikai vagy egyéb véleményétől, nemzeti vagy társadalmi származásától. Az állam ugyanakkor köteles mindent megtenni, ami egy haláleset megelőzése érdekében észszerűen elvárható lehet.

A 3. cikkre tekintettel az államnak hatékony elrettentés formájában védelmet kell biztosítani a bántalmazás olyan formáival szemben, amelyek az *Opuz kontra Törökország* ügyben előfordultak. (161. pont) A bántalmazással szembeni védelem kötelezettsége a társadalom legkiszolgáltatottabb tagjaira is vonatkozik, akik a jogszabályok, a rendőrség és az igazságszolgáltatási rendszer által nyújtott, azonos védelemre jogosultak.

2. RÉSZ: A FELLÉPÉS ELMARADÁSA JOGSÉRTÉST JELENT-E?

2.1. A nemzeti jogszabályok megfelelően kiterjednek-e az alkalmazandó emberi jog(ok)ra?

1998-ig az ilyen ügyekre vonatkozó nemzeti jogszabály még nem tartalmazott a kiszolgáltatott személyek családon belüli erőszakkal szembeni védelmét szolgáló különleges közigazgatási és rendőrségi intézkedéseket. 1998 januárjában hatályba lépett egy nemzeti jogszabály, amely megteremtette a családon belüli erőszak által veszélyeztetett személyek védelmének alapját.

Az *Opuz kontra Törökország* ügyben vizsgált támadások 1995 és 2002 között történtek. A családon belüli erőszakról szóló, 1998. évi törvény létrejöttét megelőzően az állam nem teljesítette a családon belüli erőszakról szóló megfelelő jogszabály megalkotására vonatkozó kötelezettségét. Mivel 1995 és 1998 között nem volt a családon belüli erőszakkal szembeni védelmet szolgáló nemzeti jogszabály, az O. asszony és édesanyja ellen ezen időszak alatt elkövetett támadásokat az EJEE alapján lehetett vizsgálni, így azok az EJEE 3. cikkének megsértését jelentették.

1998 januárja után, noha a vonatkozó jogszabály már hatályba lépett, a hatóságok továbbra sem alkalmaztak hatékony intézkedéseket és büntetéseket annak érdekében, hogy O. asszonyt megvédjék a családon belüli erőszaktól. Ezen elemzés további része segítséget nyújt az 1998 és 2002 között történt támadások értékeléséhez.

2.2. Hozott-e az állam észszerű és megfelelő intézkedéseket az alkalmazandó emberi jog(ok) védelme érdekében?

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye, 2. és 3. cikk:

O. úr a hatóságok előtt ismert volt erőszakos magatartásáról, és a felesége és annak édesanyja ellen elkövetett cselekmények miatt szerepelt a bűnügyi nyilvántartásban. Folyamatosan fenyegette egészségüket és biztonságukat. Tekintettel erre az előéletre, nemcsak lehetséges, hanem egyenesen előre látható volt, hogy O. úr erőszakos magatartása folytatódni és fokozódni fog.

A Bíróság ezért arra a következtetésre jutott, hogy a nemzeti hatóságok az O. asszony és édesanyja elleni erőszak megelőzése tekintetében nem tanúsítottak kellő igyekezetet, különösen, mert nem folytattak büntetőeljárást és nem hoztak más megfelelő megelőző intézkedést O. úr ellen. (199. pont)

A nemzeti hatóságok, azáltal, hogy nem akadályozták meg, hogy O. úr megölje O. asszony édesanyját, megsértették az élethez való jogról szóló 2. cikket. Az O. asszony és édesanyja elleni fenyegetések ismeretében a hatóságok megfelelő és észszerű védelmi intézkedéseket hozhattak volna e végkifejlet elkerülése érdekében.

Az EJEB megállapította továbbá, hogy a hatóságok megsértették a 3. cikket, mivel nem hoztak hatékony elrettentő intézkedéseket O. asszony O. úr fizikai támadásaival szembeni védelme érdekében.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye, 14. cikk:

O. asszony és édesanyja esete általánosabb problémára utal. Az ilyenfajta családon belüli erőszak eltűrése és hatékony kezelésének elmulasztása sérti a nők jogszabály szerinti, egyenlő védelemhez való jogát.

Az EJEB úgy ítélte meg, hogy az EJEE 14. cikkét is megsértették: „*Figyelembe véve fenti megállapítását, miszerint az [esettanulmányban szereplő ország] igazságszolgáltatásának általános és megkülönböztető passzivitása, jóllehet nem szándékosan, többnyire nőket érintett, a Bíróság úgy véli, hogy a panasztevő és édesanyja által elszenvedett erőszak nemi alapú erőszaknak is tekinthető, ami a nőkkel szembeni megkülönböztetés egyik formája.*” (200. pont)

Összefoglalás

Ennek az esetnek az elemzése rávilágít, hogy az államnak – egyrészt az élethez való jog védelme (az EJEE 2. cikke), másrészt a bántalmazástól való hatékony elrettentés érdekében (az EJEE 3. cikke) – kötelessége megvédeni az egyes személyeket a családon belüli erőszaktól. Az állam ezenkívül köteles létrehozni és alkalmazni egy rendszert, amely elegendő védelmet nyújt az áldozatoknak és bünteti a családon belüli erőszakot, még olyan esetekben is, amikor az áldozat visszavonja panaszát. Az elemzés azt is megmutatta, hogy az esettanulmány helyszíne szerinti ország hatóságai által tanúsított, passzivitásnak tekintett hozzáállás többnyire nőket érintett, ami a Bíróság értelmezése szerint hozzájárult a nemi alapú erőszakhoz, amely a nőkkel szembeni megkülönböztetés egyik formája (az EJEE 14. cikke).

2.3. Az állami fellépés megfelel-e az eljárásjogi előírásoknak?

Annak ellenére, hogy az áldozatok visszavonták panaszukat, a jogszabályi keretnek lehetővé kellett volna tennie, hogy a bűnüldöző hatóságok büntetőeljárást indítsanak O. úr ellen, mivel erőszakos magatartása folyamatos veszélyt jelentett a nők testi épségére, és kellőképpen súlyos volt ahhoz, hogy indokolja a vádemelést. Minél súlyosabb a jogsértés és minél nagyobb a kockázata további jogsértések elkövetésének, annál nagyobb kell, hogy legyen a valószínűsége annak, hogy a bűnüldöző hatóságok a polgárok érdekében folytatják a vizsgálatokat, még akkor is, ha az áldozatok visszavonják panaszukat.

Ebben az esetben az állam elmulasztott létrehozni és hatékonyan alkalmazni egy, a családon belüli erőszak valamennyi formáját büntető és az áldozatoknak elegendő védelmet nyújtó rendszert. (169. pont)

Kiegészítő tananyag

Ez a fejezet bővebb információt nyújt az e modulban bemutatott, az elemzés során használt kulcsfogalmakkal kapcsolatban. E kérdések részletesebb megtárgyalása után az elemzett négy esettanulmányhoz kapcsolódó bírósági megállapítások következnek, hogy kiegészítsék a tanfolyami vitákat.

A relatív alapjogokba való beavatkozás

Egyes emberi jogok **abszolút** jogok, amelyek semmilyen okból nem korlátozhatók vagy csorbíthatók, mint például a kínzás tilalma. Más emberi jogok úgy épülnek fel, hogy bizonyos körülmények között lehetővé teszik a beavatkozást vagy a korlátozást. Ezek **relatív emberi jogok**, amelyek bizonyos körülmények között korlátozhatók (korlátozandók), azon elv alapján, hogy az egyik személy szabadsága és jogai ott érnek véget, ahol a másik személy szabadsága és jogai kezdődnek.

A relatív jogokba való beavatkozáshoz a jogszabályoknak és a szükségesség és arányosság elvének kell észszerű indokkal szolgálniuk. Az Európai Unió Alapjogi Chartája ezt az észszerű indokot a következőképpen fogalmazza meg:

Az Európai Unió Alapjogi Chartája

52. cikk (1) bekezdés: A garantált jogok hatálya

Az e Chartában elismert jogok és szabadságok gyakorlása csak a törvény által, és e jogok lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható. Az arányosság elvére figyelemmel, korlátozásukra csak akkor és annyiban kerülhet sor, ha és amennyiben az elengedhetetlen és ténylegesen az Unió által elismert általános érdekű célkitűzéseket vagy mások jogainak és szabadságainak védelmét szolgálja.

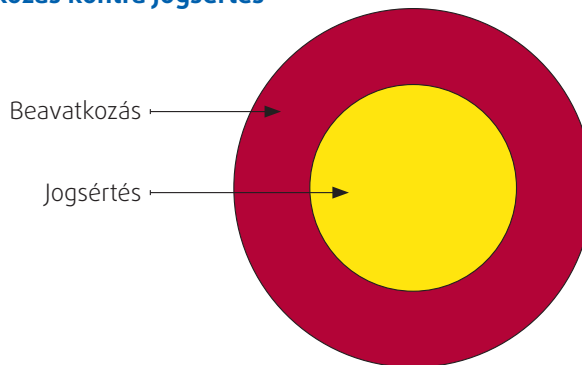
Az EJEE 8. cikke, amely a magán- és családi élethez való jogról szól, egyedi példát kínál:

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye

8. cikk: Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog

1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák.
2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.

Beavatkozás kontra jogsértés

A külső kör egy emberi jogot jelképez, a belső egy jog leglényegét, amelyet mindig védelmezni kell. Az első nyíl az e jogba való beavatkozó cselekedetet jelöli, a második a beavatkozást meghaladó, a jog leglényegét megsértő cselekedetet. Például egy letartóztatás beavatkozik az EJEE 5. cikke szerinti, a szabadsághoz és biztonsághoz való jogba, de nem feltétlenül sérti meg a gyanúsított jogait, mindaddig, amíg jogszabályon alapul, és tiszteletben tartja a szükségesség és arányosság elvét.

Rendőri beavatkozás és emberi jogok

A rendőri behatolás és az emberi jogokba való beavatkozás kérdésének vizsgálatakor az összefoglaló jegyzetek megemlítik, hogy „a rendőri intézkedések, potenciálisan beavatkozó jellegük miatt, általában »közel« állnak az emberi jogokba való beavatkozáshoz”. Az alábbiakban a különböző emberi jogokba való rendőri beavatkozások néhány példája található. Ez hasznos hivatkozásul szolgálhat annak meghatározásához, hogy különböző forgatókönyvek esetén mely jogok forognak veszélyben.

3.1. táblázat: Példák a bizonyos emberi jogokba való rendőri beavatkozásokra

Alapvető jogok	Rendőri beavatkozás
Az élethez való jog (Az EJEE 2. cikke; az Alapjogi Charta 2. cikke)	<ul style="list-style-type: none"> Halált okozó erőszak bármilyen alkalmazása (lásd a B) esettanulmányt)
Kínzás tilalma (Az EJEE 3. cikke; az Alapjogi Charta 4. cikke)	<ul style="list-style-type: none"> Kínzás (lásd a 4. modult)
Szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jog (Az EJEE 5. cikke; az Alapjogi Charta 6. cikke)	<ul style="list-style-type: none"> Bármilyen szabályszerű letartóztatás A mozgásszabadság bizonyos ideig tartó korlátozása (lásd az A) esettanulmányt)
A tisztességes eljáráshoz való jog (Az EJEE 6. cikke; az Alapjogi Charta 47. és 48. cikke)	<ul style="list-style-type: none"> A büntetőjogon és a közigazgatási jogon alapuló bármilyen büntetés Rendőrségi nyomozások
A magán- és családi élethez, az otthonhoz és kapcsolattartáshoz, többek között a személyes adatok védelméhez való jog (az EJEE 8. cikke; az Alapjogi Charta 7. és 8. cikke)	<ul style="list-style-type: none"> Személyazonosság-ellenőrzés Személyi igazolvány elvétele Igazoltatás és átvizsgálás Házkutatás magánlakásban Megtiltani a családon belüli erőszak elkövetőjének, hogy az áldozat közelébe menjen, vagy belépjen a közös lakásba Videó- vagy kommunikáció-megfigyelés Személyes adatok feldolgozása, adatbányászat
A gyülekezés és egyesülés szabadságához való jog (Az EJEE 11. cikke; az Alapjogi Charta 12. cikke)	<ul style="list-style-type: none"> Tüntetések rendőrség általi betiltása Tüntetés felosztatása Politikai pártok vagy szervezetek betiltása

Jogállamiság és jogszerűség

Az emberi jogokba való beavatkozásnak a jogszabályokon kell alapulnia. Ez a jogállamiság és a jogszerűség alapelvéből következik. A jogállamiság azt jelenti, hogy az államnak/rendőrségnek a jogszabályokkal összhangban kell fellépnie, és hogy léteznek mechanizmusok, amelyek révén vitatható az állami fellépés vagy mulasztás jogszerűsége. A jogszerűség elve az önkényes állami fellépés elleni alapvető biztosíték. A jogállamiság és jogszerűség az emberi jogi rendszer és általában a jogrendszer alappillére.

Az emberi jogokba való beavatkozásnak meg kell felelnie bizonyos követelményeknek. A beavatkozás jogszerű mértékének és részleteinek meghatározása a kérdéses jogtól függ. Egyes jogok bizonyos körülmények között jogszerűen korlátozhatók (például az EJEE 8. cikke a magán- és családi élethez való jogról, illetve 11. cikke a gyülekezés és egyesülés szabadságáról), míg mások jogszerűen nagyon szűk keretek között (az EJEE 5. cikke a szabadsághoz és biztonsághoz való jogról), vagy pedig bizonyos esetekben egyáltalán nem korlátozhatók (az EJEE 3. cikke a kínzás tilalmáról).

E pont illusztrálására: a személyi szabadsághoz való jog korlátozása csak az EJEE 5. cikkében felsorolt néhány esetben elfogadott:

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye

5. cikk: Szabadsághoz és biztonsághoz való jog

„[...] a) törvényes őrizetben tartás az illetékes bíróság által történt elítélést követően;

b) olyan személy törvényes letartóztatása vagy őrizetbe vétele, aki nem tesz eleget a bíróság törvényes rendelkezésének, illetőleg a törvény által megállapított kötelezettség teljesítésének biztosítása céljából történő letartóztatás vagy őrizetbe vétel;

c) törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel abból a célból, hogy e bűncselekmény elkövetése alapos gyanúja miatt az illetékes hatóság elé állítsák, vagy amikor észszerű oknál fogva szükséges, hogy megakadályozzák bűncselekmény elkövetésében vagy annak elkövetése után a szökésben;

d) a kiskorú őrizetbe vétele törvényes rendelkezés alapján nevelési felügyelet céljából vagy törvényes őrizetben tartása az illetékes hatóság elé állítás céljából;

e) törvényes őrizetbe vétel fertőző betegségek terjedésének megakadályozása céljából, valamint elmebeteg, alkoholisták, kábítószerélvezők vagy csavargók őrizetbe vétele;

f) törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel az országba való jogtalan belépés megakadályozása céljából vagy olyan személy törvényes letartóztatása vagy őrizetbe vétele, aki ellen intézkedés van folyamatban kiutasítása vagy kiadatása céljából.”

Szükségesség és arányosság

A szükségesség és arányosság elvei sokszor az emberi jogi elemzés legfőbb elemei. Ezek az elvek a szakszerű rendőri tevékenységnek is alapvető elvei, és – eltérő szóhasználattal – a rendőrségről szóló nemzeti jogszabályokban is szerepelnek, (részben) megelőzve az emberi jogi szabályokat.

A rendőrök számára különösen fontos a szükségesség és arányosság elvének megértése, mivel az ő feladatuk az, hogy a másokat és saját magukat fenyegető veszélyek leküzdése érdekében hatékonyan és megfelelően alkalmazzák a helyes intézkedéseket. Abban az esetben, ha a rendőrök erőszakot, különösen halált okozó erőszakot alkalmaznak, különösen fontos alaposan áttekinteni a szükségesség és arányosság főbb mérlegelendő elemeit. A rendőri tevékenység egyik legnagyobb kihívása az arányosság elvének betartása: a különböző választási lehetőségek végiggondolása, a különböző érintett érdekek közötti egyensúly megtalálása, a legkisebb beavatkozással járó intézkedések azonosítása és a helyes intézkedés meghatározása. Ez különösen nehéz a feszült vagy veszélyes helyzetekben, amikor az események gyorsan történnek.

Az arányosság elvét belsővé kell tenni; alkalmazásának automatikussá kell válnia. Ehhez az internalizáláshoz az emberi jogi elméletek gyakorlati alkalmazására, valamint mindhárom dimenzióban – tudás, készségek és attitűd – való tanulásra van szükség.

A szükségességgel és arányossággal kapcsolatos szempontok

Ex ante: Az emberi jogi elemzés ezen eleme azt a pillanatot vizsgálja, amikor a rendőrségi intézkedés történik. Más szóval, egy helyzet emberi jogi elemzésekor fel kell tenni a kérdést, hogy egy intézkedés a végrehajtás pillanatában észszerű és arányos volt-e, még ha később be is bizonyosodik, hogy a rendőrség feltételezései vagy információi, például bizonyos veszélyeket illetően, tévesek voltak.

Szervezeti gondatlanság: Az arányosság értékelésekor nem csak a rendőrségi művelet utolsó szakaszát kell vizsgálni, amikor a rendőröknek cselekedniük kell vagy reagálniuk kell egy tényleges vagy vélt fenyegetésre. Az egész művelet – a tervezés és a végrehajtás – megfelelőségét kell mérlegelni.

1. témavázlat: A jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége

A) esettanulmány: Letartóztatás és fogva tartás – a személyi szabadsághoz való jog

A *Witold Litwa kontra Lengyelország* ügyön alapuló A) esettanulmányban az EJEE 5. cikkében tárgyalt, a szabadsághoz és biztonsághoz való jog volt az elsődlegesen felmerülő emberi jog.

Az állami fellépés jogalapjának megállapítása...

„A Bíróság emlékeztet arra, hogy az Egyezmény 5. cikkének (1) bekezdése teljeskörűen felsorolja azokat az eseteket, amelyekben a szabadságtól való megfosztás megengedett. Ebből következően a szabadságtól való megfosztás csak akkor jogszerű, ha az 5. cikk a)–f) pontjainak valamelyikén alapul.” (*Witold Litwa kontra Lengyelország* ügy, fenti 3. lábjegyzet, 49. pont)

„A Bíróság megjegyzi, hogy az »alkoholisták« szó az általános nyelvhasználatban az alkoholfüggő személyeket jelöli. Másfelől az Egyezmény 5. cikkének (1) bekezdésében ez a kifejezés olyan szövegkörnyezetben fordul elő, amely különböző más kategóriákba tartozó egyéneket is felsorol, azaz a fertőző betegségeket terjesztő személyeket, elmebetegeket, kábítószer-élvezőket és csavargókat. Mindezen személyek között van bizonyos kapcsolat, éspedig hogy szabadságuktól orvosi kezelés céljából vagy szociálpolitikai megfontolásokból vagy pedig egyszerre orvosi és szociális okokból foszthatók meg. E szövegösszefüggés alapján tehát megalapozottan állítható, hogy annak elsődleges oka, hogy az Egyezmény lehetővé teszi az 5. cikk (1) bekezdésének e) pontjában említett személyek szabadságuktól való megfosztását, nemcsak az, hogy veszélyt jelentenek a közbiztonságra, hanem hogy őrizetbe vételüket saját érdekeik tehetik szükségessé. (Uo., 60. pont)

„[...] A Bíróság úgy véli, hogy az Egyezmény 5. cikke (1) bekezdése e) pontjának értelmében azok a személyek, akik orvosi diagnózis szerint nem tekintendők »alkoholistának«, de az alkohol hatása alatt tanúsított viselkedésük és magatartásuk veszélyt jelent a közrendre vagy saját magukra, a közérdek vagy saját érdekük, például egészségük vagy személyi biztonságuk védelme céljából őrizetbe vehetők.” (Uo., 61. pont)

„Ez nem jelenti azt, hogy az Egyezmény 5. cikke (1) bekezdésének e) pontja értelmezhető úgy, hogy megengedi egy egyén őrizetbe vételét pusztán azért, mert alkoholt fogyasztott. A Bíróság azonban úgy véli, hogy az 5. cikk szövegében semmi nem utal arra, hogy ez a rendelkezés megakadályozná, hogy az állam egy ittas egyénnel szemben – az alkohol által magának az egyénnek vagy a többi embernek okozott károk mérséklése vagy az ivást követő veszélyes magatartás megelőzése érdekében – alkalmazza az említett

intézkedést. E tekintetben a Bíróság megjegyzi, hogy nem lehet kétséges, hogy a túlzott mértékű alkoholfogyasztás veszélyt jelent a társadalomra, és hogy az alkohol hatása alatt álló személy veszélyt jelenthet saját magára és másokra, függetlenül attól, hogy alkoholfüggő-e vagy sem.” (Uo., 62. pont)

„A Bíróság megismétli, hogy az Egyezmény 5. cikke alapján a szabadságtól való megfosztásnak »jogszerűnek« kell lennie, ami magában foglalja azt a követelményt, hogy azt a »jogszabályban előírt eljárással összhangban« kell végrehajtani. E tekintetben a Bíróság alapvetően a nemzeti jogszabályra hivatkozik, és meghatározza az e jogszabály tartalmi és eljárási rendelkezéseinek való megfelelés kötelezettségét.” (Uo., 72. pont)

A Bíróság egyértelművé tette, hogy ebben az esetben a rendőrség, amikor L. urat letartóztatta és kijózanító intézetbe vitte, a nemzeti jogszabályban előírt eljárást követte, mely eljárás kimondja, hogy:

„Azon intoxikált személyek, akik egy nyilvános helyen vagy egy munkahelyen agresszíven viselkednek, állapotukkal veszélyeztetik életüket vagy egészségüket, vagy ők maguk veszélyeztetik más személyek életét vagy egészségét, kijózanító intézetbe vagy egészségügyi ellátó intézménybe vagy lakhelyükre szállíthatók.”

A józan oktatásról és az alkoholizmus visszaszorításáról szóló, 1982. október 26-i lengyel törvény, 40. cikk

Annak megállapítása, hogy az állami beavatkozás a célhoz mérten szükséges és arányos-e...

A Bíróságnak komoly kétségei vannak a tekintetben, hogy állítható-e, hogy a felperes az alkohol hatása alatt olyan magatartást tanúsított, amely fenyegetést jelentett a többi emberre vagy saját magára, vagy veszélyeztette saját egészségét, jóllétét vagy személyi biztonságát. A Bíróság kétségeit megerősíti az őrizetbe vétel eléggé nyilvánvaló ténybeli alapja, valamint az a tény, hogy a felperes szinte vak.”

Witold Litwa kontra Lengyelország ügy, fenti 3. lábjegyzet, 77. pont

Az ez esetben alkalmazandó nemzeti jogszabály „az intoxikált személyekkel szemben alkalmazható több különböző intézkedésről rendelkezik, amelyek közül a kijózanító intézetben történő fogva tartás a legszélsőségesebb. Az említett szakasz értelmében egy intoxikált személyt nem kell feltétlenül megfosztani szabadságától, mivel a rendőrség állami egészségügyi ellátó intézménybe vagy lakhelyére is szállíthatja.” (Uo., 79. pont)

Ahogy az összefoglaló jegyzetekben olvasható, mivel a rendőrök ilyen intézkedéseket nem vettek fontolóra, megsértették az EJE 5. cikke (1) bekezdésének e) pontját.

B) esettanulmány: Halált okozó erőszak alkalmazása feltételezett terroristák ellen – az élethez való jog

A B) esettanulmány elemzése szerint ebben az esetben az EJE 2. cikkében tárgyalt, az élethez való jog volt az elsődlegesen felmerülő emberi jog.

Annak megállapítása, hogy a végrehajtott intézkedésnek volt-e jogszerű célja...

„A kapott információk alapján a hatóságok alapvető dilemmával kerültek szembe: Egyfelől figyelembe kellett venniük Gibraltár lakosai, valamint saját katonai személyzetük életének védelmére vonatkozó kötelezettségüket, másfelől a nemzeti és nemzetközi jogszabályokból eredő kötelezettségeiknek megfelelően arra kellett törekedniük, hogy a lehető legkisebb mértékben folyamodjanak halált okozó erőszakhoz a terroristagyanús személyekkel szemben.”

Mc Cann és társai kontra Egyesült Királyság ügy, fenti 8. lábjegyzet, 192. pont

Annak megállapítása, hogy az állami beavatkozás a célhoz mérten szükséges és arányos volt-e...

„A hatóságok az IRA [Ír Köztársasági Hadsereg, utólagos kiegészítés] egy aktív egységével álltak szemben, amely korábban bombatámadásokért elítélt személyekből és egy ismert robbanóanyag-szakértőből állt. Az IRA, korábbi tettei alapján, arról tett tanúbizonyságot, hogy semmibe veszi az emberi életet, saját tagjainak életét is ideértve. (Mc Cann, 193. pont)

„A lövéseket leadó katonákat (A, B, C és D) feletteseik úgy tájékoztatták, hogy gépkocsiba rejtett bomba van a helyszínen, amelyet a három terroristagyanús személy bármelyike felrobbanthat az esetleg a testén elrejtett rádióirányítású eszközzel; hogy az eszközt egy gomb megnyomásával lehet aktiválni; hogy rendőri intézkedés esetén valószínűleg felrobbantanák a bombát, számos halálesetet és sérülést okozva ezzel, és hogy valószínűleg fel vannak fegyverezve és ellenállnak a letartóztatásnak.” (Uo., 195. pont)

„Ily módon a feletteseik parancsának engedelmeskedve végrehajtott akciójukat az ártatlan emberek életének védelme érdekében feltétlenül szükségesnek ítélték. Megállapította, hogy az erőszak alkalmazása – amire a 2. cikk (2) bekezdésében felvázolt célok egyikének elérése érdekében került sor az állam nevében eljáró katonák részéről – e rendelkezés alapján indokolt lehet, amennyiben az adott időpontban – jó okkal – helyesnek ítélt, ám később tévesnek bizonyult őszinte meggyőződésen alapul. Ettől eltérő hozzáállás irreális terhet jelentene az állam, valamint a bűnüldöző hatóságok feladatukat végrehajtó személyzete számára, és esetleg saját életükbe és mások életébe kerülne.”

„A hatóságoknak a terroristagyanús személyek élethez való jogának tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettségük folytán a lehető legnagyobb gondossággal kellett eljárniuk a rendelkezésükre álló információk értékelésekor, még mielőtt továbbították azokat a katonáknak, akik a fegyverhasználatkal automatikusan halált okoztak.” (Uo., 211. pont)

„A katonák reflex-cselekedete e döntő tekintetben nélkülözötte azt a fegyverhasználat során tanúsítandó, kellő szintű elővigyázatosságot, amely egy demokratikus társadalomban még akkor is elvárható a bűnüldöző hatóságok személyzetétől, ha veszélyes terroristagyanús személyekkel állnak szemben. A hatóságok e mulasztása arra utal, hogy nem jártak el megfelelő gondossággal a letartóztatási művelet ellenőrzése és szervezése során.” (Uo., 212. pont)

2. témavázlat: A jogok védelmének kötelezettsége³

C) esettanulmány: Tüntetés és ellentüntetés kezelése – a gyülekezés szabadságához való jog

A C) esettanulmány elemzése szerint ebben az esetben az EJEE 11. cikkében tárgyalt, a gyülekezés szabadságához való jog volt az elsődlegesen felmerülő emberi jog.

„A demonstrációk zavarhatják vagy támadhatják a népszerűsíteni kívánt eszméket vagy állításokat tagadó személyeket. Lehetővé kell azonban tenni, hogy a résztvevők megtarthassák a demonstrációt, anélkül, hogy tartaniuk kellene attól, hogy ellenfeleik részéről fizikai erőszaknak lesznek kitéve; az efféle félelem visszatarthatja a szervezeteket vagy a közös eszméket vagy érdekeket támogató más csoportokat attól, hogy nyíltan kifejezzék véleményüket a közösséget érintő, erősen vitatott kérdésekben. A demokráciában az ellentüntetéshez való jog nem terjedhet ki a tüntetéshez való jog gyakorlásának akadályozására.

A békés gyülekezés valódi, tényleges szabadsága ezért nem redukálható arra, hogy az állam, az erre vonatkozó pusztán kötelezettségét teljesítve, nem avatkozik be; egy tisztán negatív koncepció nem lenne összeegyeztethető a 11. cikk tárgyával és céljával.

Plattform Ärzte für das Leben kontra Ausztria, fenti 14. lábjegyzet, 32. pont

Annak megállapítása, hogy hozott-e az állam észszerű és megfelelő intézkedéseket az alkalmazandó emberi jog(ok) védelme érdekében...

„Noha a szerződő államok feladata, hogy észszerű és megfelelő intézkedéseket tegyenek a jogszerű demonstrációk békés lezajlásának lehetővé tétele érdekében, ezt teljes mértékben nem tudják garantálni, és széles mérlegelési jogkörük van az alkalmazandó eszközök megválasztását illetően.” (Uo., 34. pont)

Tekintsük át azt a néhány okot, amelyek miatt az EJEB úgy ítélte meg, hogy a rendőrség észszerű és megfelelő intézkedéseket tett a demonstrálók védelme érdekében:

„Először is meg kell jegyezni, hogy az abortusz támogatói által tervezett tüntetést, amelyet ugyanabban az időben és ugyanazon a helyen szándékoztak megtartani, mint a Platform demonstrációját, a rendőrség betiltotta. Továbbá, nagyszámú egyenruhás és civil ruhás rendőr vonult fel az eredetileg tervezett útvonal mentén, és a rendőrség képviselői nem tagadták meg a kérelmező szervezet védelmét, még azt követően sem, hogy ez utóbbi a rendőrség ellenvetése ellenére az útvonal megváltoztatásáról döntött. Végül pedig: nem keletkezett kár, és komoly összecsapásra sem került sor; az ellentüntetők jelszavakat skandáltak, transzparenszeket lobogtattak, és tojásokat vagy fűcsomókat dobáltak, ami nem akadályozta meg a menet és a szabadtéri vallásos lebonyolítását; amikor a feszültség odáig fokozódott, hogy már fizikai erőszak kitörése fenyegetett, a különleges tömegoszlató egységek a szembenálló csoportok közé álltak.” (Uo., 37. pont)

³ O. de Schutter, (2010), *International Human Rights Law*, Cambridge et al., Cambridge University Press, 365. o.

D) esettanulmány: Nők elleni erőszak – az élethez való jog

Az *Opuz kontra Törökország* ügyön alapuló D) esettanulmány elemzése szerint ebben az esetben az EJEE 2. cikkében tárgyalt, az élethez való jog volt az elsődlegesen felmerülő emberi jog.

„A Bíróság megismétli, hogy a 2. cikk (1) bekezdésének első mondata nemcsak azt írja elő az államnak, hogy tartózkodjon az emberi élet szándékos és jogszerűtlen kioltásától, hanem azt is, hogy tegyen megfelelő lépéseket a joghatósága alá tartozó személyek életének védelme érdekében. Ez magában foglalja az állam azon elsődleges feladatát, hogy biztosítsa az élethez való jogot, oly módon, hogy a személy elleni jogsértések elkövetésétől való elrettentést szolgáló hatékony büntetőjogi rendelkezéseket vezet be, amelyeket az e rendelkezések megsértését megelőző, megszüntető és büntető bűnüldöző mechanizmussal támogat. Ez továbbá, megfelelő körülmények között, a hatóságok azon pozitív kötelezettségét is magában foglalja, hogy megelőző operatív intézkedéseket hozzanak egy olyan egyén védelme érdekében, akinek élete egy másik egyén bűncselekményei miatt veszélyben forog.”

Opuz kontra Törökország ügy, fenti 19. lábjegyzet, 128. pont

„A hatóságok, amikor többször úgy határoztak, hogy megszüntetik az O. úr elleni büntetőeljárásokat, kizárólag az általuk »családi ügynek« tekintett cselekményekbe való beavatkozástól való tartózkodás szükségességére hivatkoztak. A hatóságok nyilvánvalóan nem vizsgálták a panaszok visszavonása mögötti okokat, O. asszony és édesanyja nyomozó hatóságoknak tett azon állításai ellenére, hogy azért voltak kénytelenek így tenni, mert O. úr halálosan megfenyegette és erre kényszerítette őket. Az is szembetűnő volt, hogy az áldozatok akkor vonták vissza panaszukat, amikor O. úr szabadlábban volt, vagy miután kiengedték az őrizetből.” (Uo., 143. pont)

Annak megállapítása, hogy hozott-e az állam észszerű és megfelelő intézkedéseket az alkalmazandó emberi jog(ok) védelme érdekében...

„Figyelembe véve a modern társadalmak rendvédelmének nehézségeit, az emberi viselkedés kiszámíthatatlanságát és a prioritásokkal és erőforrásokkal kapcsolatban meghozandó operatív döntéseket, a pozitív kötelezettség mértékét úgy kell meghatározni, hogy az ne állítsa teljesíthetetlen feladat elé a hatóságokat, és ne rakjon rájuk aránytalanul nagy terhet. Ezért nem minden állítólagos életveszély róhatja a hatóságokra az Egyezményben foglalt azon követelményt, hogy operatív intézkedéseket tegyenek az adott veszély megvalósulásának megelőzésére. Egy pozitív kötelezettség keletkezéséhez megállapítást kell nyernie annak, hogy a hatóságok az adott időben tudtak vagy tudniuk kellett volna arról, hogy egy meghatározott egyén életét ténylegesen és közvetlenül fenyegetik egy harmadik személy által elkövetett bűncselekmények, és hogy hatáskörükön belül elmulasztották megtenni azokat az intézkedéseket, amelyek, észszerűen megítélve, valószínűleg kiküszöbölhették volna a szóban forgó veszélyt.” (Uo., 129. pont)

Valóban, a hatóságok védelmi intézkedéseket rendelhettek volna el, vagy kiadhattak volna egy rendelkezést, amely megtiltja O. úr számára, hogy kapcsolatba lépjen és kommunikáljon O. asszonnyal és édesanyjával, a közelükbe menjen vagy meghatározott területekre belépjen. Ezzel szemben a hatóságok – eltekintve attól, hogy rögzítették O. úr vallomását, majd elengedték őt – nem reagáltak O. asszony és édesanyja többszöri, védelem iránti kérésére, és passzívak maradtak. Továbbá, a büntetőjogi rendszernek jelen esetben nem volt elrettentő hatása.

Bővített gyakorlatok

1. bővített gyakorlat: *Helyzetgyakorlat az osztrák rendőrakadémiákon*

Cél:

Az osztrák rendőrakadémiák helyzetgyakorlatokkal segítenek a résztvevőknek abban, hogy internalizálják az arányosság elvét. A résztvevők rövid szerepjáték-jelenetekben (autó megállítása, családon belüli erőszak, igazoltatás és átvizsgálás) eljátszanak egy helyzetet, majd ezután átgondolják, hogy a rendőrökre mint az emberi jogok védelmezőire és szolgáltatókra háruló szerepnek megfelelően mennyire képesek a gyakorlatban alkalmazni az emberi jogi előírásokat, különösen az arányosság elvét.

Konkrét célok:

Tudás

- az arányosság emberi jogi elemzésen belül vizsgált elvének megértése, valamint az arra vonatkozó kérdések ismerete
- annak megértése, hogy mi értendő az emberi jogi nézőpont felvételén, és annak összevetése a rendőrség demokratikus társadalmakban játszott szerepével

Attitűd

- elgondolkodás arról, ahogy az ember érzékeli a nehéz helyzeteket és ahogy viselkedik azokban, ennek eredményeképpen pedig egy tudatosabb gondolkodásmód elérése az akciót és reakciót kiváltó motivációkat illetően
- egy helyzet megtapasztalása egy másik nézőpontból (mint elkövető, mint áldozat)
- a másik fél empátikus elemzése annak érdekében, hogy képes legyen kezelni a helyzetet
- a visszajelzések és személyes észrevételek – mint a szakmai környezetben a tanulást segítő eszközök – értékelése

Készségek

- a kommunikációs készségek fejlesztése a nehéz helyzetekben
- az emberi jogi elemzés alkalmazása egy konkrét helyzetben való intézkedés során
- az erőszak arányos módon történő alkalmazásának gyakorlása, függetlenül a másik fél jelentette kihívástól

Követelmények:

Időkeret: a teljes tanfolyam néhány napig tart.

- Körülbelül 2 nap kell a bevezetésre
- körülbelül 1 nap az összefoglaló jegyzetként használt olvasnivalók megbeszélésére
- helyzetgyakorlatonként 1 nap (beszélgetéssel együtt) – a csoport méretétől függően

Oktatási eszközök:

- technikai eszközök a szerepjátékok videóra rögzítéséhez és a teljes létszámú órán való lejátszásához
- a rendőrség szerepét leíró iránymutató elvek gyűjteménye
- Összefoglaló jegyzetek/olvasnivaló
- csoportméret: 20–25 fő

1. bővített gyakorlat,
leírás: *Helyzetgyakorlat
az osztrák
rendőrakadémiákon*

- 1 **Bevezetés:** A helyzetgyakorlat tükrében a rendőrség szerepének, a rendőri tevékenység céljainak és a rendőri munka elveinek átgondolása.
- 2 **Helyzetek:** A helyzetek beállítása. A gyakorlatvezetők játsszák a másik fél szerepét, és a kívánt irányba terelik a „cselekményt”, a résztvevők pedig azáltal támogatják őket, hogy ők is az érintett személyek szerepébe helyezkednek. A rendőröket játszó résztvevőknek rendezniük kell a helyzetet, és megfelelő megoldásokat kell találniuk. Minden egyes helyzetgyakorlat után helyszíni megbeszélésre kerül sor a gyakorlatvezető felügyeletével.
- 3 **Videó-visszajelzés és észrevételek:** Miután valamennyi résztvevő eljátszott egy szerepet, a résztvevők összegyűlnek a teremben. Mindegyik helyzetgyakorlatot videóra rögzítették, és bemutatják az előadóteremben. A résztvevőket ismét felkérjük, hogy adjanak visszajelzéseket, így lehetőségük van arra, hogy tanuljanak szereplésük részletes elemzéséből. A helyzetgyakorlatokat emberi jogi szempontokra „fordítják le”.

Ötlet az oktatáshoz: A helyzetgyakorlat használata

A helyzetgyakorlat célja az (emberi jogi) elmélet és a gyakorlat ötvö-zése. A hallgatókban csak ezen a módon tudatosulnak a lehetséges jövőbeni hatósági visszaélések és emberijogsértések megelőzése terén elvégzendő feladataik. A hallgatók akkor kezdik igazán megérteni a helyzetet és az emberi jogokkal való összefüggéseket, ha olyan helyzetekbe kerülnek, amelyekben nem együttműködő, agresszív ellenfeleket kell kezelniük.

2. bővített gyakorlat, leírás:
*Helyzetgyakorlat
Németországban, az Észak-
Rajna-Vesztfáliai Állami
Rendőrségen*

Cél:

A németországi rendőrképzési gyakorlat az ausztriaihoz hasonló. A helyzetgyakorlatokon és szerepjátékokon alapuló emberi jogi képzés célja a rendőri tevékenység valódi kontextusáról való gondolkodás. Azonban Ausztriával ellentétben Németországban professzionális, külső színészek helyezkednek az áldozatok és/vagy elkövetők szerepébe, míg a résztvevők csak a rendőrök szerepét játsszák. Ezt az amiatti aggodalom indokolja, hogy a korábbi szerepek az azokat játszó résztvevők megbélyegzéséhez vezethetnek a tanfolyam után. A színészek előre megírt forgatókönyvei határozzák meg a cselekmény folyását, amit a résztvevők utólag, visszatekintve elemeznek.

Követelmények:

- időkeret: körülbelül 2 óra minden egyes kétszemélyes szerepjátékra (az instrukciókat és a visszajelzéseket is beleértve)
- a szerepjátékok kezdete előtti hetekben a hallgatók elméleti felkészítést kapnak

Oktatási eszközök:

- szerepjáték beállítása (amennyire valóság-hűen csak lehet), helyiség, kellékek stb.
- csoportméret: 12 fő (a rendőrségi munkaerő-felvételhez igazítva)

2. bővített gyakorlat, leírás:
*Helyzetgyakorlat
Németországban,
az Észak-Rajna-Vesztfáliei
Állami Rendőrségen*

- 1 **Elméleti háttér:** A résztvevők néhány hét alatt megismerkednek a szerepjátékok által fejlesztett legfontosabb területekkel kapcsolatos elméleti alapokkal.
- 2 **Szerepjátékok:** A helyzeteket a célnak megfelelő térben, a valós helyzeteknek megfelelően beállítják. Professzionális, külső színészek játsszák a másik fél szerepét előre megírt forgatókönyvek alapján, amelyek tartalmazzák az eskalációt szolgáló különböző lépéseket. Két résztvevő rendőrt játszik, akiknek kezelniük kell a helyzetet.
- 3 **Visszajelzés:** A két rendőr közvetlenül a szerepjáték után beszámol az elért eredményekről, és elmondja, hogy érezte magát az eljátszott helyzetben. Ezután a színészek visszajelzést adnak az ő saját szemszögükből. Ezt követően az összes többi résztvevő, aki megnézte a szerepjátékot, elmondja észrevételeit. Legvégül az oktatók összefoglalják megállapításaikat. Ezután új szerepjáték kezdődik.

Ötlet az oktatáshoz: Lehetséges valós helyzetek megjelenítése

Rendkívül fontos, hogy a forgatókönyvek és a szerepjátékok a lehető legvalószerűbben jelenítsék meg a lehetséges valós helyzeteket. A résztvevők számára ismeretlen, professzionális külső színészekkel való együttműködés hatékonyan ösztönzi a rendőrség és a társadalom közötti interakciót. A szerepjátékokra való felkészülés és az azokat követő megbeszélések szintén nagyon fontosak.

4. MODUL: A KÍNZÁS ÉS AZ EMBERTELEN VAGY MEGALÁZÓ BÁNÁSMÓD VAGY BÜNTETÉS TILALMA

Bevezetés.....	123
Gyakorlat – 1. változat: A rossz bánásmódot elősegítő vagy meggátló feltételek.....	124
Gyakorlat – 2. változat: Szerepjáték a rossz bánásmódról és esettanulmányok.....	124
Témavázlat – Gyakorlat – 1. változat: A rossz bánásmódot elősegítő vagy meggátló feltételek.....	127
Témavázlat – Gyakorlat – 2. változat: Szerepjáték a rossz bánásmódról és az A) és B) esettanulmány.....	129
Összefoglaló jegyzetek.....	131
1. Kulcsfogalmak.....	131
2. Mi minősül embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek?.....	132
3. Gyakorlat – 1. változat: A rossz bánásmódot elősegítő vagy meggátló feltételek.....	133
a) A Milgram-kísérlet.....	134
b) A stanfordi börtönkísérlet.....	134
4. Gyakorlat – 2. változat: Szerepjáték a rossz bánásmódról és az A) és B) esettanulmány.....	135
Kiegészítő tananyag.....	137

A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma

Bevezetés

Ez a modul a kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmának témáját, valamint az emberi jogokhoz és a rendfenntartáshoz való viszonyát járja körül. A kínzástól és rossz bánásmódtól való mentesség joga abszolút jog, ami azt jelenti, hogy nem lehet megsérteni. Ez a rendőri munka szempontjából különösen releváns, mivel a rendőröknek – más személyektől eltérően – szükség esetén megengedett az erő alkalmazása vagy bizonyos jogok korlátozása, például őrizetbe vételkor vagy a gyanúsítottak kihallgatásakor. Az ilyen helyzetek a kínzás és a rossz bánásmód tilalmával kapcsolatos kérdéseket is felvethetnek.

A modul igyekszik szétválasztani a téma összetett jogi, etikai és rendszertani rétegeit, hogy a rendőrök ennek segítségével jobban megismerjék, a különböző helyzetekben hogyan és miért fordulhat elő a kínzás és rossz bánásmód. E tudás birtokában hatékonyabban megelőzhetik és kivédhetik a tilalom megsértését, amelyet potenciálisan a saját magatartásuk és/vagy mások magatartása okozhat.

A kérdés érzelmi töltetének enyhítése és a személyes büntudaton és moralizáláson való túllépés érdekében a modul először azokat a rendszerszintű vagy helyzeti tényezőket vizsgálja meg, amelyek ösztönzik a rendőri kötelességszegést, vagy éppen visszariasztanak attól. Az ilyen külső erők elemzése hozzájárul ahhoz, hogy a rendőri kötelességszegésről differenciált képet alkossunk.

A modul másik célja, hogy átadja a kínzás meghatározásáról, a kínzás abszolút tilalmáról és a jogszerű bánásmód és az embertelen vagy megalázó bánásmód közötti különbségtételről szóló ismereteket. Azt is megvizsgálja, hogy milyen kapcsolat van a kínzás, az embertelen vagy megalázó bánásmód tilalma és a szükségesség és arányosság elve, a rendőri kötelességszegés és következményei között.

Gyakorlat – 1. változat: **A rossz bánásmódot elősegítő vagy meggátoló feltételek**

Gyakorlat – 2. változat: **Szerepjáték a rossz bánásmódról és esettanulmányok**

Cél:

A kínzástól és más rossz bánásmódtól való mentesség joga a legalapvetőbb emberi jogok egyike, és az emberi jogi sérelmekről szóló, rendőrségi vonatkozású viták legtöbbször valamilyen módon ehhez kapcsolódnak. „Klasszikus” téma ez a rendőrképzésben, amivel behatóan kell foglalkozni. A kérdés fontos, egymással szorosan összefüggő jogi, etikai és társadalomtudományi aspektusokat vet fel.

Célkitűzések:

Ismeretek

- a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód fogalmának megértése
- az e jog tiszteletben tartásával, védelmével és érvényesítésével kapcsolatos konkrét rendőri kötelezettségek ismerete
- mindazoknak a rendszerszintű körülményeknek/helyzeti erőeknek az ismerete, amelyek hajlamosak
  - elősegíteni a köteleességszegést
  - meggátolni a köteleességszegést

Attitűd

- a kínzás és más rossz bánásmód mint rendfenntartási eszközök észérvekkkel alátámasztott elutasítása

Készségek

- az ezen a kényes területen felmerülő etikai dilemmák más rendőrökkel való megvitatásának képessége

Követelmények:

- idő: 70–100 perc
- anyagok:
  - 1. és 2. témavázlat a vitaindító kérdésekkel, szerepjáték és esettanulmányok
  - választható: PowerPoint prezentáció és projektor
- hely: ülésterem és két tanterem csoportmunkához
- csoportméret:
  - 1. változat – legfeljebb 20–25 fő: középvezetői és felső vezetői szint
  - 2. változat – legfeljebb 15–30 fő: a szempontok a csoport mérete szerint változhatnak

Gyakorlat leírása – 1. változat – **A rossz bánásmódot elősegítő vagy meggátló feltételek**

- 1 Mutassa be a gyakorlat célját és célkitűzéseit.
- 2 Magyarozza el és röviden tárgyalja a kínzás és más rossz bánásmód fogalmát és ennek jogi, etikai és társadalomtudományi aspektusait (kb. 15–20 perc).
- 3 Ossa ki a témavázlatot (4. modul – Gyakorlat – 1. változat).
- 4 A résztvevőkből alakítson 4–5 fős csoportokat, és vitassák meg az állításokat (kb. 30 perc).
- 5 Válaszoljon a csoportmunka során felmerülő kérdésekre.
- 6 Kérje meg a csoportokat, hogy az összes résztvevő előtt ismer- tessék a munkájukat.
- 7 Foglalja össze a főbb pontokat, és szükség esetén az összefoglaló jegyzetekben szereplő információkra támaszkodva mondja el a résztvevők tudásához igazított alapismereteket.

Gyakorlat leírása – 2. változat¹ – Szerepjáték a rossz bánásmódról és esettanulmányok

- ❶ Ismertesse a szerepjátékot, és ossza ki a témavázlatot (5 perc).
- ❷ Állítson össze hat munkacsoportot (mindegyik munkacsoport egy szempontot képvisel: az áldozat szülei; a gyanúsított szülei; a gyanúsított ügyvédje; a rendőrfőkapitány; a rendőrszakszervezet képviselője, a rendőrfőnök utasítását megtagadó rendőr képviselőjében; emberi jogi civil szervezet), és mindegyik csoportból jelöljön ki egy képviselőt. A televíziós vitában a képviselő fogja eljátszani a megfelelő karaktert. A munkacsoport támogatja a képviselőt a vitában betöltött szerepének megfelelő érvek összeállításában: Mi az álláspontja? Támogatja a rendőrség reakcióját, vagy nem? (Kb. 20 perc.)
- ❸ Kerekasztal-tárgyalás. A vitában részt vevő felek:
  - Az áldozat szülei; a gyanúsított szülei; a gyanúsított ügyvédje; a rendőrfőkapitány; a rendőrszakszervezet képviselője, a rendőrfőnök utasítását megtagadó rendőr képviselőjében; emberi jogi civil szervezet.
  - Szükség esetén további/más szempontokkal lehet kibővíteni a vitát. A televíziós vitát az oktató moderálja (Kb. 20 perc).
- ❹ A témavázlatban feltett kérdések segítségével közösen elemezzék a szerepjátékot (kb. 20 perc).
- ❺ Kérje meg a résztvevőket, hogy önálló munkában nézzék át az A) és B) esettanulmányt (Kb. 5–10 perc).
- ❻ Vitassák meg a szerepjátékot és a két esettanulmányt. A résztvevőket kérje meg, hogy hasonlítsák össze és állítsák szembe ezeket, külön ügyelve arra a szempontokra, hogy a kínzás/rossz bánásmód hogyan fordulhat elő a különböző körülmények között.
- ❼ Vitassák meg a szerepjátékot, a két esettanulmányt, valamint a kínzás tilalmának abszolút jellegét alátámasztó érveket.
- ❽ Foglalja össze a főbb pontokat, és szükség esetén az összefoglaló jegyzetekben szereplő információkra támaszkodva mondja el a résztvevők tudásához igazított alapismereteket (kb. 25 perc).

---

1. Ezt a gyakorlatot Günther Berghofer osztrák rendőrkapitány és Gudrun Rabussay-Schwald, e kézikönyv társszerzője dolgozta ki.

Témavázlat – Gyakorlat – 1. változat:² A rossz bánásmódot elősegítő vagy meggátló feltételek

A rendőri erőszak területén folyó társadalomtudományi kutatások több, a rendőri kötelességszegés előfordulásának szempontjából releváns strukturális körülményt is felismertek. Az alábbi listában a legfontosabbakat vesszük sorra:

A kötelességszegést jellemzően elősegítő feltételek:

- A szervezet relatív elszigeteltsége más szervezetektől és a társadalomtól
- Zárt szervezeti egységek megléte
- A férfi résztvevők dominanciája, gyakran alacsonyabb társadalmi-gazdasági rétegekből
- A munkakörnyezetre jellemző a rugalmatlan hozzáállás, amely a társadalmi élet problémás aspektusaira helyezi a hangsúlyt
- Ellentmondás van aközött, hogy mi a jogos, és mi tűnik jogszerűnek és igazságosnak („úgyis meg fogják úszni a büntetést”)
- Viszonylag rögzült elképzelések arról, hogy a rendőri munkában ki a „másik” (csoportok és meggyőződések sztereotipizálása állandó cselekvési minták keretében)
- A „mások” reakciói jellemzően megerősítik ezeket az elképzeléseket (önbeteljesítő jóslat)
- A „másik” hatalmát és az ilyen „mások” tényleges panasztételének veszélyét elenyészőnek látják
- Erős (szub)kulturális tudás, amely eltér a „hivatalos” állásponttól
- Fejletlen kommunikációs készségek a rendőrség és/vagy a „másik” részéről

A kötelességszegést jellemzően meggátló feltételek:

- Vegyes funkcionális és szervezeti csoportok (különböző rendőri egységekből)
- Jól fejlett kommunikációs struktúrák a vezetés és a rendőrök között
- Sokszínű munkakörnyezet
- A vezetés elismeri és méltatja a jó rendőri munkát
- Az emberi méltóság mint emberi jogi és rendőri intézkedési elv egyértelmű tudatosítása
- A rendőrséghez fűződő társadalmi kapcsolatok átláthatósága és sokszínűsége
- Többszintű, változatos kapcsolat a lakosság különböző csoportjaival, köztük a kisebbségi csoportokkal
- Nagyfokú azonosulás a helyi környezettel
- Kevés hangsúly jut a saját csoportra (barátok, tevékenységek stb.)
- Az összetétel heterogenitása/sokszínűsége (életkor, nem, etnikai származás, szexuális irányultság)
- Könnyen igénybe vehető tanácsadó struktúrák megléte
- Pszichoszociális támogatás/reflexió a munkával összefüggő megterhelő események, hosszú távú műveletek után

2. A témavázlat elemeihez alapul szolgált:
Behr, R. (2006), *Polizeikultur. Routinen – Rituale – Reflexionen. Bausteine zu einer Theorie der Praxis der Polizei*, Wiesbaden, a 88. oldaltól.

Témavázlat – Gyakorlat – 1. változat: **A rossz bánásmódot elősegítő vagy meggátló feltételek** *(folytatás)*

Vitaindító kérdések:

1. A konkrét munkatapasztalatait alapul véve a felsorolt tényezők közül melyikről érzi úgy, hogy érinti?
2. A tapasztalatai alapján melyik tényezőt nem érzi relevánsnak?
3. Amennyiben arra kérnék, hogy kezdjen el dolgozni e tényezők valamelyikén, hol kezdené a munkát?

Témavázlat – Gyakorlat – 2. változat: Szerepjáték a rossz bánásmódról és az A) és B) esettanulmány

Szerepjáték: Emberrablási eset

Ismeretlen elkövetők elraboltak egy hatéves fiút, és nagy összegű váltságdíjat követelnek érte. A rendőrség azonnal nyomozást indít, amely nagy nyilvánosság mellett zajlik, mivel a fiú asztmás, és hamarosan gyógyszerre van szüksége, különben megfulladhat. A város helyettes rendőrfőnöke és annak csoportja letartóztatnak egy férfit, akit együtt láttak a gyermekkel közvetlenül annak eltűnése előtt. Más bizonyítékok is erősen a gyanúsított ellen szólnak. Kikérdezésekor azonban a férfi tagadja, hogy bármi köze lenne az emberrabláshoz. A rendőrfőnök aggódik a fiú biztonságáért, ezért, tekintettel az erős bizonyítékokra és a helyzet sürgősségére, utasítást ad a gyanúsított kínzással való fenyegetésére abban az esetben, ha továbbra sem hajlandó elárulni, hol rejtette el a gyermeket. Azzal érvel, hogy ez a módszer indokolt az adott körülmények között. Az egyik rendőr azonban jogi és etikai okokból megtagadja az utasítás teljesítését.

Kérdések a televíziós megbeszélésre való felkészüléshez:

Mit gondolna erről a helyzetről, ha Ön lenne XYZ a történetben?

Ebben a helyzetben indokolt kínzással fenyegetni a gyanúsítottat? Miért indokolt, vagy miért nem az?

Hogyan viselkedett volna ebben a helyzetben (rendőrként/az áldozat hozzátartozójaként)?

Milyen viselkedést vár el a rendőrségtől ebben a helyzetben?

Témavázlat – Gyakorlat – 2. változat: **A) és B) esettanulmány a rossz bánásmódról – Orvosi vizsgálattal és kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos ügyek (folytatás)**

A) esettanulmány: Őrizet

H. urat 1989. október 5-én hat rendőr tartóztatta le.³ Bedobtak egy villanógránátot, majd behatoltak H. úr lakásába, és a földre kényszerítették. Megbilincseltek, a fejére csuklyát húztak, és így vitték be a rendőrkapitányságra, hogy kihallgassák. Ruhát váltani már csak másnap tudott, amikor megérkezett a börtönbe. A harmadik napon orvosi vizsgálatot kért. A vizsgálat azonban csak a letartóztatása után nyolc nappal történt meg, amikor a röntgen azt mutatta, hogy eltört egy bordája.

B) esettanulmány: Kihallgatás

A rendőrség kábítószer-kereskedelem miatt tartóztatta le R. urat.⁴ R. úr azt állította, hogy az őt kihallgató rendőrök durván sérttegették, majd többször is bántalmazták, hogy beismerő vallomást csikarjanak ki belőle. Ütötték a fejét, a veséjét és a jobb karját, combon és vesén rúgták. A hajánál fogva lerántották a földre, és beleverték a fejét a padlóba.

A rendőrök ugyanakkor azt jelentették, hogy amikor R. úr megbilincselve szállt ki az autóból, megcsúszott, és a jobb karját beverte a hátsó ajtóba. A sérülések még a kihallgatás előtt keletkeztek.

Szabadon bocsátása után R. úr kórházi vizsgálatra ment, ahol az orvosok a jobb karjának külső és belső oldalán egyaránt találtak zúzódásokat.

Nem vitás, hogy R. úr a sérüléseket a rendőrségi őrizetben töltött idő alatt szenvedte el. A fogva tartásának egész ideje alatt a rendőrök felügyelete alatt volt. Bizonyíték hiányában egy rendőrt sem találtak bűnösnek. Ez azonban nem teljesíti X ország EJEE szerinti kötelezettségeit, miszerint észszerű magyarázatot kell adnia a felperes sérüléseire.

3. Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB),
Hurtado kontra Svájc (17549/90),
1994. január 28.

4. EJEB, *Ribitsch kontra Ausztria* (18896/91),
1995. december 4.

Összefoglaló jegyzetek

Ez az összefoglaló jegyzet útmutatást ad a kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés témájával foglalkozó modulba tartozó gyakorlatokhoz és témavázlatokhoz. Az összefoglaló jegyzet a következőképpen épül fel:

1. Kulcsfogalmak
2. Mi minősül embertelen vagy megalázó bánásmódnak?
3. Gyakorlat – 1. változat – A rossz bánásmódot megkönnyítő vagy megátlló feltételek
  - a) A Milgram-kísérlet
  - b) A stanfordi börtönkísérlet
4. Gyakorlat – 2. változat – Szerepjáték a rossz bánásmódról és az A) és B) esettanulmány

1. Kulcsfogalmak

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye, 3. cikk; Az EU Alapjogi Chartája, 4. cikk

Senkit sem lehet kínzásnak, embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.

A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmát az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) 3. cikke és az Európai Unió Alapjogi Chartájának 4. cikke mondja ki. A legtöbb más joggal ellentétben a kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma abszolút érvényű. Ez azt jelenti, hogy semmivel nem lehet igazolni, ha valakit úgy kezelnek, hogy az kínzásnak, embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek minősül.

A kínzás részletesebb definíciója a CAT 1. cikkében is megtalálható. Ezt a definíciót használta az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) az EJEE 3. cikkével kapcsolatos ítélezési gyakorlatában.

Egyezmény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok ellen

1. cikk

Kínzás minden olyan cselekmény, amelyet szándékosan, éles testi vagy lelki fájdalom vagy szenvedés kiváltása céljából alkalmaznak valakivel szemben, hogy tőle, illetőleg harmadik személytől értesüléseket vagy vallomást csikarjanak ki, vagy hogy olyan cselekmény miatt büntessék, amelyet ő vagy harmadik személy követett el, illetőleg amelynek elkövetésével őt vagy harmadik személyt gyanúsítanak, hogy megfélemlítsék, vagy nyomást gyakoroljanak rá, illetőleg hogy harmadik személyt félemlítsenek meg, vagy hogy harmadik személyre gyakoroljanak nyomást, valamint bármilyen megkülönböztetési formára alapított más okból alkalmaznak, ha az ilyen fájdalmat vagy szenvedést közfeladatot ellátó személy vagy hivatalos minőségben eljáró bármely más személy vagy ilyen személy kifejezett vagy hallgatóságos ösztönzésére vagy ennek hozzájárulásával bárki más okozza. Nem tartozik ide a kizárólag a törvényes szankciókból eredő, azokkal elválaszthatatlanul együtt járó fájdalom vagy szenvedés.

2. Mi minősül embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek?

Az EJEB ítélkezési gyakorlatából kiindulva, ahhoz, hogy a bánásmód „embertelen vagy megalázó” legyen:

- az egyén szenvedéseinek és megaláztatásának túl kell mennie a jogszerű bánásmód vagy büntetés egy adott formájával elkerülhetetlenül együtt járó szenvedésen vagy megaláztatáson;⁵
- az egyénnel szembeni rossz bánásmódnak el kell érnie egy minimálisan meghatározott súlyosságot,⁶ amely az eset konkrét körülményeitől függ, többek között a következők viszonylatában:
  - . a bánásmód időtartama;
  - . az egyént ért testi és/vagy lelki hatások;
  - . az egyén neme, kora és egészségi állapota.⁷

A szabadságuktól megfosztott személyek esetében a fizikai erő bármely olyan alkalmazása, amelyet a saját magatartásuk nem tett szigorúan szükségessé, csorbítja az emberi méltóságot, és elvben sérti az EJEE 3. cikkét.⁸

Az EJEB annak megítélésakor, hogy egy büntetés vagy bánásmód az EJEE 3. cikke szerint „megalázónak” minősül-e, a következőket mérlegeli:

- a bánásmód célja a személy megalázása és lealacsonyítása-e⁹; illetve
- a bánásmód – ami a következményeket illeti – a 3. cikkel összeegyeztethetetlen módon, hátrányosan érinti-e a személyiségét;¹⁰
- a bíróság úgy találta ezenkívül, hogy a megalázó bánásmódba beletartozik a félelem, szorongás vagy alsóbbrendűség érzését kiváltó bánásmód, amely alkalmas az áldozat megalázására vagy lealacsonyítására, és megtörheti a fizikai vagy morális ellenállását.¹¹ Amikor például egy orvost a családja és a szomszédok szeme előtt bilincseltek meg, noha nem volt bizonyított, hogy veszélyt jelent, erről úgy találták, hogy ilyen érzéseket vált ki, és ezáltal megalázó bánásmódnak minősül.¹²

Mint az ENSZ CAT-egyezmény definíciója alapján a bíróságok értelmezik, a kínzás:

- éles testi vagy lelki fájdalmat vagy szenvedést vált ki;
- szándékos cselekedet;
- egy meghatározott célt szolgál: információszerezést, vallomást, büntetést, megfélemlítést vagy megkülönböztető okokat;
- közfeladatot ellátó személy követi el, vagy legalábbis az ő hozzájárulásával történik (a közfeladatot ellátó személyek valamilyen fajta részvételének fenn kell állnia, vagy közvetlen cselekvés, vagy a mások általi kínzás megakadályozására alkalmas intézkedés elmulasztása formájában).

Hogyan lehet különbséget tenni a kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód között?

Három fő feltételt kell mérlegelni annak eldöntéséhez, hogy egy cselekmény kínzásnak vagy embertelen/megalázó bánásmódnak minősül-e.

1. **Szándékosság:** Meg kell vizsgálni a személy tetteinek hátterében álló szándékot. A kínzás soha nem „véletlenül” történik. Az embertelen vagy megalázó bánásmódot ezzel szemben okozhatja hanyagság vagy az intézkedések szándékolatlan következményei, amikor például a fogva tartottnak figyelmetlenségéből fájdalmat vagy szenvedést okoznak.

5. EJEB, *Kudła kontra Lengyelország* (30210/96), 2000. október 26., 92. pont.

6. EJEB, *Tyrer kontra Egyesült Királyság* (5856/72), 1978. április 25., 30. pont.

7. EJEB, *Keenan kontra Egyesült Királyság* (27229/95), 2001. április 3., 108. pont; *Campbell és Cosans kontra Egyesült Királyság* (7511/76; 7743/76), 1982. február 25., 30. pont.

8. EJEB, *Ribitsch kontra Ausztria* (18896/91), 1995. december, 38. pont.

9. EJEB, *Campbell és Cosans kontra Egyesült Királyság* (7511/76; 7743/76), 1982. február 25., 30. pont.

10. Uo.

11. EJEB, *Keenan kontra Egyesült Királyság* (27229/95), 2001. április 3., 109. pont.

12. EJEB, *Erdogan Yagiz kontra Törökország* (27473/02), 2007. március 6.

2. A fájdalom súlyossága: A rossz bánásmódnak el kell érnie a súlyosság minimumszintjét ahhoz, hogy az EJEE 3. cikkének hatálya alá lehessen sorolni.¹³ Ennek a minimumnak a megítélése relatív: függ a bánásmód időtartamától, a testi és/vagy lelki hatásaitól, és néhány esetben az áldozat nemétől, korától és egészségi állapotától is.¹⁴ Annak eldöntéséhez tehát, hogy egy bizonyos bánásmód eléri-e az EJEE 3. cikkének minimumszintjét, az adott ügy minden körülményét meg kell vizsgálni. A kínzásra vagy embertelen bánásmódra alkalmazható súlyossági szintek között különösen nehéz meghúzni a határt. Mivel az emberi jogok „élő eszközök”, a lakosság tudatosságának és attitűdjeinek változása befolyásolja, hogy hol húzódik a határ. Nem meglepő ezért, hogy heves vita folyik a súlyosság relevanciájáról és szükséges mértékéről. Európai kontextusban leginkább az EJEB ítélkezési gyakorlata a mérvadó.

- Az EJEB az 1970-es években a közismert és sokat bírált *Írország kontra Egyesült Királyság* ügyben magasra tette a súlyosság mércéjét, amikor a terroristagyanús személyek kihallgatásában használt ingermegvonásról (csuklya alkalmazása, folyamatos, monoton zajexpozíció, alvásmegvonás, az étel és a víz megvonása, falhoz állítás) úgy ítélte, hogy embertelen bánásmódnak minősül, de nem kínzás.¹⁵
- Ez a magas küszöb ma már nincs érvényben; a jelenlegi mércét a *Selmouni*-ügyben határozták meg. Selmouni urat a rendőrség megverte, megfélemlítette és megalázta egy napokig tartó bántalmazás során, amivel egy bűncselekmény beismerésére próbálták rávenni. Ez a testi és lelki erőszak kellően súlyos volt ahhoz, hogy kínzásnak minősítsék.¹⁶
- A *Selmouni*-döntés fényében egyértelmű, hogy kínzásnak minősülnek az előbbieken leírt ingermegvonásos technikák, amelyeket a terrorizmus elleni harcban több állam is alkalmaz, különösen az Egyesült Államokat ért 2001. szeptemberi támadások óta.¹⁷
- A testi és a lelki kínzás között nem tesznek különbséget. Ennek megfelelően kínzásnak minősül az a súlyos pszichológiai szenvedés is, amikor az áldozatot a kínzással „csak” fenyegetik.¹⁸

3. Cél: Az embertelen bánásmóddal ellentétben a kínzást mindig egy bizonyos célból végzik: információszerezés – például beismerő vallomás, büntetés, megfélemlítés vagy megkülönböztetés céljából. Mint a korábbiakban már említettük, az erő túlzott alkalmazása ilyen cél nélkül is vezethet rossz bánásmódhoz.

3. Gyakorlat – 1. változat: A rossz bánásmódot elősegítő vagy meggátoló feltételek

Az 1. gyakorlat felhívja a figyelmet arra, hogy a strukturális feltételeknek és az egyén tetteinek egyaránt szerepe lehet abban, hogy a kötelességzegés megtörténjen, az olyan tiltott módszereket is ideértve, mint a kínzás és/vagy a rossz bánásmód.

A szociálpszichológusok úgy próbálták felderíteni ezt a területet, hogy a kötelességzegést az emberi viselkedéshez és szervezeti struktúrákhoz, például a tekintélyszemélyekből álló hierarchiához viszonyítva tanulmányozták. Az elemzéshez három fő attribútumot vettek figyelembe: „mi az, amit az egyének hoznak magukkal az adott helyzetbe, mit hoznak ki a helyzeti erők ezekből a szereplőkből, és a rendszer erői hogyan teremtik meg és tartják fenn a

13. EJEB, *Tyrer kontra Egyesült Királyság* (5856/72), 1978. április 25., 30. pont.

14. EJEB, *Keenan kontra Egyesült Királyság* (27229/95), 2001. április 3., 108. pont; *Campbell és Cosans kontra Egyesült Királyság* (7511/76 és 7743/76), 1982. február 25., 30. pont.

15. EJEB, *Írország kontra Egyesült Királyság* (5310/71), 1978. január 18., 96. pont.

16. EJEB, *Selmouni kontra Franciaország* (25803/94), 1999. július 28., lásd még Reid (2007), 574–575. o.

17. Lásd UN CAT (1997), 257. pont; McArthur és Nowak (2008), *The United Nations Convention against Torture. A Commentary*, Oxford University Press, New York.

18. EJEB, *Akkoc kontra Törökország* (22947 és 22948/93), 2000. október 10., 116. pont, és *Gäfgen kontra Németország* (22978/05), 2010. június 1.

helyzeteket”.¹⁹ Ez azt jelenti, hogy a kötelességzegésnek, például a kínzásnak és/vagy a rossz bánásmódnak nem feltétlenül az egyén tette(i) jelenti(k) az egyedüli okát. A helyzeti erőknek olyan hatalma lehet, hogy az átlagembereket elkövetővé változtatják. Két híres szociálpszichológiai kísérlet eredményei szemléltetik, hogy a struktúra hogyan képes befolyásolni a viselkedést.

a) A Milgram-kísérlet

A Milgram-kísérlet valójában egy szociálpszichológiai kísérletsorozat volt az 1960-as években, amellyel azt próbálták felmérni, hogy a résztvevők mennyire hajlandóak engedelmessé válni a tekintélyszemélyek utasításainak, még akkor is, ha az utasítások várhatóan ellentétesek a résztvevők saját személyes értékrendjével.

A kísérlet: A résztvevők azt az utasítást kapták, hogy adjanak fájdalmas, akár 450 voltos áramütést egy másik személynek, amennyiben rosszul válaszol a kérdésekre.²⁰ A tekintélyszemélyek minimális nyomásgyakorlása esetén a résztvevők közül sokan engedelmessé váltak az utasításoknak, és kiadták az áramütést, noha tisztában voltak azzal, hogy ez a másik embernek árt. A résztvevők 65%-a ment el a kísérletben elérhető legnagyobb, 450 voltos áramütésig. Bár ettől rosszul érezték magukat, a résztvevők jellemzően tagadták a személyes felelősséget, és igazolva látták a tetteiket azzal, hogy csak a munkájukat végezték, vagy hogy csak utasításokat teljesítettek.

Eredmények: A tekintélyszemélyek a kísérlet során azt állapították meg, hogy bár egyértelműen bizonyított, hogy a résztvevők „tettei nem összeegyeztethetőek az alapvető erkölcsi normákkal, viszonylag kevesen voltak képesek ellenállni a tekintélynek”.²¹

b) A stanfordi börtönkísérlet

A stanfordi börtönkísérletet 1971-ben végezte egy kutatócsoport, akik azt próbálták megérteni, hogy a személyiségjegyek hogyan befolyásolják a börtönkörnyezetben való viselkedést. Azt is megvizsgálták, hogy milyen pszichológiai hatásokkal jár, ha az embereket rab, illetve börtönőr szerepbe osztják be.

A kísérlet: A résztvevőket egy mesterségesen kialakított börtönkörnyezetben véletlenszerűen felosztották a foglyok és a börtönőrök csoportjára. A résztvevők a kutatók elvárásait messze meghaladó mértékben alkalmazkodtak a rájuk osztott szerephez. Az „őrök” átvették a tekintélyszemély szerepét, és a „foglyok” felügyeletében különféle pszichológiai és fizikai módszerekkel, készségesen megtorolták az engedetlenséget. A „rabok” ugyancsak igazodtak a szerepükhöz: bár eleinte próbáltak lázadni az őrök módszerei ellen, később passzív fogolyként belsővé tették a szerepüket, és túrték a bántalmazást. Öt rabot annyira megviselt a kísérlet, hogy idő előtt kiléptek. Végül a teljes kísérlet erkölcsi alapja is megkérdőjeleződött, és a tervezett két hét helyett mindössze hat nap elteltével hirtelen leállították.²²

Eredmények: A kutatók úgy találták, hogy a résztvevők befolyásolhatóak és engedelmesek, ha olyan társadalmi és intézményi környezetbe kerülnek, amely legitimizálja egy konkrét ideológia alkalmazását. A tudósok arra a megállapításra jutottak, hogy a résztvevők magatartásának sokkal inkább a helyzet volt az oka, nem az egyének személyisége. A kísérlet igazolja a tekintély hatalmát.

19. Zimbardo, P. (2007), *The Lucifer effect: Understanding how good people turn evil*, New York, 9. o.

20. Milgram, S. (1974), *Obedience to authority: An experimental view*, New York, Harper & Row.

21. Uo.

22. A stanfordi börtönkísérlet bemutatását lásd: www.prisonexp.org/.

Ötletek az oktatáshoz: A szociálpszichológiai kísérletek felhasználása a tanfolyamon

A kínzás és/vagy rossz bánásmód a legtöbb ember életében szokatlan jelenség. Ha tehát a résztvevőkkel ismertetik az egyik vagy mindkét kísérletet, ennek segítségével jobban megértik, hogy az átlagembert hogyan képes befolyásolni a körülötte lévő struktúra és a tekintély-személyek. A kötelességesség ebből a szempontból történő értékelése segít a résztvevőknek:

- felismerni, hogy a kínzás és/vagy rossz bánásmód nem feltétlenül azon múlik, hogy valaki „rossz ember”, hanem a környezet is befolyásolhatja;
- belátni, hogy a kötelességesség megelőzésére vannak módszerek, mert a felelősség nem feltétlenül az egyént terheli; a viselkedésüket számos kézzelfogható tényező befolyásolhatja.

4. Gyakorlat – 2. változat: Szerepjáték a rossz bánásmódról és az A) és B) esettanulmány

A forgatókönyv és a gyakorlat 2. változatához tartozó témavázlatban szereplő két esettanulmány azt példázza, hogy a rendőrség hogyan kerülhet a kínzással és/vagy embertelen vagy megalázó bánásmóddal kapcsolatos helyzetbe. A rendőrségnek gyakran egyensúlyoznia kell az emberi jogok védelme és tiszteletben tartása, illetve az erő alkalmazása között. A rendőröknek ezért érteniük és alkalmazniuk kell a szükségesség és az arányosság elvét, hogy az erő legitim alkalmazása garantáltan ne váljon az erő túlzott alkalmazásával, amilyen a kínzás vagy az embertelen/megalázó bánásmód. Az erő alkalmazása esetén a célkitűzéseknek és az eszközöknek egyaránt meg kell felelniük a nemzeti törvényeknek, a rendőrségi szabályzatoknak és a nemzetközi emberi jogoknak.²³

A rendőröknek ezért érdemes szem előtt tartaniuk, hogy fontos:

- biztosítani, hogy a fogva tartott személyek körülményei megfeleljenek az emberi jogi normáknak;
- azonnali, pártatlan és hatékony vizsgálatot indítani a kínzással és rossz bánásmóddal kapcsolatos állítások ügyében;
- védelmet nyújtani a más személyek által elkövetett kínzással és rossz bánásmóddal szemben.

A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni ENSZ-egyezmény (CAT) szintén útmutatást ad ahhoz, hogy a hatóságoknak, köztük a rendőrségnek hogyan kellene kezelnie a kínzással vagy embertelen/megalázó bánásmóddal kapcsolatos helyzeteket.

23. A bűnüldöző szervek ENSZ-magatartási kódexe, 3. cikk, elérhető: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/LawEnforcementOfficials.aspx>; és az ENSZ alapelvei az erő alkalmazásáról és a fegyverhasználatról (1990), 9–11. elv, elérhető: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/UseOfForceAndFirearms.aspx>.

„A 3. cikket megsértő nyomozási módszerek használatának visszaszorítása és az egyének ezekkel szembeni tényleges védelme ezért szabályként azt is szükségessé teheti, hogy a tárgyaláson kizárják az olyan valódi bizonyítékok használatát, amelyeket a 3. cikk megsértésének eredményeképpen szereztek, még ha a bizonyíték távolabb is esik a 3. cikk megsértésétől, mint az említett cikk megsértésének következtében közvetlenül nyert bizonyítékok. Ellenkező esetben a tárgyalás egészét tisztességtelennek kell tekinteni. A bíróság mindazonáltal úgy véli, hogy a büntetőeljárás tisztességessége és a 3. cikk szerinti abszolút tilalom hatékony védelme az említett összefüggésben csak akkor kerül veszélybe, ha bebizonyosodik, hogy a 3. cikk megsértése kihatással volt az eljárásnak a vádlottal szembeni kimenetelére, azaz befolyásolta a vele szembeni ítéletet.”

EJEB, Gäfgen kontra Németország, (22978/05), 2010. június 1., 178. pont

ENSZ-egyezmény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok ellen

12. cikk

Minden részes államnak gondoskodnia kell arról, hogy az illetékes szervek haladéktalanul és részrehajlás nélkül vizsgálatot folytassanak le minden olyan esetben, amikor észszerű indokok állnak fenn annak a feltételezésére, hogy joghatósági területén valahol kínzási cselekményt követtek el.

ENSZ-egyezmény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok ellen

13. cikk

Minden részes állam biztosítja bárkinek, aki azt állítja, hogy joghatósági területén valahol kínzásnak vetették alá, azt a jogot, hogy panaszszal élhessen az adott állam illetékes hatóságainál, amelyek azonnal és részrehajlás nélkül megkezdik ügyének kivizsgálását. A panaszos és a tanúk védelmének biztosítása érdekében intézkedéseket kell foganatosítani annak elkerülésére, hogy az előterjesztett panasz vagy tanúvallomás miatt ezek a személyek bármilyen rossz bánásmódban részesüljenek, vagy ellenük bármiféle megfélemlítést alkalmazzanak.

A szerepjátékban a kínzással való fenyegetés arra szolgált, hogy információt nyerjenek a gyanúsítottól. A kínzás és/vagy embertelen vagy megalázó bánásmód tilalma, egyben a tisztességes tárgyaláshoz való jog védelme érdekében a kínzással vagy rossz bánásmóddal szerzett információkat a bíróságon tisztességtelennek és elfogadhatatlannak tekintik.

A rendőri kötelezettségesség elkerülése a nyomozás során azonban nemcsak azért fontos, mert ez a jogállamiságon alapuló demokratikus társadalom legalapvetőbb értékeit tükrözi, hanem a hatékony rendőri munka is ezt követeli, hiszen a kínzással vagy rossz bánásmóddal szerzett bizonyítékot nem lehet felhasználni a büntetőeljárásban.

Ezeket a bizonyítékokra vonatkozó feltételeket az EJEE 3. és 6. cikke – a kínzás tilalmáról, illetve a tisztességes tárgyaláshoz való jogról – és a CAT 15. cikke írja elő.

Az EJEB ítélkezési gyakorlata vázolja, hogy a bíróság hogyan viszonyul ehhez a kérdéshez, és a következőképpen foglalható össze:

- a kínzás vagy rossz bánásmód eredményeként szerzett vallomás elfogadhatatlan;
- a kínzás következtében szerzett valódi bizonyíték elfogadhatatlan;
- a rossz bánásmód eredményeként szerzett valódi bizonyíték elfogadhatatlan, amennyiben hatással van az ítéletre.

Kiegészítő tananyag

Gyakorlat – 1. változat: **A rossz bánásmódot elősegítő vagy meggátló feltételek**

Az 1. gyakorlatnál felsorolt, szociológus által összegyűjtött strukturális tényezők, valamint a szociálpszichológiai Milgram-kísérlet és a stanfordi börtönkísérlet a dehumanizálást és a személyes felelősség hiányát nevezték meg a kínzás és a rossz bánásmód veszélyét felvető tényezőként.

- A tömeggyilkosság és a súlyos kínzás áldozatait tárgynak tekintik, a propagandában és ideológiában használt sajátos nyelvezettel dehumanizálják és az emberinél alacsonyabb szintre sorolják.
- A kínzást elkövető személyek gyakran nem érzik, hogy személyesen felelnek a tetteikért. A morális felelősségüket esetenként megpróbálják áttérteni egy magasabb szintű hatóságra. Ez a „csak a munkámat végzem” vagy „csak a parancsot teljesítem” típusú mentalitás kikapcsolja a személy erkölcsi irányítóját, és bűnrészessé teszi olyan tettekben, amelyeket rendes esetben nem követne el.

Irodalomjegyzék

Bővebben lásd Zimbardo, P. (2008), *The Lucifer effect – Understanding how good people turn evil*, New York, elérhető: www.lucifereffect.com/.

A Milgram-kísérletről bővebben lásd Milgram, S. (1974), *Obedience to authority: An experimental view*, New York, Harper & Row; ugyancsak hasznos a <https://hu.wikipedia.org/wiki/Milgram-k%C3%ADs%C3%A9rlet>, amely a kísérlet fizikai elrendezését mutatja be. Ez hasznos lehet a kísérlet szemléltetéséhez.

A stanfordi börtönkísérletről bővebben lásd: www.prisonexp.org/.

Gyakorlat – 2. változat: Szerepjáték a rossz bánásmódról és az A) és B) esettanulmány

A kínzás és más rossz bánásmód tilalma abszolút és kivétel nélküli. A kínzás semmilyen esetben nem lehet indokolt vagy elfogadható, még a legnehezebb körülmények, például terrorcselekmények vagy szervezett bűnözés esetén sem.²⁴

A tilalom abszolút jellegét azonban már esetenként megkérdőjelezték, többek között az uniós tagállamokban is. Különösen hevesen lángolt fel a vita, amikor a németországi Magnus Gäfgen 2002-ben elrabolta a 11 éves Jakob von Metzler, akinek az esetén a modulhoz tartozó szerepjáték alapul. Vezető jogtudósok érveltek a kínzás alkalmazása mellett, nagyon behatárolt feltételek között.

A résztvevők részéről szintén felmerülhetnek az abszolút tilalommal kapcsolatos kérdések, illetve az az érv, hogy a kínzással való fenyegetés sokkal kevésbé ártalmas, mint a tényleges kínzás.

Előfordulhat például, hogy a résztvevők elfogadhatónak tartják a gyanúsítottra való súlyos nyomásgyakorlást, ha testileg nem bántalmazzák, különösen, ha az elrabolt gyermek jogaival állítják szembe. A CAT szövege azonban egyértelműen fogalmaz, amikor a kínzást így határozza meg: „[...] minden olyan cselekmény [...], amelyet szándékosan, éles testi vagy lelki fájdalom kiváltása céljából alkalmaznak valakivel szemben [...]”

A testi kínzás azonban nem a bántalmazás egyetlen, nem is feltétlenül a legsúlyosabb forrása, amint az alábbi ábra is szemlélteti. Képzeld el, hogy egy kihallgatás során a rendőr így gyakorol nyomást a gyanúsítottra: „Tudjuk, hol dolgozik a felesége, és hová járnak iskolába a gyerekei. Ha nem beszél, elküldök valakit értük. Van egy egységünk a piszkos munkákra, hatékonyan szokták megoldani az ilyen helyzeteket. Biztos vagyok benne, hogy a felesége csinos nő, szívesen elszórakozik majd velük. Lehet, hogy a gyerekei is?” Bár itt fizikai bántalmazás nem történt, könnyű elképzelni, hogy az ilyen fenyegetések milyen súlyos lelki stresszt idéznek elő, és hogyan törhetik meg a személy akaratát.

A kínzás áldozatai gyakran arról számolnak be, hogy a legnagyobb traumát a kínzó személynek és az ő önkényességének való kiszolgáltatottság pszichológiai hatása, a gyengeség és a megfélemlítés érzése okozza. A kínzás fizikai bántalmazásra való szűkítésével még messze vagyunk a kínzás természetének és az áldozat nézőpontjának a megismerésétől.

A másik kérdés, amely felmerülhet a résztvevők körében, a jogok egyensúlyának szempontja. Másképp megfogalmazva:

„Akkor sem jogos a kínzás alkalmazása, ha ezzel ártatlan emberek életét lehet megmenteni? Bizonyos körülmények között még az élethez való alapvető jognak is lehetnek korlátai. Miért nem vonatkozhat ugyanez a kínzásra?”

Az alábbiakban felsoroljuk azokat az érveket, amelyek hasznosnak bizonyultak a kínzás abszolút tilalmának alátámasztásában.

Pandora szelencéje

A történelem igazolta, hogy a kínzás alkalmazása felett könnyű elveszteni az uralmat. Amikor a kínzás esetleg csak kivételes esetekben alkalmazott módszerként kezdődik, fennáll a veszélye annak, hogy elterjed, és általános gyakorlattá válik. Ha az ember egyszer kinyitja Pandora szelencéjét, a dolgok könnyen

24. EJEB, *Chahal kontra Egyesült Királyság* (70/1995/576/662), 1996. november 15.

elszabadulhatnak. A kínzás intézményesítéséről – nevezzék bárhogya, például „mérsékelt fizikai nyomásgyakorlásnak” – már bebizonyosodott, hogy csúszós pálya, és lerombolja a legalapvetőbb jogi elveket, amelyek a jogállamiságon alapuló demokratikus társadalom alapját képezik.

Az áldozatok számára traumatikus következmények

A kínzás következményei gyakran traumatikusak, és messze túlmutatnak a közvetlen fájdalomon. Az áldozatok sok esetben poszttraumásstressz-szindrómától szenvednek, olyan tünetekkel, mint az emléketörés, súlyos szorongás, álmatlanság, rémálmok, depresszió és memóriazavarok. A kínzás áldozatai gyakran büntudatot és szégyent éreznek, amit az elszenvedett megaláztatás vált ki. Sokan úgy érzik, hogy elárulták magukat vagy a barátaikat és családjukat. Mindezek a tünetek normális emberi válaszok az abnormalis, embertelen bánásmódra.²⁵

Hatástalan eszköz

Akár korábbi, akár frissebb ügyeket nézünk, a kínzással nyert információ általában véve nem járul hozzá a hatékony nyomozáshoz. Először is azért, mert a személy kínzás hatására jellemzően bevallja, amit a kihallgató hallani akar, függetlenül attól, hogy igaz-e, csak hogy véget vessen a szenvedésnek. Ha tévedésből egy másik személyt kényszerítenek arra, hogy bevallja az el nem követett bűnöket, ez azt jelenti, hogy a valódi elkövető nem kerül az igazságszolgáltatás elé. Másodsor, a kínzással szerzett kijelentéseket vagy valódi bizonyítékokat nem lehet felhasználni a büntető-eljárásban. Harmadsor, ha a rendőrök a kínzásra hagyatkoznak, nem alakulnak ki azok a professzionális rendfenntartói készségeik, amelyekkel megbízhatóbb bizonyítékokra tehetnének szert.

Hol húzzuk meg a határt?

Még ha úgy tűnik is, hogy a kínzás a szükséges utolsó lehetőség mások életének megmentésére, ahogyan ez a fiatal Jakob von Metzler elrablásáról készített szerepjátékban volt, akkor is meg kell határozni a körülményeket, amelyek között a kínzást alkalmazni lehet. Mi lesz, ha a kínzással való fenyegetés nem éri el a kívánt hatást? Mi lesz, ha a gyanúsított – miután már súlyos szenvedést okoztak neki – továbbra sem közli a szükséges információt? Hol lesz az a pont, ahol már abbahagyná? Mi a helyzet az arányosság elvével a gyakorlatban? Mit tekinthetünk „helyénvaló” kínzásnak?

A kínzás mint munkaköri leírás?

A kínzás mint megfelelő kihallgatási és nyomozási módszer bevezetése – még ha nem is általánosan, csak kivételesen történik – azt jelenti, hogy ez része lesz a rendőrök munkájának, legalábbis egyes speciális egységeknél. A rendőr feladatkörébe ettől kezdve az is beletartozik, hogy bizonyos körülmények között kínzást alkalmazzon. Mint a kutatások kimutatták, a pszichológiai károsodás a kínzás tényleges elkövetőit is fenyegeti. Miközben egyrészt érthető, ha Jakob von Metzler szülei arra kérik a rendőrséget, hogy bármilyen eszközzel, de szerezzék meg a fiuk megtalálásához szükséges információt, a büntető igazságszolgáltatási rendszer működése nem ilyen érzelmi kéréseken alapul. A szakembereknek ehelyett objektív normák szerint, professzionális távolságtartással kell kezelniük az eseteket, a közvetlen érintettek érzelmeinek kizárásával.

25. Lásd a Kínzás Áldozatainak Nemzetközi Rehabilitációs és Kutató Tanácsa, elérhető: <http://www.irc.org/what-is-torture/effects-of-torture.aspx>.

Miért abszolút jog a kínzás tilalma, ha az élethez való jog nem az?

A rendőrségnek joga van megsérteni az elkövető élethez való jogát, hogy ezzel megvédje mások életét (vö. az EJEE 2. cikkével). Tegyük fel például, hogy egy bankrabló túsokat ejt, és a megölésükkel fenyegetőzik. A túsmentő akció során a rendőrség – utolsó eszközként – lelőheti a bankrablót. Akkor a Metzler-ügyön alapuló szerepjátékban miért nem lehet kínzást alkalmazni? Azért, mert a Metzler-ügyben nincs közvetlen észlelési/érzékszervi kapcsolat az elkövető és az áldozat között. Soha nem lehetünk teljesen biztosak abban, hogy a gyanúsított tényleg maga az elkövető, ezzel szemben a bankrabló egyértelműen közvetlenül fenyegeti mások életét.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye

2. cikk – Élethez való jog

1. A törvény védi mindenkinek az élethez való jogát. Senkit nem lehet az életétől szándékosan megfosztani, kivéve, ha ez halálbüntetést kiszabó bírói ítélet végrehajtása útján történik, amennyiben a törvény a bűncselekményre ezt a büntetést állapította meg.
2. Az élettől való megfosztást nem lehet e cikk megsértéseként elkövetettnek tekinteni akkor, ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered:
  - a) személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében;
  - b) törvényes letartóztatás foganatosítása vagy a törvényesen fogva tartott személy szökésének megakadályozása érdekében;
  - c) zavargás vagy felkelés elfojtása céljából törvényesen tett intézkedés esetén.

Emberi méltóság

A kínzás az emberi méltóság közvetlen megsértése. Az embert tárgyiasítja, a jólétét egy másik ember abszolút hatalmának rendeli alá. A fizikai sérüléseken túl a kínzás lealacsonyítja, tehetetlenné teszi az embert, a hatalommal való végső visszaélés áldozatát. Ha figyelembe vesszük az arany szabályt mint egyszerűsített emberi jogi elvet, teljesen nyilvánvalóvá válik, hogy a kínzás soha nem lehet összhangban az emberi jogi normákkal. Vagy vegyük Immanuel Kant kategorikus imperatívuszának második klasszikus megfogalmazását: „Cselekedj úgy, hogy az emberiséget mind saját személyedben, mind mindenki másában mindenkor egyúttal célként is kezeld, sohase pusztán eszközként.”

Az erő rendőrségi alkalmazása a szükségesség és arányosság szigorú mérlegelése alapján

Amennyiben az erő rendőri alkalmazása túlzottá válik, ez az EJEE 3. cikkének megsértését eredményezheti. A rossz bánásmódra lehetőséget adó helyzetek közé tartozik a gyanúsítottak megbilincselése a letartóztatás során vagy után, a fizikai erő alkalmazása az ellenállás leküzdésére vagy a fegyverhasználat. Bár a rendőri munkának többnyire nem része az erő alkalmazása, ez mégis döntő eleme a rendfenntartásnak, ami potenciálisan súlyos következményekkel járhat úgy a lakosságra, mint magukra a rendőrökre nézve.

Az erőszak alkalmazása csak szigorúan szükséges esetben indokolt, és csak a rendőri feladatok ellátásához szükséges mértékben. A rendőröknek először törekedniük kell a konfliktusok békés rendezésére, olyan kommunikációs készségek segítségével, mint a

tárgyalás, mediáció vagy meggyőzés. Csak ha ezek a békés eszközök hatástalannak bizonyulnak vagy nem ígérnek a kívánt eredmény elérését, akkor lehet erőszakosabb eszközöket bevetni, a fizikai erő alkalmazását is beleértve. Halálos fegyver csak végső lehetőségként, életveszély esetén használható.

Az EJEE 3. cikkén túl más, a rendőri magatartással foglalkozó nemzetközi eszközök is tárgyalják az erő alkalmazását. Az ilyen eszközök egyike az Európa Tanács által 2001-ben elfogadott európai rendőretikai kódex. Bár a kódex jogilag nem kötelező, a 37. cikke így rendelkezik: „A rendőrség csak a szigorúan szükséges esetben, a jogszerű célkitűzés eléréséhez szükséges mértékben alkalmazhat erőszakot.”

„Kiindulópontként a rendőri műveleteknek, köztük az erő alkalmazásának mindig biztosítani kell a jogalapját. Az erő önkényes alkalmazása soha nem elfogadható.

Ez a cikk emellett azt jelzi, hogy az erő rendőri alkalmazását mindig kivételes intézkedésnek kell tekinteni, és amennyiben szükség van rá, akkor sem szabad az abszolút szükségesnél nagyobb mértékű erőszakot alkalmazni. Ebből következik, hogy az alkalmazott erőnek arányosnak kell lennie az erő alkalmazása révén elért kívánt, jogszerű céllal. Ennek megfelelően az erő alkalmazásának egysúlyban kell lennie azzal a helyzettel, amelyben az erőt alkalmazzák. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy fizikai erőt egyáltalán nem szabad alkalmazni, csak ha szigorúan szükséges, fegyvert nem szabad használni, csak ha szigorúan szükséges, és amennyiben a halálos fegyvert szükségesnek ítélik, ezt csak a szigorúan szükségesnek ítélt mértékben szabad használni.

A nemzeti jogszabályok és szabályozások rendszeres esetben tartalmazzák az erő alkalmazására vonatkozó, a szükségesség és az arányosság elvén alapuló rendelkezéseket.”

Európa Tanács, Miniszteri Bizottság (2001), Explanatory memorandum - Recommendation Rec(2001) 10 - of the Committee of Ministers to member states on the European Code of Police Ethics, 37. cikk.

Ötletek az oktatáshoz: A megfelelő erő alkalmazása

Az emberi jogok gyakorlati alkalmazásának egyik legrelevánsabb és legkényesebb kérdése az erő megfelelő alkalmazása olyan helyzetekben, amikor a rendőrök személyes biztonsága kerülhet veszélybe. Ebben segít az erő alkalmazásáról szóló alkalmas példák és esettanulmányok elkészítése. A résztvevők figyelmét fontos felhívni az erő alkalmazásának szigorú korlátaira és a rendőrség elszámoltathatóságára, amennyiben átlépi ezt a keskeny határterületet.

Amikor az erő alkalmazásával kapcsolatban a szükségesség és arányosság elvét tárgyalják, a résztvevők részéről felmerülhet az az aggály, hogy a dolgok könnyen rossz irányba fordulhatnak, ami súlyos következményekkel járhat az egyes rendőrökre nézve. Bár fontos tudatosítani a rendőrök felelősségét, ugyanennyire fontos azt az üzenetet is közvetíteni, hogy az emberi jogok nem szabnak meg irreálisan magas elvárásokat – ezek valójában egyenértékűek a rendfenntartás szakmai normáinak betartásával. Ezt megvilágíthatja azzal, ha az erő alkalmazására és a lőfegyverhasználatra vonatkozó nemzeti jogszabályt összeveti a nemzetközi emberi jogi normákkal, és/vagy gyakorlati példákat hoz az erő alkalmazására – amilyen például a letartóztatás vagy a közrend fenntartása –, és ezeket megvizsgálja emberi jogi szempontból.

A kínzással és rossz bánásmóddal szembeni védelem kötelezettsége

Eltekintve a rendőrség azon kötelezettségétől, hogy tiszteletben kell tartania a kínzás tilalmát, és csak szükséges esetben, az arányosság elvének figyelembevételével alkalmazhat erőszakot, a kínzás és a rossz bánásmód tilalmával kapcsolatban vannak pozitív kötelezettségek is. A fogva tartásról szóló A) esettanulmány és a kihallgatásról szóló B) esettanulmány egyaránt a védelem különböző aspektusával foglalkozik.

Az A) esettanulmány arról szól, hogy egy sérült emberre az őrizetben nem fordítanak figyelmet. Az EJEB ebben az esetben arra a megállapításra jutott, hogy az EJEE 3. cikkét megsértették, mivel H. urat a letartóztatása után nyolc napig nem látta orvos. Az őrizetbe vett személyek elégtelen orvosi ellátása az EJEE 3. cikkének megsértését jelentheti. Az államnak védenie kell a személyes szabadsághoz való jogukban korlátozott személyek személyi sérthetlenségét.

Védelmi kötelezettség

A gyermekek védelme a családon belüli erőszakkal szemben

A hatóságok értesültek arról, hogy egy fiút bottal ver a nevelőapja. A felperest megvizsgálta egy orvos, aki számos zúzódást fedezett fel, és ezek azt jelezték, hogy a fiút több alkalommal is, nagy erővel megütötték egy nádpálcával. A nevelőapja ellen vádat emeltek testi sértést okozó bántalmazás miatt, és esküdtszék elé állították. A védelem nem vitatta a tényt, hogy a nevelőapja megverte a fiút, de azt állította, hogy ez ézszerű büntetésnek minősült: az angol jog szerint ez egy lehetséges mentés arra, ha a szülő ellen vádat emelnek a gyermek bántalmazásáért. A felperes panaszt tett amiatt, hogy az angol jog nem nyújt számára megfelelő védelmet a nevelőapja rossz bánásmódjával szemben.

Az EJEB azt állapította meg, hogy a nevelőapának a felperessel szembeni bánásmódja kellően súlyos volt ahhoz, hogy elérje a 3. cikkben tiltott szintet. Úgy találta ezenkívül, hogy az EJEE szerint az államot kell felelősségre vonni, mivel a gyermekek és más kiszolgáltatott személyek különösen jogosultak a védelemre a rossz bánásmód ilyen formáival szemben, hatékony visszatartó erejű intézkedések formájában. Az angol jog, amely úgy rendelkezik, hogy a vádnak bizonyítania kell, hogy a gyermek bántalmazása túlmegy az ézszerű büntetés határain, a felperes számára nem nyújtott megfelelő védelmet. A 3. cikket ezáltal megsértették.

Forrás: EJEB, A. kontra Egyesült Királyság (25599/94), 1998. szeptember 23.

„A bíróság úgy véli, hogy ezen körülmények között, amikor egy személy azt a védhető kijelentést teszi, miszerint a rendőrség vagy más hasonló állami szervek jogellenes módon és a 3. cikket megsértve [...] súlyosan bántalmazták, ez szükségessé teszi egy érdemi hivatalos vizsgálat elindítását. Ennek a vizsgálatnak, mint a 2. cikk szerintinek, alkalmasnak kell lennie arra, hogy a felelősök azonosításához és megbüntetéséhez vezessen [...] Amennyiben ez nem teljesül, a kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód általános jogi tilalma – az alapvető fontossága ellenére – [...] a gyakorlatban hatástalan lenne, és egyes esetekben lehetővé tenné, hogy az állam megbízottai gyakorlatilag büntetlenül visszaéljenek az ellenőrzésük alatt lévő személyek jogaival.”

EJEB, Asszenov és társai kontra Bulgária (24760/94), 1998. október 28., 102. pont

Ami az őrizetben szerzett, vitatott eredetű sérülésekkel foglalkozó B) esettanulmányt illeti, az EJEB következetesen azon az állásponton volt, hogy az EJEE élethez való jogról szóló 2. cikke és a kínzás tilalmáról szóló 3. cikke szerinti pozitív kötelezettségek azt jelentik, hogy az államnak minden esetben megfelelően ki kell vizsgálnia a rossz bánásmóddal kapcsolatos állításokat.

Irodalomjegyzék

A Jakob von Metzler-ügyről bővebb információért lásd: Jessberger, F. (2005), „Bad Torture – Good Torture?“, *Journal of International Criminal Justice*, 3. évf., 5. szám, 1059–1073. o., elérhető: <http://jicj.oxfordjournals.org/content/3/5/1059.full.pdf+html>.

EJEB, *Gäfgen kontra Németország* (22978/05), 2010. június 1.

Association for the Prevention of Torture (2007), „Defusing the ticking bomb scenario - Why we must say no to torture, always“, Genf.

5. MODUL: SOKSZÍNŰSÉG, EGYENLŐSÉG ÉS MEGKÜLÖNBÖZTETÉSMENTESSÉG

Bevezetés	145
1. gyakorlat – 1. változat: Bal kéz/jobbs kéz	146
1. gyakorlat – 2. változat: Többes identitások	150
Témavázlat – 1. gyakorlat – 2. változat: Többes identitások.....	153
2. gyakorlat: Szerepjáték – állaspályázatok	154
Témavázlat – 2. gyakorlat: Szerepjáték – állaspályázatok.....	157
3. gyakorlat: Emberi jogi elemzés – megkülönböztetésmentesség	158
Témavázlat – 3. gyakorlat: Emberi jogi elemzés – megkülönböztetésmentesség.....	160
Összefoglaló jegyzetek	163
1. Kulcsfogalmak.....	163
a) Sokszínűség és identitás.....	163
b) Egyenlőség és megkülönböztetésmentesség: alapfogalmak.....	166
c) Hátrányos megkülönböztetés és profilalkotás.....	170
2. Elemzési rendszer – megkülönböztetésmentesség.....	172
Témavázlat – 3. gyakorlat: Emberi jogi elemzés – megkülönböztetésmentesség.....	174
Kiegészítő tananyag	179

Sokszínűség, egyenlőség és megkülönböztetésmentesség

Bevezetés

Ez a modul elsőként az Európai Unió (EU) mai társadalmának sokszínűségét járja körül, ami átvezet az egyenlőség és a megkülönböztetésmentesség kritikus kérdéséhez – az emberi jogokon alapuló modern társadalom és az emberi jogokra támaszkodó rendfenntartás központi fogalmaihoz.

A modul bemutatja a megkülönböztetésmentesség elemzési rendszerét, amely elősegíti a rendőri gyakorlat, többek között a rendőri hatáskörök gyakorlásának a megkülönböztetésmentesség szempontjából való elemzését. Az emberi jogok tiszteletben tartásáról és védelméről szóló 3. modulban szereplő elemzési rendszerekhez hasonlóan a megkülönböztetésmentesség elemzési rendszere abban segíti a résztvevőket, hogy a megfelelő kérdéseket tegyék fel, de nem próbál kész válaszokat adni. A rendszer segítségével a résztvevők el tudják dönteni, hogy történt-e megkülönböztetés.

A modul két esettanulmányt mutat be, és mindkét esethez lépésről lépésre elemzi a releváns szempontokat, hogy elősegítse a megfelelő rendőri készségek kialakulását.

Az esettanulmányok kiegészítésére a modulban helyet kapott egy szerepjáték is, amely nemcsak a megkülönböztetéssel kapcsolatos kérdések bonyolultságának jobb megértését szolgálja a nemén és életkoron alapuló megkülönböztetés esetében, hanem a rendőri struktúrákban előforduló megkülönböztetés kérdéseivel is foglalkozik. A rendőrök maguk is áldozatul eshetnek a megkülönböztetésnek, és ha ebből a szempontból közelítjük a témát, azzal jobban megérthetjük, hogyan érzi magát a megkülönböztetést elszenvedő fél.

A téma professzionális kezeléséhez alaposan meg kell ismerni, hogy mit jelent a megkülönböztetés, és hogyan működik az elemzési folyamat. A megkülönböztetés értelmezése az oktatóknak szóló összefoglaló jegyzetekben található. A téma érzékenysége és a rendőrségi szempontból vett relevanciája miatt a modul külön figyelmet fordít a „diszkriminatív etnikai profilalkotásra”.

1. gyakorlat – 1. változat: Bal kéz/jobb kéz¹

Ötletek az oktatáshoz: A sokszínűség előtérbe helyezése

Ez a gyakorlat különösen javasolt abban az esetben, ha az oktatónak nincs tapasztalata a sokszínűség terén. A gyakorlat interaktív módon mutatja be a sokszínűséget és a következményeit. Szakszerű moderálás esetén hatékonyan lehet foglalkozni a sokszínű társadalmat érintő főbb kérdésekkel, ezek emberi jogi dimenzióit is beleértve.

Cél:

Az EU-ban mára általános jelenség lett a társadalom sokszínűsége. Annak következtében, hogy minden területen fokozódnak a globális kapcsolatok és interakciók, és különösen erősödik a migráció, valamennyi uniós tagállamra igaz, hogy egyre sokszínűbb életmódbeli és kulturális gyakorlatok élnek egymás mellett. A résztvevők ebben a gyakorlatban biztonságos tanulási környezetben járják körül a tudatos és tudat alatti előítéletekkel kapcsolatos kérdéseket és ezek hatását.

Célkitűzések:

Ismeretek

- a sokszínű társadalmi valóság jobb megismerése
- a társadalmi változások okainak és a változás előfordulásának jobb megértése (pl. migrációs előzmények, munkaerőigények, például az egészségügyi ágazatban)
- annak felismerése, hogy a migrációhoz hasonló, új keletű társadalmi változások (pl. a munkaerőpiacon illegálisan foglalkoztatott, rendezetlen jogállású migránsok jogai) vagy a demográfiai változások (pl. az idősek jogai) és az emberi jogok között milyen összefüggés van
- a kulturális hatás megismerése, amilyen például a nyelv és a megfelelő nyelvű információhoz jutás az eljárásokkal és tisztességes tárgyalással összefüggésben
- annak alapvető felismerése, hogy az emberi jogok miért fontosak a sokszínű/multikulturális társadalomban végzett rendőri munka kihívásaihoz

Attitűd

- a mások iránti empátia erősítése, különösen a kisebbségi csoportok iránt, a sokszínűség mint a mai társadalmi valóság megértése és annak elfogadása, hogy ezzel konstruktívan kell foglalkozni

Készségek

- a saját tudatos és tudattalan előítéletekre való reflektálás
- a rendőrségi környezetben előforduló, sokszínűséggel, identitással és rendfenntartással kapcsolatos kérdések megvitatása

¹ Ezt a gyakorlatot Gamal Turawa, a londoni Metropolitan Police Service-nél a mássággal foglalkozó tanácsadó és oktató dolgozta ki.

Követelmények:

- idő: 35-40 perc
- anyagok:
  - flipchart tábla
  - választható: PowerPoint prezentációk és projektor
  - hely: ülésterem és két tanterem csoportmunkához
- a csoport mérete: legfeljebb 20-25 fő

1. gyakorlat – 1. változat leírása: Bal kéz/jobb kéz

- ❶ Írjon fel egy nagyjából 10 szóból álló állítást a flipchart táblára/ táblára. Kérje meg a résztvevőket, hogy írják le az állítást.
- ❷ Ezután kérje meg őket, hogy írják le még egyszer, de mielőtt elkezdenék, adja azt az utasítást, hogy ezúttal a másik kezüket használják (mindig a „másik kéznek” nevezze, hogy a bal- és jobbkezesekre egyformán érvényes legyen). Magában jegyezze fel, hogy a résztvevők hogyan reagáltak a feladatra – előfordulhat nevetés, szarkasztikus megjegyzések, esetenként teljes elutasítás is.
- ❸ Amikor elkészültek, járja körül a feladatot az alábbi négy szempontból, és a válaszokat írja fel a flipchart táblára (kb. 5 perc).
  - Hogyan érezte magát, amikor először kellett lemásolnia az állítást?
  - Mire gondolt akkor, amikor arra kérték, hogy használja a másik kezét?
  - Milyen érzés volt, amikor másodszor kellett leírnia az állítást?
  - Mi késztetné arra, hogy a másik kezét használja?
- ❹ A gyakorlat elemzése: javasolt kérdések/vitára szánt területek:
  - Kérje meg a csoportot, hogy képzeljenek el egy jobbkezesek uralta társadalmat, ahol minden törvény, norma, szakpolitika és kultúra kizárólag az ő igényeiket tükrözi. Egészséges lenne ez a helyzet?
  - Ha ebben a társadalomban élne egy kis létszámú balkezes csoport, hogyan éreznék magukat?
  - És ha ők is fizetik az adót és járulékokat a társadalomnak, de mégsem érzik úgy, hogy oda tartoznának vagy megbecsülnék őket, ez milyen érzés lenne?
  - Mit lehetne tenni azért, hogy a balkezesek úgy érezzék, hogy részei a jobbkezesek társadalmának?
  - Az önök társadalmában kik alkotják a balkezesek csoportját, és miért?
  - Mi a helyzet a balkezes csoport emberi jogaival? Mely jogok vannak különösen érintve? Ezeket a jogokat mindig tiszteletben tartják vagy értékelik?
  - Minek kellene történnie ahhoz, hogy a jobbkezes csoport biztosan figyelembe vegye a balkezes csoport szükségleteit és jogait?
  - Hogyan lehetne kezelni a két csoport közötti egyensúlyt?
  - Előfordult már, hogy egy csoportban vagy társaságban ön volt a balkezes?
  - Honnan származnak a balkezesekről alkotott elképzelései?
  - A jobbkezes csoportnak van bármilyen haszna a balkezesekből (például a kultúra, zene, gasztronómia vagy divat terén)?

- 5 A gyakorlat legfontosabb üzenetei:
- Világítson rá az attitűdökre és a változás akadályaira; ehhez különösen a gyakorlat első részében kapott válaszokat használja fel.
  - Hívja fel a figyelmet arra, hogy a változás igényét olykor nehéz felismerni, különösen, ha az emberek félnek a változás negatív következményeitől.
  - Az elfogultság nem mindig tudatos vagy rosszindulatú. Olykor nehéz változtatni azokon a magatartásmódokon és gondolatokon, amelyekre az embert kondicionálták.
  - A változás előidézésére vannak törvények, köztük emberi jogi törvények, bírósági ügyek, lobbicsoportok, elkötelezett polgárok és szélsőséges esetekben felkelések, lázongások és halálesetek is.
- 6 A vitába vonja be az összefoglaló jegyzetekben említett általánosabb témák némelyikét is:
- A sokszínűség következményei a rendfenntartásra és a rendőrségi szervezetre nézve
  - Az emberi jogok mint ezzel összefüggésben alkalmazandó normák

1. gyakorlat – 2. változat: Többes identitások²

Ötletek az oktatáshoz: Középpontban az identitás

Ez a gyakorlat a sokszínűség témájában gyakorlott oktatóknak javasolt. A gyakorlat az identitást és ennek felépítését járja körül, amihez a résztvevőktől meglehetősen személyes információkat kér, és beszélniük kell az érzelmeikről. Előfeltétele ezért, hogy a csoportban biztonságos, nyugodt légkör uralkodjon. Ha jól sikerül, a gyakorlat nagyon hatásos önreflexiós eszköz lehet, és erősíti az önismeretet.

Cél:

Ez a gyakorlat fontos kérdéseket vet fel az egyének és társadalmi csoportok énképével és identitásával, valamint a sokszínű társadalom alapvető együttélési szabályaival kapcsolatban. A megkülönböztetés esetenként abból ered, hogy a személy identitását egyoldalúan, egyetlen aspektusra koncentrálva látják; ez a gyakorlat világosan szemlélteti, hogy minden ember identitásának sok oldala van.

Célkitűzések:

Ismeretek

- a sokszínű társadalom valóságának és az identitások relevanciájának jobb megismerése
- az identitások és az emberi szükségletek és emberi jogok közötti kapcsolat megismerése
- annak alapvető felismerése, hogy az emberi jogok miért fontosak a sokszínű/multikulturális társadalomban végzett rendőri munka kihívásaihoz

Attitűd

- az önismeret növelése az egyén saját identitásával és azzal kapcsolatban, hogy ez hogyan hat a világhoz való viszonyulására
- a mások iránti empátia erősítése, különösen a kisebbségi csoportok iránt
- a sokszínűség mint a mai társadalmi valóság megértése és annak elfogadása, hogy ezzel konstruktívan kell foglalkozni

---

2. Átdolgozás forrása: Anti-Defamation League, A World of Difference, Diversity Training.

Készségek

- a saját kötődésekre/identitásokra való reflektálás és ezek érzelmi jelentősége
- a rendőrségi környezetben előforduló, sokszínűséggel, identitással és rendfenntartással kapcsolatos kérdések megvitatása

Követelmények:

- idő: 40–60 perc
- anyagok:
  - az 1. témavázlat a diagrammal
  - választható: PowerPoint prezentáció és projektor
  - hely: ülésterem és két tanterem csoportmunkához
- a csoport mérete: legfeljebb 15–20 fő

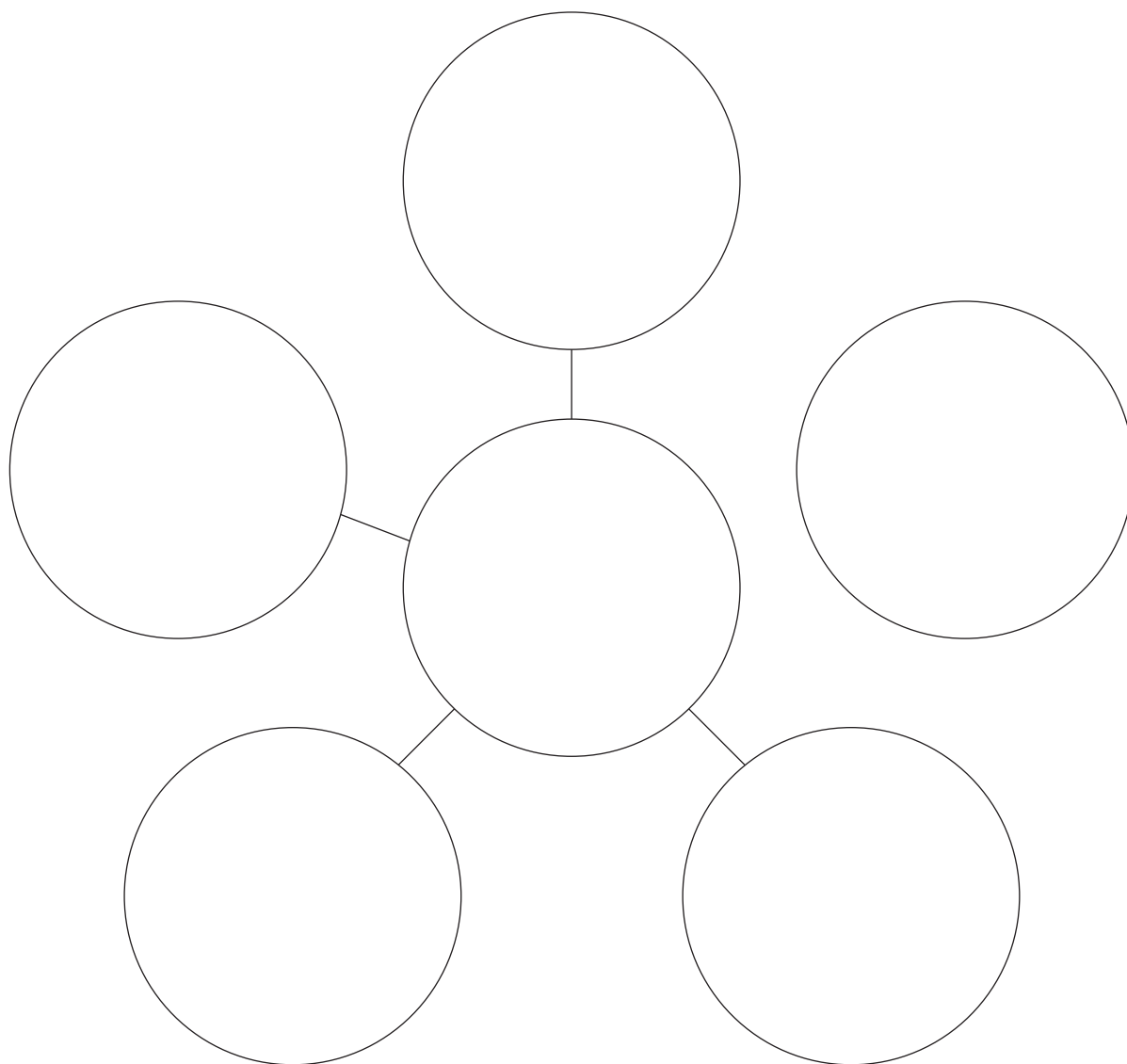
1. gyakorlat – 2. változat leírása: Többes identitások

- ❶ Ossza ki a témavázlatot. Jelezze, hogy gyors és spontán választ vár (kb. 5 perc).
- ❷ Kérje meg a résztvevőket, hogy húzzák alá azt a központi csoportot, amellyel jelenleg azonosítják magukat.
- ❸ A résztvevőkből alakítson 3–4 fős csoportokat, és beszéljék meg az eredményeket:
  - Nehéz vagy könnyű volt az öt csoport megkeresése?
  - Milyen érzés egy csoport tagjának lenni? Megnyugtató? Bonyolult?
- ❹ Olvassa fel az identitások különböző kategóriáit, és kérje meg a résztvevőket, hogy álljanak fel, ha feljegyezték maguknak a felolvasott kategóriát:

család	fizikai tulajdonság/képesség
szakma	politikai vélemény/kötődés
nem	önkéntes munka (NGO)
szexuális irányultság	nyelv
állampolgárság/nemzeti származás	baráti kör
etnikai háttér	hobby/szabadidős tevékenység/sport
vallás	társadalmi helyzet/vagyon
életkor	Van még olyan csoport, amelyik nem hangzott el? Melyik ez?

- ❺ Kérdezze meg az álló résztvevőket, hogy az említettek közül melyik csoport volt az ő központi kategóriájuk. Nekik továbbra is állva kell maradniuk, a többiek leülhetnek.
- ❻ Elemezze a felállós gyakorlatot. Néhány releváns kérdés:
  - Milyen érzés volt felállni? Könnyű? Nehéz?
  - Milyen érzés egy nagy csoport tagjaként felállni, illetve egyedül?
  - Észrevett bármit, amit szívesen megosztana a csoporttal?
- ❼ Készítsen általános elemzést. Néhány releváns kérdés:
  - Milyen érzés volt elvégezni ezt a gyakorlatot?
  - Nehéz vagy bonyolult volt az öt csoport megkeresése?
  - Érte valamilyen új felismerés a gyakorlat közben? Mi volt ez?
  - Milyen szerepe van az identitásoknak a rendfenntartásban?
  - Milyen jelentősége van az identitásoknak a belső rendőrségi struktúrákban?
  - Van még olyan kérdés, amit szeretne megemlíteni?
- ❽ A vitába vonja be az összefoglaló jegyzetekben említett általánosabb témák némelyikét is:
  - A sokszínűség következményei a rendfenntartásra és a rendőrségi szervezetre nézve
  - Az emberi jogok mint ezzel összefüggésben alkalmazandó normák

Témavázlat – 1. gyakorlat – 2. változat: Többes identitások

Instrukciók:

1. Írja be a nevét a középső körbe.
2. A külsőbb körökbe írjon be öt releváns társadalmi kategóriát/ csoportot (tágabb értelemben véve, pl. a sakkozók csoportja), amelybe saját maga szerint vagy mások szerint beletartozik.
3. Húzza alá azt a csoportot, amelyiket jelenleg a központi azonosulási kategóriájának tekinti.

2. gyakorlat: Szerepjáték – állaspályázatok³

Cél:

A globális kapcsolatok, interakciók és különösen a migráció fokozódása miatt mindegyik uniós tagállamra igaz, hogy egyre sokszínűbb életmódbeli és kulturális gyakorlatok élnek egymás mellett. Ebben a gyakorlatban a résztvevők a munkaerő-felvétel során előforduló megkülönböztetés kérdéseit járják körül.

Célkitűzések:

Ismeretek

- az egyenlőség és a megkülönböztetésmentesség elve alapvető fontosságának és tulajdonságainak megértése, mindennapi helyzetekre alkalmazva
- a megkülönböztetéssel kapcsolatos kérdések belső struktúrákra való alkalmazhatóságának megértése
- az emberi jogokból és a megkülönböztetés elvéből származó előnyök megértése

Attitűd

- annak az érzésnek a megismerése, amikor az ember jogait megtagadják vagy figyelmen kívül hagyják
- mások emberi jogainak nagyobb mértékű elfogadása az egyén saját jogainak elismerésén keresztül
- az egyenlőség melletti elkötelezettség fokozása
- a kisebbségi csoportokkal szembeni nagyobb megértés

Készségek

- képesség a diszkrimináció elemzésének szervezeti struktúrákra és gyakorlatokra való alkalmazására

Követelmények:

- idő: 50–60 perc
- anyagok:
  - Témavázlat – a szerepek leírása
  - választható: PowerPoint prezentációk és projektor
  - hely: ülésterem és két tanterem csoportmunkához
- a csoport mérete: legfeljebb 15–25 fő

---

3. Ezt a gyakorlatot Günther Berghofer osztrák rendőrkapitány dolgozta ki.

A 2. gyakorlat leírása: Szerepjáték – állás pályázatok

- 1 A foglalkozás megkezdése előtt válasszon ki két résztvevőt, akik vállalják a pályázók szerepét az állásinterjún. Jelölje ki a szerepüket, vagy ossza rájuk a szerepjátékos témavázlatban leírt szerepeket, és hagyjon nekik egy kis időt a felkészülésre.

Ötletek az oktatáshoz: A szerepjátékok testreszabása

A szerepjáték leírása módosítható annak megfelelően, hogy az érintett rendőrségi szervezetben milyen nehézségekkel küzdenek (pl. szexuális irányultság, etnikai/vallási háttér vagy politikai elkötelezettség alapján történő megkülönböztetés).

- 2 A két „állás pályázó” a tantermen kívül várakozik. A többi résztvevő a tanteremben gyülekezik. Kérje meg a résztvevőket, hogy figyeljék meg a jelenetet, és fűzze hozzá a következő magyarázatot: A rendőrségen megüresedett egy állás, és erre több rendőr is jelentkezett. A legalkalmasabb jelölt megkeresése érdekében interjúztatni kell.
- 3 Hívja be az első „pályázót”, és játsszák el az állás pályázati forgatókönyvet. Az interjút kezdje korrekt modorban, csak fokozatosan váltson át diszkriminatívra (a szerepek kiosztásától függően alkalmazzon megkülönböztetést például a nem, életkor vagy szexuális orientáció alapján). Az interjú végén kérje meg a pályázót, hogy foglaljon helyet a közönségben.
- 4 Ugyanilyen módon bonyolítsa le a második interjút is.
  - a) A szerepjáték elemzése: Kérdezze meg a „pályázókat” az interjú során szerzett benyomásaikról. Hogyan érezték magukat, amikor megkülönböztetés érte őket? Milyen érzelmeket hozott elő a megkülönböztetés? Hogyan lehet reagálni az ilyen helyzetekre?
  - b) Kezdje meg a közös vitát: A közönségből milyen érzéseket váltottak ki ezek az interjúk? Ehhez hasonló helyzetek elképzelhetők a valóságban? Miért, vagy miért nem? Ez a helyzet milyen szempontból érinti az emberi jogokat?
  - c) Az élményt tekintse kiindulópontnak a megkülönböztetéssel kapcsolatos kérdések további megvitatásához, az összefoglaló jegyzetek alapján.

Ötletek az oktatáshoz: A szerepjátékok körültekintő lebonyolítása

Az interjút nagyon óvatosan kell lebonyolítani: Vigyázni kell arra, hogy ne alkalmazzon túlzott megkülönböztetést a „pályázóval” szemben, nehogy személyes sérelemnek érezze. Ahhoz viszont elég egyértelműnek kell lennie, hogy a helytelen viselkedés jól látható legyen.

javaslatok az állásinterjúkhoz:

Nemi megkülönböztetés:

- Gondolkodott már a családalapításon?
- Mit gondol, amikor szülési szabadságra megy, ki fogja átvenni a feladatait?
- Ha visszajön a szülési szabadságról, csak részmunkaidőben fog dolgozni?
- Miért válasszak női rendőrtisztet, aki hamarosan úgyis szabadságra megy?
- Ön az én helyemben nem ezt tenné?
- Személy szerint semmi kifogásom ön ellen, az eddigi eredményeit is jónak találom, de őszintén szólva nem hiszem, hogy a magánéleti helyzete összhangban lenne az állás követelményeivel.

Életkori megkülönböztetés:

- Azt mondják, az idősebbek nem elég rugalmasak a napi kihívásokhoz. Miért válasszam önt a fiatalabb és talán dinamikusabb rendőrök helyett?
- Miért érdeklí ez az állás, amikor már amúgy is mindjárt nyugdíjba megy?
- A mi rendőrségünk modern, dinamikus szervezet. Az ön korában hogyan tudna beilleszkedni ebbe a közegbe?
- Miért választanék egy idősebb rendőrt, akinél kisebb a valószínűsége, hogy gyorsan elsajátítja az állással járó követelményeket?
- Személy szerint semmi kifogásom ön ellen, az eddigi eredményeit is nagyon jónak találom, de őszintén szólva nem hiszem, hogy a jelen életkorában megfelelné az állás követelményeinek.

Témavázlat – 2. gyakorlat: Szerepjáték – álláspályázatok

1. ÁLLÁSPÁLYÁZAT

Ön egy fiatal, 28 éves rendőrnő. Kitűnő szakmai eredményekkel rendelkezik, és most megpályázott egy rendőrségi középvezetői állást. Férjezett, és a közeljövőben gyermekeket tervez.

A személyes és szakmai hátterét további részletekkel egészítheti ki, de ne szakadjon el a fent megadott tényektől.

2. ÁLLÁSPÁLYÁZAT

Ön egy 53 éves rendőr. Jó szakmai eredményekkel rendelkezik, és most megpályázott egy rendőrségi középvezetői állást. Rendőrijáróként sok év tapasztalat van ön mögött. Szívesen venné az új kihívásokat.

A személyes és szakmai hátterét további részletekkel egészítheti ki, de ne szakadjon el a fent megadott tényektől.

3. gyakorlat: Emberi jogi elemzés – megkülönböztetésmentesség

Cél:

Az egyenlőség és a megkülönböztetésmentesség elvének központi helye van az emberi jogok területén. A mai sokszínű európai társadalomban különösen fontos lett ez az elv. A rendőrök alapkészségei között szerepelnie kell az arra való képességnek, hogy jól értsék, hogyan elemezhetik a helyzeteket a megkülönböztetésmentesség szempontjából. Ez az ismeret hatékonyabb és eredményesebb rendőri munkát eredményez, és hozzásegít a rossz módszerek és panaszok elkerüléséhez.

Célkitűzések:

Ismeretek

- az egyenlőség és a megkülönböztetésmentesség elve alapvető fontosságának és tulajdonságainak megértése
- a diszkriminatív etnikai profilalkotás és a kisebbségi csoportokra és a hatékony rendfenntartásra gyakorolt negatív hatásainak megértése

Attitűd

- annak elfogadása, hogy a sokszínűség és a megkülönböztetés tilalmának kérdéseivel konstruktívan kell foglalkozni
- az egyenlőség szempontjára fogékony rendfenntartás melletti nagyobb elkötelezettség
- a kisebbségek alaposabb megismerése

Készségek

- képesség annak elemző mérlegelésére, hogy a megkülönböztető bánásmód mikor tiltott, és mikor indokolt (a bánásmód egészére gondolva)
- a diszkriminatív etnikai profilalkotás és a törvényes rendőri módszerek közötti különbségtételre való képesség (kifejezetten a profilalkotásra nézve)

Követelmények:

- idő: 60–90 perc
- anyagok:
  - témavázlatok
  - választható: PowerPoint prezentáció és projektor
  - hely: ülésterem és két tanterem csoportmunkához
- a csoport mérete: legfeljebb 20–25 fő

A 3. gyakorlat leírása: **Emberi jogi elemzés – megkülönböztetésmentesség**

- ❶ Mutassa be a gyakorlat célját és célkitűzéseit.
- ❷ Ossa ki és röviden ismertesse az elemzési rendszert (Témavázlat: Emberi jogi elemzés – megkülönböztetésmentesség), a résztvevők valós életéből vett helyzetekre vagy a moderátor valós életéből vett helyzetekre vonatkozó hozzászólásokra támaszkodva (kb. 15 perc).
- ❸ A résztvevőkből alakítson csoportokat, és ossza ki az esettanulmányokat tartalmazó témavázlatokat (kb. 25–35 perc). Gondoskodjon arról, hogy a csoportok:
  - jól megértsék a feladatot;
  - jelöljenek ki egy személyt, aki az összes résztvevő előtt beszámol a csoportmunka eredményéről.
- ❹ Válaszoljon a csoportmunka során felmerülő kérdésekre.
- ❺ Kérje meg a csoportokat, hogy az összes résztvevő előtt ismertessék a munkájukat.
- ❻ Rendezzen általános vitát, reagálva a tanulságokra.
- ❼ Foglalja össze a főbb pontokat, és szükség esetén az összefoglaló jegyzetek alapján adjon személyre szabott felvilágosítást, különösen a diszkriminatív etnikai profilalkotásról.

Témavázlat – 3. gyakorlat: **Emberi jogi elemzés – megkülönböztetésmentesség**

A) esettanulmány: Visszafordítás az ellenőrző ponton

T. úr, aki B állam etnikai kisebbségi származású polgára, sofőrjével együtt autóval utazott B állam egyik tartományából egy másikba. A tartományhatáron felállított rendőrségi ellenőrző ponton a rendőrség megállította az autót, és visszafordította T. urat, miközben más autók akadálytalanul haladtak át az ellenőrző ponton. Az ezt követő eseményekről két különböző változat létezik.

T. úr elmondása szerint: A közútbiztonsági felügyelet tisztviselői megtagadták a belépést, a tartományi hatóságok szóbeli utasítására hivatkozva, miszerint etnikai származásukat ne engedjenek be.

A hatóságok beszámolója: T. úr megpróbálta megkerülni az ellenőrző ponton való áthaladásra várakozó kocsisort, és miután nem részesült elsőbbségi bánásmódban, visszafordult.

Vitaindító kérdések:

- 1. Van különbség aközött, hogy a rendőrség hogyan kezelte T. urat, illetve a többi vezetőt? Ha igen, miben áll ez a különbség?**
- 2. Ha van különbség a bánásmódban, ez valamelyik védett tulajdonsághoz is kapcsolódik? Melyikhez?**
  - a) T. úr változatában
  - b) Az állam változatában
- 3. Ha fennáll a védett tulajdonságok valamelyikéhez köthető megkülönböztetett bánásmód, ez indokolható, vagy megkülönböztető?**

Témavázlat – 3. gyakorlat: Emberi jogi elemzés – megkülönböztetésmentesség (folytatás)

B) esettanulmány: Igazoltatás a pályaudvaron

W. asszony férjével és fiával érkezett meg az E ország egyik vasútállomására. Amikor leszállt a vonatról, odalépett hozzá egy rendőr, és elkérte a személyazonosító igazolványát. A rendőr a peronon tartózkodók közül senki másnak nem nézte meg a személyazonosító igazolványát – így a férjének és a fiának sem. W. asszony megkérdezte a rendőrtől, hogy miért igazoltatta; azt a választ kapta, hogy köteles ellenőrizni a hozzá hasonló „színesbőrűek” személyazonosságát, mivel közülük sokan illegális bevándorlók. W. asszony férje megjegyezte, hogy ez faji megkülönböztetés, ezt azonban a rendőr tagadta, és kitartott amellett, hogy az E országban élő illegális bevándorlók nagy száma miatt kell igazoltatásokat végeznie. Ekkor arra kérték a rendőrt, hogy mutassa meg a saját személyazonosító igazolványát és jelvényét, amire azt válaszolta, hogy őrizetbe veszi őket, ha nem változtatnak a magatartásukon. Bekísérte őket egy irodába a pályaudvaron, ahol felvették a személyes adataikat, és ugyanakkor megmutatta nekik az azonosító jelvényét is. W. asszony, aki eredetileg X országból származik, 20 évvel korábban nyerte el az E ország állampolgárságát.

Vitaindító kérdések:

1. Felfedezhető bármilyen különbség a bánásmódban? Ha igen, miben áll ez a különbség?
2. Ha van különbség a bánásmódban, ez valamelyik védett tulajdonsághoz is kapcsolódik? Melyikhez?
3. Ha fennáll a védett tulajdonságok valamelyikéhez köthető megkülönböztetett bánásmód, ez indokolható, vagy megkülönböztető?

Témavázlat – 3. gyakorlat: **Emberi jogi elemzés – megkülönböztetésmentesség** (folytatás)

Emberi jogi elemzés – megkülönböztetésmentesség

1. RÉSZ: EGYENLŐ BÁNÁSMÓD VAGY MEGKÜLÖNBÖZTETETT BÁNÁSMÓD?

1.1. Utal bármilyen jel a megkülönböztetett bánásmódra?
A hasonló helyzeteket eltérő módon szokták kezelni?
Az eltérő helyzeteket hasonló módon szokták kezelni?

1.2. A megkülönböztetett bánásmód valamilyen védett tulajdonságon alapul?

Védett tulajdonságok: nem, „faj”, bőrszín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság.

2. RÉSZ: INDOKLÁS VAGY MEGKÜLÖNBÖZTETÉS

2.1. A különbségtételnek észszerű, objektív okai vannak?

- A megkülönböztetett bánásmód jogszerű célt szolgál?
- Alkalmas erre? Szükség van rá? Ez a legkevésbé erőszakos eszköz? Van bármilyen alternatívája?

Összefoglaló jegyzetek

Az összefoglaló jegyzetekben hasznos információt talál a modulban szereplő négy gyakorlathoz, az alábbi felépítésben:

1. Kulcsfogalmak

- Sokszínűség és identitás
- Egyenlőség és megkülönböztetésmentesség: alapfogalmak
- Hátrányos megkülönböztetés és profilalkotás

2. Elemzési rendszer – megkülönböztetésmentesség

- 3. gyakorlat: Az A) és B) esettanulmány

1. Kulcsfogalmak

a) Sokszínűség és identitás

A sokszínűség az EU-ban jelenleg nagyon fontos szempont. A demográfiai adatok arra utalnak, hogy a tendencia egyértelműen a még nagyobb sokszínűség felé halad. Ez a helyzet sajátos kihívások elé állítja az EU-t, mivel eltűnőben vannak a társadalmi élet régi paraméterei, amelyek elősegítették a társadalmi béke megteremtését, és a helyüket egyre inkább átveszi a kontrollvesztés és a bizonytalanság érzése. Az uniós tagállamoknak integráló, befogadó társadalmat kell kialakítaniuk a területükön élő összes ember számára, amihez a kormányzati struktúrákat és a társadalom egészét hozzá kell igazítani ehhez a helyzethez.

Ezzel összefüggésben különösen nagy jelentőséget kap a (társadalmi) identitás és az, hogy az emberek hogyan tekintenek magukra és másokra. Az identitás azért ennyire fontos fogalom, mert a különféle tulajdonságokon alapuló megkülönböztetés, az etnikai és faji erőszak és az emberi jogok számtalan más megsértése elválaszthatatlanul összekapcsolódik az identitás kérdésével.

Pszichológiai szempontból nézve az identitás alapvető emberi igény. Ez a fajta „önérzékelés” maga után vonja a valahova tartozás érzését, és az önbecsülés egyik forrásaként funkcionál. „A pozitív identitás iránti igény az embernek azt az igényét tükrözi, hogy jól fejlett énye és pozitív elképzelése legyen arról, hogy kicsoda ő, és ki akar lenni”.⁴

Az identitás iránti igény fontos fogalom a békével és a konfliktussal foglalkozó kutatásban, és a túlélés, a jólét és a szabadság mellett a négy alapvető szükséglet közé tartozik.⁵ Ha az ember identitását nem érzékelik, nem ismerik el jogszerűként vagy alacsonyabbrendűnek tekintik, akkor kommunikációs problémák és társadalmi konfliktusok támadnak, úgy a személyes interakciókban, mint a nemzetközi kapcsolatokban. Az elmúlt évtizedekben nem volt ritka az identitással kapcsolatos társadalmi konfliktus:

- Az 1990-es években a volt Jugoszlávia területén zajló polgárháborúknak a hatalmi jellegű tényezők mellett erős vallási/etnikai dimenziója is volt.

„Az egyik központi kérdés [a multikulturalizmussal és a szabadsággal kapcsolatban] arra vonatkozik, hogyan tekintünk az emberekre. Hogyan kategorizáljuk őket: annak a közösségnek az örökölt hagyományai, különösen az örökölt vallása szerint, amelybe véletlenül beleszülettek, úgy tekintve, hogy ez a kapott identitás automatikusan elsőbbséget élvez más kötésekkel szemben, beleértve a politikát, szakmát, társadalmi osztályt, nemet, nyelvet, irodalmat, társadalmi részvételt és számos más kapcsolódást? Vagy úgy kell tekinteni rájuk, mint sokféle kötődéssel és hovatartozással rendelkező személyekre, akiknek saját maguknak kell megválasztaniuk a relatív prioritásaikat (vállalva az átgondolt választással járó felelősséget)?”

Amartya Sen (2006), Identity and Violence, New York, London, Norton, 150. o.

4. Staub, E. (2004), „Basic Human Needs, Altruism, and Aggression”, megjelent: Miller, A. (szerk.), *The Social Psychology of Good and Evil*, New York, Guilford Press, 56. o.

5. Galtung, J. (2004), *Transcend and Transform, An Introduction to Conflict Work*, Boulder, Paradigm Publisher, 2. o.

- Az identitás több uniós tagállamban is fontos szerepet játszott a polgári nyugtalanságban, például az Egyesült Királyságban a brixtoni lázongásban.

Többes identitások

Problémás dolog egy személy identitását egy vagy két elemre, például az etnikai származásra vagy a vallásra redukálni, és általános következtetéseket levonni ezen jellemzők alapján – más szóval, etnikai vagy vallási alapon „beskatulyázni”. Az emberek identitásának egy fő kategóriára való leszűkítése abban is tetten érhető, ahogy a civilizáció tág kategóriákba sorolja az embereket.⁶

Közelebbről megvizsgálva kiderül, hogy mindannyian hovatarozások vagy identitások sokaságával rendelkezünk, amelyek együttesen alkotják az identitásunk különböző részeit. Egy ember lehet például francia állampolgár, algériai etnikai származású, rendőrtiszt, triatlonista, egyedülálló, vallásos és jó szakács.

Az egyéni választás és a társadalmi közeg egyaránt döntő szerepet játszik abban, hogy az ember melyik hovatarozását/identitását tartja relevánsnak, és milyen fontossági sorrendet állít fel ezek között. A külső tényezők és közegek különösen fontosak lehetnek az identitás felépítéséhez, különösen ha ezek a külső elemek szolgálnak alapul a megkülönböztető bánásmódhoz, amely akadályozza az egyéni identitás egy fontos részének elismerését.

Sokszínűség és rendfenntartás

A növekvő sokszínűség messzemenő következményekkel jár az állami intézmények, illetve a társadalom egésze számára. A sokszínűség rendfenntartásra gyakorolt hatásával az uniós környezetben szisztematikus módon elsőként a Rotterdami Charta foglalkozott. Az 1996-os *Rotterdami Charta: Rendfenntartás a többnemzetiségű társadalomban* a rotterdami rendőrség, a rotterdami városi tanács és a megkülönböztetés ellen küzdő Radar szervezet kezdeményezésére jött létre, és konkrét útmutatásokat ad e kérdés kezeléséhez.

„Az etnikai és kulturális sokszínűség világában meghatározó szerep jut a rendőrségre. Mivel a rendőrség különleges feladatot lát el a törvény és a társadalmi rend megőrzésében, a rendőrök a társadalmi keretek alapvető őreinek tekinthetők. A közfeladatot ellátó szervezetek közül a rendőrség működése a leginkább látható. Ez két fontos következménnyel jár.

A rendőrségnek mindenekelőtt mindig vitathatatlanul tisztességesen kell fellépnie – és tisztességesnek is kell látszania – az összes csoporttal szemben, egyértelműen tiszteletben tartva az etnikai és kulturális különbségeket. A nagymértékű láthatósága miatt a rendőrségnek el kell fogadnia, hogy az alapvető jogok támogatásában minden állami szerv számára »szerepmodellként« kell szolgálnia.

---

6. Sen, A. (2006), *Identity and Violence*, New York, London, Norton, a 40. oldaltól.

Másodsor, ahhoz, hogy a kisebbségek felülkerekedjenek ezeken a fenyegetéseken [hogy elnyomó, megkülönböztető bánásmódban lesz részük], és teljes értékű szerepet tudjanak vállalni, a rendőrségnek arra kell törekednie, hogy a rá jutó különleges, egyedülálló hatásköröket a többnemzetiségű eszmék támogatására használja fel. A törvényt a legteljesebb mértékben arra kell használniuk, hogy fellépjenek a rasszizmusból és idegengyűlöletből fakadó cselekmények ellen. A rendőrségnek emellett proaktívan kell törekednie az ilyen tettek megelőzésére, és segítenie kell az etnikai és társadalmi integrációt.

Robin Oakley (1997), a faji egyenlőség kérdéskörével foglalkozó független tanácsadó, aki közreműködött a Rotterdami Charta elkészítésében, az általa írt Bevezetés a Rotterdami Chartához – Rendfenntartás a többnemzetiségű társadalomban című előszóiban, elérhető: <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/8562>

A társadalom növekvő sokszínűsége speciális követelményeket támaszt a rendvédelmi szervezetekkel szemben. Ahhoz, hogy a szolgáltatások minden polgárra egyformán alkalmazandóak és mindenki számára egyformán hozzáférhetőek legyenek, a rendvédelmi szervezetnek át kell alakítania:

- az operatív munkáját, a szolgáltatások minőségét és a tágabban vett felelősségi köröket, igazodva a lakosság folyamatos változásához;
- szervezeti struktúráit, beleértve a felvételt és a munkatársak megtartását, a karrierútvonalakat és a teljesítménymutatókat, a belső tereket, igazodva a sokszínűséghez (pl. meleg rendőrszövetség);
- az alapozó és továbbképzéseket és az egyedi figyelemfelhívó tevékenységeket mint kiegészítő intézkedéseket (amelyek nem tudják kompenzálni az operatív és a szervezeti szintű tétlenséget).

Ötletek az oktatáshoz: Az 1. és 2. gyakorlat felhasználása a kulcsfogalmak bevezetéséhez

Az 1. és 2. gyakorlat hasznos eszköz ahhoz, hogy a résztvevők megismerkedjenek a modul kulcsfogalmaival, ha eddig nem ismerték volna ezeket, vagy frissíteni kell az ismereteiket. A gyakorlatok könnyen elsajátítható módszerekkel segítik a résztvevőket a fogalmak megértésében. A 3. gyakorlatban található elvontabb kérdések tárgyalása előtt érdemes eljutni az alapfogalmak megfelelő szintű ismeretéig.

AZ FRA TEVÉKENYSÉGE

A rendőrség és a kisebbség közötti kapcsolatok javítása

A 2. modul foglalkozott a rendőrség és a társadalom összes része közötti bizalmi kapcsolat fontosságával, amelynek a kulcsa, hogy mindenkit egyformán, megkülönböztetéstől mentesen kell kezelni. Az FRA kutatása, az Európai Unió kisebbségekről és hátrányos megkülönböztetéséről készített felmérése (EU-MIDIS, 2010) keretében 23 500, bevándorló és etnikai kisebbségi csoportba tartozó embert kérdeztek meg a megkülönböztetéssel kapcsolatos tapasztalataikról és az elszemvedett bűncselekményekről, és ez alapján kiderült, hogy a rendőrség és a kisebbség közötti kapcsolatokon sürgősen és sokat kell javítani. A kutatás bizonyítékokkal szolgált több kérdésben, köztük a rendőri igazoltatások terén, és megmutatta, hogy:

- „javítani kell a kisebbségeknek a rendőrségről mint olyan közszolgálatról alkotott képén, amely képes segíteni a bűncselekmények, különösen a faji alapú bűncselekmények áldozatain”;
- a megkülönböztető etnikai profilalkotás érzékelt magas aránya miatt „szükség van a kisebbségek és a rendőrség kapcsolatának javítására”;
- azok a kisebbségi csoportokhoz tartozó személyek, akik úgy érzik, hogy a rendőrség az etnikai hovatartozásuk miatt igazoltatta őket, kevésbé bíznak a rendőrségben. Ennek ártalmas társadalmi hatása van, mivel aláássa a rendőrségbe vetett bizalmat és a tisztességes bánásmódról szóló feltételezéseket. Ez egyidejűleg oda is vezet, hogy a bevándorló és etnikai kisebbségek tagjai a ténylegesnél alacsonyabb arányban jelentik be a bűncselekményeket.

Bővebb információért lásd FRA (2010), EU MIDIS Középpontban az adatok, 4. jelentés: Rendőri igazoltatások és kisebbségek, 2010. október, 14., 17. o., elérhető: <http://fra.europa.eu/en/publication/2010/eu-midis-data-focus-report-4-police-stops-and-minorities>

b) Egyenlőség és megkülönböztetésmentesség: alapfogalmak**Jogi források**

Az egyenlőség és a megkülönböztetésmentesség elvének különleges jelentősége van az emberi jogok területén. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának (UDHR) első két cikke nyomatékosítja az egyenlőség fontosságát.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata**1. cikk**

Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van.

2. cikk

A jelen Nyilatkozatban megfogalmazott összes jogok és szabadságjogok fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy más véleményre, nemzeti vagy társadalmi származásra, vagyoni, születésre vagy más körülményre vonatkozó mindennemű megkülönböztetés nélkül mindenkit megilletnek. [...]

Az egyenlőség alapgondolatát könnyű megérteni: Pusztán az a tény, hogy valakinek egyedi tulajdonságai vannak, amilyen a bőrszín, a nem vagy a vallás, nem vezethet megkülönböztetett/kedvezőtlenebb bánásmóddhoz a hasonló helyzetben lévőkhöz képest. Ennek az egyszerű gondolatnak a konkrét helyzetekben való alkalmazása azonban már bonyolultabb. Ugyanez a helyzet általában véve az emberi jogokkal is, minden releváns körülményt figyelembe kell venni és össze kell vetni.

Minden emberi jogot megkülönböztetéstől mentesen kell garantálni. Jogi nyelven a megkülönböztetésnek ez az úgynevezett „járulékos” tilalma mindegyik általános emberi jogi szerződésben szerepel, például az EJEE 14. cikkében is. Ez azt jelenti, hogy a személyes szabadsághoz való jogot és a magánélethez való jogot például nem lehet diszkriminatív módon megsérteni, amilyen a feketék szisztematikus igazoltatása és megmotozása.

Az egyenlőséghez és a megkülönböztetésmentességhez való jog ezenkívül különálló, független jogként is garantált, ami átfogóbb védelmet biztosít a megkülönböztetéssel szemben, például az EU Alapjogi Chartájának 20. és 21. cikkében, az EJEE 12. kiegészítő jegyzőkönyvében és az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 26. cikkében.

A nemzetközi és uniós szintű egyedi jogszabályok az intézkedések széles köre révén részletes keretet biztosítanak a megkülönböztetés elleni fellépéshez.

Az ENSZ szintjén:

- Nemzetközi egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről (1965)
- Nemzetközi egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések minden formájának kiküszöböléséről (1979)
- Nemzetközi egyezmény a fogyatékossgal élő személyek jogairól (2006)

Az EU szintjén:

- *A nemek közötti egyenlőségről szóló irányelv a szociális biztonság területén:* A Tanács 79/7/EGK irányelve a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód elvének a szociális biztonság területén történő fokozatos megvalósításáról (1978. december 19.)
- *A faji egyenlőségről szóló irányelv:* A Tanács 2000/43/EK irányelve a személyek közötti, faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról (2000. június 29.)
- *A foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv:* A Tanács 2000/78/EK irányelve a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról (2000. november 27.)
- *A nemek közötti egyenlőségről szóló irányelv az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés tekintetében:* A Tanács 2004/113/EK irányelve a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint azok értékesítése, illetve nyújtása tekintetében történő végrehajtásáról (2004. december 13.)

- *A nemek közötti egyenlőségről szóló irányelv (átdolgozás):* Az Európai Parlament és a Tanács 2006/54/EK irányelve a férfiak és nők közötti esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód elvének a foglalkoztatás és munkavégzés területén történő megvalósításáról (átdolgozott szöveg) (2006. július 5.)
- *A rasszizmusról szóló kerethatározat:* A Tanács 2008/913/IB kerethatározata a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről

Védett tulajdonságok

A védett tulajdonságok legteljesebb aktuális felsorolása az Európai Unió Alapjogi Chartájának 21. cikkében található. A cikk a következő tulajdonságokat nevezi meg: „nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság”.

A megkülönböztetésmentesség elvéből eredő kötelezettségek

A megkülönböztetésmentességi jog szerint az államoknak a következő kötelezettségeik vannak:

- Az egyenlőség tiszteletben tartása (törvény előtti egyenlőség): ez azt jelenti, hogy a végrehajtási és igazságszolgáltatási hatalomnak megkülönböztetéstől mentesen kell alkalmaznia a törvényt.
- Jogalkotási szintű védelem a megkülönböztetéssel szemben (egyenlő törvényi védelem).
- Közigazgatási és politikai intézkedések a megkülönböztetéssel szembeni hatékony védelem érdekében, beleértve:
  - a magánszemélyek közötti megkülönböztetéssel szembeni védelmet, például a foglalkoztatásban és a munkahelyen, illetve az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférésben, ezen belül a lakhatásban is. A faji egyenlőségről szóló uniós irányelv például rendelkezik az ilyen védelemről;
  - a faj, bőrszín, vallás, származás, nemzeti vagy etnikai származás alapján történő, személyek (csoportja) ellen irányuló erőszakra vagy gyűlöletre való nyilvános uszítás törvényi tilalma. A rasszizmusról szóló uniós kerethatározat például rendelkezik az ilyen tilalmakról;
  - különleges vagy egyedi intézkedések bevezetése a korábbi hátrányok leküzdése, illetve a jelenlegi hátrányok kompenzálása vagy megelőzése, valamint az egyes csoportok egyenlőségének gyorsabb megvalósítása érdekében. Az emberi jogi jogszabályok kifejezetten megengedik az ilyen egyedi intézkedések elfogadását és fenntartását – amelyek a „pozitív diszkrimináció”, „pozitív intézkedés” vagy „kedvezményes” elbánás kategóriába eshetnek –, és ezek önmagukban még nem minősülnek megkülönböztetésnek. Ezt példázzák a nőket érintő tartós diszkriminatív minták kezelésére elfogadott különleges intézkedések. Ezeknek azonban ideiglenes jellegűnek kell lenniük, és nem léphetnek túl a szóban forgó egyenlőtlenség kezeléséhez szükséges mértéken. Az arányosság elve itt ismét létfontosságú.

A rendfenntartással összefüggésben a törvény előtti egyenlőség elve különösen fontos. A megkülönböztetés elleni harcban egyre inkább döntőnek tűnik az az emberi jogi kötelezettség is, hogy hatékony intézkedésekkel nyújtsanak védelmet a megkülönböztetés ellen, például lépjenek fel a gyűlölet-bűncselekményekkel szemben. A rasszizmusról szóló 2008-as kerethatározat tükrözi a pozitív intézkedés szükségességének nagyobb arányú felismerését.

„A rendőrségnek tisztességes módon, a pártatlanság és a diszkriminációmentesség elveinek megfelelően kell teljesítenie feladatait.”

Európai rendőretikai kódex, Európa Tanács, Miniszteri Bizottság Rec(2001) 10. sz. ajánlás

A megkülönböztetés definíciói⁷

A megkülönböztetést több irányból is meg lehet közelíteni:

- lehet a hasonló helyzetben lévő személyekkel szembeni bánásmód különbsége;
- egy védett tulajdonsággal összefüggő megkülönböztetett bánásmód;
- de lehet, hogy a megkülönböztetett bánásmódnak nincs objektív, észszerű indoklása.

Az uniós jog különbséget tesz a közvetlen és a közvetett megkülönböztetés között:

Közvetlen megkülönböztetés: „áll fenn, ha egy személlyel szemben faji vagy etnikai alapon kevésbé kedvezően járnak el, mint ahogyan egy másik személlyel szemben hasonló helyzetben eljárnak, eljárta vagy eljárának”.

Közvetett megkülönböztetés: „áll fenn, ha egy látszólag semleges rendelkezés, feltétel vagy gyakorlat az egy faji vagy etnikai származású személyeket más személyekhez képest különösen hátrányosan érint, kivéve, ha ez a rendelkezés, feltétel vagy gyakorlat jogszerű céllal objektív módon igazolható, továbbá e cél megvalósításának eszközei megfelelőek és szükségesek.”

Forrás: A Tanács 2000. június 29-i 2000/43/EK irányelve a személyek közötti, faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról, 2. cikk (2) bekezdése, elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/hu/index.htm>

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) a közvetlen megkülönböztetést a hasonló helyzetben lévő személyekkel szembeni bánásmód különbségeként határozza meg, ahol a jogszerű cél és az arányosság elveit nem tartják tiszteletben. A közvetett megkülönböztetés esetében a semleges szabályok, feltételek vagy gyakorlatok vannak a középpontban, és ehhez képest kell feltenni a kérdést, hogy ezek hátrányosan hatnak-e a „védett tulajdonság” által meghatározott csoportra. A közvetett megkülönböztetés fogalma most már az EJEB joggyakorlatában is megtalálható.⁸

„A bíróság ítélezési gyakorlatában megállapította, hogy ahhoz, hogy felmerüljön a 14. cikk [megkülönböztetés tilalma] megsértése, a lényegében hasonló helyzetben lévő személyekkel szembeni bánásmódban kell különbséget felfedezni [...] A bánásmód különbsége akkor megkülönböztető, ha nincs objektív, észszerű indoklása; más szóval, ha nem áll fenn észszerű arányossági kapcsolat az alkalmazott eszközök és a megvalósítani kívánt cél között.”

EJEB, Burden kontra Egyesült Királyság, (13378/05), 2008. április 29., 60. pont

7. Az FRA és az Európa Tanács (2011), *Kézikönyv az európai megkülönböztetésmentességi jogról*, Luxembourg, az Európai Unió Kiadóhivatala (Kiadóhivatal), 21–55. o. alapján, elérhető: <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/handbook-european-non-discrimination-law>.

10. EJEB, *D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság* (57325/05), 2007. november 13.

AZ FRA TEVÉKENYSÉGE

A többszörös megkülönböztetés feltérképezése

A többszörös megkülönböztetés egynél több védett tulajdonság alapján történő megkülönböztetést jelent, ha például valakivel szemben azért alkalmaznak megkülönböztetést, mert nő, és mert roma származású. Az uniós bíróságok többsége a közvetlen vagy közvetett megkülönböztetés esetében ügynként csak egy megkülönböztetési okkal foglalkozik. Az FRA kutatásai szerint a „többszörös megkülönböztetés” fogalmának jogszabályi bevezetése hozzásegíthetne ahhoz, hogy a jog jobban igazodjon az emberek megkülönböztetéssel kapcsolatos tapasztalataihoz.

A többszörös megkülönböztetésről bővebb információt az ehhez a modulhoz tartozó „Kiegészítő tananyag” részben és itt talál: FRA (2013), Inequalities and multiple discrimination in access to and quality of healthcare, Luxembourg, Kiadóhivatal, elérhető: <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/inequalities-discrimination-healthcare>

A kevésbé kedvező bánásmód indoklása/védelme – az EJEE és az uniós jog másképp, de hasonlóan közelíti a kérdést

Az EJEB-től származó alábbi idézet a megkülönböztetés minden típusára nézve tartalmaz egy általános hivatkozó vagy indokló megfogalmazást: „ha [a megkülönböztetett bánásmódnak] nincs objektív, észszerű indoklása”. Más szóval, a megkülönböztetett bánásmód akkor megkülönböztető, ha nincs rá objektív, észszerű indoklás. Az uniós jog ezzel szemben ezt az általános hivatkozást csak a közvetett megkülönböztetésre alkalmazza. A közvetlen megkülönböztetés esetében csak egyedi és korlátozott hivatkozásokat lehet figyelembe venni.

Bár különböző módokon van megfogalmazva, a megközelítés lényegében meglehetősen hasonló: az uniós jog szerinti egyedi hivatkozásokat el lehet helyezni az EJEB ítélezési gyakorlata által kidolgozott általános hivatkozások tágabb keretei között. Más szóval, a megkülönböztetés elleni irányelvek szerinti egyedi hivatkozások az általános hivatkozás különös aspektusai.⁹

A megkülönböztetésmentességgel foglalkozó alábbi elemzési rendszer ezért az „általános hivatkozás” megközelítésre épül.

Ötletek az oktatáshoz: A 3. gyakorlat felhasználása a megkülönböztetésmentesség körüljárásához

A 3. gyakorlat egy jó eszköz ahhoz, hogy a résztvevők megismerkedjenek a megkülönböztetésmentesség és a tisztességes bánásmód eszméjével. A gyakorlatok révén interaktív példákat láthatnak arra, hogy a megkülönböztetés hogyan fordulhat elő, és hogyan lehet kezelni az ezzel a témával kapcsolatos kérdéseket.

c) Hátrányos megkülönböztetés és profilalkotás

Az állami intézményeknek, köztük a rendőrségnek a funkcióik ellátása közben tiszteletben kell tartaniuk az egyenlőséget. Ezzel kapcsolatban kiemelten fontos kérdés az etnikai jelleg és más kritériumok szerinti rendőrségi profilalkotás kérdése.

9. Erről bővebben lásd FRA és Európa Tanács (2011), *Kézikönyv az európai megkülönböztetésmentességi jogról*, Luxembourg, Kiadóhivatal, a 43. oldaltól, elérhető: <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/handbook-european-non-discrimination-law>.

Mit jelent a profilalkotás?

- A profilalkotás általánosságban azt jelenti, hogy az egyes személyeket tulajdonságaik alapján kategóriákba soroljuk attól függően, hogy e tulajdonságok „állandók” (például nem, életkor, etnikai származás, magasság) vagy „változók” (például szokások, preferenciák és a viselkedés egyéb elemei).
- Bár ez önmagában véve hasznos eszköz, a profilalkotás hibás következtetésekhez vezethet, ha bizonyos tulajdonságokat bizonyos preferenciákkal vagy magatartásmódokkal kapcsolnak össze.
- A szociálpszichológiai kutatások kimutatták, hogy az emberek hajlamosak sztereotípiákat használni a „másokra”, és ezek alapján gyors és pontatlan következtetéseket levonni.¹⁰

Profilalkotás a rendőrségi munkában

A profilalkotás esetenként jogszerű eszköz lehet a gyanúsított elkövetők letartóztatására, ha egy bűncselekmény már megtörtént. A profilalkotás ehhez hasonlóan olyan, a tapasztalatok és a tanulmányok felhasználásával alkotott megalapozott feltételezéseken alapulhat, amelyek elsősorban a viselkedést és nem a faji, etnikai vagy vallási ismérveket veszik figyelembe. A rendőrök például az általuk használt profilok alapján olyan személyeket kereshetnek, akik rendszeresen látogatnak bizonyos helyeket, akik találkozóik alkalmával elválás előtt táskát cserélnek, akik a szokásostól eltérően vagy idegesen viselkednek, illetve akik rendszeresen kizárólag készpénzzel fizetnek nagy értékű vásárlásokért.

A profilalkotás olyankor válhat problémássá, ha a védett tulajdonságok valamelyike – például az etnikai származás, a faj vagy a vallási kötődés – az egyetlen vagy a fő ok, ami felkelti a rendőr gyanúját. Előfordulhat, hogy a rendőrt arra utasítják, hogy egyes csoportokkal foglalkozzon, vagy az intézkedéskor vegye figyelembe e tulajdonságok valamelyikét, de az ilyen típusú védett tulajdonságok nem képezhetik a rendőri fellépés elsődleges indítékát. A rendőri fellépésnek más tényezőknél kell alapulnia, ezeket pedig a nemzeti jog határozza meg. A kiindulópont általában az, hogy a „gyanút” „ésszerű indokokra” alapozzák, amilyen például egy adott helyzetben való gyanús vagy szokatlan viselkedés. Az egyes védett tulajdonságokon, például az etnikai hovatartozáson alapuló profilalkotás révén tett intézkedések ellenkező esetben diszkriminatívak lehetnek.

Mi minősül megkülönböztető etnikai profilalkotásnak?

Az etnikai profilalkotás kiemelt téma lett a New Yorkban, Pennsylvániában és Washington D.C.-ben (2001), Madridban (2004) és Londonban (2005) történt terrortámadások óta. Nemzetközi szervezetek, köztük az ENSZ, az Európa Tanács és az EU, valamint különféle nem kormányzati szervezetek is aggályaiknak adtak hangot emiatt, a résztvevők pedig ennek következtében különösen kíváncsiak lehetnek. Éppen ezért érdemes megismerni a profilalkotásnak ezzel a konkrét típusával.

10. Hogg, M. és Vaughan, G. (2011), *Social Psychology*, 6. kiadás, Essex, Pearson Education Limited, a 356. oldaltól.

Az FRA *A megkülönböztető etnikai profilalkotás megértése és megelőzése: Útmutató* című kiadványa foglalkozik ezzel a témával, és a következő terminológiát használja:

„Megkülönböztető etnikai profilalkotás történik:

amikor egy személyt más, hasonló helyzetben lévő személyeknél kedvezőtlenebb bánásmódban részesítenek (más szóval »hátrányosan megkülönböztetik«), pl.: rendőri jogkörök gyakorlásakor (például igazoltatás és átvizsgálás); amikor a rendőri jogkörök gyakorlására vonatkozó döntés kizárólag vagy főként az adott személy faji, etnikai vagy vallási hovatartozásán alapul.”

Forrás: FRA (2010), A megkülönböztető etnikai profilalkotás megértése és megelőzése: Útmutató, Kiadóhivatal, 2010. október, 15. o., elérhető: <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/understanding-and-preventing-discriminatory-ethnic-profiling-guide>

2. Elemzési rendszer – megkülönböztetésmentesség¹¹

Most térjünk át arra a kérdésre, hogy hogyan lehet elemezni, hogy egy adott helyzet megkülönböztetésnek minősül-e.

Mint a 3. modulban szereplő emberi jogi elemzésnél, ezúttal is hasznos a kétlépcsős megközelítés. Az elemzés lépései eltérnek a tiszteletben tartási és védelmi kötelezettségekről szóló 3. modulban látottaktól. Az arányosság elvével kapcsolatban ugyanakkor vannak hasonlóságok is.

- 1. rész:** Az egyenlőtlen bánásmód a személy valamely konkrét tulajdonságához köthető?
- 2. rész:** Van bármilyen objektív vagy észszerű oka az egyenlőtlen bánásmódnak?

Ez az elemzés a 3. gyakorlatot és a 3. témavázlatot hivatott kiegészíteni. Az információ azonban a modulban található összes gyakorlathoz hasznos lehet.

Elemzési folyamat

1. RÉSZ: EGYENLŐ BÁNÁSMÓD VAGY MEGKÜLÖNBÖZTETETT BÁNÁSMÓD?

- 1.1. Utal bármilyen jel a megkülönböztetett bánásmódra?
A hasonló helyzeteket eltérő módon szokták kezelni?
Az eltérő helyzeteket hasonló módon szokták kezelni?**

A fenti kérdések megválaszolásával fény derül a bánásmód hasonlóságaira és különbségeire. Ha felismerjük, hogy e jellemzők között milyen átfedések és eltérések vannak, könnyebb azokra az elemekre koncentrálni, amelyeknek szerepük lehet a megkülönböztető bánásmódban.

- 1.2. A megkülönböztetett bánásmód valamilyen védett tulajdonságon alapul?**

A védett tulajdonságok: nem, „faj”, bőrszín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékosság, kor vagy szexuális irányultság.

2. RÉSZ: INDOKOLTAN MEGKÜLÖNBÖZTETETT BÁNÁSMÓD VAGY HÁTRÁNYOS MEGKÜLÖNBÖZTETÉS

Ha a megkülönböztetett bánásmód az elemzés 1. részében megnevezett védett tulajdonságok egyikéhez kapcsolódik, akkor a 2. rész segítségével meg lehet keresni a megkülönböztetett bánásmód háttérében húzóó érveket, hogy kiderüljön, hogy a bánásmód indokolt-e. A nemzetközi emberi jogi jog szerint a bánásmód különbsége csak akkor lehet indokolt, ha észszerű, objektív okok támasztják alá. Az alábbi kérdések megválaszolása segíthet ennek eldöntésében:

- Ha minden kérdésre **„IGEN”** a válasz: a megkülönböztetett bánásmód indokolt.
- Ha egy vagy több kérdésre **„NEM”** a válasz: a megkülönböztetett bánásmód nem indokolt, és hátrányos megkülönböztetésnek minősül.

2.1. A különbségtételnek észszerű, objektív okai vannak?

- A megkülönböztetett bánásmód jogszerű célt szolgál?
- Alkalmas erre? Szükség van rá? Ez a legkevésbé erőszakos eszköz? Van bármilyen alternatívája?

Témavázlat – 3. gyakorlat: Emberi jogi elemzés – megkülönböztetésmentesség

A) esettanulmány: Visszafordítás az ellenőrző ponton

Ez az elemzés az EJEB *Tyimisev kontra Oroszország* ügyben (55762/00 és 55974/00) hozott, 2005. december 13-i ítéletén alapul.

Ez az ügy jól szemlélteti...

...azokat a tényezőket, amelyekről a megkülönböztetett bánásmódból megkülönböztetés lesz.

...hogyan észszerű, objektív okok, például a viselkedés alapján lehet jogszerű különbség az emberekkel szembeni bánásmódban, de a védett tulajdonságok, például az etnikai származás alapján történő eltérő bánásmód megkülönböztetésnek minősül.

Elemzés

1. RÉSZ: EGYENLŐ BÁNÁSMÓD VAGY MEGKÜLÖNBÖZTETETT BÁNÁSMÓD?

1.1. Utal bármilyen jel a megkülönböztetett bánásmódra? A hasonló helyzeteket eltérő módon szokták kezelni? Az eltérő helyzeteket hasonló módon szokták kezelni?

T. úr nem léphetett be Ka-Ba területére, B állam tartományába, miközben más járművezetők – azonos helyzetben lévő személyek – átlépheték Ka-Ba közigazgatási határát.

1.2. A megkülönböztetett bánásmód valamilyen védett tulajdonságon alapul?

Ebben az esetben vitatott kérdés, hogy a megkülönböztetett bánásmód védett tulajdonságon alapult-e. T. úr az etnikai származásának tulajdonította a belépés megtagadását; ez védett tulajdonság, mivel az etnikai származás átfedésben van a „fajjal”. A hatóságok azt állították, hogy a bánásmód különbsége nem ilyen okhoz köthető, hanem T. úr magatartása provokálta ki.

Az EJEB hitelt adott a felperes verziójának, amelyet alátámasztottak az ügyészi és rendőri hatóságok által végzett független vizsgálatok. (Uo., 44. pont)

„A jelen ügy körülményeire áttérve, a bíróság megjegyzi, hogy [Ka-Ba] főrendőre utasította a közlekedési rendőröket, hogy ne engedjék be [az X etnikumot]. Mivel a kormány beadványa szerint a személyek etnikai származása a [B állami] személyazonosító okmányokban sehol nem szerepel, ez az utasítás nemcsak a ténylegesen az [X] etnikumhoz tartozó személyek előtt zárta el az utat, hanem mindenki más előtt is, akiről úgy érzékelték, hogy az említett etnikai csoportba tartozik. Nem hangzott el olyan állítás, hogy más etnikai csoportok képviselőire is hasonló korlátozásokat alkalmaztak volna [...] A bíróság véleménye szerint ez egyértelműen az egyén etnikai származásán alapuló egyenlőtlen bánásmódnak felel meg a szabad mozgáshoz való jog gyakorlása tekintetében.” (Uo., 54. pont)

2. RÉSZ: INDOKOLTAN MEGKÜLÖNBÖZTETETT BÁNÁSMÓD VAGY HÁTRÁNYOS MEGKÜLÖNBÖZTETÉS

2.1. A különbségtételnek észszerű, objektív okai vannak?

Amennyiben megállapítást nyer, hogy a megkülönböztetett bánásmód egy védett tulajdonsághoz kapcsolódik, az államnak kell bizonyítania, hogy ez a különbség indokolt. Más szóval, az államnak olyan jó okokat kell felmutatnia, amelyeket észszerűnek és objektívnek lehet tekinteni.

Ebben az esetben „a kormány nem szolgált semmilyen indoklással az [X] és a nem [X] etnikai származású emberekkel szemben a szabad mozgáshoz való jog gyakorlásában tanúsított bánásmód különbségére. A Bíróság mindenesetre úgy véli, hogy a pluralizmus és a különböző kultúrák tiszteletének elvére épülő modern, demokratikus társadalomban semmi sem teheti objektíven indokolttá az olyan eltérő bánásmódot, amelynek alapját kizárólag vagy döntő mértékben egy személy etnikai származása képezi.” (Uo., 58. pont)

Ennek megfelelően a bánásmód különbségéről megállapították, hogy megkülönböztetésnek minősül.

Az elemzés az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Bizottságának a *Williams kontra Spanyolország* (1493/2006) ügyben folytatott, 2009. augusztus 17-i eljárásán alapul.

B) esettanulmány: Igazoltatás a pályaudvaron

Ez az ügy jól szemlélteti...

...a tiltott etnikai profilalkotás rendőrségi alkalmazásának fő jellemzőit: hogy kizárólag vagy főként a személy faji, etnikai vagy vallási hovatartozása alapján járnak el.[...]

...az etnikai profilalkotást mint az érintett személyek emberi méltóságának megsértését.

Az ügy további részletei

W. asszony keresetet indított E ország bíróságán a vele szembeni rendőrségi bánásmód miatt, a bíróság azonban jogszerűnek találta a rendőrség által végzett szelektív igazoltatást, mivel ezt az illegális bevándorlás felügyeletének jogszerű célja indokolhatta. W. asszony panaszt nyújtott be az ENSZ Emberi Jogi Bizottságánál, amely felügyeli a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának végrehajtását. Azt állította, hogy E ország megsértette az ICCPR 26. cikkét, amely tiltja a megkülönböztetést.

Elemzés

1. RÉSZ: EGYENLŐ BÁNÁSMÓD VAGY MEGKÜLÖNBÖZTETETT BÁNÁSMÓD?

1.1. Utal bármilyen jel a megkülönböztetett bánásmódra? A hasonló helyzeteket eltérő módon szokták kezelni? Az eltérő helyzeteket hasonló módon szokták kezelni?

Nem volt vitás, hogy W. asszony volt az egyetlen olyan utas, akit a rendőr megállított és igazoltatott. A többi utastól tehát eltérően kezelték, mivel őket nem igazoltatták.

1.2. A megkülönböztetett bánásmód valamilyen védett tulajdonságon alapul?

Mi volt az oka a W. asszonnyal szembeni megkülönböztetett bánásmódnak?

A hazai eljárásban világosan kiderült, hogy a rendőr a bőrszíne miatt állította meg és igazoltatta. A rendőr ezt nyíltan el is ismerte. Ezt a tényt a hazai bíróság előtt nem vonták kétségbe. A tisztázatlan kérdés az maradt, hogy a rendőr írásbeli utasítás alapján járt-e el. Még ha így is történt, ez nem változtatott volna a fő kérdésen: a bőrszín és a rendőr részéről W. asszonnyal szemben tanúsított bánásmód közötti egyértelmű összefüggésen.

Az Emberi Jogi Bizottság kimondta:

„A jelen esetben az ügyiratból arra lehet következtetni, hogy a szóban forgó igazoltatás általános jellegű volt. A szerző azt állítja, hogy a közvetlen környezetében senki másnak a személyazonosságát nem ellenőrizték, és hogy az őt megállító és kikérdező rendőr a külső megjelenésére hivatkozott annak megindoklására, hogy miért éppen őt, és a közelben senki mást nem kért meg arra, hogy mutassa az igazolványát. Ezeket az állításokat nem sikerült megcáfolni sem azoknak a közigazgatási és igazságügyi szerveknek, amelyekhez a szerző előterjesztette az ügyét, sem a bizottság előtt folyó eljárásban.

Egyesült Nemzetek, Emberi Jogi Bizottság (1493/2006), Williams kontra Spanyolország, 2009. augusztus 17., 7.4. pont

„Objektíven kell megítélni egy állam nemzetközi felelősségét a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának megsértéséért, és ezt bármely hatalmi szervének tettei vagy mulasztásai előidézhetik. A jelen esetben, bár [E országban] láthatólag semmilyen írásbeli utasítás nem volt, amely kifejezetten előírta volna, hogy a rendőrök a bőrszín kritériuma alapján végezzenek igazoltatásokat, úgy tűnik, hogy a rendőr saját megítélése szerint ennek a kritériumnak megfelelően járt el, és ezt a kritériumot az ügyet meghallgató bíróságok is indokoltak találták.” (Uo., 7.3. pont)

„E körülmények között a bizottság csak arra tud következtetni, hogy a szerzőt kizárólag a faji tulajdonságai alapján választották ki igazoltatásra, és ezek a tulajdonságok számítottak döntő tényezőnek abban, hogy jogellenes magatartással gyanúsították.” (Uo., 7.4. pont)

2. RÉSZ: INDOKOLTAN MEGKÜLÖNBÖZTETETT BÁNÁSMÓD VAGY HÁTRÁNYOS MEGKÜLÖNBÖZTETÉS

Amennyiben a megkülönböztetett bánásmód valóban egy védett tulajdonsághoz kapcsolódik, még mindig fennáll a megkülönböztetett bánásmód esetleges indokoltságának kérdése. A nemzetközi emberi jogi jog szerint a bánásmód különbsége csak akkor lehet indokolt, ha észszerű, objektív okok támasztják alá.

Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága: „[...] emlékeztet a joggyakorlatára, miszerint a bánásmód differenciálása nem minden esetben minősül megkülönböztetésnek, ha az ilyen különbségtétel feltételei észszerűek és objektívek, és ha az elérni kívánt cél az Egyezségokmány szerint jogszerű.”

2.1. A különbségtételnek észszerű, objektív okai vannak?

Az E országi hatóságok azzal érveltek, hogy az igazoltatás ebben az esetben teljesen törvényes volt, és az illegális bevándorlás ellenőrzésének jogszerű célját szolgálta. Amennyiben ezt a célt jogszerűnek fogadják el, véleményük szerint azt is el kell fogadni, hogy „az említett cél érdekében végzett rendőrségi ellenőrzések – a kellő tisztelet és a szükséges arányérzék mellett – bizonyos fizikai vagy etnikai jellegzetességeket a személy [E országban] kívüli származásának észszerű jeleként vehetnek figyelembe.” (Uo., 4.3. pont)

Bár az illegális bevándorlás ellenőrzése céljának jogszerűségét illetően a bizottság egyetértett a kormánnyal, a kizárólag fizikai és etnikai jellegzetességek által kiváltott rendőri intézkedés tekintetében nem értett egyet.

„A vizsgált ügyben a bizottság azon a véleményen van, hogy az észszerűség és az objektivitás feltételei nem teljesültek. A szerzőnek ráadásul elégtételt sem ajánlottak fel, például jogorvoslat gyanánt bocsánatkérés formájában.” (Uo.)

Az észszerűség és az objektivitás hiányának megállapítása az ilyen bánásmód ismert hatásainak fényében történt. „Az ellenkező eljárás [ha csak a meghatározott tulajdonságokkal rendelkező személyeket veszik célba] nemcsak az érintett személyek méltóságát sértené, de hozzájárulna az idegengyűlölő hozzáállás terjedéséhez a lakosság körében, egyúttal ellentétes lenne a faji megkülönböztetés elleni küzdelmet célzó hatékony politikával.” (Uo., 7.2. pont)

Ötletek az oktatáshoz: Vegyük komolyan a résztvevők aggályait!

Előfordulhat, hogy néhány résztvevő tiltakozik, arra hivatkozva, hogy a rendőr a munkája elvégzéséhez kénytelen a külső tulajdonságokra támaszkodni. Felmerülhet az a kérdés, hogy ez a döntés azt jelenti-e, hogy soha nem használhatják a bőrszín vagy más fizikai tulajdonságokat mint releváns rendfenntartási kritériumokat. Mások esetleg azt kérdezik majd, hogy hol lehet meghúzni a határt a külső tulajdonságok megfelelő használata és a tiltott profilalkotás között.

Ezek a megjegyzések világosan kifejezik, hogy az etnikai profilalkotással miért olyan nehéz a rendőrképzés keretei között foglalkozni, mivel úgy tűnhet, hogy a jó rendőri munkával kapcsolatos legalapvetőbb feltételezések némelyikét kell kétségbe vonni. Ez pedig bizonytalanságérzést kelthet, amire a résztvevők gyakran erős érzelmekkel reagálnak.

Éppen ezért döntő fontosságú, hogy a képzés keretei között bele tudjunk helyezkedni a résztvevők helyzetébe, és komolyan vegyük a félelmeiket.

Kiegészítő tananyag

Védett tulajdonságok – „Klasszikusok” és „újak”

Európai történelmi távlatokban nézve az egyenlőség elve elsősorban az egyes társadalmi csoportokhoz – például a férfiakhoz, az előkelőbb születésűekhez vagy a vagyonosokhoz – kötődő kiváltságokra irányult. Ezt a történelmi hátteret több uniós tagállam alkotmányjogi rendelkezései is tükrözik.

Ezeket a tulajdonságokat tekinthetjük a klasszikus indokoknak. A XX. században a megkülönböztetés tiltott indokainak listája jelentős mértékben kibővült. A jelenlegi legteljesebb felsorolás az Európai Unió Alapjogi Chartájának 21. cikkében található, amely a következő védett tulajdonságokat tartalmazza: „nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság”. Az EJEE 14. cikkében – amelynek szövegét 1950-ben fogalmazták meg – még nem szerepel kifejezetten a fogyatékoság, az életkor, a szexuális irányultság vagy a genetikai tulajdonságok. Nem szabad elfelejteni ugyanakkor, hogy a legtöbb emberi jogi eszközben a tiltott okok listája nem teljes körű, ami lehetővé teszi az ítélkezési gyakorlat révén történő bővítésüket.

Miért érdemes felhívni a figyelmet az okok listájának bővülésére? Ez a jelenség érdekes tükröződése két, egymással összefüggő kérdésnek:

- a társadalmi percepciók és értékek folyamatos mozgásban vannak, és ez tükröződik az emberi jog dinamikusan fejlődésében;
- ezt a bővülést társadalmi erők vagy mozgalmak vezérelték. A követeléseik megerősítése érdekében ezek az emberi jogi nyelvekhez fordulnak: így tett a nőjogi mozgalom, illetve a közelmúltban a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű személyek mozgalma is.

Ötletek az oktatáshoz: A lista kibővítése

A rendőrségi kultúrára jellemző a konzervatívabb megjelenés, amikor a változó társadalmi percepciókról van szó. Az ilyen kérdések tárgyalásakor gyakran „zsigeri ellenállásba” ütközünk. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az okok bővülő listájának megvitatása hasznos eszköz lehet a látókör szélesítésére. Segítségével ezt a bonyolult témát konstruktív módon lehet feldolgozni.

Többszörös megkülönböztetés

A „látható” kisebbségekhez tartozó személyek, például a romák vagy az afrikai származásúak nagyobb valószínűséggel szenvednek el többszörös megkülönböztetést (egynél több okból történő hátrányos megkülönböztetést), mint a többi kisebbség. A társadalmi-gazdasági tényezők, például az alacsony jövedelem szintén kiszolgáltatottabbá teszik az embereket a többszörös megkülönböztetéssel szemben.

Mint az összefoglaló jegyzetekben említettük, az uniós bíróságok többsége ügynként csak egy megkülönböztetési okkal foglalkozik. Ez azt jelenti, hogy a többszörös megkülönböztetés áldozatai nehezebben tudják ügyüket a bíróság elé vinni és kártérítést nyerni az őket ért valamennyi, különböző típusú megkülönböztetésért. A „többszörös megkülönböztetés” fogalmának jogszabályi bevezetése hozzásegíthetne ahhoz, hogy a jog jobban igazodjon az emberek megkülönböztetéssel kapcsolatos tényleges, összetett tapasztalataihoz.

AZ FRA TEVÉKENYSÉGE

A megkülönböztetés bizonyítása

Az FRA az Európai Unió kisebbségekről és hátrányos megkülönböztetésről készített felmérése (EU-MIDIS, 2010) keretében 23 500, bevándorló és etnikai kisebbségi csoportba tartozó embert kérdezett meg az elszenvedett megkülönböztetésről és bűncselekményekről, és azt állapította meg, hogy a felmérést megelőző 12 hónapban az EU-ban élő etnikai kisebbségi vagy bevándorló válaszadók egynegyede érezte úgy, hogy két vagy több okból érte megkülönböztetés. Válaszaikban az etnikai vagy bevándorló származást jelölték meg a megkülönböztetés legfontosabb okaként. A megkülönböztetés felmérésben vizsgált okai a következők voltak: etnikai vagy bevándorló származás, nem, szexuális irányultság, életkor, vallás vagy meggyőződés, fogyatékoság, illetve más, a válaszadót érintő okok.

Bővebb információért lásd: FRA (2011), EU-MIDIS Data in Focus 5: Multiple Discrimination, Luxembourg, Kiadóhivatal, elérhető: <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/eu-midis-data-focus-report-5-multiple-discrimination>

Profilalkotás: meghatározások és lehetséges hatások

Etnikai profilalkotás

AZ FRA TEVÉKENYSÉGE

A megkülönböztető etnikai profilalkotás elkerülése

A megkülönböztető etnikai profilalkotás olyan gyakorlat, amelynek bejelentése általában véve elmarad a tényleges mértékétől, és kevésbé ismerjük. Az FRA *A megkülönböztető etnikai profilalkotás megértése és megelőzése: Útmutató* című kiadványa a bűnüldözés összefüggésében vizsgálja meg a profilalkotás gyakorlatát, és bemutatja, hogy a fajt, etnikai hovatartozást vagy vallást felhasználó profilalkotás miért diszkriminatív és ezért jogellenes.

Bővebb információért lásd: FRA (2010), A megkülönböztető etnikai profilalkotás megértése és megelőzése: Útmutató, Luxembourg, Kiadóhivatal, elérhető: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1133-Guide-ethnic-profiling_HU.pdf

Mint az összefoglaló jegyzetekben említettük, az FRA útmutatója biztosítja a terminológiát az „etnikai profilalkotáshoz”. Ez különféle szervek meghatározásain és magyarázatain alapul, köztük például:

- A Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság (ECRI) 11. számmal általános ajánlást fogadott el *A rasszizmus és a faji megkülönböztetés ellen a rendfenntartás területén folytatott küzdelemről* címmel, amelyben az „etnikai alapú kiválasztást” így határozza meg:¹²

„Az olyan ismérvek, mint a faj, a bőrszín, a nyelv, a vallás, a nemzetiség vagy a nemzeti vagy etnikai származás, objektíven és észszerűen nem igazolható alkalmazása a rendőrök ellenőrző, megfigyelő vagy nyomozati tevékenysége során”.

- Az EJEK erről a kérdésről az egyik meghatározó ítéletében a következő kijelentést tette:

„[...] a pluralizmus és a különböző kultúrák tiszteletének elvére épülő modern, demokratikus társadalomban semmi sem teheti objektíven indokolttá az olyan eltérő bánásmódot, amelynek alapját kizárólag vagy döntő mértékben egy személy etnikai származása képezi.”¹³

- Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága a következőképpen nyilatkozott erről a témáról:

„[...] Amikor a hatóságok ilyen [személyazonossági] ellenőrzéseket végeznek, az igazoltatott személyek fizikai vagy etnikai tulajdonságait önmagukban véve nem szabad az országban való esetleges illegális tartózkodásuk jelének tekinteni. Az ellenőrzéseket nem szabad úgy végezni, hogy kizárólag meghatározott fizikai vagy etnikai tulajdonságokkal rendelkező személyeket vegyenek célba. Az ellenkező eljárás nemcsak az érintett személyek méltóságát sértené, de hozzájárulna az idegengyűlölő hozzáállás terjedéséhez a lakosság körében, egyúttal ellentétes lenne a faji megkülönböztetés elleni küzdelmet célzó hatékony politikával.”¹⁴

A rendőrségi profilalkotás három típusa:

- **A gyanúsított elkövetőre vonatkozó konkrét információkon alapuló profilok:** A profilalkotás nyilvánvalóan jogszerű eszköz a gyanúsított elkövetők letartóztatására, ha egy bűncselekmény már megtörtént. Ha a konkrét gyanúsítottakra jellemző tulajdonságokat tartalmazó profilokat segédeszközként használják a gyanúsítottak elfogásához, azt általában a rendfenntartás „józan észén” alapuló megközelítéseként értékelik. A profil elkészítéséhez egy konkrét eseménnyel vagy eseménysorozattal kapcsolatban gyűjtött bizonyítékok szolgálnak alapul.
- **Nem konkrét információkon alapuló profilok:** A profilalkotás szintén jogszerű és hasznos eszköz lehet olyan személyek meghatározásakor, akik esetleg „rejtett” módon követnek el bűncselekményt, például tiltott tárgyak rejtegetésével, vagy a jövőben valószínűleg bűncselekményt fognak elkövetni, például úton vannak egy rablás helyszínére. A túlnyomórészt viselkedési formákon alapuló profilok esetében kevésbé valószínű, hogy azok „faji”, etnikai vagy vallási alapon hátrányosan megkülönböztető jellegűek lennének.
- **Általánosításon alapuló profilok:** Az általánosítás lehet a szervezetpolitika következménye, ha például nyílt írásbeli vagy szóbeli utasítást adnak arra, hogy bizonyos csoportokat kell célba venni. Műveleti szinten is előfordulhat, ha az egyes rendőrök „faji”, etnikai vagy vallási alapú sztereotípiákat vagy általánosításokat alkalmaznak. Ezt tudatosan befolyásolhatják a személyes előítéletek, de az is előfordulhat, hogy a rendőr nincs tudatában annak, milyen mértékben alkalmazza a benne kialakult általánosításokat és sztereotípiákat.

11. Suntinger, W. (2005), *Menschenrechte und Polizei, Handbuch für TrainerInnen*, Bécs, Bundesministerium für Inneres, 84–88. o. alapján.

A megengedhető profilalkotás és a megkülönböztető etnikai profilalkotás közötti különbség

Amikor egy személy igazoltatásakor a rendőrök döntésüket kizárólag vagy főként az adott személy „faji”, etnikai vagy vallási hovatartozása alapján hozzák meg, az közvetlen megkülönböztetésnek minősül, és mint ilyen, jogellenes. A „fő ok” azt jelenti, hogy a rendőr a „faji”, etnikai vagy vallási hovatartozásától eltérő okból nem igazoltatta volna az adott személyt. Bár a „faji”, etnikai vagy vallási hovatartozás lehet a rendőrök által figyelembe vett tényezők egyike, nem szolgálhat az igazoltatás kizárólagos vagy fő okaként.¹⁵

Példa az FRA *A megkülönböztető etnikai profilalkotás megértése és megelőzése: Útmutató* című kiadványából: „Egy sor brutális kegyetlenséggel végrehajtott rablás után, amelyet állítólag két sötét bőrű férfi követett el az ausztriai Bécs városában, a bűnüldöző tisztviselők azt a parancsot kapták, hogy valamennyi csoportosan közlekedő fekete bőrű férfit állítsanak meg és igazoltassanak. Közfelháborodást követően pontosították a parancsot, amely így a »körülbelül 25 éves, 170 cm magas, vékony testalkatú, [...] könnyű tollkabátot viselő fekete afrikai férfiakra« vonatkozott. A rendőrség egy nap alatt 136 fekete bőrű férfit igazoltatott és vizsgált át, de egyikük esetében sem találtak kapcsolatot a rablásokkal. Az eredeti gyanúsított személyleírás alapján történő igazoltatás feltehetőleg közvetlen megkülönböztetésnek minősülne, a második profil alkalmazása azonban valószínűleg nem. Egyértelmű, hogy az azonosítás szempontjából fontos a gyanúsított etnikai hovatartozása. Ez azonban nem lehet az illetővel szembeni bűnüldözési intézkedések kizárólagos oka. A fenti esetekből az következik, hogy a rendőri »gyanúnak« az adott személy viselkedésén vagy olyan hasonló tényezőkhöz kell alapulnia, amelyek révén e személy felhívja magára a figyelmet, nem pedig olyan tulajdonságokon, mint a »faji«, etnikai vagy vallási hovatartozás.” (Uo., 22. o.)

Szándékos megkülönböztetés – Diszkriminatív hatás

Az etnikai profilalkotásról szóló vitákban előkerülhetnek olyan ellenvetések, miszerint az etnikai profilalkotás nem lehet megkülönböztető, mivel nem a megkülönböztetés szándékával történik. Erre válaszul két dolgot lehet kiemelni:

- A nemzetközi emberi jogi jog világosan kimondja, hogy nemcsak azok az esetek minősülnek megkülönböztetésnek, amikor egy személyt szándékosan kevésbé kedvezően kezelnek, hanem az is, amikor a kedvezőtlenebb bánásmód pusztán bizonyos intézkedések hatására jön létre, „rossz szándék” nélkül.
- Az egyenlőségre fogékony rendőrségnek ezért mérlegelni kell, hogy a másik fél hogyan látja és milyenek tapasztalja az intézkedéseit.

Miért káros és kontraproduktív a megkülönböztető etnikai profilalkotás?¹⁶

- **Egyéni szintű negatív hatások:** Árt az emberi méltóságnak, és a személyeket megaláztatja, sőt traumatizálhatja is. Az általános profilalkotás figyelmen kívül hagyja az emberek egyedülálló egyéniségét. A törvény megköveteli, hogy valamennyi személyt független egyénként kezeljünk. Bár igaz lehet, hogy a kérdéses veszéllyel összefüggésbe hozható iszlám szélsőséges terroristák többnyire muzulmánok és megjelenésre ázsiai jellegzetességeket hordoznak, ez nem adhat alapot olyan feltételezésekre,

12. Európa Tanács, Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság (2007), *A rasszizmus és a faji megkülönböztetés ellen a rendfenntartás területén folytatott küzdelem*, CRI(2007)39, Strasbourg, Európa Tanács, 2007. június 29.

13. EJB, *Tyimisev kontra Oroszország* (55762/00 és 55974/00), 2005. december 13., 58. pont.

14. Egyesült Nemzetek, Emberi Jogi Bizottság (1493/2006), *Williams kontra Spanyolország*, 2009. augusztus 17., 7.2. pont.

amelyek értelmében minden muzulmán vagy minden ázsiai megjelenésű személy terrorista.

- **Közösségi szintű negatív hatások:** Hasonló okok folytán a megkülönböztető etnikai profilalkotás kontraproduktív is tekinthető. A jogellenes profilalkotás alapján hozott intézkedések növelhetik a faji feszültségeket, és a kisebbségi csoportokban fokozhatják a rendőrség és a többségi társadalom iránti ellenérzést. Ezek az „egyéni tapasztalatok összeadódva negatív csoporthatássá válhatnak”. Amikor faji, etnikai vagy vallási alapú profilalkotás történik, a kisebbségi csoport negatív képet alakíthat ki saját magáról, míg kívülről a szélesebb közösség is negatív képet alakíthat ki az adott kisebbségről. A kisebbségi csoport olyan „gyanús közösséggé” válhat, amelyet a lakosság a bűnözéssel hoz összefüggésbe. Ez további káros következményekhez, például fokozódó faji előítéletekhez vezethet. A rendőrség aránytalanul sok erőforrást fordíthat a kisebbségi csoport felügyeletére, aminek nyomán valószínűleg megnő a letartóztatások száma, így a fokozott rendőri ellenőrzés és a magasabb letartóztatási arányok között önmagát beteljesítő kölcsönhatás alakul ki.

A hatékony rendfenntartásra gyakorolt negatív hatások:

A megkülönböztető etnikai profilalkotásnak a rendőrség hatékonyágára gyakorolt negatív hatásait két irányból lehet megközelíteni:

- Az etnikai profilalkotás csökkentheti az ellenőrzés felderítési és letartóztatási arányát. A drogfutárokról végzett kutatások eredményei azt bizonyítják, hogy amennyiben az általános elkövetői profilból – nem pedig egy konkrét gyanúsított személyiségprofiljából – eltávolítjuk a „faji” és etnikai jellemzőket, valamint a rendőröket konkrét, nem etnikai jellegű tényezők vizsgálatára szólítjuk fel, azzal javítható az ellenőrzések felderítési és letartóztatási aránya, és elkerülhető a megkülönböztető bánásmód. A profilok egyszerre kiszámíthatóak és kijátszhatóak. Ha túlzott mértékben támaszkodunk a sztereotip profilokra, az adott bűncselekményekre vonatkozóan idővel tulajdonképpen növelheti az elkövetések számát, két okból:
  - Először is, az egyes bűncselekményekkel összefüggésbe nem hozott csoportok elkövethetnek ilyen bűncselekményeket, miközben a rendőrség továbbra is egy másik csoportra összpontosít. Ennek eredményeképpen még ha a bűnüldözés elérhet is bizonyos felderítési és letartóztatási arányt a kisebbségek körében, a többségi társadalomban nőhet az elkövetések aránya éppen azért, mert annak tagjait nem ellenőrzik célzottan, és így kevésbé valószínű, hogy elfogják őket.
  - Másodszor, a bűnüldözés célpontjává váló közösségek eleget tesznek a sztereotípiának – ezt a jelenséget a szociológusok és a kriminológusok többek között a „címkezés” elméletével magyarázzák.
- Az etnikai profilalkotás az együttműködés hiányához vezethet, ami csökkentheti a rendőrség eredményességét: a rendfenntartás alapvetően a lakosság együttműködésétől függ; ha sérül a rendőrségbe vetett bizalom, az együttműködésnek is kisebb a valószínűsége. A bűnüldöző hatóságok nem csupán a bűnügyi nyomozást segítő szemtanúként, hanem a bűncselekmények megelőzése és észlelése terén is számítanak a lakosságra. Lakossági együttműködés nélkül a bűnüldözési tisztviselők csak ritkán azonosítanak vagy tartóztatnak le gyanúsítottakat, illetve érik el, hogy vádat emeljenek ellenük.

15. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1133-Guide-ethnic-profiling_HU.pdf.

16. Ld. *uo.*, a 37. oldaltól.

Az Egyesült Királyságban és az Egyesült Államokban végzett kutatások szerint, ha a lakosság tagjai elégedetlenek a rendőrséggel való találkozásokkal, ez aláássa a közbizalmat és a bűnüldöző hatóságokkal való együttműködést. Ennek az az oka, hogy az érintett személyek családtagjaikkal, barátaikkal vagy kollégáikkal is megoszthatják a tapasztalataikat.

6. MODUL: A RENDŐRÖK EMBERI JOGAI

Bevezetés	187
1. gyakorlat: Emberi jogi tapasztalatok	188
2. gyakorlat: Esettanulmány – munkahelyi megkülönböztetés	190
Témavázlat – 2. gyakorlat: Esettanulmány – munkahelyi megkülönböztetés	192
Összefoglaló jegyzetek	194
1. Kulcsfogalmak.....	194
a) A rendőröknek is vannak emberi jogai?.....	194
b) A rendőrök emberi jogait érő kihívások.....	196
c) Az emberi jogok közül melyik különösen fontos a rendőrök esetében?	198
2. Útmutató a gyakorlathoz: emberi jogi elemzés	200

A rendőrök emberi jogai

Bevezetés

A rendőrök emberi jogainak témája a képzés fontos eleme, amely szinte minden emberi jogi továbbképzésen előkerül: „És az én emberi jogaimmal mi lesz? Azokkal ki törődik?” Ha komolyan vesszük ezeket az aggályokat, ez hozzásegíthet ahhoz, hogy a rendőrök egészében véve jobban elfogadják az emberi jogok rendszerét. A rendőröknek be kell látniuk, hogy az emberi jogok nemcsak másoknak előnyösek, de nekik maguknak is. A rendőrök munkájuk során számos, az emberi jogokat érintő kérdéssel szembeesülnek; ugyanakkor közvetlenül is érintettek, ha a saját jogaikról van szó.

Megfontolandó lehet az is, hogy a tanfolyamot eleve ezzel a modullal kellene kezdeni, hogy a résztvevőknek megmutassuk, hogy komolyan vesszük az aggályaikat. Ezzel valamelyest csökkenthetnénk az emberi jogok morális „töltését”, és a tanfolyam során pozitívabb hozzáállásra ösztönözhetnénk az emberi jogokkal szemben.

A résztvevők aggályai olykor abból az érzésből erednek, hogy a munkájukat sem a lakosság, sem a rendőri hatóságok nem tisztelik, illetve nem értékelik. A beszélgetés során érdemes lehet megkérni a résztvevőket, hogy mondjanak konkrét példákat, és ezeket vizsgálják meg emberi jogi szempontból. A megbeszélésben való közreműködését úgy tudja növelni, ha előre megismerkedik a rendőrök egyedi védelmére kidolgozott nemzeti szabályokkal és szabályzatokkal, például a büntető törvénykönyvben, a munkakörülményekre vonatkozó belső szervezeti szabályzatokban szereplőkkel, a rendőrök védelmére irányuló műveleti intézkedésekkel és a rendőrszakszervezeti tevékenységekkel.

1. gyakorlat: Emberi jogi tapasztalatok

Cél:

A rendőrök az emberi jogi képzés során gyakran felhozzák a saját emberi jogaik kérdését, mivel nem érzik, hogy ezek őket is védnék. Jó ötlet ezért, ha kezdeményezően közelítünk ehhez a kérdéshez, és már a képzés korai szakaszába beépítjük.

Célkitűzések:

Ismeretek

- a rendőrök emberi jogai fogalmának megértése

Attitűd

- mások emberi jogainak nagyobb mértékű elfogadása a saját jogaik elismerése révén
- a saját jogaik és az emberi jogok felhatalmazó funkciójának tudatosítása
- a résztvevők az emberi jogi rendszer részének érezzék magukat, ne az ellenségének

Készségek

- képesség a szervezeti struktúrák és gyakorlatok emberi jogi elemzésére

Követelmények:

- idő: 60–70 perc
- anyagok:
  - flipchart tábla a vitaindító kérdésekkel
  - választható: PowerPoint prezentáció és projektor
- hely: ülésterem és két tanterem csoportmunkához
- csoportméret: 15–20 fő

A 1. gyakorlat leírása: Emberi jogi tapasztalatok

- 1 Mutassa be a gyakorlat célját és célkitűzését.
- 2 Kérje meg a résztvevőket, hogy mindenki gondoljon 2–3 olyan, személyesen átélt vagy másoktól hallott példára, amikor a rendőrök emberi jogait tiszteletben tartották vagy megvédték, és 2–3 olyan példára is, amikor nem. Írja fel mindkét kategóriát a táblára. (Kb. 10 perc).
- 3 A megadott, egy szervezeti gyakorlatot, utasítást, tényleges helyzetet vagy rövid jelenetet/ügyet bemutató példák minél konkrétabbnak kell lenniük. Más szóval, részesítse előnyben az egyedi példákat, mint például: „a múlt héten a felettesem felhívott, és azt mondta [...]”, az általánosabbak helyett, amilyen ez: „a felettesek nem törődnek azzal, mi kell a beosztottaknak”.
- 4 A résztvevőkből alakítson 3–4 fős vitacsoportokat, beszéljék meg a tapasztalataikat, és válasszanak ki 2–3 pozitív és negatív példát, amelyeket majd ismertetnek az összes résztvevő előtt (kb. 25 perc).
- 5 Válaszoljon a csoportmunka során felmerülő kérdésekre.
- 6 A csoportok az összes résztvevő előtt ismertetik a példáikat. Beszéljék meg ezeket. (A többi résztvevőnek mi a benyomása? Ez a példa más résztvevők munkakörnyezetére is érvényes?) Vizsgálják meg a példákat emberi jogi szempontból: hogyan kapcsolódnak a példák az emberi jogokhoz? Melyik jogokat érintik? Melyik szervezeti struktúra segíti, illetve melyik akadályozza a rendőröket az emberi jogaik teljes körű gyakorlásában? (Kb. 30 perc.)
- 7 Foglalja össze a főbb pontokat, és szükség esetén az összefoglaló jegyzetekben szereplő információkra támaszkodva mondja el a résztvevők tudásához igazított alapismereteket.

2. gyakorlat: Esettanulmány – munkahelyi megkülönböztetés

Cél:

A rendőrök az emberi jogi képzésen gyakran felhozzák a saját emberi jogaik kérdését, mivel nem érzik, hogy ezek őket is védenék. Jó ötlet ezért, ha kezdeményezően közelítünk ehhez a kérdéshez, és már a képzés korai szakaszába beépítjük.

Célkitűzések:

Ismeretek

- a rendőrök emberi jogai fogalmának megértése
- a saját jogaikra vonatkozó emberi jogi elemzés releváns kérdéseinek ismerete

Attitűd

- mások emberi jogainak nagyobb mértékű elfogadása a saját jogaik elismerése révén
- a saját jogaik és az emberi jogok felhatalmazó funkciójának tudatosítása
- a résztvevők az emberi jogi rendszer részének érezzék magukat, ne az ellenségének

Készségek

- a saját jogaik emberi jogi megközelítésére való képesség
- az emberi jogi elemzésre vonatkozó releváns kérdések megfogalmazására és a résztvevők saját szervezeti közegén belüli használatára való képesség

Követelmények:

- idő: 60–90 perc
- anyagok:
  - az esettanulmányt és az irányadó kérdéseket tartalmazó 1. témavázlat
  - választható: PowerPoint prezentáció és projektor
  - flipchart tábla
- hely: ülésterem és két tanterem csoportmunkához
- csoportméret: 15–20 fő

A 2. gyakorlat leírása: **Esettanulmány – munkahelyi megkülönböztetés**

- 1 Mutassa be a gyakorlat célját és célkitűzéseit.
- 2 Az összes résztvevő előtt ismertesse az ügyet.
- 3 Ossa ki a témavázlatot (az esettanulmány és irányadó kérdések).
- 4 Kérje meg a résztvevőket, hogy önállóan gondolják át, hogyan viszonyulnak az esettanulmány megoldásához.
- 5 A résztvevőkből alakítson 5–6 fős csoportokat az eset megbeszéléséhez.
- 6 Válaszoljon a csoportmunka során felmerülő kérdésekre.
- 7 Kérje meg a csoportokat, hogy az összes résztvevő előtt ismertessék az eredményeiket. Vitassák meg a javasolt megoldásokat – a fontosabb pontokat írja fel a táblára.
- 8 Foglalja össze a főbb pontokat, és szükség esetén az összefoglaló jegyzetekben szereplő információkra támaszkodva mondja el a résztvevők tudásához igazított alapismereteket.

Témavázlat – 2. gyakorlat: **Esettanulmány – munkahelyi megkülönböztetés**

Esettanulmány: Munkahelyi megkülönböztetés

Bár az elmúlt hét évben többször is pályázott, Alison Halford felügyelőt nem léptették elő. Úgy gondolta, hogy felettese, a rendőrkapitány azért nem léptette elő, mert kifogásolta a férfiakkal és nőkkel szembeni egyenlő bánásmód iránti elkötelezettségét. Ezért eljárást indított nem alapján történő megkülönböztetés miatt.

Az ezt követő hónapokban úgy érezte, hogy az osztályának néhány tagja kampányt folytat ellene amiatt, hogy panaszt tett. Azt állította, hogy az irodájában lévő vezetékes telefont lehallgatják, hogy a diszkriminációs eljárásban felhasználható információkat szerezzenek róla. Az állításainak alátámasztására bizonyítékokat nyújtott be, és hivatkozott az emberi jogainak megsértésére.

Vitaindító kérdések:

1. Milyen emberi jogok vonatkoznak az esetre?
2. Az irodai telefon lehallgatása az emberi jogokba való beavatkozásnak minősül?
3. Az irodai telefon lehallgatása az emberi jogok megsértésének minősül?
4. Milyen (ellentétes) érdekek forognak kockán?
5. Milyen más területeken okozhatnak feszültséget az emberi jogok a munkahelyen?

Témavázlat – 2. gyakorlat: **Esettanulmány** – **munkahelyi megkülönböztetés** *(folytatás)*

1. RÉSZ: ALKALMAZANDÓ EMBERI JOGOK/ÁLLAMI BEAVATKOZÁS

1.1. Melyik emberi jogot lehet alkalmazni a konkrét helyzetre?

1.2. Előfordulhat, hogy az állami fellépés beavatkozik az alkalmazandó emberi jogokba?

2. RÉSZ: INDOKLÁS VAGY JOGSÉRTÉS?

2.1. Van hazai jogalapja az állami fellépésnek?

Összefoglaló jegyzetek

Ez az összefoglaló jegyzet a rendőrök emberi jogait tárgyalja. Ezt az emberi jogok tiszteletben tartásáról szóló esettanulmány elemzése követi, a 3. modulban bemutatott elemzési rendszer segítségével.

1. Kulcsfogalmak

- a) A rendőröknek is vannak emberi jogai?
- b) A rendőrök emberi jogait érő kihívások
- c) Az emberi jogok közül melyik különösen fontos a rendőrök esetében?

2. Útmutató a gyakorlathoz: emberi jogi elemzés

- Az emberi jogi elemzés, különösen az arányosság elvének alkalmazása a rendőrök emberi jogai tekintetében.

1. Kulcsfogalmak

a) A rendőröknek is vannak emberi jogai?

Amikor az emberi jogokról van szó, a legfontosabb szempont a magánszemélyek és az állam közötti kapcsolat. Amikor az emberi jogokról és a rendőrségről beszélünk, mindenekelőtt azt kell figyelembe venni, hogy a rendőrség állami szereplőként jár el, és ezért köteles tiszteletben tartani és védeni az emberek jogait. Maguk a rendőrök azonban gyakran felvetik a kérdést, hogy miközben a feladataikat végzik, egyúttal jogalanyok-e. A válasz egyszerű: igen.

- A rendőröket ugyanolyan jogok és szabadságok illetik meg, mint a többi személyt, és a munkájuk ellátása során ugyanúgy védik őket az emberi jogok. Ugyanúgy hivatkozhatnak a különböző nemzetközi emberi jogi dokumentumokban, például az Emberi Jogok Európai Egyezményében (EJEE) vagy a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában (ICCPR) megállapított jogaikra. A rendőrök emberi jogaira ugyanazok az elvek vonatkoznak, mint általában az emberi jogokra. A rendőri jogok korlátozottak lehetnek, de csak ha relatív jogokról van szó, és a korlátozásuk szükséges ahhoz, hogy a rendőrség a demokratikus társadalomban a törvénynek megfelelően, az arányosság elvének tiszteletben tartásával működjön.¹
- Az emberi jogok oszthatatlanok, és a velük született méltóságuk folytán minden emberre érvényesek. Ha valaki belép egy rendvédelmi szervezetbe vagy egyenruhát ölt, attól még nem kell feláldoznia az emberi jogait az adott szervezet belső szabályai kedvéért. A korábbi értelmezés úgy tartotta, hogy az emberi jogok a rendőrökre nem vonatkoznak,² de ez a korlátozó felfogás mára elavult.

---

1. Európa Tanács, Miniszteri Bizottság (2001), Indokolás, A Miniszteri Bizottság Rec(2001)10. sz. ajánlása a tagállamoknak az európai rendőretikai kódexről, 2001. szeptember 19.

2. Ezt ugyanígy érvényesnek tartották például az állami szereplőkre, a fegyveres erők tagjaira, valamint az elítéltekre.

- A rendőrök emberi jogainak ilyen általános fogalma alól van egy kivétel az EJEE 11. cikkében,³ amely a gyülekezés és az egyesülés szabadságáról szól. A 11. cikk (2) bekezdése nem tiltja meg az államoknak, hogy törvényben korlátozzák a gyülekezés és az egyesülés szabadságának a fegyveres erők, a rendőrség vagy az államigazgatás tagjai általi gyakorlását. Sajátos helyzetük folytán az állami szereplők gyülekezési és egyesülési szabadságára szigorúbb korlátozások vonatkozhatnak, mint az átlagpolgárra. Ez azt tükrözi, hogy az állam az egyéni érdekekhez képest előnyben részesíti a létfontosságú biztonsági funkciókat. A gyülekezés és egyesülés szabadságának teljes megtagadása ugyanakkor már nem felelne meg az EJEE 11. cikke (2) bekezdésének. A korlátozásoknak összhangban kell lenniük a hazai joggal, és nem lehetnek önkényesek.⁴ A magyar rendőrök politikai tevékenységének és politikai pártokban való tagságának alkotmányos tilalmáról azt állapították meg, hogy nem sérti az EJEE 10. és 11. cikkét, mivel a rendőrség politikától való mentesítésének jogszerű célját szolgálta a kommunista korszak után, és az önkényuralmi rendszerről plurális demokráciára való átmenet idején nem volt aránytalan.⁵

A rendőrök munkájának része, hogy kihívásokkal teli helyzeteknek vannak kitéve. Érthető, hogy ez olyan érzelmeket válthat ki belőlük, mint a düh vagy az agresszió. A tanfolyam során a résztvevők részéről ilyen érvek merülhetnek fel, hogy például: „Rendőr lévén el kell viselnem, hogy az emberek rám ordítanak, leköpnék, tiszteletlenek velem, kövekkel dobálnak, és eközben nekem mindig tisztelettudónak, nyugodtnak és udvariasnak kell maradnom. Ez túl sok.”

A rendvédelmi szervezetnek ezért gondoskodnia kell arról, hogy a rendőrök megfelelő műveleti útmutatásban részesüljenek, mielőtt ilyen helyzetbe kerülnek. A bonyolultabb rendőri műveletek után a feldolgozásra is teret kell adni. A képzés lehetőséget kínál arra, hogy a rendőrökben tudatosítsa, miért fontos – saját maguk számára éppúgy, mint a rendőrség és a társadalom egésze számára –, hogy az emberi jogokat még a nehéz helyzetekben is védjék és tiszteletben tartásuk.

A rendőrök gyakran az emberi jogok megsértéseként tekintenek a rendőrséggel szembeni agresszív cselekményekre, de a magán-személyek rendőrök ellen irányuló tettei esetében nem beszélhetünk az emberi jogok megsértéséről. Valójában a rendőr és a rendvédelmi szervezet között kell meghúzni a releváns emberi jogi határvonalat. Hogyan készítik fel a rendőröket a műveletre? Veszélyes helyzetekben milyen intézkedésekkel védik őket? Milyen felszerelésre van szükségük? Milyen stratégiai operatív intézkedéseket vezettek be?

3. Lásd még: Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (ICCPR), 1966. december 16., 22. cikk (2) bekezdés.

4. Grabenwarter, C. (2005), *Europäische Menschenrechtskonvention*, Bécs, Verlag C. H. Beck, 263. és 271. o.

5. EJEB, *Rekvényi kontra Magyarország* (25390/94), 1999. május 20.

Európai rendőretikai kódex, Miniszteri Bizottság, Rec(2001)10.

Cikkek

31. A rendőrségi személyzet általános szabályként a többi polgárral megegyező polgári és politikai jogokat élvez. Az ilyen jogokat csak akkor lehet korlátozni, ha erre a rendőrségi funkciók demokratikus társadalomban való gyakorlásához szükség van, a jognak megfelelően és az Emberi Jogok Európai Egyezményével összhangban.
32. A rendőrségi személyzetet közalkalmazottként a lehető legteljesebb mértékben megilletik a szociális és gazdasági jogok. A személyzetnek különösen joga van képviseleti szervezetet szervezni vagy abban részt venni, megfelelő díjazásban és társadalombiztosításban, valamint speciális egészségügyi és biztonsági intézkedésekben részesülni, a rendőri munka sajátos jellegének figyelembevételével.
33. A rendőrségi személyzet ellen tett fegyelmi intézkedéseket egy független szerv vagy bíróság felülvizsgálhatja.
34. Az állami hatóságok támogatják azokat a rendőrségi dolgozókat, akiket a feladataikkal összefüggésben megalapozatlan vádak érnek.

b) A rendőrök emberi jogait érő kihívások

- Ha a munkakörülmények és a szervezeti struktúrák vagy intézkedések nem biztosítják vagy egyenesen rombolják/sértik a rendőrök emberi jogait. „A főnököm csak utasításokat ad. Mindig azt mondja: ha valami nem tetszik, el lehet menni. Amíg itt vagy, addig az én irányításom alá tartozol.” Vagy: „DNS-mintát kellett adnunk, ez ellentétes az emberi jogainkkal.”

A rendőrségi vezetők felelősek azért, hogyan bánnak az alkalmazottak emberi jogaival. A strukturális tényezők és a rendvédelmi szolgálat kultúrája a rendőrök polgári, gazdasági és szociális jogaira is kihat, például a munkakörülményekre/munkaidőre, a szociális biztonságra, az átláthatóságra és a kommunikációs és irányítási folyamatokban való részvételre, a humán erőforrás-gazdálkodásra, a vezetői felelősségre, illetve a képzésre és oktatásra. A szervezet emberi jogi szempontú, alaposabb vizsgálata fontos információkat ad arról, hogy a környezet kedvez-e a rendőrök emberi jogainak.

- Ha a rendőrök agresszív, erősen provokatív vagy erőszakos magatartással szembesülnek, és – a saját szempontjukból – mérsékelt beavatkozásokra kell szorítkozniuk. „A tiltakozások alatt sorfalat kellett állnom. A tüntetők provokáltak minket, leköptek, megdobáltak és erőszakosak voltak, nekünk pedig mindössze annyit engedtek meg, hogy behúzódjunk a pajzsunk mögé.”

A rendőri funkciók ellátása közben, különösen a rendőri hatalom gyakorlása közben a rendőr nem magánemberként jár el, hanem állami szervként. Az emberi jogok tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó állami kötelezettség ezért közvetlenül kihat arra, hogy a rendőrnek milyen lehetőségei vannak az agresszióra válaszul. A feladataik teljesítése során a testi épségüket vagy az életüket kockáztató rendőrök jogait ezért ugyanúgy tiszteletben kell tartani és meg kell védeni, például megfelelő védőfelszerelés biztosításával, a rendőri műveletek gondos megtervezésével vagy megelőző intézkedésekkel. A jogok korlátozása szükséges lehet a rendőri funkciók gyakorlásához, de minden ilyen korlátozásnak tükröznie kell az arányosság elvét. Az állami szervként betöltött sajátos szerepük folytán a rendőröknek olykor a jogaik nagyobb fokú korlátozásával kell szembenéznük, mint a „rendes polgároknak”.

Az erőszakba forduló tüntetések példájához visszatérve, egy „rendes polgár” talán elfutna vagy segítséget kérne, egy rendőr viszont köteles védeni mások emberi jogait, és helyreállítani a közrendet.

- Ha egy rendőr rossz bánásmóddal kapcsolatos vádakkal szembeesül, vagy felelősségre vonják a feladatai ellátása során elkövetett tettek/mulasztások miatt.

A rendőröket a feletteseik általában a szervezeten belüli fegyelmi eljárások révén vonják felelősségre. Ha a rendőri intézkedésnek súlyos következményei vannak, a rendőrnek a büntető igazságszolgáltatási rendszer előtt személyesen kell felelősséget vállalnia tetteiért vagy mulasztásaiért, és büntetésre, akár szabadságvesztésre is számíthat. Ilyen esetekben létfontosságú érdekek kerülnek ellentétbe: mindenkinek joga van a rendőri intézkedések ellenőrzéséhez és kötelességesség esetén a kártérítéshez, ugyanakkor a rendőröknek viszont joguk van a tisztességes eljáráshoz, az ártatlanság védelmére is beleértve. Ezeket az ellentétes érdekeket a rendőrség funkciójának és az arányosság elvének mérlegelésével kell egyensúlyba hozni. Az ilyen esetekben a nemzetközi emberi jogi bíróságok joggyakorlatában kidolgozott normák hozzájárulnak a tisztességes eljáráshoz.

Ötletek az oktatáshoz: Foglalkozni kell a „nekünk bezzeg nincsenek jogaink, velünk senki sem törődik” érzéssel

- Nyomatékosítsa, hogy a rendőröket az emberi jogi jog alapján jogszerűen megilletik az emberi jogok.
- Tisztázza, hogy meddig terjed a rendőrök tetteikért való személyes felelőssége és elszámoltathatósága, és beszéljék meg a következményeket.
- Használja a rendőrök emberi jogairól szóló esettanulmányokat, például a *Halford*-ügyet.
- Kezdje a napot egy olyan helyzettel, amikor a rendőröknek foglalkozniuk kell ezzel a kérdéssel, például egy meghallgatással.
- A helyzetgyakorlat során fejtse ki és tegye egyértelművé, hogy a rendőrök emberi jogai is védelemben részesülnek.
- Mondja el, hogy a felügyeleti szervek, például a kínzás megelőzésére létrehozott európai bizottság figyelembe veszik a rendőrök emberi jogai szempontjából releváns munkakörülményeket és szervezeti struktúrákat.
- Mutassa be a rendőrök jogait emberi jogi szempontból védő belföldi eljárásokat (munkaügyi jogok, rendőrszakszervezetek, biztonsági szabályzatok, társadalombiztosítási kérdések, megkülönböztetés elleni és zaklatás elleni eljárások).

Az emberi jogok és a demokrácia határozzák meg a rendfenntartás szerepét és célkitűzéseit, beleértve a rendőrség feladatait és ezek ellátásának módját. A rendőrök emberi jogainak elismerése a jogállamiság fontos eleme, és hozzásegít ahhoz, hogy a rendőrség szervesen illeszkedjen a társadalomba, amelyet szolgál.⁶

A rendőrök emberi jogai önmagukban véve értékesek, és a rendőrök jogainak fenntartása összefügg az emberi jogi teljesítményükkel. A kínzás megelőzésére létrehozott európai bizottság például Európaszerte ellenőrzi a büntetés-végrehajtási intézményeket, és ennek során a fogvatartottak körülményeire helyezi a hangsúlyt. Ehhez azonban a büntetés-végrehajtási intézményekben dolgozó rendőrök munkakörülményeit is vizsgálnia kell. Az olyan tényezők, mint a létszámihiány, a munkaidő és a tárgyi feltételek egyaránt fontosak az emberi jogi teljesítmény szempontjából.

6. Európa Tanács, Miniszteri Bizottság (2001), Indokolás, A Miniszteri Bizottság Rec(2001)10. sz. ajánlása a tagállamoknak az európai rendőretikai kódexről, 2001. szeptember 19., 30. o.

c) Az emberi jogok közül melyik különösen fontos a rendőrök esetében?

A rendőrök emberi jogait a nemzeti jogszabályok és belső szervezeti irányelvek határozzák meg. Az emberi jogi szempont emellett magasabb szinten is érvényesül. A rendvédelmi szervezeteknél sok esetben akkor beszélnek a rendőrök jogairól, ha konkrét szabályokról és szabályzatokról van szó, olyan kérdésekre vonatkozóan, mint a bér, a túlóra, a szabadság vagy a munkakörülmények. E vita során azonban általában nem az emberi jogok nyelvén fogalmazznak. A *Halford*-ügy jó példa az eltérő megközelítésre: megmutatja, hogy az emberi jogok a belső szervezeti normákra is vonatkoznak.

A rendőrök jogainak korlátozását törvényben kell rögzíteni, és csak akkor lehet megengedni, ha jogszerű célt szolgál, és az arányosság elvét tiszteletben tartják.

6.1. táblázat: A rendőrök emberi jogainak példái

<p>Az élethez való jog</p> <p>Az EJEE 2. cikke</p> <p>Az Európai Unió Alapjogi Chartájának (EU Alapjogi Charta) 2. cikke</p> <p>Az ICCPR 6. cikke</p>	<p>A védelemhez való jog veszélyes helyzetekben</p> <p>Felszerelés, képzés, szakszerű rendőrségi műveletek, megfelelő erőforrások kirendelése, hatékony vizsgálat, ha egy rendőr szolgálatellátás közben életét veszíti</p>
<p>A tisztességes tárgyaláshoz való jog</p> <p>Az EJEE 6. cikke</p> <p>Az EU Alapjogi Chartájának 47. és 48. cikke</p> <p>Az ICCPR 14. és 15. cikke</p>	<p>Ha egy rendőr ellen hivatali minőségében elkövetett tettek miatt büntetőeljárás indul, a tisztességes tárgyalásra vonatkozó összes elem érvényes (a vádról való tájékoztatás joga, a védelemhez való jog, beleértve a hallgatás jogát, a jogi segítségnyújtás, az ártatlanság védelme, a független szerv általi felülvizsgálat)</p>
<p>A magánélet tiszteletben tartásához való jog, beleértve az adatvédelmet</p> <p>Az EJEE 8. cikke</p> <p>Az EU Alapjogi Chartájának 7. és 8. cikke</p> <p>Az ICCPR 17. cikke</p>	<p>A magánélet észszerűen elvárható tiszteletben tartása a munkahelyen (<i>Halford kontra Egyesült Királyság</i>). Kényes kérdések: munkahelyi ellenőrzés, az e-mailek és telefonok ellenőrzése, drogteszt, DNS-minta- és ujjlenyomatadási kötelezettség, a megjelenésre vonatkozó szabályok</p>
<p>A véleménynyilvánítás szabadsága</p> <p>Az EJEE 10. cikke</p> <p>Az EU Alapjogi Chartájának 11. cikke</p> <p>Az ICCPR 19. cikke</p>	<p>A rendőrök politikai tevékenységei, tekintettel a rendvédelmi szolgálatok politikai semlegességének biztosítására, a hivatalos információk titkossága</p>
<p>A gyülekezés és egyesülés szabadsága</p> <p>Az EJEE 11. cikke</p> <p>Az EU Alapjogi Chartájának 12. cikke</p> <p>Az Európai Szociális Charta (ESC) 5. és 6. cikke</p> <p>Az ICCPR 21. és 22. cikke</p> <p>Az ICESCR 8. cikke</p>	<p>A rendőrök munkaügyi szervezeteinek alakítása. Szabad-e a rendőröknek sztrájkolni?</p>
<p>A megkülönböztetés tilalma</p> <p>Az EJEE 14. cikke, az EU Alapjogi Chartájának 20. és 21. cikke</p> <p>Az ESC 26. cikke</p> <p>Az ICCPR 2. és 24. cikke</p> <p>Az ICESCR 2. cikkének (2) bekezdése</p>	<p>Diszkriminatív felvételi eljárások, munkakörülmények, előléptetési gyakorlatok, a férfiak és a nők egyenlő bérezése, elbocsátási gyakorlatok, zaklatás</p>
<p>A tisztességes és igazságos munkafeltételekhez való jog</p> <p>Az ESC 2., 3. és 4. cikke</p> <p>Az EU Alapjogi Chartájának 31. cikke</p> <p>Az ICESCR 7. cikke</p>	<p>Észszerű munkaidő, pihenőidő, fizetett szabadság, megfelelő javadalmazás, egészségügyi és biztonsági szabályozás</p>
<p>Szociális biztonság</p> <p>Az ESC 8., 12., 27. és 32. cikke</p> <p>Az EU Alapjogi Chartájának 34. cikke</p> <p>Az ICESCR 9. és 10. cikke</p>	<p>Nyugdíjrendszer, betegszabadság (különös tekintettel a szolgálatban történt balesetekre), rokkantsági biztosítás, szülési szabadság, gyermekgondozási felelősségek</p>

Forrás: A táblázatban szereplő információk elsősorban innen származnak: Európa Tanács, *European Platform for Policing and Human Rights*, *Police officers have rights too!*, Strasbourg, Európa Tanács

2. Útmutató a gyakorlathoz: emberi jogi elemzés

Esettanulmány: Munkahelyi megkülönböztetés

Ez az esettanulmány jól szemlélteti...

...hogyan az emberi jogok a rendőrökre is érvényesek. Az EJEB előtt több ügy is van a rendőrök emberi jogainak tiszteletben tartása/védelme tárgyában.

...hogyan az üzleti telephelyen/rendőrkapitányságon észszerűen elvárható a magánélet tiszteletben tartása. Az EJEE 8. cikkébe való beavatkozásnak be kell tartania a törvényt, jogszerű célt kell tükröznie és kellőképpen figyelembe kell vennie az arányosság elvét.

Elemzés

Halford felügyelő ügyének elemzése utal arra az állami kötelezettségre, hogy tiszteletben kell tartani az emberi jogait. A 3. modulban bemutatott emberi jogi elemzési eszközt alkalmazzuk annak kiderítésére, hogy a beavatkozás indokolt volt-e, vagy megsértették az emberi jogokat.

1. RÉSZ: ALKALMAZANDÓ EMBERI JOGOK/ÁLLAMI BEAVATKOZÁS

1.1. Melyik emberi jogot lehet alkalmazni a konkrét helyzetre?

12. kiegészítő jegyzőkönyv, az Emberi Jogok Európai Egyezménye

1. cikk

1. A törvényben meghatározott jogok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.
2. Hatóság senki ellen nem alkalmazhat megkülönböztetést semmilyen, például az 1. bekezdésben említett alapon.

Az EJEE 12. kiegészítő jegyzőkönyve tartalmazza a megkülönböztetés általános tilalmát, ami az elmaradt előléptetésre is érvényes. Az ügy megtörténtekor azonban a 12. jegyzőkönyv még nem lépett hatályba. Egy nemzeti törvényszék kártérítést ajánlott fel Halford felügyelőnek az elmaradt előléptetés tekintetében történt megkülönböztetésért. Az EJEB-nél indított keresetében a hivatali telefonja lehallgatására helyezte a hangsúlyt. Az EJEE 12. kiegészítő jegyzőkönyve jelenleg az EU hét tagállamában kötelező. Az ICCPR 26. cikkében szereplő, ezzel egyenértékű rendelkezés valamennyi uniós tagállamra alkalmazandó.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye**8. cikk: Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog**

1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák.
2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.

A 8. cikk a magánélet különféle aspektusait fogja össze, amilyen a személyes önállóság és identitás, a lakás, a család, a házasság és a levelezés titkossága. Bár a levelezés eleinte az írott levelekre vonatkozott, mára a kommunikáció és adatátvitel összes modern formája beletartozik, így a telefonhívások és e-mailek is.

1.2. Előfordulhat, hogy az állami fellépés beavatkozik az alkalmazandó emberi jogokba?

A magánlevelezés bármilyen visszatartása, cenzúrázása, felügyelete, feltartóztatása vagy nyilvánosságra hozatala beavatkozásnak minősül.⁷

Halford felügyelő azt mondta, hogy a hivatali telefonját lehallgatták. Ezért felmerül a kérdés, hogy a magánélet fogalma vonatkozik-e az üzleti telephelyekre, illetve ebben a konkrét esetben a rendőrkapitányságra.

Semmilyen bizonyíték nem volt arra, hogy Halford asszonyt – mint az osztályán működő távközlési rendszer felhasználóját – figyelmeztették volna arra, hogy a rendszerből indított hívásokat le lehet hallgatni. (Uo., 45. pont) „Észszerűen elvárhatta a magánélet tiszteletben tartását” (Uo.) az ilyen hívások esetében, állapította meg az EJEB.

Az EJEB nem értett egyet az alperes azon nézetével, miszerint „a munkáltatónak elvben az alkalmazott előzetes tudomása nélkül is képesnek kell lennie a munkáltató által biztosított telefonon az alkalmazott által indított telefonhívások ellenőrzésére.” (Uo., 43. pont)

Az EJEB azt állapította meg, hogy „Halford asszony hivatali telefonján bonyolított telefonbeszélgetései beletartoznak a »magánélet« és a »levelezés« fogalmába, ezért a panasznak erre a részére a 8. cikk alkalmazandó.” Az EJEB kijelentette, hogy „ésszerűen valószínűsíthető, hogy a telefonhívásokat a panaszos osztálya elsődlegesen azzal a céllal hallgatta le, hogy anyagot gyűjtsön a védelem támogatására a megkülönböztetés miatt indított eljárásban.”

Kétség nem fért hozzá, hogy ez „hatóság általi beavatkozásra” vonatkozott. (Uo., 48. pont)

A 8. cikk tekintetében az EJEB megjegyezte, hogy „az üzleti telephelyről, illetve otthonról indított telefonhívások beleértendők a »magánélet« és a »levelezés« fogalmába”.

EJEB, Halford kontra Egyesült Királyság (20605/92), 1997. június 25., 44. pont

7. Interparlamentáris Unió (IPU)/az ENSZ Emberi Jogi Főbiztossága (OHCHR) (2005), *Human Rights: Handbook for Parliamentarians*, IPU/OHCHR, a 104. oldaltól.

2. RÉSZ: INDOKLÁS VAGY JOGSÉRTÉS?

2.1. Van hazai jogalapja az állami fellépésnek?

A következő lépés annak eldöntése, hogy a beavatkozás „a törvényben meghatározott” módon történt-e. Az önkényes beavatkozással szembeni védelem érdekében „a hazai jognak kellőképpen egyértelműnek kell lennie abban a tekintetben, hogy a polgároknak megfelelően jelezze, hogy az állami hatóságok milyen körülmények között és milyen feltételekkel folyamodhatnak bármilyen titkos intézkedéshez.” (Uo., 49. pont) Az EJEB jól bevált ítélkezési gyakorlata szerint ez a kifejezés nemcsak „a hazai jog betartását teszi szükségessé, hanem az említett jog minőségére is vonatkozik, mivel megköveteli, hogy összeegyeztethető legyen a jogállamisággal.” (Uo.)

„Az állami hatóságok által az ellenőrzés vagy a kommunikáció lehallgatása érdekében tett titkos intézkedésekkel összefüggésben, a nyilvános ellenőrzés hiánya és a hatalommal való visszaélés veszélye miatt a hazai jognak valamilyen szintű védelmet kell nyújtani az egyének számára a 8. cikkbe való önkényes beavatkozással szemben.” (Uo.)

Ebben az esetben a hazai jog nem szabályozta az állami hatóságok által működtetett belső kommunikációs rendszerek telefonos lehallgatását. A nyilvános távközlési rendszerekre hozott szabályok ezért nem vonatkoztak a rendőrség által használt belső kommunikációs rendszerekre.

A Halford asszony jogába való beavatkozás ilyenformán nem volt „a törvényben meghatározott, mivel a hazai jog a nyilvános hálózaton kívüli távközlési rendszerekben indított hívások esetében semmilyen módon nem rendelkezett a lehallgatás szabályozásáról.” (Uo., 50. pont)

Az EJEB azt állapította meg, hogy az állami hatóságnak a magánélethez való jogba történő beavatkozási lehetőségét pontosító jogi szabályozás hiánya ebben a konkrét esetben azt jelentette, hogy a 8. cikket megsértették. A jogsértés megtörténtének eldöntéséhez ezért nem volt szükség további lépésekre, amelyek azt vizsgálták volna, hogy az alkalmazott intézkedések jogszerű célt szolgáltak-e, és betartották-e az arányosság elvét.

Ez az ügy úttörő jelentőségű volt a rendőrök jogainak fogalma és az ügy központi kérdése szempontjából: a magánélethez való jog egy rendvédelmi szervezet keretei között is alkalmazandó. Világosan kiderült, hogy a rendőrök jogai és a polgárok jogai között nincs különbség, ugyanazokat az elveket kell alkalmazni.

A rendőrök magánélethez való jogát érintő további kérdések:

- munkahelyi megfigyelés (videokamera, az e-mailek és telefonok ellenőrzése)
- magántulajdonú mobiltelefonok használata
- kötelező drogtesztek
- kötelező vérvizsgálat a HIV kiszűrésére
- DNS-minta vagy ujjlenyomat adása
- az egyéni megjelenésre/szokásokra vonatkozó korlátozások (például hajviselet, tetoválás, smink, vallási jelképek, fülbevaló, nyilvános dohányzás)

MELLÉKLETEK

1. melléklet: Szemináriumi programok.....	205
2. melléklet: Útmutató az oktatók részére.....	212
3. melléklet: Esettanulmány készítése – ötletek.....	216
4. melléklet: Módszertani összeállítás.....	221

1. melléklet: Szemináriumi programok

Célcsoport:

Rendőrk, a parancsnoki szint alatt

Csoport mérete: 18–20 fő

Célkitűzések:

Ismeretek

- az emberi jogok kulcsfogalmainak és a kapcsolódó kötelezettségeknek a megismerése
- az emberi jogok tiszteletben tartása és védelme terén a demokratikus társadalomban a rendőrségre háruló felelősség megismerése
- a megkülönböztetésmentesség elve fontosságának és tulajdonságainak megértése

Attitúd

- az emberi jogok elfogadása a rendfenntartás alapjaként és céljaként
- pozitívabb hozzáállás az emberi jogokkal és a megkülönböztetésmentesség elvével szemben
- fokozott elkötelezettség az egyenlőségre fogékony rendfenntartás iránt

Készségek

- az emberi jogi normák és a megkülönböztetésmentesség elvének gyakorlati alkalmazása, a konkrét rendvédelmi feladatok vizsgálatakor az emberi jogi elemzési eszköz használatával

A. szeminárium (2,5 nap)

Az A. szeminárium az emberi jogokon alapuló rendfenntartás hagyományos megközelítésére épül. Az emberi jogi kérdésekkel hatásosan, ugyanakkor biztonságosan foglalkozik. Ha oktatóként az emberi jogi képzés terén kevés a tapasztalata (vagy nincs), ez az ajánlott tanterv.

1. NAP

Délelőtti foglalkozás (kb. 3,5 óra)

1 egység (50 perc)	A szeminárium bemutatása	Az oktatók és a résztvevők bemutatkozása A képzés célkitűzései és az elvárások (flipchart táblán az emberi jogi oktatási háromszög) Szervezési kérdések	
10 perc	Szünet		
1 egység (50 perc)	Bevezetés a Vita a rendőrségről és az emberi jogokról című témához <i>A gyilkosság az emberi jogok megsértésének minősül?</i>	A rendfenntartás emberi jogi szempontból Csoportmunka, ezután közös megbeszélés	2. modul 1. gyakorlat
10 perc	Szünet		
1 egység (50 perc)	Az emberi jogok alapfogalmainak és fogalmai <i>„Az emberi jogok eszméje amilyen nagy hatású, olyan egyszerű: méltósággal bánni az emberekkel.”</i>	Az emberi jogok alapjainak megértése Csoportmunka, ezután közös megbeszélés, az oktató részéről a tudásszínhez igazodó információkkal	1. modul Témavázlat
10 perc	Szünet		
0,5 egység (25 perc)	Emberi jogi elemzés Emberi jogi elemzés – a jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége Emberi jogi elemzés – a jogok védelmének kötelezettsége <i>Mi számít az emberi jogok megsértésének?</i>	Az emberi jogi elemzési rendszerek (tisztelet és védelem) bemutatása az esettanulmányok segítségével Abszolút és relatív emberi jogok	3. modul 1. témavázlat 2. témavázlat
90 perc	Ebédszünet		

Délutáni foglalkozás (kb. 3 óra)

0,5 egység (25 perc)	Esettanulmányok: A) és B) a jogok tiszteletben tartásának kötelezettségéről C) és D) a jogok védelmének kötelezettségéről	Csoportmunka Négy esettanulmány (tisztelet és védelem), négy csoport	3. modul 1. témavázlat 2. témavázlat
1 egység (50 perc)	Esettanulmányok (folytatás) Összefoglaló jegyzetek 3. Útmutató a gyakorlathoz: emberi jogi elemzés Kiegészítő tananyag	Előadás és közös megbeszélés, az oktató részéről a tudásszinthez igazodó információkkal	3. modul
20 perc	<i>Szünet</i>		
1 egység (50 perc)	Esettanulmányok (folytatás)	Előadás és közös megbeszélés, az oktató részéről a tudásszinthez igazodó információkkal	3. modul
15 perc	Összegzés, nyitott kérdések, rövid visszajelzés		

2. NAP**Délelőtti foglalkozás (kb. 3,5 óra)**

1 egység (50 perc)	A rendőrök emberi jogai <i>Emberi jogi tapasztalatok: amikor a rendőrök emberi jogait tiszteletben tartották vagy megtagadták</i>	Csoportmunka, észrevételek, közös megbeszélés	6. modul 1. gyakorlat
1 egység (50 perc)	Esettanulmány – munkahelyi megkülönböztetés	Csoportmunka, ezután közös megbeszélés	6. modul 2. gyakorlat
20 perc	<i>Szünet</i>		
1 egység (50 perc)	Sokszínűség, egyenlőség és megkülönböztetésmentesség <i>Bal kéz/jobb kéz</i>	Észrevételek és közös megbeszélés	5. modul 1. gyakorlat – 1. változat
10 perc	<i>Szünet</i>		
0,5 egység (25 perc)	Emberi jogi elemzés <i>Elemzési rendszer: Megkülönböztetésmentesség</i>	A megkülönböztetéssel foglalkozó elemzési rendszer bemutatása, a valós életből vett példákkal és esettanulmányokkal	5. modul 3. gyakorlat
90 perc	<i>Ebédészünet</i>		

Délutáni foglalkozás (kb. 3 óra)

0,5 egység (25 perc)	Esettanulmányok: A) Visszafordítás az ellenőrző ponton B) Igazoltatás a pályaudvaron	Csoportmunka, két esettanulmány/négy csoport	5. modul 3. gyakorlat
1 egység (50 perc)	Esettanulmányok (folytatás) Összefoglaló jegyzetek 2. Elemzési rendszer – megkülönböztetésmentesség 3. gyakorlat: Emberi jogi elemzés – megkülönböztetésmentesség Kiegészítő tananyag	Előadás és közös megbeszélés, az oktató részéről a tudáshoz igazodó információkkal	5. modul
20 perc	Szünet		
1 egység (50 perc)	Esettanulmányok (folytatás)	Előadás és közös megbeszélés, az oktató részéről a tudáshoz igazodó információkkal	5. modul
(15 perc)	Összegzés, nyitott kérdések, rövid visszajelzés		

3. NAP

Délelőtti foglalkozás (kb. 3,5 óra)

1,5 egység (75 perc)	A rossz bánásmódot elősegítő vagy meggátló feltételek Kerekasztal-megbeszélés, a kínzás tilalma	Csoportmunka és közös megbeszélés	4. modul Gyakorlat – 1. változat
20 perc	Szünet		
1 egység (50 perc)	A rendfenntartás emberi jogi szempontból <i>Gyakorlati példák vizsgálata, hogy a résztvevők megismerjék a rendőrségnek az emberi jogok védelmében betöltött szerepét</i>	Csoportmunka, ezután észrevételek és közös megbeszélés	2. modul 2. témavázlat
10 perc	Szünet		
0,5 egység (25 perc)	Záró kérdések, visszajelzés, lezárás		

B. szeminárium (2,5 nap)

A B. szemináriumon az emberi jogokon alapuló megközelítés elemei jobban összekapcsolódnak a sokszínűség és a megkülönböztetésmentesség témakörével. Oktatóként ezért bonyolultabb tematikai felépítéssel kell megbirkóznia, amikor megvilágítja a kapcsolatot a különböző kérdések között.

A javasolt gyakorlatok némelyikéhez fejlett moderátori készségekre és a csoport biztonságos, magabiztos kezelésére lesz szükség. Ha az emberi jogok és a sokszínűség témakörében tapasztalt oktató, ez a szeminárium bizonyára megfelel a képességeinek.

1. NAP

Délelőtti foglalkozás (kb. 3,5 óra)

1 egység (50 perc)	Sokszínűség, egyenlőség és megkülönböztetésmentesség <i>Bal kéz/jobb kéz</i>	Észrevételek és közös megbeszélés	5. modul 1. gyakorlat – 1. változat
1 egység (50 perc)	A szeminárium bemutatása	Az oktatók és a résztvevők bemutatkozása A képzés célkitűzései és az elvárások Szervezési kérdések	
20 perc	<i>Szünet</i>		
1 egység (50 perc)	Emberi jogi alapismeretek <i>Az emberi jogok alapfogalmai és fogalmai</i>	Csoportmunka, négy csoport, közös megbeszélés	1. modul Témavázlat
0,5 egység (25 perc)	A rendfenntartás és az emberi jogok megvitatása <i>A gyilkosság az emberi jogok megsértése?</i>	Közös megbeszélés	2. modul 1. témavázlat
90 perc	<i>Ebédészünet</i>		

Délutáni foglalkozás (kb. 3 óra)

1 egység (50 perc)	(folytatás) Összefoglaló jegyzetek 1. Kulcsfogalmak Kiegészítő tananyag Emberi jogi elemzés Emberi jogi elemzés – a jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége Emberi jogi elemzés – a jogok védelmének kötelezettsége <i>Mi minősül az emberi jogok megsértésének?</i>	A rendőrség kettős szerepe (a tisztelet és a védelem kötelezettsége) Abszolút és relatív emberi jogok Az emberi jogi elemzési rendszerek (tisztelet és védelem) bemutatása, rövid példák vagy esettanulmányok segítségével	2. modul 3. modul 3. modul 1. témavázlat 2. témavázlat
0,5 egység (25 perc)	Esettanulmányok: A) és B) a tisztelet kötelezettségéről C) és D) a védelem kötelezettségéről	Csoportmunka Két esettanulmány (tisztelet, védelem), négy csoport	3. modul
20 perc	<i>Szünet</i>		
1 egység (50 perc)	Esettanulmányok (folytatás) Összefoglaló jegyzetek 2. Elemzési rendszer – megkülönböztetésmentesség 3. gyakorlat: Az A) és B) esettanulmány Kiegészítő tananyag	Előadás és közös megbeszélés, a tudásszinthez igazodó információkkal	3. modul
(15 perc)	Összegzés, nyitott kérdések, rövid visszajelzés		

2. NAP

Délelőtti foglalkozás (kb. 3,5 óra)

1 egység (50 perc)	Esettanulmányok (folytatás)	Előadás és közös megbeszélés, az oktató részéről a tudásszinthez igazodó információkkal	3. modul
10 perc	<i>Szünet</i>		
1 egység (50 perc)	Sokszínűség, egyenlőség és megkülönböztetésmentesség <i>Többes identitások</i>	Csoportmunka és közös megbeszélés	5. modul Témavázlat – 1. gyakorlat – 2. változat
10 perc	<i>Szünet</i>		
0,5 egység (25 perc)	Emberi jogi elemzés <i>Emberi jogi elemzés – Megkülönböztetésmentesség</i>	A megkülönböztetéssel foglalkozó elemzési rendszer bemutatása, a valós életből vett példákkal és esettanulmányokkal	5. modul Témavázlat – 3. gyakorlat
0,5 egység (25 perc)	Esettanulmányok: A) Visszafordítás az ellenőrző ponton B) Igazoltatás a pályaudvaron	Csoportmunka, két esettanulmány/négy csoport	5. modul Témavázlat – 3. gyakorlat
0,5 egység (25 perc)	Esettanulmányok (folytatás) Összefoglaló jegyzetek 2. Elemzési rendszer – megkülönböztetésmentesség 3. gyakorlat: Emberi jogi elemzés – megkülönböztetésmentesség Kiegészítő tananyag	Az esettanulmányok közös megbeszélése	5. modul
90 perc	<i>Ebédszünet</i>		

Délutáni foglalkozás (kb. 3,5 óra)

1,5 egység (75 perc)	Esettanulmányok (folytatás)	Az esettanulmányok közös megbeszélése (folytatás)	5. modul
20 perc	<i>Szünet</i>		
1,5 egység (75 perc)	A rossz bánásmódot elősegítő vagy meggátoló feltételek	Csoportmunka és közös megbeszélés	4. modul Gyakorlat – 1. változat
(15 perc)	Összegzés, nyitott kérdések, rövid visszajelzés		

3. NAP**Délelőtti foglalkozás (kb. 3,5 óra)**

1 egység (50 perc)	Szerepjáték: állaspályázatok	A megkülönböztetésmentesség elve, a rendőrök emberi jogaira nézve is	5. modul 2. gyakorlat 6. modul
10 perc	<i>Szünet</i>		
1 egység (50 perc)	A rendőrök emberi jogai (folytatás) Emberi jogi tapasztalatok: amikor a rendőrök emberi jogait tiszteletben tartották vagy megtagadták	Csoportmunka és közös megbeszélés	6. modul 1. gyakorlat
10 perc	<i>Szünet</i>		
1 egység (50 perc)	A rendfenntartás emberi jogi szempontból <i>Gyakorlati emberi jogi példák, hogy a résztvevők megismerjék a rendőrségnek az emberi jogok védelmében betöltött szerepét</i>	Csoportmunka, észrevételek és közös megbeszélés az emberi jogokról és ezek hatékonyságáról	2. modul 2. témavázlat
10 perc	<i>Szünet</i>		
0,5 egység (25 perc)	Összefoglalás, záró kérdések, visszajelzés, lezárás		

2. melléklet: Útmutató az oktatók részére

Ez a melléklet hasznos lehet, ha...

...nincs túl sok tapasztalata az emberi jogi képzés terén vagy
...sok olyan képzést vezetett már, amelyek nem az emberi jogokról szólnak vagy
...szívesen felfrissítené a képzési ismereteit és módszereit.

Általános megjegyzések a rendőröknek szóló emberi jogi képzés lebonyolításához

Kikből áll a célközönség?

A tanfolyam megkezdése előtt próbáljon minél több információhoz jutni a résztvevőkről. Minél többet tud róluk, annál jobban fel tudja mérni, hogy milyen igényekkel és elvárásokkal érkeznek, és ehhez igazíthatja a tanfolyam felépítését. Az alábbi szempontok előzetes ismerete segíthet a csoport elemzésében és a felkészülésben:

- Rendfokozat: újoncok, a parancsnoki szint alatti rendőrök, középvezetés, felső vezetés
- Funkciók: specialisták, nem szakosodott rendőrök
- Személyes tulajdonságok: életkor, nem
- Előzetes képzettség: emberi jogi képzés, az elvégzett emberi jogi képzés szintje
- Motiváció/elvárások: mi motiválja a résztvevőket a képzés elvégzésére? Milyen elvárásaik vannak a képzéssel szemben?
- Homogenitás és sokszínűség: Mennyire és milyen tekintetben homogén a csoport? Mennyire és milyen tekintetben sokszínű? A csoport homogenitása és/vagy sokszínűsége hogyan befolyásolhatja a tervezett képzést?

Gondolja át a résztvevőkkel és a képzéssel szembeni saját elvárásait. Gondolja végig, milyen esetleges feltételezései vannak a képzéssel és a résztvevőkkel kapcsolatban, és a terveit igazítsa ezekhez.

Mi a képzés célkitűzése a résztvevők e konkrét csoportja esetében?

Amikor átgondolja a képzés célkitűzéseit, vegye figyelembe mindhárom tanulási dimenziót: az ismereteket, az attitűdöt és a készségeket. Ezeket igazítsa hozzá a célcsoportához és a képzés hosszához. Ne tűzzön ki irreális célokat! Koncentráljon 2-3 tanulási célra, és ezeket bontsa kisebb egységekre.

Milyen nemzeti és/vagy kulturális közeggel kell számolni a csoport esetében?

A kézikönyvben bemutatott foglalkozásokat hozzá kell igazítani a felhasználás szerinti ország nemzeti környezetéhez. Ez a következőket jelenti:

- fogékonyság az ország árnyalatnyi kulturális különbségeire az emberi jogokkal és megkülönböztetésmentességgel kapcsolatos kérdések tárgyalásakor. A homofóbia kérdését például sajátos megközelítésben kell megvitatni, ha a téma általános ismerete az országos közegben behatárolt;
- az emberi jogokkal kapcsolatos, a kérdés során esetlegesen felmerülő aktuális események és témák ismerete;
- a rendőri munkára vonatkozó nemzeti szabályozások, törvények és rendeletek ismerete;
- a nemzeti ítélkezési gyakorlat felhasználása az európai ítélkezési gyakorlat vagy az EJEB-nek a képzés országára vonatkozó ítélkezési gyakorlata kiegészítésére (az ítélkezési gyakorlat megkereséséről és az esettanulmányok összeállításáról bővebb információt a 3. mellékletben talál).

Általános ötletek a foglalkozások vezetéséhez

Tisztelet

A képzés során az oktató feladata arról gondoskodni, hogy minden résztvevő tiszteletteljes bánásmódban részesüljön, még akkor is, ha heves vita alakulna ki, ami emberi jogi kérdésekben előfordulhat. A résztvevőknek minden szeminárium kezdetén meg kell állapodniuk abban, hogy a tisztelet az egyik alapszabály, mivel így a későbbiekben egyszerűen csak emlékeztetni kell őket erre a szabályra. A tisztelet nem jelenti azt, hogy a résztvevőknek mindig egyet kell érteniük egymással; a tisztelet azt jelenti, hogy a másikat tiszteletudóan, toleránsan kezeljük. A résztvevőkkel az általuk felidézett személyes tapasztalatokat és történeteket is beszélje meg, de állapodjanak meg abban, hogy ezek a csoporton belül maradnak, és külső személynek nem adják tovább. Ez különösen fontos olyankor, ha a csoport egymással szorosan együtt dolgozó rendőrökből áll. Oktatóként törekednie kell az általános bizalom légkörének megteremtésére. Ha az egyik résztvevő helytelen vagy diszkriminatív kijelentést tesz, reagáljon tiszteletudóan, hogy megmaradjon a tiszteletteljes tanulási környezet.

Internalizálás

A képzés alapja ez a feltételezés legyen: az emberi jogoknak gyakorlati értéke van a rendőrök munkája szempontjából. A képzés fő tanulási dimenziói az ismeretek, az attitűd és a készségek. Az emberi jogi normák és eszközök pusztán ismerete még nem elég; elfogadóan kell viszonyulni az emberi jogokhoz, és rendelkezni kell az emberi jogi normák gyakorlati alkalmazásához szükséges készségekkel. Ha a három tanulási dimenzió egyszerre dolgozunk, ez segít a résztvevőknek az emberi jogok belsővé tételében – ami az emberi jogi oktatás átfogó célja.

A foglalkozás moderálása

A modulban bemutatott interaktív képzési módszerek gyakran moderátori szerepet szánnak az oktátónak. Önnek kell elindítania a vitát, feltenni a „helyes” kérdéseket, kezelni a résztvevők különböző szempontjait és tapasztalatait, információkkal kiegészíteni a vitát, levonni a következtetéseket és ezeket világosan megfogalmazni a résztvevők számára. A hatékonyság érdekében mindenekelőtt olyan bizalmi légkört kell kialakítani, ahol a résztvevők kellő biztonságban érzik magukat ahhoz, hogy elmondják a véleményüket, és nyitottak legyenek mások véleményére is. Szükség esetén emlékeztesse a résztvevőket a tisztelet és a nyitottság fontosságára.

Rugalmasság

Gondosan tervezze meg a foglalkozásokat, és próbáljon minden felmerülő tényezőre előre felkészülni. Előfordulhat így is, hogy amikor megkezdí a foglalkozást, minden másképp alakul. Maradjon rugalmas. Egy egész csoportnyi emberrel dolgozni az emberi jogi kérdéseken dinamikus folyamat, amely az oktató részéről megköveteli, hogy a módszert és a tartalmat mindig igazítsa hozzá a csoport tempójához. Ragaszkodjon a céljaihoz, de legyen rugalmas abban, hogy mennyire tartja a tervezett programot. Készüljön fel alternatív gyakorlatokkal és témákkal, hogy legyen választási lehetősége a képzés során előálló helyzetek kezeléséhez.

A tanfolyam megnyitása

Az első benyomás mindig fontos. Ha jó az első benyomás, ez szilárd alapokat adhat a képzésnek, és megalapozza a hangulatot a hátralévő részére. Ahhoz, hogy jól induljanak a tanfolyamok, a következőkre törekedjen:

- **Teremtsen pozitív, a tanulást segítő, bizalmi légkört.** A résztvevőknek biztonságban kell érezniük magukat ahhoz, hogy képesek legyenek tanulni és új gondolatokat befogadni. Meg kell határozni a szemináriumi szabályokat, és ezekről egyetértésre kell jutni. Tájékoztassa a résztvevőket, és beszéljék meg a tanfolyam célkitűzéseit és programját, hogy olyan szilárd kereteket alakítsanak ki, amelyek között mindenki jól érzi magát. **Ragadja meg a figyelmüket.** Kösse le a résztvevők érdeklődését, különösen, ha olyan csoportot kap, amely a képzéssel szemben negatív vagy elutasító hozzáállást tanúsít. Törje meg a jeget valamivel, vagy kezdjen el beszélgetni, hogy pozitívabbra hangolja a csoportot.
- **Értse meg az igényeiket és elvárásaikat.** A tanfolyam megkezdésekor tájékozódjon arról, kik a résztvevők, hogy fel tudja mérni az igényeiket és elvárásaikat. Az információ birtokában képes lesz a képzést ehhez mérten alakítani vagy átalakítani.
- **Vázzon fel a tanfolyam világos haladási irányát.** Oktatóként az a feladata, hogy végigvezesse a résztvevőket a tanfolyamon. Fontos ezért, hogy világos elképzelése legyen arról, mit szeretne elérni a foglalkozásokon, és gondoskodjon arról, hogy a résztvevők is értsék és követni tudják a tanfolyam irányát. Ha az oktató bizonytalan a tanfolyammal és a résztvevők irányításával kapcsolatban, ez zavart okoz, és megnehezíti a tanulást és a tárgyalt témák megértését.

A képzési módszerekből készült összeállítás a 4. mellékletben (csak online érhető el) mutat néhány ötletet a tanfolyam megkezdéséhez.

Lezárás

A szeminárium végén tervezzen be egy kis időt a nyitva maradt kérdések megválaszolására. Ha lejár az idő, de valami még függőben maradt, segítsen a résztvevőknek a kérdéseik feldolgozásában, például kommunikáljon egyénileg a résztvevőkkel, küldjön információt a csoportnak vagy a következő foglalkozáson térjen vissza a témára.

Beszélgjen a résztvevőkkel, és kérjen tőlük visszajelzést az órákról. Értékelje a tanfolyam elején rögzített tanulási célkitűzéseket: mennyiben sikerült ezeket megvalósítani? Jegyezze fel a résztvevők válaszait, és a megjegyzéseiket tekintse hasznos információnak, amely segíti a további fejlődését és a következő képzésre való felkészülését.

Irodalomjegyzék

Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztossága (2002), *Human Rights and Law enforcement, A Trainer's guide on human rights for the police*, Genf, elérhető: www.unrol.org/doc.aspx?d=2571

EBESZ, *Trainer Skills Course for Anti-Trafficking Trainers* (A 12-lesson course developed by the Police Development Unit of the OSCE Spillover Monitor Mission to Skopje), elérhető: www.polis.osce.org/library/details?doc_id=2543&lang_tag=EN&q5=%2Flibrary%2F-results%3Ftext%3Ddebriefing (regisztráció szükséges).

UNHCR (2011), *Protection Training Manual for European Border Guards and Entry Officials*, elérhető: www.unhcr.org/4d948c736.html

3. melléklet: Esettanulmány készítése – ötletek

A kézikönyv bemutat néhány esettanulmányt az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) joggyakorlatából, az emberi jogok tiszteltetésének és védelmének kötelezettségével, a megkülönböztetésmentességgel és a rendőrök emberi jogaival kapcsolatban. A tanfolyam célkitűzéseitől és a célcsoporttól függően előfordulhat, hogy inkább a kézikönyvben bemutatottaktól eltérő esettanulmányok használatát választja. Az alábbiakban hasznos tanácsokat talál a saját esettanulmánya összeállításához. Az esettanulmányokhoz az EJEB ítélkezési gyakorlata szolgálhat alapul, de a nemzeti ítélkezési gyakorlat tanulmányozása is hasznos lehet.

Esettanulmány összeállítása

Az EJEB ítéletei az ügy alapos elemzése mellett bővelkednek jogi megfogalmazásokban és információkban. Az eredeti ítéletek ezért a hosszuk és a jogi nyelvezetük miatt a tanfolyami használatra alkalmatlanok. Emészthető részekre kell osztani ezeket, hogy a résztvevők értelmezni tudják.

1. Hogyan lehet keresni az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) ítélkezési gyakorlatában?

HUDOC esetjogi adatbázis

A HUDOC adatbázis ingyenes hozzáférést nyújt az EJEB ítélkezési gyakorlatához: <http://HUDOC.echr.coe.int>. Az adatbázis angol és francia nyelven érhető el, és felhasználóbarát keresőprogramot biztosít.

A HUDOC Help oldalán oktatóvideók és felhasználói kézikönyvek segítik a keresést. Ha a keresési funkciókkal és lehetőségekkel kapcsolatban segítségre van szüksége, álljon a kurzorral a ikonra a részletesebb, példákkal illusztrált ismertetőért.

A kézikönyvben szereplő esetjogi hivatkozások átfogó tájékoztatást nyújtanak az olvasónak, amelynek segítségével könnyen megtalálja az ítélet vagy határozat teljes szövegét.

Mielőtt megkezdi a keresést, felhívjuk a figyelmét, hogy az alapbeállítás a nagytanács és a tanács ítéleteit mutatja, fordított időrendben. Ha más gyűjteményekben, például a határozatok között szeretne keresni, a képernyő bal felső oldalán megjelenő „Document Collections” részben jelölje be a megfelelő négyzetet.

A keresés legegyszerűbb módja, ha a képernyő jobb felső részén található Advanced Search funkció alatt megjelenő „Application Number” mezőbe beírja a kérelem számát, majd a kék „Search” gombra kattint.

Ha más kérdésekkel, például menekültügyi vonatkozású kérdésekkel foglalkozó további ítélkezési gyakorlatot keres, használhatja a képernyő jobb felső részén található, nagyítóval jelzett keresés mezőt. A keresés mezőben a következők szerint kereshet:

- egy szóra (pl. menedék, menekült)
- kifejezésre (pl. menedékkérők)

- ügy címére
- államra
- logikai kifejezésre (AND, OR, NOT és NEAR)

A keresés mezőn belül megjelenő nyílra kattintva egyszerű logikai keresést is indíthat. Az egyszerű logikai keresés öt keresési lehetőséget kínál fel: pontosan ezt a szót vagy kifejezést, mindegyik szót, bármelyik szót, egyik szót sem vagy logikai kifejezés keresése. Ha a logikai kifejezés keresését indítja el, ügyelni kell arra, hogy a kifejezéseket mindig kettős idézőjelbe kell tenni, a logikai műveletet pedig csupa nagybetűvel kell írni.

Amikor megjelenik a keresés eredménye, a képernyő bal oldalán található „Filters” mezőben könnyen leszűkítheti a találatokat, például nyelv vagy állam szerint. A szűrőket használhatja egyesével vagy többet egyszerre, hogy tovább szűkítse a találatok körét. Hasznos eszköz lehet a „Keywords” szűrő, mivel ez gyakran az EJEE szövegében szereplő kifejezéseket tartalmaz, és közvetlenül kapcsolódik a bíróság érveléséhez és következtetéseihez.

Példa: Hogyan keressük meg az EJEB ítélkezési gyakorlatát olyan menedékkérők kitoloncolása tárgyában, akik ezáltal kínzás vagy embertelen vagy megalázó bánásmód veszélyének lennének kitéve az EJEE 3. cikke értelmében.

- 1) Először írjuk be az „asylum seekers” (menedékkérők) szót a keresés mezőbe, majd kattintsunk a kék „Search” gombra.
- 2) Ha megjelennek a keresési eredmények, a „Filters” mezőben a „Violation” szűrő alatt válasszuk ki a „3” számot, hogy az eredményeket leszűkítsük a 3. cikkel kapcsolatosakra.
- 3) Ezután a „Keywords” szűrő alatt kiválasztott kulcsszavakkal tovább szűkíthetjük az eredményeket a 3. cikk szempontjából relevánsakra, például az „(Article 3) Prohibition of torture” („3. cikk, a kínzás tilalma”) kulcsszavakkal.

A HUDOC adatbázis a jelentősebb ügyekről jogi összefoglalót is tartalmaz. Az összefoglaló az ügyet bemutató bevezetőből, a tényállás és a jogszabály rövid ismertetéséből áll, a jogi szempontból érdekes pontokra helyezve a hangsúlyt. Ha van összefoglaló, az ítélet vagy határozat szövegéhez vezető linkkel együtt ennek a linkje is megjelenik az eredményekben. A jogi összefoglalókra külön is rá lehet keresni, ehhez a „Document Collections” mezőben kizárólag a „Legal Summaries” négyzetet kell megjelölni.

Ha egy adott ügyről nem hivatalos fordítás is készült, az ítélet vagy határozat szövegéhez vezető linkkel együtt ennek a linkje is megjelenik az eredményekben. A HUDOC oldalán olyan, harmadik felek által üzemeltetett oldalak linkjei is megtalálhatók, amelyek más fordításokat közölnek az EJEB ítélkezési gyakorlatából. Bővebb felvilágosítást a HUDOC „Help” menüpontja alatt megjelenő „Language versions” pontban talál.

Az esetjogi információk további forrásai

Az **EJEB HUDOC „Sajtóközlemények oldala”**: jó kiindulópont az EJEB-ítéletek összefoglalóinak és lényegének megtekintéséhez. Az oldal itt érhető el: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press#>.

Az Európai Unió Bíróságának (EUB) ítélkezési gyakorlata: az EUB a CURIA esetjogi adatbázison keresztül biztosít ingyenes hozzáférést az EB/EUB ítélkezési gyakorlatához: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6. A keresőprogram segítségével az összes dokumentumban keresheti a Bíróság, a Törvényszék és a Közsolgálati Törvényszék lezárt és függőben lévő ügyeire vonatkozó információkat.

Hollandiai emberi jogi intézet: ez a forrás a különböző emberi jogi bíróságok és bizottságok ítéleteiből készít összefoglalókat. Itt érhető el: <http://sim.law.uu.nl/SIM/Dochome.nsf?Open>.

Nemzeti szolgáltató intézmények és NGO-k: ezek a szervezetek gyakran összefoglalókat készítenek a releváns emberi jogi ítéletekből, ezért hasznos forrásul szolgálhatnak a képzést segítő esettanulmányok összeállításához.

2. Az esettanulmány megtervezése

Miután kiválasztotta a képzéshez felhasználni kívánt ügy(ek)et, el kell döntenie, az ügy mely tényállásai relevánsak a képzési célkitűzéseikhez. Az esettanulmányhoz tartozó tényeket gyűjtse össze a résztvevők számára egy munkalapon, de ne feledje: a kevesebb több! Ne vesszen el az ügy részleteiben. A cél az, hogy a résztvevők elegendő információt kapjanak az emberi jogok különböző dimenzióinak megértéséhez az esettanulmány feldolgozása során, hogy elemezni tudják az ügy részleteit, és végig tudják gondolni a bíróság érvelését. Ha túl sok a részlet, az esettanulmány nehezen értelmezhetővé vagy követhetlenné válhat.

Az ügy(ek) elemzéséhez és a megfelelő részletek kiválasztásához merítsen útmutatást a modulokban található elemzési rendszerből. Gondolja át az ügy(ek) következtetéseit: mi(k) a legfontosabb következtetés(ek)? Ebből a résztvevők milyen emberi jogi elemeket tanulhatnak meg?

Vizsgálja meg az üggyhez tartozó különféle tényeket is, és készüljön fel előre a résztvevők kérdéseire. Gyakori kérdések lehetnek: mikori ez az ítélkezési gyakorlat? Ki hozta meg az ítéletet? Voltak ellentétes vélemények? Milyen következményekkel járt az ítélet (kártérítés, büntetés kiszabása stb.)? Hogyan reagált a nyilvánosság?

Hasznos kritériumok az ügyek kiválasztásához és az esettanulmányok felépítéséhez:

- **A gyakorlati rendvédelem szempontjából vett relevancia:** az ítélet útmutatást ad a rendőri munkához kapcsolódó fontos kérdésekben, amilyen az erő alkalmazása a tömeg kezelésében, vagy az arányosság elve családon belüli erőszak esetén.
- **A képzési környezetben való hasznosság:** a résztvevőknek nem okoz nehézséget a bíróság érvelésének követése. Pozitív üzenetet is közvetíthet, amilyen például a rendőrök emberi jogai vagy a rendőrök védelmi kötelezettségének teljesítése.
- **Aktuális/friss ügyek:** a résztvevők talán hallottak is az ügyről a hírekben, ha kellően nagy nyilvánosságot kapott.
- **Meghatározó jogi ügyek:** jogi szempontból nagy jelentőségű ügyek, amelyek alapul szolgálnak az ezt követő ítélkezési gyakorlathoz, például *Ribitsch kontra Ausztria*, *Mc Cann kontra Egyesült Királyság*.
- **Egy jog vagy kötelezettség tartalmát tisztázó ügyek:** a résztvevők megértik az emberi jogok tiszteletben tartására és védelmére vonatkozó kötelezettség elméleti alapját és az esettanulmányban szemléltetett elv gyakorlati működését. Az esettanulmány rávilágít az emberi jogi norma lényegi tartalmára, egyértelműsíti, hogy mit jelent például az élethez való jog és az ehhez a joghoz kapcsolódó állami kötelezettségek.

Az EJEB rendfenntartással összefüggő, fontos ügyeinek válogatott jegyzéke:

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye

2. cikk: Élethez való jog

Kontrova kontra Szlovákia
Mc Cann és társai kontra Egyesült Királyság
Nacsova és társai kontra Bulgária
Opuz kontra Törökország
Osman kontra Egyesült Királyság
Scavuzzo-Hager és társai kontra Svájc
Stewart kontra Egyesült Királyság

3. cikk: Kínzás tilalma

A. kontra Egyesült Királyság
Aksoy kontra Törökország
Ilhan kontra Törökország
Hurtado kontra Svájc
Kaya kontra Törökország
Keenan kontra Egyesült Királyság
Ribitsch kontra Ausztria
Selmouni kontra Franciaország

5. cikk: Szabadsághoz és biztonsághoz való jog

McVeigh, O'Neill és Evans kontra Egyesült Királyság
Fox, Campbell és Hartley kontra Egyesült Királyság
K-F kontra Németország
Litwa kontra Lengyelország

6. cikk: Tisztességes tárgyaláshoz való jog

Vilho Eskelinen kontra Finnország

8. cikk: Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog

Halford kontra Egyesült Királyság

11. cikk: Gyülekezés és egyesülés szabadsága

Bączkowski kontra Lengyelország

Giuliani és Gaggio kontra Olaszország

Molnár kontra Magyarország

Öllinger kontra Ausztria

Plattform Ärzte für das Leben kontra Ausztria

14. cikk: Megkülönböztetés tilalma

Tyimisev kontra Oroszország

4. melléklet: Módszertani összeállítás

A 4. melléklet célja, hogy bemutassa, más rendőrképzési intézmények hogyan valósítják meg az emberi jogi képzést. Ezek a módszerek betekintést adnak az Európa különböző pontjain működő emberi jogi oktatók szakismereteibe és tapasztalataiba.

A módszerek online érhetők el: <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/fundamental-rights-based-police-training>

HOGYAN JUTHAT HOZZÁ AZ EURÓPAI UNIÓ KIADVÁNYAIHOZ?

Ingyenes kiadványok:

- egy példány: az EU Bookshopból (<http://bookshop.europa.eu>);
- több példány, valamint plakátok/térképek rendelése:
az Európai Unió képviselőin keresztül (http://ec.europa.eu/represent_hu.htm);
nem uniós országokban a küldöttségektől (http://eeas.europa.eu/delegations/index_hu.htm);
a Europe Direct szolgáltatáson keresztül (http://europa.eu/europedirect/index_hu.htm) vagy a
00 800 6 7 8 9 10 11 telefonszám tárcsázásával (ingyenesen hívható az EU egész területéről) (*).

(*) A legtöbb hívás és a megadott információk ingyenesek (noha egyes mobiltelefon-szolgáltatókon keresztül, telefonfülkékből és hotelekből a számot csak díjfizetés ellenében lehet hívni).

Megvásárolható kiadványok

- az EU Bookshopból (<http://bookshop.europa.eu>).

Előfizetéses kiadványok:

- az Európai Unió Kiadóhivatalának forgalmazó partnereitől (http://publications.europa.eu/others/agents/index_hu.htm).

HELPING TO MAKE FUNDAMENTAL RIGHTS A REALITY FOR EVERYONE IN THE EUROPEAN UNION

A rendőrök, akik gondoskodnak arról, hogy az emberek élni tudjanak alapvető jogaikkal és szabadságaikkal, a lakosság tiszteletét és bizalmát is elnyerik. Az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének (FRA) kézikönyve ebben a szellemben arra törekszik, hogy támogassa az emberi jogokon alapuló rendőrségi munkát, amihez az emberi jogi képzést a bel- és igazságügy területére vonatkozó európai uniós célokkal összhangban a rendőrképzés szerves részévé kívánja tenni. A kézikönyv ennek jegyében a magasröptű elveket konkrét gyakorlati feladatokra fordítja le, amelyek segítik a rendőri munkát és támogatják a rendőröket az emberi jogokon alapuló rendfenntartást vezérlő fogalmak elsajátításában – hogy felkészültek legyenek, és így a napi munkájuk során a helyes döntéseket tudják meghozni. A kézikönyv a rendőrség szempontjából döntő kérdésekre helyezi a hangsúlyt, amilyen a sokszínűség és a megkülönböztetésmentesség, a kínzás abszolút tilalma és a rendőrök emberi jogai. Az EU-ban működő rendőrképző főiskolákon kipróbált és tesztelt kézikönyv gyakorlati eszközként segíti az alapvető jogokon alapuló rendfenntartás megvalósítását az EU-ban.

FRA – AZ EURÓPAI UNIÓ ALAPJOGI ÜGYNÖKSÉGE

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Bécs – Ausztria
Tel. +43 158030-0 – Fax +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
facebook.com/fundamentalrights
linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
twitter.com/EURightsAgency

ISBN 978-92-9491-388-3